315

చరిత్ర

ప్రచురణ

తెలంగాణ ఓపెన్ స్కూల్ సొసైటి (TOSS)

హైదరాబాద్

2025

పాఠ్యపుస్తకాల అభివృద్ధి కమిటీ

1. డా: ఇందిరా పి.
చరిత్ర ఆచార్యులు
చరిత్ర విభాగము, ఉస్మానియా యునివర్సిటి

2. డా: రహీమ్ మహమ్మద్
M.A, Ph.D, NET, B.Ed.
చరిత్ర అధ్యాపకుడు
ప్రభుత్వ జూనియర్ కళాశాల, ములుగు

3. డా: ఎం. వరూధిని
చరిత్ర అధ్యాపకురాలు
ప్రభుత్వ జూనియర్ కళాశాల, జనగాం

4. డా: కె. మురళి
సహాయ ఆచార్యులు
ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల, నిర్మల్

5. టి. అజయ్
చరిత్ర అధ్యాపకుడు
యునివర్సిటి పి.జి. కళాశాల
ఉస్మానియా యునివర్సిటి, హైదరబాద్

6. S.K సాదిక్ అలీ
చరిత్ర అధ్యాపకుడు
ప్రభుత్వ జూనియర్ కళాశాల, మహబూబాబాద్

7. టి. శ్రీనివాస్
చరిత్ర అధ్యాపకుడు
ప్రభుత్వ జూనియర్ కళాశాల, కారెపల్లి

8. కె. వినోద్ బాబు
చరిత్ర అధ్యాపకుడు
ప్రభుత్వ జూనియర్ కళాశాల, కామెపల్లి

సంపాదకులు

డా: ఇందిరా పి.
చరిత్ర ఆచార్యులు, చరిత్ర విభాగము
ఉస్మానియా యునివర్సిటి

డా: రహీమ్ మహమ్మద్
M.A, Ph.D, NET, B.Ed.
చరిత్ర అధ్యాపకుడు, ప్రభుత్వ జూనియర్ కళాశాల, ములుగు

సమన్వయ కర్తలు

1. శ్రీ. ఎ. శ్రీనివాస రావ్
రాష్ట్ర సమన్వయకర్త
TOSS, తెలంగాణ హైదరబాద్

2. శ్రీమతి కె. మాధవి
రాష్ట్ర సమన్వయకర్త
TOSS, తెలంగాణ హైదరబాద్

ముందుమాట

విద్యను పొందడం పిల్లల ప్రాథమిక హక్కు, సమాజ సమగ్రాభివృద్ధికి ఇది ఎంతగానో అవసరం. అటువంటి విద్యను ప్రజలందరికి అందించాలనే దృఢసంకల్పంతో తెలంగాణ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఉంది. అనేక కారణకాలతో అధికారిక విద్యను పొందలేని పిల్లల కోసం, వారిని విద్యాపరంగా తీర్చిదిద్దడం కోసం 'తెలంగాణ ఓపెన్ స్కూల్ సొసైటీ' (TOSS) వంటి సంస్థలు ఏర్పాటు అయ్యాయి. ఇందులో విద్యను పొందే అభ్యాసకులకు – 2025-2026 విద్యా సంవత్సరానికి గాను మారుతున్న సామాజిక పరిస్థితులకు అనుగుణంగా, జాతీయ విద్యావిధానం 2020 యొక్క ప్రాథమిక సూత్రాలను పొందుపరుస్తూ పాఠ్యపుస్తకాలు రూపొందించబడ్డాయి. ఈ విధానం మొత్తం – అభ్యాసకుల విభిన్న అవసరాలను, వారి అభ్యాస అనుభవాన్ని మెరుగుపరచడంపై దృష్టి సారించింది. ఇంతకు పూర్వం, ఈ సంస్థల పాఠ్యపుస్తకాలు ప్రశ్నలు, సమాధానాలతో కూడిన మార్గదర్శకాలుగా ఉండేవి. TOSS ఈసారి విద్యార్థి కేంద్రంగా పాఠ్యపుస్తక రూపకల్పన చేయడం ఒక మైలురాయి. అభ్యస ప్రక్రియలో ఈ విధానం క్రియాశీల నిమగ్నతనే కాక భాగస్వామ్యాన్ని కూడ ప్రోత్సహిస్తుంది. ఈ పాఠ్యపుస్తకాలు విద్యార్థులకు సమర్థవంతం మరియు ఆకర్షణీయము అయిన పాఠాలను అందిస్తూనే అధ్యాపకులకు అనుబంధ బోధన సామగ్రిని కూడ అందిస్తుందని చెప్పడానికి మేము సంతోషిస్తున్నాము.

ఈ చరిత్ర పాఠ్యపుస్తకం మొత్తం 31 అధ్యాయాలను కలిగి ఉన్న సంపుటం. ఈ విశేషమైన విద్యావిభాగం యొక్క అవగాహన పెంపొందించడానికి ఇది ఆలోచనాత్మకంగా రూపొందించబడింది. సింధు నాగరికత నుండి వేదసంస్కృతి రూపొందించిన ఇండో-ఆర్యన్ సంస్కృతి ఏర్పరచింది. హిందూయిజం, జైనమతం, బౌద్ధమతం అభివృద్ధి, హిందూ శక్తులతో ముడిపడిన మధ్యయుగ కాలంలో ముస్లింల ఆక్రమణల పెరుగుదలతో సహా భారత ఉపఖండంలోని వివిధ భౌగోళిక ప్రాంతాల్లో మూడు వందల సంవత్సరాల పాటు రాజవంశాలు సామ్రాజ్యాలు; యూరోపియన్ వర్తకులుగా ప్రైవేట్ వ్యక్తుల ఆగమనం, బ్రిటీష్ ఇండియా; భారత స్వాతంత్ర ఉద్యమం, భారతదేశ విభజనకు దారితీసి భారత గణతంత్రం ఏర్పడింది.

దక్కన్ పీఠభూమిలో ఉన్న తెలంగాణ చరిత్రలో శాతవాహన , కాకతీయ , ముసునూరి నాయకుల , ఢిల్లీ సుల్తానేట్, బహమనీ సుల్తానేట్, గోల్కొండ సుల్తానేట్ (కుతుబ్ షాహీలు), అసఫ్ జాహీ రాజవంశం మొదలైన రాజవంశీయుల పాలనలో ఉంది. హైదరాబాదు నిజాములుగా చాలాకాలంపాటు హైదరాబాద్ సంస్థానాన్ని పాలించారు. భారత స్వాతంత్ర్యం తరువాత, హైదరాబాదు రాజ్యం భారతదేశంలో కలవలేదు. 1948లో భారత సైన్యం హైదరాబాద్ రాజ్యాన్ని ఆక్రమించుకోవడంతో విలీనం కాక తప్పలేదు. తరువాత కాలంలో చివరికి 2014 జూన్ 2న, హైదరాబాద్ రాజధానిగా భారతదేశంలో 29వ రాష్ట్రంగా తెలంగాణ రాష్ట్రం అవతరించింది.

తెలంగాణ ప్రభుత్వానికి మరియు తెలంగాణ స్టేట్ బోర్డ్ ఆఫ్ ఇంటర్మీడియట్ ఎడ్యుకేషన్కు మేము నిజంగా కృతజ్ఞులం. ఈ పాఠ్యపుస్తకాన్ని రూపొందించడానికి తమ సేవలను అవిశ్రాంతంగా అందించిన సంపాదకులు, రచయితలు, కో-ఆర్డినేటర్, ఉపాధ్యాయులు, అధ్యాపకులు మరియు DTP ఆపరేటర్లకు ప్రత్యేక ధన్యవాదాలు.

తేది : డైరెక్టర్

స్థలం : హైదరాబాదు. TOSS, హైదరాబాదు.

విషయ సూచిక

భారత దేశ చరిత్ర (ప్రాచీనకాలం నుండి ఆధునికయుగం వరకు)

పాఠం సంఖ్య	పాఠం పేరు	పుట సంఖ్య
పాఠం–1	చరిత్ర యొక్క అర్థం – దాని పరిధి	1–8
పాఠం 2	భారతదేశం యొక్క చారిత్రిక గుర్తింపు – భౌగోళిక లక్షణాలు – భారతదేశ చరిత్రపై దాని ప్రభావం – చారిత్రక ఆధారాలు	9–18
పాఠం – 3	పూర్వ చరిత్ర మరియు ఆదిమ చరిత్ర – ప్రాచీన భారత దేశంలో సమాజాల పునాది – సింధు లోయ నాగరికత: మొదటి నగర ఆవిర్భావం	19–28
పాఠం –4	ప్రాచీన భారతదేశంల సామాజిక మతపరమైన ఉద్యమాలు: వేద కాలం (1500 BCE)– జైనమతం మరియు బౌద్ధమతం (600 BCE)	29–46
పాఠం - 5	ఇనుప యుగం, రెండవ పట్టణీకరణ & ప్రాదేశిక రాజ్యాల ఏర్పాటు (మహాజనపదాలు) : అల్పజనాధిపత్యము మరియు రాజరికాలు	47–51
పాఠం – 6	మగధ విజృంభణ –పోరస్ మరియు ఐక్య భారత భావన	52–59
పాఠం – 7	మౌర్య సామ్రాజ్యం: భారతదేశ మొదటి గొప్ప సామ్రాజ్యం	60–68
పాఠం – 8	మౌర్యుల అనంతర యుగం (క్రీ.పూ. 200 – క్రీ.శ. 600): రాజకీయ విభజన	69–78
పాఠం – 9	గుప్తుల రాజవంశం – వాకాటకులు – హూణుల దండయాత్రలు	79–87
పాఠం – 10	క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దంలో భారతదేశం – పాలక కుటుంబాల ఆవిర్భావం – హర్షవర్ధనుని పురోగతి	88–92
పాఠం – 11	హర్షుని అనంతర కాలం: ప్రాంతీయ రాజవంశాల ఆవిర్భావం – త్రైపాక్షిక పోరాటం – రాజపుత్ర రాజ్యాల పెరుగుదల: వైరుధ్యాలు మరియు ప్రభావం	93–103
పాఠం – 12	దక్షిణ భారత రాజ్యాల ఆవిర్భావం 6 వ శతాబ్దం నుండి 13 వ శతాబ్దం వరకు	104–113
పాఠం– 13	అరబ్బులు సింధ్ ఆక్రమణ – టర్క్స్ దండయాత్ర మరియు భారతదేశంలో ఢిల్లీ సుల్తానేట్ స్థాపన	114–131
పాఠం – 14	భక్తి, సూఫీ సంప్రదాయాలు	132–136
పాఠం – 15	మొఘల్ సామ్రాజ్య పునాది – సుర్ వంశ అధికారం	137–141
పాఠం – 16	అక్బర్ –మొఘల్ పరిపాలన (1556–1605) – ప్రసిద్ధ మొఘలులు వారి వారసులు	142–163
పాఠం– 17	విజయనగర సామ్రాజ్యం – భహమనీ రాజ్యం సిక్కు శక్తి మరియు మరాఠాల పెరుగుదల	163–176
పాఠం – 18	భారతదేశంలో వ్యాపారులుగా యూరోపియన్ల రాక – బ్రిటిష్ పాలన ఏకీకరణ	177–183
పాఠం – 19	భారత దేశ రాచరిక రాజ్యాలు	184–188
పాఠం – 20	భారతీయ పునరుజ్జీవనం – 19 శ: నుండి 20 శ:	189–196
పాఠం – 21	భారత స్వాతంత్ర్య పోరాటం	197–202

విషయ సూచిక

తెలంగాణ చరిత్ర

పాఠం సంఖ్య	పాఠం పేరు	పుట సంఖ్య
పాఠం – 1	తెలంగాణ భౌగోళిక పరిస్థితులు – ఆధారాలు – చరిత్ర పూర్వ యుగం	203-210
పాఠం - 2	శాతవాహనులు (క్రీ.పూ. 225 నుండి క్రీ.పూ. 225) మరియు ఇక్ష్వాకులు	211-218
పాఠం - 3	విష్ణుకుండినులు మరియు చాళుక్యులు	219-226
పాఠం - 4	కాకతీయుల యుగం	227-232
పాఠం - 5	ముసునూరి రాజవంశం - రేచర్ల / పద్మనాయక / వెలమ రాజవంశం	233-237
పాఠం - 6	కుతుబ్ షాహీలు (1518-1687)	238-242
పాఠం - 7	అసఫ్ జాహీస్ (1724 -1948)	243-252
పాఠం - 8	ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం తెలంగాణ ఉద్యమం (1948-2014)- తెలంగాణ సమాలోచన (1948-1970)	253-260
పాఠం - 9	సమీకరణ దశ (1971-1990)	261-265
పాఠం - 10	తెలంగాణ రాష్ట్ర అవతరణ (1991-2014)	266-273

పాఠం-1

చరిత్ర యొక్క అర్థం - దాని పరిధి

పరిచయం

చరిత్ర దాని విశిష్ట లక్షణాల కారణంగా దాని స్వంత ప్రాముఖ్యతను కలిగి ఉంది. చరిత్ర యుగం, భౌగోళికం, మానవుడు నివసించిన పరిస్థితులు మరియు వర్తమానంతో సంబంధం గురించి మాట్లాడుతుంది. ఈ విషయం ఇతర సహాయక శాస్త్రాలతో సంబంధం కలిగి ఉన్నందున విస్తృత పరిధిని కలిగి ఉంటుంది. ఇది మన గతానికి అద్దం కాబట్టి ఇది చాలా శక్తివంతమైనది. కాబట్టి, చరిత్రను ఒక అంశంగా మరియు వర్తమాన సందర్భంలో దాని ప్రాముఖ్యత గురించి తెలుసుకోవడం మరియు తెలుసుకోవడం అవసరం.

లక్ష్యాలు

1. చరిత్రను ఒక అంశంగా తెలుసుకోండి
2. ప్రాముఖ్యత మరియు పరిధి
3. సంబంధం మరియు ఔచిత్యం
4. అభ్యాసం యొక్క అవసరం

అభ్యాస ఫలితాలు

1. ప్రస్తుత సమస్యలను పరిష్కరించడానికి మరియు భవిష్యత్తు సవాళ్లను నివారించడానికి చరిత్ర మార్గదర్శిగా ఉంటుంది.
2. చరిత్ర దాని అధ్యయన రంగాలలో రికార్డుగా సహాయపడుతుంది.
3. చరిత్ర ఆర్థిక వ్యవస్థను ఉత్పత్తి చేస్తుంది మరియు సామాజిక-రాజకీయ సంబంధాలను నిర్మిస్తుంది
4. చరిత్ర దేశ రాయబారి సంస్కృతిని సూచిస్తుంది.

చరిత్ర పరిచయం

చరిత్ర అనేది మన గతాన్ని, మన పూర్వ తరాలు ఎలా జీవించాలో తెలుసుకునే ప్రయత్నమే. చరిత్ర అనేది సమయం మరియు ప్రదేశంలో మానవుని అధ్యయనం. ఇది గతం వెలుగులో వర్తమానాన్ని వివరిస్తుంది. కొనసాగింపు పొందిక చరిత్రకు అవసరమైన ఆవశ్యకాలు. సమాజంలో వ్యక్తుల మధ్య సంబంధాలను పెంపొందించడం ద్వారా స్థానిక, జాతీయ, ప్రపంచ స్థాయిలో వర్తమానం. భవిష్యత్తును గతం ఎలా రూపుదిద్దింది, ఎలా రూపొందిస్తుందో పరిశీలించడం ద్వారా వివిధ అంశాలను అర్థం చేసుకోవడానికి. సంక్లిష్టమైన ప్రశ్నలు సందిగ్ధతలను పొందడానికి చరిత్ర మనకు సహాయపడుతుంది.

చరిత్ర అధ్యయనం అనేక కారణాల వల్ల ప్రాముఖ్యమైనది. ముఖ్యంగా మన సంస్కృతి మరియు నాగరికత యొక్క మూలాల గురించి లోతుగా తెలుసుకోవడం. అందువల్ల చరిత్ర పరిశోధన, త్రవ్వకాలు మరియు చారిత్రక ప్రదేశాలను సందర్శించడం వంటి వివిధ పద్దతులు, మార్గాల ద్వారా అధ్యయనం చేయాలి.

చరిత్ర మరియు దాని అర్థం

ఆంగ్ల పదం " History (హిస్టరీ)" నుండి ఉద్భవించింది. గ్రీకు నామవాచకం History (హిస్టోరియా) దీని అర్థం. కేవలం 'విచారణ' లేదా 'సత్యాన్ని బయటకు తీసుకురావడానికి పరిశోధన".

హెరడోటస్ : ది ఫాదర్ ఆఫ్ హిస్టరీ

చరిత్ర పితామహుడిగా ప్రసిద్ది చెందిన హెరడోటస్ గ్రీక్ పర్షియన్ యుద్ధాల గురించి రాశాడు. ఇందులో పురాతన ఈజిప్షియన్లు మరియు పర్షియన్లకు సంబంధించిన సమాచారం కూడా ఉంది.

చరిత్ర యొక్క నిర్వచనం

చరిత్రను వివిధ పండితులు ఈ విషయంపై వారి అవగాహన యుగాల ద్వారా మానవ, భౌగోళిక శాస్త్రంతో దాని సంబంధాన్ని బట్టి నిర్వచించారు.

హెరోడోటస్ ప్రకారం, చరిత్ర అంటే ఆసక్తికరమైన మరియు చిరస్మరణీయమైన గత సంఘటనలపై విచారణ. ఇక్కడ చరిత్ర గతంలో జరిగిన ఆసక్తికరమైన మరియు విభిన్నమైన సంఘటనల నిర్ధారణగా నిర్ణయించబడింది. చరిత్రలో అతను సందర్శించిన ప్రదేశాలు అతను గమనించిన మరియు రికార్డ్ చేసిన వ్యక్తుల గురించి వివరించడానికి అనేక డైప్రెషన్లు ఉన్నాయి.

బరక్ హార్డ్ మాటల్లో చెప్పాలంటే ఒక వయస్సులో మరొకటి గుర్తించదగినదిగా భావించే రికార్డు. వర్తమానం వెలుగులో మాత్రమే గతం మనకు అర్థమవుతుంది. మనం గతం యొక్క వెలుగులో మాత్రమే వర్తమానాన్ని పూర్తిగా అర్థం చేసుకోగలము.

E.H. కార్ ప్రకారం చరిత్ర అనేది వర్తమానం గతం మధ్య అంతులేని సంభాషణ మరియు చరిత్రకారుని యొక్క ప్రధాన విధి. వర్తమానాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి గతాన్ని కీలకంగా గుర్తించడం, వర్తమానాన్ని అర్థం చరిత్ర అనేది గతాన్ని అర్థం చేసుకోవడం. గతం నుండి ఉద్భవించిన మానవ ఎదుగుదల యొక్క జీవన ప్రక్రియలో భాగంగా తనను తాను చూసుకోవడానికి చరిత్ర ఒక వ్యక్తిని అనుమతిస్తుంది. మన స్వంత జీవిత కాలం దాటి నిర్ధాక్షిణ్యంగా తనను తాను ప్రదర్శించుకుంటుంది.

హిస్టోరియోగ్రఫీ

హిస్టోరియోగ్రఫీ అనేది చరిత్రను వ్రాయడంలో చరిత్రకారులు ఉపయోగించే వివిధ పద్ధతి సాధనాలను పరిశీలించడానికి ప్రత్యేకంగా అంకితమైన అధ్యయన విభాగం. ప్రామాణికమైన మూలాధారాలను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించి, వాటిని మరింత తార్కికంగా వివరించే ఆధునిక చారిత్రక రచన పద్ధతిని హిస్టోరియోగ్రఫీ అంటారు. కార్ల్ బెకర్ ప్రకారం ఆధునిక ప్రమాణాల పరంగా మనకు చారిత్రక రచనల విలువను అంచనా వేయడం హిస్టోరియోగ్రఫీ యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలు. అంటే హిస్టోరియోగ్రఫీ అనేది పండితులకు గత చరిత్రలు మరియు చరిత్రకారుల గురించి సమాచారాన్ని అందించడానికి ఉద్దేశించబడింది. ఇటువంటి మాన్యువల్లు అధిక ఆచరణాత్మక విలువను కలిగి ఉంటాయి.

చరిత్ర యొక్క పరిధి

చరిత్ర పరిధి విస్తృతమైనది. ఇది అతని ప్రవర్తన యొక్క సంపూర్ణతకు సంబంధించి మనిషి యొక్క కథ. ఇది గతంతో మొదలవుతుంది. గత కొన్ని శతాబ్దాల వరకు చరిత్ర కేవలం గత సంఘటనల కథనాలకే పరిమితమైందని ప్రజలు అర్థం చేసుకున్నారు. ప్రస్తుతం ఇది భౌగోళిక మరియు రాజకీయ పరిస్థితుల ఆధారంగా వివిధ యుగాలలో సాధారణ ప్రజలను మరియు వారి కదలికలను పరిశీలించడం ద్వారా దాని ఆద్యయన పరిధిని విస్తృతం చేసింది. చరిత్ర యొక్క పరిధి అంటే అధ్యయనం అందించిన అభ్యాస అనుభావాల విస్తృతి, సమగ్రత, వైవిధ్యం. మరియు విస్తృతి, ప్రొఫెసర్ కాలింగ్ వుడ్ తన పుస్తకం "ఐడియా ఆఫ్ హిస్టరీ" లో చరిత్ర యొక్క పరిధిని వివరించారు". చరిత్రకు కీలకమైన ప్రాముఖ్యత ఉంది. చరిత్ర పరిధి నిరంతరం మార్పులకు లోనవుతూనే ఉంది. గతంలో ప్రపంచం అనేక సామాజిక, రాజకీయ మరియు సాంస్కృతిక విభాగాలుగా విభజించబడింది. అనేక ఆవిష్కరణలు మరియు అనేక శాసనాల లభ్యతతో చరిత్ర యొక్క పరిధి కుండా విస్తృతమైంది. పంతొమ్మిదవ

శతాబ్దం మధ్యలో భూగర్భశాస్త్రం మరియు పురావస్తు శాస్త్రం ద్వారా పురాతన చరిత్ర యొక్క జ్ఞానం మరింత విస్తృతమైంది. పురావస్తు శాస్త్రవేత్తలు తమ తవ్వకాల ద్వారా చరిత్ర పరిధిని వేల సంవత్సరాల వెనక్కు నెట్టారు.

హిస్టోరియోగ్రఫీ అభివృద్ధిలో, చరిత్ర అధ్యయనం యొక్క పరిధి కూడా మార్చబడింది. 19 శతాబ్దం వరకు చరిత్ర రాజకీయ సంఘటనలు మరియు సంస్థల అధ్యయనానికి పరిమితమైంది. కానీ ప్రస్తుతం ప్రజల సామాజిక, ఆర్థిక, నైతిక, సాహిత్య జీవితం కూడా చరిత్ర పరిధిలోకి వచ్చింది. సామాజిక మరియు సాంస్కృతిక వ్యవహారాల రంగాలలో చరిత్ర యొక్క పరిధిని మరియు స్వభావాన్ని విస్తరించిన ఘనత వోల్టేరుకు ఉంది. చరిత్ర అధ్యయనం మూల పదార్థాల యొక్క క్రమబద్ధమై మరియు సమగ్రమైన సేకరణలకు మరియు వాటి సమీకరణం మరియు వివరణలో శాస్త్రీయ విశ్లేషణాత్మక మరియు విమర్శనాత్మక వైఖరిని అవలంభించడంపై దృష్టి పెడుతుంది.

లక్ష్యం మరియు ప్రయోజనం

ప్రజల ప్రస్తుత సామాజిక, రాజకీయ, మత మరియు ఆర్థిక పరిస్థితులను అర్థం చేసుకోవడానికి విద్యార్థులకు సహాయం చేయడం చరిత్ర లక్ష్యం. చరిత్ర జ్ఞానం లేకపోవడం వల్ల మన సంస్కృతి, సాగరికత సంస్థలు, మతం, పరిపాలన మొదలైన వాటి నేపథ్యం మనకు ఉండదు. అందువల్ల స్వీడన్ లో చరిత్ర విద్య యొక్క లక్ష్యం విద్యార్థులకు చారిత్రక సంఘటనలు, వ్యక్తుల గురించి జ్ఞానాన్ని అందించడం, వారికి చారిత్రాత్మకంగా అవగాహన కల్పించడం మరియు వారి చారిత్రక స్పృహను పెంపొందించడం.

చరిత్ర యొక్క ఉద్దేశ్యం పరిస్థితులను అర్థం చేసుకోవడం చాలా ముఖ్యమైనది. సుదీర్ఘమైన చారిత్రక దృక్పథం ఒక దేశం కష్టకాలంలో ప్రశాంతంగా ఉండటానికి సహాయపడుతుంది. సంక్షోభాలకు పరిష్కారం లేదని మనం భావించినప్పటికీ, చారిత్రక దృక్పధాలు మరియు ఆసక్తి మన సమస్యలకు పరిష్కారం కనుగొనడంలో సహాయపడతాయి. సమాజంలో ఈ విధంగా పరిష్కారాలను తీసుకురావడానికి ఇది మార్గనిర్దేశం చేస్తుంది.

1) అంతర్గత మరియు బాహ్య సంబంధాలలో గతం గురించి మరింత తెలుసుకోవడానికి చరిత్ర మనకు సహాయపడుతుంది. ఇది మన పూర్వీకులు జీవించిన జీవితాల గురించి ఉత్సుకతతో కూడిన మానవ ప్రవృత్తిని సంతృప్తి పరుస్తుంది. ఇది వర్తమానాన్ని గత ఒత్తిళ్లలో మరియు తరం నుండి తరానికి మానవ స్పృహ యొక్క కొనసాగింపుతో అనుసంధానిస్తుంది. ఇది పరిస్థితుల పరిశీలనను విమర్శనాత్మకంగా అందిస్తుంది మరియు ప్రోత్సాహిస్తుంది.
2) చరిత్ర మేధో అనుభవాలను పదును పెడుతుంది. గత జ్ఞానం గురించి ఊహ ప్రజలు వారి మూలాలు, ఇతరుల పర్యావరణంలో సంబంధాలు, ఆర్థిక సంక్షోభాలు, కరువు కాటకాలు, పాలకుల యొక్క మంచి చెడులను గురించి తెలుసుకోవడంలో ఇది ప్రజలకు సహాయపడుతుంది.

3) సంఘటనల మూలాన్ని గుర్తించడానికి, ప్రజలలో మంచి అవగాహనను పెంపొందించడానికి చరిత్ర సహాయపడుతుంది.

చరిత్ర యొక్క ప్రాధాన్యత

కలోనియల్ కాలంలో ఇది ఎలా విజయవంతంగా ఉపయోగించబడిందో తెలుసుకునే చరిత్ర యొక్క శక్తిని విలియం బి. కోహెన్ (1970) వంటి పండితుల రచనలలో చూడవచ్చు. అతని ప్రాథమిక రచన 'ది కలోనిజ్డ్ యాజ్ చైల్డ్' బ్రిటిష్ మరియు ఫ్రెంచ్ కలోనియల్ రూల్ ఐరోపాకు చెందిన కలోనియల్ మాస్టర్ ఆసియా మరియు ఆఫ్రికాలోని విషయాల మానసిక, శారీరక మరియు మానసిక ఎదుగుదల గురించి శ్రద్ధ వహించాల్సిన పిల్లలుగా ఎలా పరిగణించారో వివరిస్తుంది.

అదే విధంగా, బ్రిటీష్ వలస పాలన భారతదేశంలోని సామాన్య ప్రజలకు ప్రయోజనకరంగా ఉందనే ఆలోచనను సమర్థించడానికి చరిత్ర ఉపయోగించబడింది. ఇది వెనుకబడిన, నీరసమైన దేశానికి నాగరికత, సమర్థవంతమైన మంచి ప్రభుత్వం, సమర్థులైన నిర్వాహకులను తీసుకువచ్చింది. దీనిని సమర్థించడానికి వారు బ్రిటిష్ పాలనను వలస రాజ్యానికి పూర్వం భారతదేశం అధమ మరియు నిరంకుశ పాలనలో విభేదించారు. ఉదాహరణకు ప్రసిద్ధ ఇండాలజిష్టులలో ఒకరైన సర్ విలియం జోన్స్, ప్రాచీన భారతదేశం ప్రాచీన గ్రీస్ వలె గొప్ప నాగరికతాను కలిగి ఉందని వాదించారు. అయినప్పటికీ, ముస్లిం పాలన సమయంలో అది క్షీణించింది. అందువల్ల బ్రిటిష్ వారి రక్షణ మరియు సహాయం అవసరం. ఐరోపా వారి యొక్క వాయువ్యంలో ఉన్న ఒక చిన్న ద్వీపం మొత్తం ప్రపంచంలో దాదాపు 2/3 వంతును కలిగి ఉన్న చరిత్ర యొక్క ప్రాధాన్యత అలాంటిది. అంటే సూర్యుడు అస్తమించని బ్రిటీష్ సామ్రాజ్యం.

చరిత్ర అధ్యయనంలో సహాయక శాస్త్రాలు

క్రోనాలజీ, పాలియోగ్రఫీ, సిగిల్లోగ్రఫీ, డిప్లొమాటిక్, ఎపిగ్రఫీ, నామిస్రాంటిక్స్ మరియు ఆర్కియాలజీ వంటి అనుబంధ లేదా సహాయక శాస్త్రాలు ప్రధానంగా ఆచరణాత్మక అనుభవాన్ని కలిగి ఉంటాయి.

కాలక్రమం: సంఘటనలు జరిగిన క్రమంలో నాటి సమయం మరియు ప్రదేశం గురించి అద్యయనం చేస్తుంది.

- పాలియోగ్రఫీ: చారిత్రాత్మక రచనా వ్యవస్థల అధ్యయనం మరియు చారిత్రాత్మక చేతివ్రాత యొక్క విశ్లేషణంలో సహా చారిత్రక మాన్యు స్క్రిప్టుల అర్థాన్ని విడదీయడం మరియు డేటింగ్ చేయడం.
- సిగిల్లోగ్రఫీ: సీల్స్ అధ్యయనం. మన సింధులోయ నాగరికత – భారతదేశ పట్టణ విప్లవంలో ముద్రలు కనిపిస్తాయి.

- దౌత్య అధ్యయనాలు : రాష్ట్రాలు మరియు సరిహద్దుల మధ్య అంతర్జాతీయ సంబంధాల చరిత్ర.
- ఎపిగ్రఫీ : రాళ్ళు, స్థంబాలు, కుండలు, చెక్కలు, తాటి ఆకులు, బట్టలు, శంఖం పెంకులు, కుడ్య చిత్రాలు మరియు నాణేలు వంటి పదార్థాలు
- న్యూమిస్మాటిక్స్ : వివిధ రకాల నాణేల సేకరణ గురించి అధ్యయనం చేయటం.
- పురావస్తు శాస్త్రం : భౌతిక అవశేషాల ద్వారా పురాతన మరియు ఇటీవలి మానవ గతాన్ని అధ్యయనం చేయడం. పురావస్తు శాఖ చేసిన త్రవ్వకాలు మన దేశ చరిత్ర నిర్మాణానికి దోహదపడ్డాయి.

చరిత్ర యొక్క సంబంధము మరియు ఉపయోగాలు

చరిత్ర సంబంధితంగా మారే అంశంలో వాస్తవికతను అధ్యయనం చేస్తుంది. చరిత్ర అధ్యయనంలో వర్తమాన జీవిత అవగాహనకు సంబంధించిన సంఘటనలు మాత్రమే చేర్చబడ్డాయి. మనుషులు మరియు దేశాల వ్యవహారాలు నిరంతరం చలనంలో ఉంటాయి. మనం ఇపుడు చరిత్రను విమర్శనాత్మకంగా మరియు శాస్త్రీయ పద్ధతిలో అధ్యయనం చేయాలి. ఇందులో చరిత్రకారుడు కేవలం పాత పుస్తకాలలో ఉన్న కథలను పునరావృతం చేయకుండా తన గురించి ఆలోచించుకుంటాడు. తప్పులను నివారించడానికి గతం నుండి మనం పాఠాలు నేర్చుకోవలసిన ఔచిత్యాన్ని పొందే అంశంలో చరిత్ర వాస్తవికతను అధ్యయనం చేస్తుంది. చరిత్ర ఒక నిర్దిష్ట లక్ష్యం కోసం ప్రయత్నిస్తుంది. కార్బన్ యొక్క టైపోలాజీ యొక్క తాజా వెర్షన్ ప్రకారం, కింది మార్గాల్లో అవసరాలను తీర్చడానికి చరిత్రను ఉపయోగించవచ్చు.

శాస్త్రీయంగా – గతంలోని విశ్లేషణాత్మక పద్దతి విధానం ద్వారా కొత్త జ్ఞానాన్ని పొందడం మరియు నిర్మించడం.

రాజకీయ విద్యాపరంగా – వివరించడానికి, బహిరంగపరచడానికి మరియు చర్చను సృష్టించడానికి

నైతికంగా – చారిత్రక తప్పులు, లోపాలను తిరిగి కనుగొనడం మరియు చూపించడం

సైద్ధాంతికంగా – ఏదైనా సమర్థించడం మరియు లేదా వాదించడం, గతాన్ని అర్థం చేసుకోవడం,

అస్తిత్వపరంగా – గుర్తించుకోవడం, జీవితంలో అర్థాన్ని సృష్టించడం మరియు గుర్తింపులను నిర్మించడం.

ఉపయోగించనిది – కొన్ని చారిత్రక సంఘటనలను కప్పిపుచ్చడానికి, దాచడానికి లేదా చేయడానికి ప్రయత్నించడానికి, వ్యక్తులు లేదా కాలాలు ప్రజల నిర్లక్ష్యంలో పడతాయి.

నైతిక విలువలు – ఉపాధ్యాయుని పాత్ర

చరిత్ర ఉపాధ్యాయుడు మానవీయ విలువలు జ్యోతి ప్రజ్వలన చేసేవాడు మరియు విద్యార్థులకు మానవీయ విలువలను బోధించగలడు. తద్వారా విద్యార్థులు తమలో తాము అన్నిరకాల ప్రాథమిక విలువలు మరియు ప్రాథమిక నైతికతతో మెరుగైన మానవులు అవుతారు. ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులకు వారి వ్యక్తిగత జీవితాన్ని మరియు వారి పరిసరాలను వెలిగించగల జ్ఞాన జ్యోతిని చూపగలరు. చరిత్ర ఉపాధ్యాయుడు విద్యారులలో ప్రేమ, ఆప్యాయత, సానుభూతి, పాథోస్, సెంటిమెంట్, శాంతి, అహింస మరియు సత్యం వంటి ప్రాథమిక మానవ విలువలను పెంపొందించుకుంటారు. గత మరియు సమకాలీన చరిత్ర నుండి గొప్ప వ్యక్తుల పాఠాలను, వృత్తాంతాలను అందించడం మరియు బోధించడం ద్వారా విద్యార్థులకు సరైన పద్ధతిలో ఆ ఉదాత్తమైన మానవ విలువలు మరియు నైతికతలను పెంపొందించవచ్చు.

చరిత్ర బోధన మరియు ఆవిశ్యకత

చరిత్ర యొక్క బోధన విద్యార్థులకు వర్తమానాన్ని వివరించడానికి, దానిని విశ్లేషించడానికి, దాని విషయాన్ని కనుగొనడంలో సహాయపడుతుంది. స్థానిక, జాతీయ, అంతర్జాతీయ స్థాయిలో నేటి సమస్యలను ఖచ్చితంగా, నిష్పాక్షికంగా అర్థం చేసుకోవడానికి చరిత్ర మనకు సహాయం చేస్తుంది. స్వీడిష్ నేషనల్ ఏజన్సీ ఫర్ ఎడ్యుకేషన్ ప్రకారం 2018 – చరిత్రలో బోధించడం అనేది విద్యార్థులు చారిత్రక సందర్భాల గురించి వారి జ్ఞానాన్ని మాత్రమే కాకుండా, వారి అభివృద్ధి మరియు చారిత్రక స్పృహను కూడా పెంపొందించుకోవడం లక్ష్యంగా ఉండాలి. ఇది గతం వర్తమానం గురించి మన దృక్కోణాన్ని ప్రభావితం చేస్తుందనే అంతరదృష్టిని కలిగి ఉంటుంది. మరియు తద్వారా భవిష్యత్తు గురించి మన అవగాహన ఉంటుంది. బోధన విద్యార్థులకు చారిత్రక పరిస్థితులు, చారిత్రిక భావనలు మరియు పద్దతుల గురించి మరియు చరిత్రను వివిధ ప్రయోజనాల కోసం ఎలా ఉపయోగించవచ్చనే దాని గురించి వారి జ్ఞానాన్ని పెంపొందించే అవకాశాలను అందించాలి. చరిత్ర విద్యార్థుల అవకాశాలకు, ప్రపంచం గురించి మరియు వారి స్వంత భిన్నమైన అనేక సంస్కృతులు మరియు జీవన విధానాల గురించి సమగ్ర అవగాహనను పెంపొందించుకోవడానికి తెరుస్తుంది.

విద్యార్థులు ఇతరుల దృష్టిలో విషయాలను చూసే అలవాటును కూడా పొందవచ్చు మరియు వారు ఇతరులను అధ్యయనం చేయడం ద్వారా తమను తాము బాగా అర్థం చేసుకోగలరని గ్రహించవచ్చు. ప్రపంచంలోని అనేక సంస్కృతుల చరిత్రపై అవగాహన మన పెరుగుతున్న బహుత్వ సమాజంలో మరియు పెరుగుతున్న పరస్పర ఆధారిత ప్రపంచంలో అవసరమైన పరస్పర సహనం, గౌరవ మరియు పౌర ధైర్యాన్ని పెంపొందించడానికి దోహదం చేస్తుంది.

చిన్న ప్రశ్నలు

1. చరిత్ర మరియు దాని అర్థం

2. చరిత్ర

3. చరిత యొక్క ప్రాముఖ్యత

4. చరిత్ర యొక్క ఔచిత్యం

5. చరిత్ర యొక్క నైతిక విలువ

6. చరిత్ర యొక్క శక్తి

వ్యాస ప్రశ్నలు

7. మన జీవితంలో మరియు దేశంలో చరిత్ర యొక్క లక్ష్యం మరియు ప్రయోజనం ఏమిటి? చర్చించండి .

8. చరిత్ర అధ్యయనం యొక్క పరిధి ఏమిటి? చర్చించండి.

9. చరిత్ర యొక్క ఉపయోగాలు ఏమిటి? వివరించండి.

10. సహాయ శాస్త్రాలో దాని పాత్ర ఏమిటి? మరియు చరిత్రను అధ్యయనం చేయడంలో దాని పాత్ర ఏమిటి.

11. చరిత్ర ఉపాధ్యాయుని పాత్ర ఏమిటి?

12. చరిత్రను సబ్జెక్టుగా బోధించడం ఎందుకు అవసరం? మీ స్వంత మాటలలో వివరించండి?

పాఠం 2

భారతదేశం యొక్క చారిత్రిక గుర్తింపు – భౌగోళిక లక్షణాలు – భారతదేశ చరిత్రపై దాని ప్రభావం – చారిత్రక ఆధారాలు

పరిచయం

భారతదేశ చరిత్ర మనకు తొలినాళ్ల నుంచి భారతదేశం యొక్క విభిన్న గుర్తింపుల గురించి సమాచారాన్ని అందిస్తుంది. దేశ పురోగతి మరియు శ్రేయస్సులో ప్రధాన పాత్ర పోషించిన భారతదేశ భౌగోళిక లక్షణాలు, పర్యావరణ కారకాలు దండయాత్రలపై కూడా ప్రభావం చూపాయి. సామాజిక శాస్త్రంగా చరిత్రను క్రమపద్ధతిలో అధ్యయనం చేసే అనేక వనరులు ఉన్నాయి.

లక్ష్యాలు

1. భారతీయులు వివిధ యుగాలలో మన దేశం యొక్క గుర్తింపును తెలుసుకోవాలి
2. భౌగోళిక శాస్త్రాన్ని మరియు సంస్కృతి, నాగరికత మరియు దండయాత్రలపై దాని ప్రభావాన్ని అర్థం చేసుకోండి
3. గత అధ్యయనం కోసం మూలాలను తెలియచేయండి
4. క్రీ. పూ. క్రీ. శ. అనే పదాలను తెలుసుకోండి

అభ్యాస ఫలితాలు

1. భౌగోళిక శాస్త్రం మరియు చరిత్ర దగ్గరి సంబంధం గూర్చి అధ్యయనం
2. ఒకదానిపై ఒకటి ప్రభావం
3. గుర్తింపు మరియు మార్పు
4. ఆధారాలుగా మూలాలు మరియు ప్రస్తుత జీవనానికి గతాన్ని తెలుసుకోవడంలో దాని ప్రాముఖ్యత

భారతదేశ చరిత్ర మనకు ప్రాచీన కాలం నుండి భారతదేశం యొక్క విభిన్న గుర్తింపుల గురించి సమాచారాన్ని అందిస్తుంది. మరియు భారతదేశం యొక్క భౌగోళిక లక్షణాలు మరియు దేశం యొక్క పురోగతి మరియు శ్రేయస్సులో ప్రధాన పాత్ర పోషించిన పర్యావరణ కారకాలు దండయాత్రలపై కూడా ప్రభావం చూపాయి. సామాజిక శాస్త్రంగా చరిత్రను ఒక క్రమపద్ధతిలో అధ్యయనం చేసే అనేక మూలాలు ఉన్నాయి.

భారతదేశం మరియు యుగాలలో దాని చారిత్రిక గుర్తింపు

భారతదేశం 26వ తేదీన రిపబ్లిక్ ను సాధించే వరకు వివిధ కారణాలతో విభిన్నంగా గుర్తించబడింది. జనవరి 1950 ఇది కొన్నిసార్లు భౌగోళిక మరియు కొన్నిసార్లు చారిత్రక కారణాలు వల్ల జరుగుతుంది. రిపబ్లిక్ ఆఫ్ ఇండియాకు రెండు ప్రధాన పేర్లు ఉన్నాయి. మన భారత రాజ్యాంగంలో పేర్కొన్న భారత్ అంటే భారత్ భారతదేశం, మన దేశం వంటి చారిత్రక కాలం నుండి భిన్నమైన గుర్తింపులు ఉన్నాయి.

> మెలుహ్హా అంటే సంపన్న వాణిజ్య భూమి.

> జంబూద్వీప పురాతన కాలం, బౌద్ధ కాలం మరియు మౌర్యుల యుగం మరియు తరువాతి కాలాలలో

> ప్రాచీన కాలం నుండి భారత్

> మెగస్తనీస్ రాసిన ఇండికా

> హింద్ – సింధు (సింధు) నది తర్వాత భూమి (ఎస్ అని పర్షియన్లు ఉచ్చరిస్తారు హెచ్) మధ్యయుగ భారతదేశంలో కాబట్టి సింద్ హింద్ గా మారింది.

యూరోపియన్ల ద్వారా భారతదేశం : సింధులోయ నాగరికత సింధు (Indus) నదికి సమీపంలో ప్రారంభమైంది. మన దేశానికి "భారతదేశం" (India) అనే పేరు వచ్చింది. దీనిని గ్రీకులో ఇంతకు ముందు ఉపయోగించారు. మరియు 17 లో తిరిగి ఉద్భవించారు యూరోపియన్ల శతాబ్దం

భారతదేశం యొక్క భౌగోళిక లక్షణాలు

చరిత్రకు భౌగోళిక శాస్త్రంతో సన్నిహిత సంబంధం ఉంది. భౌగోళిక లక్షణాలపై ప్రాథమిక జ్ఞానం లేకుండా, చరిత్రను అర్థం చేసుకోవడం కష్టం అవుతోంది. ఒక ప్రదేశాన్ని సూచించకుండా చరిత్ర లేదు. ఒక ప్రాంతం యొక్క చరిత్రను రూపొందించడంలో భౌగోళిక శాస్త్రం కీలక పాత్ర పోషిస్తుంది. ఒక ప్రాంతం యొక్క భౌతిక లక్షణాలు ప్రజల జీవన విధానం, వారి సంస్కృతి, ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు మొత్తం అభివృద్ధిని ప్రభావితం

చేస్తాయి. భారత దేశం గొప్ప భౌగోళిక వైవిధ్యం మరియు దాని నివాసులను ప్రభావితం చేసే లక్షణాలతో కూడిన దేశం,

భారతదేశం యొక్క భౌతిక లక్షణాలను క్రింది భౌతిక విభాగాల క్రింద వర్గీకరించవచ్చు.

1) హిమాలయ పర్వతాలు
2) ఉత్తర మైదానాలు
3) పెనిన్సులర్ పీఠభూమి
4) భారత ఎడారి
5) తీర మైదానాలు
6) దీవులు – లక్షద్వీప్ మరియు అండమాన్ మరియు నికోబార్ దీవులు.

పర్యావరణ కారకాలు

పర్యావరణాన్ని మన చుట్టూ ఉన్న ప్రతిది అని నిర్వచించవచ్చు. మన పర్యావరణం సజీవ మరియు నిర్జీవ వస్తువులతో కూడి ఉంటుంది. మరియు పర్యావరణంలోని చేతన మరియు అచేతన భాగాలుగా సూచిస్తారు. పర్యావరణ కారకాలు సహజ వాతావరణాన్ని మార్చే ప్రతిదాన్ని కలిగి ఉంటాయి. కొన్ని అంశాలు కనిపిస్తాయి. మరికొన్ని చూడ లేవు. గాలి, నీరు, వాతావరణం, నేల, సహజ వృక్ష సంపద మరియు భూభాగాలు అన్ని పర్యావరణ కారకాలు. పర్యావరణ కారకాలు రోజువారీ జీవనాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. మరియు భౌగోళిక ప్రాంతాలలో ఆరోగ్య వ్యత్యాసాలను తీసుకురావడంలో కోలక పాత్ర పోషిసాయి.

భారతదేశం వివిధ రకాల నేలలను కలిగి ఉంది. మట్టి అనేది గాలి, నీరు, రాళ్ళు మరియు జీవుల మధ్య అనుసంధానం, పర్యావరణ వ్యవస్థ సేవలు అని పిలుస్తున్న సహజ ప్రపంచంలో అనేక విభిన్న విధులకు బాధ్యత వహిస్తుంది.

భారతదేశం కూడా విభిన్న వాతావరణాలను కలిగి ఉంది. ధ్రువాల నుండి ఉష్ణమండలాల వరకు సమశీతోష్ణ వాతావరణం, ఉత్తర భారతదేశంలోని ఎత్తైన ప్రాంతాలు మంచుతో కూడిన గాలులు మరియు మంచుతో కూడిన వాతావరణం కలిగి ఉంటాయి. రాజస్థాన్ మైదానాలు మండే వేడి మరియు దుమ్ము – తుఫానులను అనుభవిస్తాయి. తీర ప్రాంతాలు అధిక వేగంతో కూడిన తుఫానులను ఎదుర్కొంటాయి. ఈశాన్య ప్రాంతంలోని సతత హరిత వర్షారణ్యాలు ఈ ప్రాంతంలో అధిక వర్షపాతం కారణంగా ఉన్నాయి. ఈ సహజ పరిస్థితులన్నీ భారతదేశాన్ని వివిధ ప్రాదేశిక యూనిట్లుగా విభజించాయి. ప్రతిదాని స్వంత సంస్కృతితో చరిత్రలో ముఖ్యమైన స్థానాన్ని ఏర్పరుస్తుంది.

ఈవిధంగా భారతీయ ప్రతి దృశ్యం యొక్క సాధారణ లక్షణాలు మరియు చారిత్రక కాలంలో ఈ లక్షణాలలో మార్పులు వివిధ ప్రాంతాల మానవ నివాసాల రకాలను మరియు వాటి తదుపరి వృద్ధిని నిర్ణయించాయి.

భారతదేశ చరిత్రపై ప్రభావం

చరిత్ర అనేక విధాలుగా భౌగోళిక లక్షణాలు మరియు పర్యావరణ కారకాలచే ప్రభావితమవుతుంది. మన ఆహారం, దుస్తులు, నివాసం, వృత్తి, వాస్తవానికి ఏ ప్రాంతంలోనైనా మానవ జీవితమంతా దాని భౌగోళిక లక్షణాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

మన అద్భుతమైన భూమికి, భారతదేశానికి ప్రకృతి తన ఉత్తమ బహుమతులను అందించింది. భారతదేశ చరిత్రను రూపొందించడంలో భౌగోళిక శాస్త్రం ప్రముఖ పాత్ర పోషించింది. చరిత్ర కాలక్రమం మరియు భౌగోళిక శాస్త్రం ద్వారా నిర్ణయించబడుతుందని చెప్పబడింది. భారత ఉపఖండం యొక్క భౌగోళిక లక్షణాలు భారతదేశ చరిత్రను ప్రభావితం చేశాయి. పర్యావరణణ భూమి పరిస్థితులు వాతావరణం ద్వారా ప్రభావితమవుతుంది.

దాని ప్రారంభ చరిత్రలో, మానవజాతి నిరంతరం ఒక ప్రతికూల వాతావరణం నుండి మరింత అనుకూలమైన జీవన పరిస్థితులకు మారుతుంది. భూమి యొక్క స్థలాకృతి, నీటి లభ్యత మరియు వాతావరణం భారతదేశంలో మానవ నివాసాల పెరుగుదలలో కీలక పాత్ర పోషించిన అంశాలు. ఒకపుడు మానవ ప్రాథమిక అవసరాలు – ఆహారం, నీరు, దుస్తులు మరియు నివాసం, కానీ కాలం గడిచే కొద్దీ మానవుల యొక్క విభిన్న ఆలోచనలు భౌగోళిక మరియు మానవ జీవితంలో మార్పును తీసుకువచ్చాయి. అనేక రాజ్యాలు మరియు రాజవంశాలు అధిక సారవంతమైన భూములలో ఉద్భవించాయి మరియు బలంగా మారాయి.

ఒక ప్రాంతం యొక్క స్థానం దాని వాతావరణం, వృక్ష సంపద, సహజ వనరులను నిర్ణయిస్తుంది. అనుకూలమైన వాతావరణం, సమృద్ధిగా సహజ వనరులు ఉన్న ప్రాంతం అభివృద్ధి చెందుతున్న వ్యవసాయ మరియు పారిశ్రామక రంగాన్ని కలిగి ఉంటుంది. ఉదాహరణకు, సింధులోయ సాగరికత యొక్క సారవంతమైన భూమి మరియు అనుకూలమైన వాతావరణం అత్యంత అభివృద్ధి చెందిన మరియు సంపన్నమైన నాగరికత అభివృద్ధికి దారితీసింది.

సహజ వనరులు

ఖనిజాలు, అడవులు మరియు నీటి వనరుల వంటి సహజ వనరుల లభ్యత కూడా ఒక ప్రాంత యొక్క చరిత్రను రూపొందించడంలో ముఖ్యమైన పాత్ర పోషిస్తుంది. ఈ వనరులు ప్రాంతం యొక్క ఆర్థిక కార్యకలాపాలను

నిర్ణయిస్తాయి. ఇది దాని అభివృద్ధిని ప్రభావితం చేస్తుంది. ఉదాహరణకు, మధ్య ప్రాచ్య ఆసియాలో చమురు ఆవిష్కరణ ఈ ప్రాంతాన్ని వ్యవసాయ సమాజం నుండి పారిశ్రామికంగా మరియు సంపన్నంగా మార్చింది.

రవాణా మరియు వాణిజ్యం

నదులు, పర్వతాలు మరియు తీరప్రాంతాల వంటి భౌగోళిక లక్షణాలు కూడా ఒక ప్రాంతం యొక్క రవాణా మరియు వాణిజ్య మార్గాలను ప్రభావితం చేస్తాయి. రవాణా మరియ వాణిజ్యం సౌలభ్యం వివిధ ప్రాంతాల మధ్య పరస్పర చర్య స్థాయిని నిర్ణయిస్తుంది. ఇది సాంస్కృతిక మార్పిడి మరియు సామాజిక అభివృద్ధిని ప్రభావితం చేస్తుంది. ఉదాహరణకు సిల్క్ రోడ్ అనేది చైనాను యూరప్ తో అనుసంధానించే వాణిజ్య మార్గం మరియు వస్తువులు, ఆలోచనలు మరియు సంస్కృతి మార్పిడిని సులభతరం చేసింది.

రక్షణ మరియు భద్రత

భౌగోళిక శాస్త్రం ఒక ప్రాంతం యొక్క రక్షణ మరియు భద్రతను కూడా ప్రభావితం చేస్తుంది. పర్వతాలు, ఎడారులు మరియు మహాసముద్రాలు వంటి సహజ అడ్డంకులు దండయాత్రలు, విదేశీ ప్రభావాల నుండి రక్షణను అందిస్తాయి. ఉదాహరణకు హిమాలయ పర్వత శ్రేణులు భారతదేశం మరియు చైనాల మధ్య సహజమైన అవరోధంగా పనిచేస్తాయి మరియు వారి ప్రత్యేక సాంస్కృతిక గుర్తింపులను కొనసాగించడంలో సహాయపడింది.

ప్రధాన ప్రభావాలు

భారతదేశం దాని భౌగోళిక స్థానాలు, పరిస్థితులు మరియు లక్షణాలలో సంస్కృతి, నాగరికత, రాజ్యాలు మరియు సామ్రాజ్యాల మూలం మరియు వ్యాప్తిని చూసింది. ఇది రాజకీయ మరియు ఆర్థిక అంశాలను ఎక్కువగా ప్రభావితం చేసింది. మరియు దాని సామాజిక సాంస్కృతిక అంశాలపై ప్రభావం చూపింది. సైబీరియా నుండి మధ్య ఆసియా వరకు వీచే చల్లని గాలుల నుండి హిమాలయాలు భారత ఉపఖండాన్ని రక్షిస్తున్నట్లు మనం చూస్తున్నాము. వింధ్య మరియు సాత్పురా పర్వత శ్రేణులతో పాటు నర్మదా మరియు తపతి నదులూ విభజన రేఖను ఏర్పరుస్తాయి. దానికి దక్షిణాన ఉన్న పీఠభూమి, డెక్కన్ పీఠభూమి. దక్కన్ పీఠభూమి తూర్పు మరియు పశ్చిను కనునులచే చుట్టబడి ఉంది.

కోరమాండల్ తీరం తూర్పు కనుములు మరియు బంగాళాఖాతం మధ్య ఉంది. పశ్చిమ కనుమలు మరియు తూర్పు కనునులు నీలగిరి కొండల వద్ద కలుస్తాయి. దక్కన్ పీఠభూమి ఉత్తర మరియు దక్షిణాల మధ్య వంతెనగా ఉంది. అయితే వింధ్యాలలో దట్టమైన అడవులు ఉండటం వల్ల, భౌగోళిక ఒంటరితనం కారణంగా సంస్కృతి మరియు భాష బాగా సంరక్షించబడ్డాయి. సుదీర్ఘ తీరప్రాంతం కారణంగా దక్షిణ రాజ్యాలు గ్రీకో – రోమన్ రాజ్యాలతో సాంస్కృతిక మరియు వాణిజ్య సంబంధాలను అభివృద్ధి చేసుకున్నాయి.

భారతదేశ చరిత్ర దాని వివిధ ప్రాంతాల చరిత్రగా సారాంశంగా అభివృద్ధి చెందింది. చారిత్రక పరిణామ ప్రక్రియలో ఈ ప్రాంతాలు దాని స్వంత సాంస్కృతిక లక్షణాలను పొందాయి. ప్రాంతాలు వాటి ప్రత్యేక భాషలను కలిగి ఉన్నాయి. కళా రూపాలు భిన్నంగా ఉంటాయి. సామాజిక ఆచారాలు మరియు పద్ధతులు కూడా ఒకదానికొకటి భిన్నంగా ఉంటాయి. అందువల్ల ఈ దేశంలోని భౌగోళిక ప్రాంతాల మధ్య చారిత్రక మార్పులో గొప్ప అసమానత కనిపిస్తుంది.

భిన్నత్వంలో ఏకత్వం

వైవిధ్యం అనే పదం లాటిన్ పదం డైవర్సస్ నుండి ఉద్భవించింది. ఇది తేడాలను సూచిస్తుంది. వైవిధ్యం అంటే ఒకదానికొకటి భిన్నంగా ఉంటుంది. మరియు ప్రత్యేకమైన లక్షణాలు, గుణాలు లేదా మూలకాలతో రూపొందించబడింది పెద్ద జనాభా కలిగిన పెద్ద దేశం భారతదేశం అంతులేని భౌతిక లక్షణాలు మరియు సాంస్కృతిక నమూనాలను అందిస్తుంది. ఇది జాతి, మతం, కులం, భాష మొదలైన వైవిధ్యాల భూమి.

భారతదేశంలో వైవిధ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే ప్రధాన అంశాలు :

- జాతి
- భాషా వైవిధ్యం
- మత నైవిధ్యం

భారతదేశం యొక్క మిశ్రమ సంస్కృతి వైవిధ్యం, సృజనాత్మక మరియు స్థితిస్థాపకత యొక్క నిధి. ఇది ఒక శక్తివంతమైన మరియు సామరస్యపూర్వకమైన సమాజంగా మారుతుంది. భారతదేశ చరిత్ర సాక్షి స్వదేశ మరియు విద్య ప్రభావాల యొక్క సాంస్కృతిక సంశ్లేషణ కలయిక. మిశ్రమ సంస్కృతి మధ్య ఆసియా, పర్షియా, గ్రీస్, వెలుపల నుండి అంశాలను గ్రహించింది. ఈ సంశ్లేషణ కళ, వాస్తుశిల్పం, సంగీతం మరియు సాహిత్యాన్ని సుసంపన్నం చేసింది. భారతదేశం యొక్క మిశ్రమ సంస్కృతి దాని బహుళ సాంస్కృతికలను జరుపుకుంటుంది. ఇది వివిధ మాతాలు, భాషలు మరియు సంప్రదాయాల ప్రజలను ఏకం చేస్తుంది. జాతీయ గుర్తింపు ప్రాంతీయ భేదాలను గౌరవిస్తూనే ఈ ఐక్యత భావాన్ని పెంపొందిస్తుంది.

చారిత్రక మూలాలు (ఆధారాలు)

వాస్తవాలు లేని చరిత్ర మూలాలు లేనిది. చారిత్ర లేని వాస్తవాలు మృతమైనని మరియు అర్థరహితమైనది ఇ.హెచ్. కార్. మానవులు తమ గత కార్యకలాపాల నుండి విడిచిపెట్టిన అన్ని రకాల సాక్ష్యాలను కలిగి ఉన్నాయి. చరిత్ర యొక్క మూలాలను చారిత్రక సమాచారం భద్రపరచడం మరియు ఒక తరం నుండి తదుపరి తరానికి

ప్రసారం చేయడం ద్వారా వివిధ మార్గాలను నిర్వచించవచ్చు. మూలాధారాలను సాక్ష్యం అని కూడా అనవచ్చు.

చరిత్ర అనేది ఖచ్చితంగా కాలానుగుణంగా సంభవించే మార్పుల గురించి, ఇది గతంలో పరిస్థితులు ఎలా ఉండేవి, పరిస్థితులు ఎలా మారాయి అనే దాని గురించి తెలుసుకోవడం. మనం గత యుగంలోని ఒక చారిత్రక సంఘటనను లేదా సమాజ సంస్కృతి, మతం, రాజకీయాలు మరియు ఆర్థికశాస్త్రం గురించి అధ్యయనం చేసినప్పుడు, సంఘటనలు ఎలా మరియు ఎందుకు జరిగాయో వివరించడంలో సహాయపడే కారణాలు మరియు ప్రభావాల కోసం చరిత్రకారులు వెతుకుతారు. వారు గతాన్ని జీవించిన వ్యక్తుల కళ్ళ ద్వారా మరియు వారి భౌతిక అవశేషాల ద్వారా చూడటానికి ప్రయత్నిస్తారు. చరిత్రకారులు గతాన్ని అధ్యయనం చేసినప్పుడు, వారు తమను తాము ప్రశ్నించుకుంటారు. ప్రశ్నలకు సమాధానాలు అందుబాటులో ఉన్న మూలాల ద్వారా తీర్మానాలు చేయడానికి చరిత్రకారులకు సహాయపడతాయి.

చరిత్రకారులు తమ అధ్యయన కాలం మరియు వారి పరిశోధన యొక్క స్వభావాన్ని బట్టి గతం గురించి తెలుసుకోవడానికి వివిధ రకాల మూలాధారాలను ఉపయోగిస్తారు. వారు తాము ప్రశ్నలకు సమాధానమివ్వడానికి ప్రాథమిక మరియు ద్వితీయ మూలాలు మరియు మౌఖిక చరిత్రల నుండి ఆధారాలను ఉపయోగిస్తారు. సాక్ష్యంగా ఏ సమాచారం అత్యంత ముఖ్యమైనది మరియు నమ్మదగినది అని వారు ఎంచుకోవాలి. చారిత్రక సాక్ష్యం ఎల్లపుడూ సులభం కాదు. కొన్నిసార్లు చరిత్రకారులు నిజమని భావించినని అబద్ధంగా మారతాయి. కొన్నిసార్లు చరిత్రకారులు ఒక సాక్ష్యాన్ని ఉపయోగించి వేర్వేరు నిర్ధారణలకు వస్తారు. ఆధారాల అధ్యయనం ప్రాథమక ఆధారాల ద్వారా జరుగుతుంది. ప్రాథమిక ఆధారాలలో సాహిత్య ఆధారాలు, పురావస్తు ఆధారాలు ముఖ్యమైనవి.

1. ప్రాథమిక ఆధారాలు

ప్రాథమిక ఆధారాలు అనేది ఒక చారిత్రక సంఘటనను చూసిన వ్యక్తి, వ్రాసిన, లేదా సృష్టించినది. ఇది గాని ఆసలైన పత్రం, సృజనాత్మకమైన పని, ఆ సమయంలో ప్రచురించబడిన ప్రచురణలు, సంస్థాగత, ప్రభుత్వ పత్రం లేదా అవశేషాలు మరియు కళా ఖండం, సాధనాలు, అక్షరాలు, డైరీలు, ప్రసంగాలు, స్మారకచిహ్నాలు, నిర్మాణం, పెయింటింగ్ లు మరియు ఛాయాచిత్రాలు ప్రాథమిక వనరులకు ఉదాహరణలు. ప్రాథమిక ఆధారాలు ఎ) సాహిత్య ఆధారాలు, బి) పురావస్తు ఆధారాలు ఈ క్రింద అధ్యయనం చేయబడ్డాయి.

ఎ) సాహిత్య ఆధారాలు

రాజకీయాలు, యుద్ధాలు, పరిపాలన, వాణిజ్యం మరియు మతపరమైన పద్ధతులు, శాస్త్రీయ పురోగతి, సాంస్కృతిక అభివృద్ధి, సమాజం, మహిళల స్థితి, ఆటలు మరియు క్రీడలు, డ్రెస్సింగ్, జీవనశైలి, ఇల్లు, నిర్మాణాలు వంటి వాటి గురించి సమాచారాన్ని అందించడం వల్ల సాహిత్య మూలాలు చాలా ముఖ్యమైనది. సాహిత్య

ఆధారాలు మరియు పురావస్తు శాస్త్రం నుండి కనుగొనబడిన సమాచారం ఆధారాలుగా ఉపయోగించబడింది. గతం గురించి తెలుసుకోవడం ఒక సాహసం అవుతుంది. ఎందుకంటే వారు దానిని విపులంగా పునర్నిర్మించారు. కాబట్టి చరిత్రకారులు, పురావస్తు శాస్త్రవేత్తలు డిటెక్టివ్ ల వలె ఉంటారు. వారు మన గతాల గురించి తెలుసుకోవడానికి ఈ మూలాధారాలన్నింటిని ఆధారాలుగా ఉపయోగిస్తారు. ఈ మూలాధారాల యొక్క విశ్లేషణ, వ్యాఖ్యానం గతం యొక్క క్రమబద్ధమైన అధ్యయనాన్ని రూపొందించడానికి మరియు ప్రస్తుత కాలంలో మెరుగైన భవిష్యత్తు కోసం సూచనగా ఉపయోగించేందుకు మాత్రమే మాకు సహాయం చేస్తుంది. సాహిత్య మూలాలు ప్రధానంగా ఈ క్రింది విధంగా అధ్యయనం చేయబడ్డాయి.

- ఆత్మకథలు
- జీవిత చరిత్రలు
- మాన్యుస్క్రిప్స్
- మత సాహిత్యం
- బౌద్ధ మరియు జైన సాహిత్యం
- సంగం సాహిత్యం
- లౌకిక సాహిత్యం
- సృజనాత్మక సాహిత్యం
- శాస్త్రీయ సాహిత్యం
- ప్రాంతీయ భాషలలో సాహిత్యం
- ప్రజల డైరీలు
- యాత్రికులు మరియు ప్రయాణికుల విదేశీ ఖాతాలు
- రిపబ్లిక్ ఇండియాకు ముందు వార్తా పత్రిక
- బుక్ లెట్లు
- వారి ఆలోచనలను వ్యాప్తి చేయడానికి నాయకులు మరియు సంస్కర్తల రచనలు
- కవులు మరియు నవలా రచయితలు ఉన్న పరిస్థితుల ఆధారంగా భావాలను వ్యక్తీకరించడానికి రచనలు.

బి) పురావస్తు ఆధారాలు

పురావస్తు ఆధారాలు, అన్వేషణలు మరియు త్రవ్వకాల ద్వారా లభ్యమవుతాయి. ఎపిగ్రఫీ, నోమిస్మాటిక్స్, స్మారక చిహ్నాలు, వస్తు అవశేషాలు మొదలైనవి. సాహిత్య మూలాలతో పాటు భారతదేశ చరిత్ర పునర్నిర్మాణంలో పురావస్తు ఆధారాలు ముఖ్యమైన పాత్ర పోషిస్తాయి. పురావస్తు శాస్త్రం సాధారణ ప్రజల దైనందిన జీవితంలోని

అంశాల గురించి చెబుతుంది. ఇవి సాహిత్య గ్రంథాలలో వెల్లడించలేదు. వారు రాయి మరియు ఇటుకలతో చేసిన భవనాల అవశేషాలను అధ్యయనం చేస్తారు. చిత్రాలను, శిల్పాలను కూడా అన్వేషిస్తారు. అలాగే త్రవ్వి (భూమి ఉపరితలం క్రింద) పనిముట్లు, ఆయుధాలు, కుండలు, చిప్పలు, ఆభరణాలు మరియు నాణేలను కనుగొనవచ్చు. ఈ వస్తువులలో కొన్ని రాతితో మరికొన్ని ఎముకలు, కాల్చిన మట్టి లేదా లోహంతో తయారు చేయబడతాయి. కఠినమైన, పాడైపోని పదార్థాలలో తయారైన వస్తువులు సాధారణంగా ఎక్కువ కాలం ఉంటాయి. అలాగే వారు గతంలోని చరిత్ర, వాస్తవాలను చెప్పే ప్రస్తుత స్మారక కట్టడాలను అధ్యయనం చేస్తారు.

ఇది ప్రజల జీవితం, పాలకుడు, పరిపాలనా విధానాలు, అభ్యాసాలు, సివిల్ ఇంజనీరింగ్ యొక్క పురోగతి, భాష, లిపి, శ్రేయస్సు, ఇతర రాజ్యాలు, దేశాలలో సంబంధాలు, మతపరమైన పద్ధతులు, భౌతిక సంస్కృతి, విద్య మరియు విజ్ఞానం, గతానికి సంబందించిన మరింత జ్ఞానం గురించి సమాచారాన్ని అందిస్తుంది. పురావస్తు మూలాలు విస్తృత వర్గాల క్రింద అధ్యయనం చేయబడ్డాయి.

- శాసనాలు వివిధ పదార్థాలపై కనిపించే మాన్యుస్క్రిప్ట్లు
- మెటీరియల్ అవశేషాలు – నిర్మాణాలు మరియు ఇతర సాధనాలు
- న్యూమిస్ మాటిక్స్ (నాణేలు) వేర్వేరు సమయాల్లో ఉపయోగిస్తారు
- ముద్రలు – సింధు ముద్రలు
- కుండలు – విభిన్న సంస్కృతులు మరియు నేలలు
- స్మారక చిహ్నాలు – మతపరమైన మరియు లౌకిక
- గుహలు — బౌద్ధ గుహలు మరియు ఇతరులు
- శిల్పాలు – బుధుడు మరియు పాలకుల విగ్రహాలు మొదలైనవి
- పెయింటింగ్స్ – రాక్ – కట్, మినియేచర్ మరియు ఇతరులు.

పురావస్తు ప్రదేశాలు, శాసనాలు, నాణేలు మరియు ఇతర భౌతిక అవశేషాలు పురాతన భారతదేశం యొక్క మరింత సమగ్రమైన మరియు సమగ్రమైన చరిత్రను వ్రాయడానికి చాలా కీలకమైనవి.

ప్రశ్నలు

1. ప్రాథణిక ఆధారాలు అంటే ఏమిటి? వివరించండి?
2. సెకండరీ లేదా ద్వితీయ ఆధారాలు అంటే ఏమిటి? వివరించండి?
3. సాహిత్య ఆధారాలు అంటే ఏమిటి? వాటి రూపాలు ఏవి?
4. చరిత్రను అధ్యయనం చేయడంలో పురావస్తు ఆధారాలు ఎలా సహాయపడతాయి? చర్చించండి?
5. విదేశీ రచనలు ప్రాముఖ్యతను గురించి వ్రాయండి?

వ్యాస ప్రశ్నలు

1) భారతదేశం మరియు యుగాల నుండి దాని చారిత్రక గుర్తింపుపై వ్రాయండి.
2) భారతదేశం యొక్క భౌగోళిక లక్షణాలు ఏమిటి? చర్చించండి ?
3) పెద్దగా ప్రజల జీవితాన్ని ప్రభావితం చేసే పర్యావరం కారకాలు ఏమిటి?
4) భారతదేశ చరిత్రపై భౌగోళికం అంశాల ప్రభావం వివరించండి?
5) చరిత్రపై ప్రధాన భౌతిక ప్రభావాలు ఏమిటి? విశదీకరించండి?
6) ప్రాథమిక ఆధారాలు అంటే ఏమిటి? వివరాలు ఇవ్వండి?
7) సాహిత్య ఆధారాలు అంటే ఏమిటి? జాబితాను అందించండి ?
8) పురావస్తు ఆధారాల జాబితా చేయండి?

పాఠం – 3

పూర్వ చరిత్ర మరియు ఆదిమ చరిత్ర - ప్రాచీన భారత దేశంలో సమాజాల పునాది - సింధు లోయ నాగరికత: మొదటి నగర ఆవిర్భావం

పరిచయం

భారతదేశంలో మానవ నివాసాల చరిత్ర చరిత్రపూర్వ కాలం నాటిది. గత అధ్యయనాలు వర్తమానానికి దాని ఔచిత్యాన్ని మరియు భవిష్యత్తుపై దాని ప్రభావాన్ని అర్థం చేసుకోవడం. అందువల్ల చరిత్రపూర్వ కాలం నుండి భారతదేశ చరిత్రను తెలుసుకోవడం ముఖ్యం. ఆదిమ మానవుడు నాగరిక మానవుడిగా ఎదగడానికి అనేక వేల సంవత్సరాలు పట్టింది. "ఆహార సేకరణదారుడు" నుండి "ఆహార ఉత్పత్తిదారుడు"గా మారడానికి 300,000 సంవత్సరాలకు పైగా పట్టింది. ఆ తరువాత మానవుడు సంస్కృతి నుండి నాగరిక జీవితానికి త్వరగా పురోగమించాడు.

లక్ష్యాలు

1. రాతి యుగాలలో మానవ జీవితం మరియు నాగరికత వైపు పయనం
2. ప్రారంభ యుగాలలో మానవుడు ఎలా జీవించాడో అర్థం చేసుకోవడానికి
3. రాతి యుగాలలో అభివృద్ధి మరియు సంస్కృతి వైపు కదలిక
4. వివిధ రాతి యుగాల యొక్క లక్షణాలు
5. ప్రారంభ–చరిత్ర జీవితం – లోహ యుగానికి అనుసంధానించే రాతి యుగం
6. మానవుని మొదటి నగర జీవితాన్ని అధ్యయనం చేయండి

అభ్యాస ఫలితాలు

1. వేట మరియు పశువుల పెంపకం గురించి జ్ఞానం పొందడం
2. రాతి యుగాల నుండి నాగరికత వైపు పురోగతి
3. భారతదేశంలోని వివిధ భౌగోళిక ప్రదేశాలలో వ్యవసాయం మరియు కుండల సంస్కృతి అభివృద్ధి
4. నాగరికత సమయంలో నగర ప్రణాళిక మరియు పారుదల వ్యవస్థ
5. 5000 సంవత్సరాల క్రితం పారిశుధ్యం మరియు పరిశుభ్రత
6. వాణిజ్యం మరియు సమాజ పురోగతులు

పూర్వ చరిత్ర

రాతి యుగం గురించిన భారీ కాల వ్యవధితో పూర్వ చరిత్ర అధ్యయనం చేయబడింది. రచన ఆవిష్కరణకు ముందు జరిగిన సంఘటనలు పూర్వ చరిత్రగా పరిగణించబడతాయి. భారతదేశంలో మానవ నివాసాల చరిత్ర పూర్వకాలం నాటిది. ఈ కాలం చరిత్రను పునర్నిర్మించడానికి భారతదేశంలోని వివిధ ప్రాంతాలలో పుష్కలంగా పురావస్తు అవశేషాలు కనుగొనబడ్డాయి. చరిత్ర పూర్వ ప్రజలు ఉపయోగించిన రాతి పనిముట్లు. కుండలు, కళాఖండాలు మరియు లోహ ఉపకరణాలు వీటిలో ఉన్నాయి. పురావస్తు శాస్త్రం యొక్క అభివృద్ధి ఈ కాలంలో నివసించిన ప్రజల జీవితం మరియు సంస్కృతిని అర్థం చేసుకోవడానికి చాలా సహాయపడుతుంది. భారత దేశంలో చరిత్ర పూర్వ కాలాన్ని ప్రాచిన శిలాయుగం (పాత రాతియుగం) మధ్యశిలాయుగం (మధ్య రాతియుగం) నియోలిథిక్ (కొత్త రాతియుగం) మరియు లోహయుగంగా విభజించారు. అయితే, ఈ కాలాలు భారత ఉపఖండం అంతటా ఏకరీతగా లేవు. చరిత్రపూర్వ కాలానికి సంబంధించిన డేటింగ్ శాస్త్రీయంగా జరుగుతుంది. ఈ ప్రయోజనంగా కోసం రేడియో కార్బన్ డేటింగ్ యొక్క సాంకేతికత సాధారణంగా ఉపయోగించబడుతుంది.

ప్రాచీన శిలాయుగం(300,000 నుండి 10,000 BC)

రాతియుగం నుండి చరిత్ర పూర్వయుగాలు మరియు భౌగోళిక ప్రదేశాలపై మొదటి అధ్యయనం. పాలియోథిక్ యుగం పాలియో థిక్ దాని పేరు. రెండు గ్రీకు పదాల నుండి వచ్చింది. 'పాలియో' అంటే పాత మరియు "లిథిక్" అంటే రాయి కాబట్టి, ప్రాచీన శిలా యుగం పాత రాతియుగం. పాత రాతియుగం నాటి ప్రదేశాలు భారత ఉపఖండంలోని వివిధ ప్రాంతాల్లో విస్తృతంగా కనిపిస్తాయి. ఈ ప్రదేశాలు సాధారణంగా నీటి వనరులకు సమీపంలో ఉంటాయి. పురాతన శిలాయుగ ప్రజలు ఉపయోగించే అనేక రాక్ షెల్టర్లు మరియు గుహలు ఉపఖండం అంతటా చెల్లాచెదురుగా ఉన్నాయి. వారు ఆకులతో చేసిన గుడిసెలలో కూడా చాలా అరుదుగా నివసించేవారు.

మెసోలిథిక్ కాలం (10,000 నుండి 6000 BC)

మానవ జీవితం యొక్క తదుపరి దశను మెసోలిథిక్ లేదా మధ్య రాతియుగం అని పిలుస్తారు. ఇది సుమారుగా 1000 BC నుండి 6000 B.C ఇది పాలియోలిథిక్ యుగం మరియు నియోలిథిక్ యుగం మధ్య పరివర్తన దశ. రాక్ షెల్టర్ల వద్ద కనిపించే పెయింటింగ్లు మరియు నగిషీలు మెసోలిథిక్ ప్రజల సామాజిక జీవితం మరియు ఆర్థిక కార్యకలాపాల గురించి ఒక ఆలోచనను ఇస్తాయి. జంతువుల పెంపకం, తోటల పెంపకం మరియు ఆదిమ సాగు ప్రారంభమైంది. ఈ ప్రదేశాలలో జంతువులు ఎముకలు కనిపిస్తాయి. మరియు వీటిలో కుక్క, జింక, పంది మరియు ఉష్ట్రపక్షి ఉన్నాయి. అప్పుడప్పుడు కొన్ని మైక్రోలిత్ లు మరియు పెంకులతో పాటు చనిపోయిన వారిని ఖననం చేయడం ఆచరించినట్లు అనిపిస్తుంది.

నియోలిథిక్ కాలం – (6000 నుండి 4000 BC)

రాతి యుగం యొక్క చరిత్ర పూర్వ యాగాలు మరియు భౌగోళిక ప్రదేశాలలో మూడవది, నియోలిథిక్ యుగం. నియోలిథిక్ అనే పదం గ్రీకు మూలానికి చెందినది "నియో" అనే పదం కొత్తదనాన్ని సూచిస్తుంది. అయితే లిథిక్ అనేది రాయిని సూచిస్తుంది. నియోలిథిక్ యుగంలో మానవ నాగరికతలో విశేషమైనది పురోగతికి గమనించబడింది. ఈ కాలం మనిషి యొక్క ఆర్థిక మరియు సామాజిక జీవితంలో అనేక ముఖ్యమైన మార్పులను ప్రవేశపెట్టింది. ఈ వయస్సులో పురుషులు ఆహార సేకరణ నుండి ఆహార ఉత్పత్తిదారులుగా ఉత్పత్తి దారులుగా మారారు.

ఆదిమ భారతదేశ చరిత్ర

ఆదిమ యుగంలో భారతదేశం మధ్యప్రాచ్యం యూరప్ మరియు చైనాల నుండి చాలా భిన్నమైన సాంస్కృతిక లక్షణాలతో కూడిన సమాజాన్ని అభివృద్ధి చేసింది. పర్యావరణ కారకాల సహాయంతో కొంతమంది భారతీయులు రాతియుగం నుండి వ్యవసాయ సంస్కృతికి చాలా ప్రారంభంలో 7000 నుండి 6000 BCE వరకు మారారు. నగర – రాష్ట్రాలకు భారతీయ పట్టణ యొక్క పునాదులు మరియు విస్తృతమైన కాంస్య యుగం సంస్కృతి నదీ లోయ పరిసరాలలో ఒక విప్లవాన్ని తీసుకువచ్చాయి. ఇవి మెసొపొటేమియా, ఈజిప్ట మరియు చైనాల మాదిరిగానే భారతదేశంలోని ప్రారంభ సమాజాలను బలంగా నిర్మాణం చేశాయి.

లోహయుగం: (చాల్కో లిథిక్):

నియోలిథిక్ కాలం తరువాత రాగి మరియు కంచం ఉపయోగించబడిన చాల్కో లిథిక్ (రాగి–రాతి) కాలం. లోహపు ధాతువును కరిగించడం మరియు లోహాలు కళాఖండాలను రూపొందించే కొత్త సాంకేతిక మానవ నాగరికతలో ఒక ముఖ్యమైన అభివృద్ధి. ఈ చాల్కో లిథిక్ యుగం లేదా చాల్కో లిథిక్ సంస్కృతిలో రాగితో పాటు రాగిని కూడా పనిముట్లు, మరియు ఆయుధాల తయారీలో సమృద్ధిగా ఉపయోగించారు. అందుకే ఈ కాలాన్ని చాల్కో లిథిక్ యుగం అంటారు.

దక్షిణ భారతదేశంలో గోదావరి, కృష్ణా, తుంగ భద్ర, పెన్నార్ మరియు కావేరీ నది లోయలు ఈ కాలంలో వ్యవసాయ వర్గాల ద్వారా ఏర్పడ్డాయి. లోహయుగం ప్రారంభంలో వారు లోహాలను ఉపయోగించినప్పటికి రెండు సహస్రాబ్ది BC చివరి నాటికి రాగి మరియు కాంస్య, కళాఖండాలు ఉన్నట్లు ఆధారాలు ఉన్నాయి. తమిళనాడులోని పైయంపల్లిలో అనేక కంచు మరియు రాగి వస్తువులను, పూసలు, టెర్రకోట బొమ్మలు మరియు కుండలు కనుగొనబడ్డాయి.

చాల్కో లిథిక్ యుగం తరువాత ఇనుప యుగం వస్తుంది. వేదాలలో ఇనుమును తరచుగా సూచిస్తారు. దక్షిణ ద్వీపకల్పంలోని ఇనుప యుగం తరచుగా మెగాలిథిక్ బరియతలకు సంబంధించింది. మెగాలిథ్ అంటే పెద్ద రాయి. శ్మశానవాటికలను ఈ రాళ్లతో కప్పారు. ఇటువంటి సమాధులు దక్షిణ భారతదేశంలో విస్తృతంగా కనిపిస్తాయి. కొన్ని ముఖమైన మెగాలిథిక్ ప్రదేశాలు కర్ణాటకలోని హల్లూరు మరియు మస్కి ఆంధ్రప్రదేశ్లోని నాగార్జునకొండ మరియు తమిళనాడులోని ఆదిచ్చ నల్లూర్ శ్మశాన వాటికలో నలుపు మరియు ఎరుపు కుండలు, ఇనుప కళాఖండాలు, కొడవళ్ళు మరియు చిన్న ఆయుధాలు కనుగొనబడ్డాయి.

కాంస్య యుగం – సింధులోయ నాగరికత:

భారతదేశంలోని నగరాల పరిణామం:-

సింధు లోయ నాగరికత అనేది కాంస్య యుగం నాగరికత (3300-1300 BCE) పరిపక్వ కాలం 2600-1900 BCE. ప్రాచీన ఈజిప్ట్ మరియు మెసోపొటేమియాతో పాటు ఇది పురాతన ప్రపంచంలోని మూడు ప్రారంభ నాగరికతలలో ఒకటి. వాటికి అత్యంత విస్తృతంగా వ్యాపించింది. 1.2 మిలియన్ కి.మీల విస్తీర్ణం సింధు నది పరివాహక ప్రాంతాలలో వృద్ధి చెందింది. ఇది సింధు లోయ నాగరికత అని కూడా పిలుస్తారు. ఇది తర్వాత 1920లలో హరప్పాలో త్రవ్వబడింది. ఇది అప్పటి బ్రిటిష్ ఇండియాలోని ప్రావిన్స్ లో ఉంది.

హరప్పా నాగరికత యొక్క అదే ప్రాంతంలో పూర్వ మరియు తరువాత సంస్కృతులు ఉన్నాయి. వీటిని తరుచుగా ఎర్లీ హరప్పా మరియు లేట్ హరప్పా అని పిలుస్తారు. మరియు హరప్పా పూర్వ సంస్కృతులు ఉన్నాయి. హరప్పా నాగరికతను ఈ సంస్కృతుల నుండి వేరు చేయడానికి కొన్నిసార్లు పరికత్వ హరప్పా సంస్కృతి అని పిలుస్తారు.

సింధులోయ నాగరికత యొక్క భౌగోళిక పరిధి

భారతదేశం యొక్క భౌగోళిక స్థానం ఆమెను ప్రపంచంలోని నాగరికత యొక్క ప్రారంభం ఊయలలో ఒకటిగా నిలబెట్టింది అని బాబా సాహెబ్ డాక్టర్ బి.అర్. అంబేద్కర్ తన భారతీయ చరిత్ర అధ్యయనాలలో చెప్పారు. వీరు భారతదేశం సింధు నుండి ఉద్భవించింది. మరియు దాని లోయ పూర్వకాలంలో ప్రజలు స్థిరపడిన అధునాతన జీవన వాతావరణాన్ని అందించింది. నాలుగు నదిలోయ నాగరికతలతో పోల్చితే సింధు నాగరికత భౌగోళికంగా అత్యంత విస్తృతమైనది. ఇప్పటి వరకు అధ్యయనాలు దాని పరిధిని చూపుతున్నాయి.

★ సింధు నాగరికత యొక్క కేంద్రం అవిభక్త భారత దేశంలోని సింధ్, హర్యానా మరియు పంజాబ్ లో ఉంది.

★ పశ్చిమాన, దక్షిణ బలూచిస్తాన్ లోని దాష్ట్ నది ఒడ్డున ఉన్న సూక్త గెండోర్ వద్ద చివరి పరిధి ఉంది. దీనిని దాని పశ్చిమ సరిహద్దు అని పిలుస్తారు.

★ తూర్పున, ఉత్తరప్రదేశ్ (జిల్లా మీరట్) లోని హిండన్ నదిపై ఉన్న అలంగీర్ పూర్ దాని తూర్పు సరిహద్దుగా పిలువబడుతుంది.

★ ఉత్తరాన ఇది జమ్మూ & కాశ్మీర్లోని చినాబ్ నదిపై మండా వరకు విస్తరించింది.

★ దక్షిణాన, ఇది దైయాబాద్ (జిల్లా అహ్మద్ నగర్, ఉత్తర మహారాష్ట్ర) వరకు విస్తరించింది. ప్రవర నది ఒడ్డున నాలుగు కాంస్య బొమ్మలు దొరికిన ప్రదేశం ఇది.

సింధులోయ నాగరికత యొక్క ప్రధాన నగరాలు

సింధు లోయ నాగరికతను కనుగొన్న వాడు జాన్ మార్షల్. దీనిని హరప్పా నాగరికతగా గుర్తించి సెప్టెంబర్ 20, 1924న "ఇల్లుస్ట్రీయస్" లండన్ న్యూస్ లో ప్రచురించాడు. తర్వాత కాలంలో 1999 నాటికి 1,056 నగరాలు మరియు స్థావరాలు కనుగొనబడ్డాయి. వీటిలో 96 తవ్వకాలు జరిగాయి. ప్రధానంగా సింధు మరియు దాని ఉపనదుల సాధారణ ప్రాంతంలో స్థావరాలలో ప్రధాన పట్టణ కేంద్రాలు హరప్పా, మొహంజోదారో (UNESO ప్రపంచ వారసత్వం ప్రదేశం) ధీలవీర, చీలిస్థాన్ లోని గనేరివాలా మరియు రాఖీ ఘర్హీ, 350 హెక్టార్ల (35km2) విస్తీర్ణంతో అతి పెద్ద సింధులోయ నాగరికత ప్రదేశం. హరప్పా భాష నేరుగా ధృవీకరించబడలేదు. సింధులిపి ఇప్పటికి అర్థంకాని కారణంగా దాని అనుబంధం అనిశ్చితంగా ఉంది.

పట్టణీకరణ యొక్క లక్షణాలు

సింధు లోయ నాగరికతలో అధునాతలో మరియు సాంకేతికంగా అభివృద్ధి చెందిన పట్టణ సంస్కృతి స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. వాటిని ఈ ప్రాంతంలో మొదటి పట్టణ కేంద్రంగా మార్చింది. మునిసిపల్ టౌన్ ప్లానింగ్ యొక్క నాణ్యత పట్టణ ప్రణాళిక మరియు సమర్థవంతమైన పురపాలక ప్రభుత్వాల పరిజ్ఞానాన్ని సూచిస్తుంది. ఇది పరిశుభ్రతపై అధిక ప్రాధాన్యాతనిస్తుంది లేదా ప్రత్యామ్నాయంగా మతపరమైన ఆచారాలకు అందుబాటులో ఉంటుంది.

పట్టణ ప్రణాళిక:-

హరప్పా సంస్కృతిని గ్రిడ్ వవస్థ తరహాలో టౌన్ ప్లానింగ్ వ్యవస్థ ద్వారా ప్రత్యేకించారు. అంటే వీధులు మరియు లైన్లు ఒకదానికొకటి దాదాపు లంబ కోణంలోఏర్పడినాయి. తద్వారా నగరాన్ని అనేక దీర్ఘచతురస్రాకార బ్లాకులుగా హరప్పా, మొహంజోదారో మరియు కాళిబంగన్ ప్రతి ఒక్కటి మట్టి ఇటుకతో ఎత్తైన గద్దెలపై నిర్మించబడతాయి. ప్రతి నగరంలోని సిటాడెల్ క్రింద సాధారణ ప్రజలు నివసించి ఇటుక ఇళ్ళు కలిగిన దిగువ పట్టణం ఉంది. దాదాపు అన్ని రకాల నిర్మాణాలలో కాల్చిన ఇటుకలను పెద్ద ఎత్తున ఉపయోగించడం మరియు రాతి భవనాలు లేకపోవడం హరప్పా సంస్కృతి యొక్క ముఖ్యమైన లక్షణాలు.

భూగర్భ నీటి వ్యవస్థ

మరో విశేషమైన లక్షణం భూగర్భ భూగర్భ మురుగు నీటి వ్యవస్థ సింధూ లోయ నాగరికత యొక్క వ్యవస్థ ఇతర నాగరికత కంటే చాలా అభివృద్ధి చెందింది. రోమ్ లో కూడా డ్రైనేజీ వ్యవస్థలో ఈ రకమైన పురోగతి లేదు. డ్రైయిన్లను శ్లాబులతో కప్పారు. ఇళ్ళ నుంచి విధి కాలువల్లోకి నీరు చేరింది. వీధి కాలువల్లో నిర్ణీత వ్యవధిలో ఇంకుడు గుంతులు ఉండేవి. నగరం లోపల, వ్యక్తిగత గృహాలు లేదా గృహాల సమూహాలు బావుల నుండి నీటిని పొందాయి. స్నానానికి కేటాయించిన గది నుంచి ప్రధాన వీధుల్లో నిండిన డ్రేయిన్లలో మురుగు నీరు చేరింది. గృహాలు లోపలి ప్రాంగణాలు మరియు చిన్న దారులకు మాత్రమే తెరవబడ్డాయి.

మొహంజొదారో గొప్ప స్నాన వాటిక :

30 అడుగుల పొడవు 23 వెడల్పు మరియు 8 అడుగుల లోతు ఉన్న గ్రేట్ స్నాన వారిక మొహంజొదారో యొక్క అతి ముఖమైన బహిరంగ ప్రదేశం. ఇరువైపులా ఉన్న మెట్లు ఉపరితలానికి చేరడానికి అనుకూలంగా నిర్మించారు. బట్టలు మార్చుకోడానికి పక్క గదులున్నాయి. స్నాన వాటిక యొక్క నేల కాలిన ఇటుకలతో తయారు చేయబడింది. ప్రక్కనే ఉన్న గదిలో పెద్ద బావి నుండి నీరు బయటి తీయబడింది. స్నాన వాటిక యొక్క ఒక మూల నుండి ఒక బయటికి వెళ్ళే మార్గం కాలువకు దారితీసింది. ఇది తప్పనిసరిగా ఆచార స్నాన ప్రదేశంగా పనిచేసి ఉండాలి.

ధాన్యాగారం.

మొహంజొదార్లోని అతిపెద్ద భవనం 150 అడుగుల పొడువు మరియు 50 అడుగుల వెడల్పుతో ధాన్యాగారం బల్పడింది. అలాగే హరప్పా కోటలో మనకు ఆరు ధాన్యాగారాలు కనిపిస్తాయి.

వాస్తు శిల్పం:

హరప్పా వాసుల అధునాతన వాస్తుశిల్పం వారి ఆకట్టుకునే డాక్ యార్డులు, ధాన్యాగారాలు, గిడ్డంగులు, ఇటుక ప్లాట్ ఫారమ్ లు మరియు రక్షణ గోడల ద్వారా చూపబడింది. సింధు నగరాల భారీ గోడలు హరప్పా ప్రజలను వరదల నుండి రక్షించాయి. అలాగే సైనిక సంఘర్షణలను నిరోధించి ఉండవచ్చు. కొన్ని ఇళ్లు ఇతరులకన్నా పెద్దవిగా ఉన్నప్పటికీ సింధు నాగరికత నగరాలు వాటి సాపేక్షంగా ఉంటే సమానత్వానికి విశేషమైనవి. అన్ని ఇళ్లకు నీరు, డ్రైనేజ్ సౌకర్యం ఉండేది. ఇది సాపేక్షంగా తక్కువ సంపద ఏకాగ్రత కలిగిన సమాజం యొక్క అభిప్రాయాన్ని ఇస్తుంది. అయినప్పటికి వ్యక్తిగత అలంకరణలలో స్పష్టమైన సామాజిక స్థాయి కనిపిస్తుంది.

వర్తక వాణిజ్యం:

చాలా మంది నగరవాసులు వ్యాపారులు లేదా చేతి వృత్తులవారుగా కనిపిస్తారు. వారు బాగా నిర్వచించబడిన పరిసరాల్లో అదే వృత్తిని కొనసాగినా ఇతరులతో కలిసి జీవించారు. సీల్స్, పూసలు మరియు ఇతర వస్తువులను నిర్మించడానికి నగరాల్లో సూదూర ప్రాంతాల నుండి పదార్థాలను ఉపయోగించారు. కనుగొనబడిన కళాఖండాలతో అందమైన మెరుస్తున్న ఫైన్స్ పూసలు ఉన్నాయి. స్టీటైట్ తో తయారు చేసిన ముద్రికలు, జంతువులు, మనుషులు (బహుశా దేవుళ్లు) మరియు వివిధ రకాల శాసనాలు ఉన్నాయి. వీటిలో సింధులోయ నాగరికత యొక్క ఇంకా అర్థాన్ని విడదీయడం లేదు. కొన్ని ముద్రలు వాణిజ్య వస్తువులపై మట్టిని ముద్రించడానికి ఉపయోగించబడ్డాయి. మరియు చాలా వరకు ఇతర ఉపయోగాలు కూడా ఉన్నాయి. లోథాల్ లో ఓడ రేవు ఏర్పాటు, వారి విదేశీ పరిచయాలు మరియు వాణిజ్య విస్తరణ యొక్క భావనను రుజువు చేస్తుంది.

సామాజిక మరియు సాంస్కృతిక జీవితం

హరప్పా మరియు మహంజోదారో యొక్క శిధిలాలు మరియు వివిధ ఆధారాలతో పాటు ఇతర ప్రదేశాలు సింధు లోయ ప్రజల సామాజిక-సాంస్కృతిక జీవితం గురించి గొప్పగా వెల్లడిస్తున్నాయి. నాగరికత అనేది వివిధ మూలాల ప్రజల అద్భుతమైన సమ్మేళనం. నాగరికత నగర సంస్కృతిపై కేంద్రీకృతమై ఉన్నందున, ప్రజల సామాజిక జీవితం పట్టణ ప్రభావాన్ని కలిగి ఉంది. వారి పౌర జీవితం అత్యంత క్రమశిక్షణతో,చాలా శాస్త్రీయంగా ఉండేది. నివాసులు సరైన పరిశుభ్రమైన వాతావరణంలో జీవించడానికి ఇష్టపడేవారని వారి యొక్క పట్టణ ప్రణాళిక వ్యవస్థల ద్వారా రుజువు చేయబడింది.

స్త్రీ పురుషుల దుస్తులు రెండు వస్త్రాలు. ఒక ఎగువ వస్త్రం మరియు మరొకటి దిగువ వస్త్రం, పూసలు పురుషులు మరియు మహిళలు ధరించేవారు. కంకణాలు, ఫిల్లెట్లు నడికట్టు, చీలమండలు, రాగి, కాంస్య మరియు విలువైన రాళ్లతో తయారు చేయబడ్డాయి. సౌందర్య సాధనాల వాడకం సాధారణంగా ఉండేది. కుండలతో చేసిన వివిధ గృహోపకరణాలు, మొహంజోదారో రాయి, గుండ్లు, దంతాలు మరియు లోహం కనుగొనబడ్డాయి. కుదురులు, సూదులు, దువ్వెనలు, చేప గాలాలు, కత్తులు రాగితో తయారు చేసారు. పిల్లల బొమ్మల్లో చిన్న మట్టి బండ్లు ఉన్నాయి. ఆటలకు గోళీలు, బంతులు మరియు పాచికలు ఉపయోగించబడ్డాయి. చేపలు పట్టడం ఒక సాధారణ వృత్తి. అయితే వేట మరియు ఎద్దుల పోరాటం ఇతర కాలక్షేపాలు. గొడ్డలి, ఈటేలు, బల్లాలు, బాకులు, బాణాలు, రాగి మరియు కంచుతో చేసిన బాణాలు వంటి అనేక నమూనాలు ఉన్నాయి.

కళలు

హరప్పా శిల్పం అధిక పనితనాన్ని వెల్లడించింది. టెర్ర కోటతో చేసిన పురుషులు, స్త్రీలు, జంతువులు, పక్షుల బొమ్మలు మరియు ముద్రలపై ఉన్న చెక్కడం శిల్పి సాధించిన నైపుణాన్ని చూపుతుంది. మొహంజోదారోకు చెందిన ఒక నాట్యగత్తే విగ్రహం కాంస్యంతో చేసిన బొమ్మ దాని పనితనానికి విశేషమైనది. దాని కుడి చేయి తుంటిపై ఉంటుంది. ఎడమ చేయి కంకణాలతో కప్పబడి సాధారణ భంగిమలో వదులుగా వేలాడుతుంది. హరప్పా నుండి రెండు రాతి విగ్రహాలు ఒక వ్యక్తి వెనుక వీక్షణను సూచిస్తాయి. మరొకటి నర్తకి యొక్క శిల్ప కళకు నమూనాలు.

కుండలు

హరప్పా నుండి వచ్చిన కుండలు సింధు ప్రజల లిఖిత కళలకు మరొక నమూనా. కుండలు మరియు పాత్రలు వివిధ ఆకృతులతో, రంగులతో చకనా రంగులు చేయబడ్డాయి. రంగులు అద్దిన కుండలు మంచి నాణ్యతతో ఉంటాయి. చిత్ర మూలాంశాలు సమాంతర రేఖలు, వృత్తాలు, ఆకులు, మొక్కలు మరియు చెట్లు వంటి రేఖాగణిత నమూనాలను కలిగి వుంటాయి. కొని కుండల ముక్కలపై మనకు చేపలు లేదా నెమలి బొమ్మలు కనిపిస్తాయి.

హరప్ప ముద్రికలు

భూమి యొక్క ఉపరితలం క్రింద సంవత్సరాలు జీవించి ఉన్న తవ్వకాల ప్రదేశాల నుండి వేలకొద్దీ ముద్రికలు తిరిగి పొందబడ్డాయి. ఈ ముద్రల పరిమాణం 2 cm నుండి 4 cm వరుకు ఉంటుంది. సింధు లిపిలలో ఎక్కువ భాగం ముద్రికలపై సంకేతాల యొక్క చిన్న సమూహాలు. ఈ సానుకూల ముద్రల కోసం ఉపయోగించబడ్డాయి. మరియు వ్యాపారులు లేదా ప్రభుత్వం వ్యక్తులు లేదా వస్తువులను గుర్తించడానికి లేదా వర్గీకరించడానికి ఉపయోగించారు.

హరప్ప లిపి:

సింధు ప్రజలు సంకేత లేదా సాంకేతిక పద్ధతి లేదా చిహ్నం రూపంలో భాషను వాడినారు. ముద్రికలు, చేతి వృత్తులు, సిరామిక్, కుండలు మరియు డజన్ల కొద్దీ ఇతర పదార్థాలపై 400 నుండి 600 కంటే ఎక్కువ విభిన్న చిహ్నాలు కనుగొనబడ్డాయి. సాధారణ సింధు శాసనం పొడవు 4–5 చిహ్నాలు. సింధు లోయ నాగరికత ఆధునిక సాంకేతిక, పట్టణ ప్రణాళిక, సందేశాలను తెలియజేయడానికి ఉపయోగించే చిహ్నాలు మరియు సంకేతాలను పరిగణనలో తీసుకుంటే అక్షరాస్యత నాగరికతగా పరిగణించబడుతుంది.

మతం

ముద్రికలు, టెర్రకోట బొమ్మలు మరియు రాగి పాత్రల నుండి మనకు హరప్పా వాసుల మతపరమైన జీవితంపై ఒక అలోచన వస్తుంది. ప్రధాన స్త్రీ దేవత. టెర్రకోట బొమ్మలలో ప్రాతినిధ్యం వహించే మాతృ దేవత, మగ దేవత పశుపతి, రెండు కొమ్ములతో యోగ భంగిమలో కూర్చున్న ముద్రలలో ప్రాతినిధ్యం వహిస్తూంది. అతని చుట్టూ నాలుగు జంతువులు ఉన్నాయి. (ఏనుగు, పులి, ఖడ్గమృగం మరియి గేదె ఒక్కక్కటి ఒక్క దిశలో ఉన్నాయి) అతని పాదాలపై రెండు జింకలు కనిపిస్తున్నాయి.

ఖననం చేసే పద్ధతులు

మొహంజోదారో, హరప్పా, కలిబంగన్, లోథాల్ మరియు రూపర్ వంటి నగరాల చుట్టూ కనుగొనబడిన స్మశాన వాటికలు హరప్పా వారి ఖనన పద్ధతులపై కనిపిస్తాయి.

నాగరికత పతనం

★ ప్రకృతి వైపరిత్రాలు – వరదలు, భూకంపాలు, తుఫాను మొదలైనవి.

★ ఆర్యుల దండయాత్ర – కొందరు పండితుల ప్రకారం ఆర్యుల దండయాత్ర ద్వారా చివరి దెబ్బ తగిలింది. ఋగ్వేదంలో కోటలో విధ్వంసం గురించి ప్రస్తావించబడింది. ఆర్యుల వద్ద ఉన్నతమైన ఆయుధాలు మరియు వేగవంతమైన గుర్రాలు ఉన్నాయి. అవి ఈ ప్రాంతానికి యజమానులుగా మారడానికి విలు కల్పించాయి.

★ రుతుపవనాలు మారుతూనే ఉన్నాయి.

ముగింపు:

భారతదేశంలోని సింధులోయ నాగరికత మనదేశ గొప్ప ఇంజనీరింగ్ నైపుణాలు, సమర్ధవంతమైన మున్సిపల్ పరిపాలన మరియు సాంకేతిక అభివృద్ధిలో అత్యంత అభివృద్ధి చెందిన పట్టణ విప్లవానికి ఎదిగింది. భౌగోళిక స్థానం ఆహారాన్ని ఉత్పత్తి చేయడానికి, ఉత్పత్తి యొక్క ప్రాప్యత అంతర్గత మరియు ఇతర నాగరికలతో

వాణిజ్యానికి దారి తీసింది. జీవన శైలి ఆధునికంగా ఉండేది. వీరు సాంస్కృతికంగా సంపన్నులు, శాంతి మరియు ప్రగతిశీల సంస్కృతిని పాటించాము. మరియు దాదాపు 1000 – 1500 సంవత్సరాలు ఉనికిలో ఉన్న తర్వాత ప్రకృతి వైపరీతాలు మరియు ఆర్యుల దండయాత్ర కారణంగా క్షీణించారు. కాని భారతదేశంలో పట్టణ జీవన వారసత్వం కొనసాగింది. ఈ రోజు మనం అనేక అభివృద్ధిలతో మెట్రో నగరాలను చూస్తున్నాము.

ప్రశ్నలు – చిన్న ప్రశ్నలు

1) పూర్వ చరిత్ర
2) ప్రొట్-హిస్టరీ
3) నియోలిథిక్ కాలం యొక్క ముఖ్యమైన ప్రదేశాలు
4) భారతదేశంలో మెగాలిథ్ లు
5) సింధు ప్రజలు ఆర్థిక జీవితం
6) హరప్పా ప్రజల ఆర్థిక జీవితం
7) సింధూ లోయ ప్రజల వాణిజ్యం
8) స్కిప్ట్ మరియు సిల్స్
9) సింధు లోయ నాగరికత క్షీణతకు కారణాలు.

వ్యాస ప్రశ్నలు

10) భారత దేశంలోని ప్రాచీన శిలాయుగం గురించి దాని లక్షణాలతో వ్రాయండి
11) భారత దేశం యొక్క మెసోలిథిక్ కాలం దాని లక్షణాలతో వ్రాయండి.
12) భారత దేశం యొక్క నియోలిథిక్ కాలం దాని లక్షణాలతో వ్రాయండి
13) చాల్కో లిథిక్ కాలం యొక్క విశిష్ట లక్షణాలు ఏమిటి విశదీకరించండి
14) ముఖమైన చాల్కో లిథిక్ సైట్లు ఏమిటి? విశదికరంచండి
15) సింధు లోయ నాగరికత యొక్క లక్షణ లక్షణాలపై వ్రాయండి.
16) సింధు లోయ నాగరికత భౌగోళిక విస్తీర్ణం వ్రాయండి
17) సింధు ప్రజల సామాజిక జీవితం ఎలా ఉంది? వివరించండి.
18) హరప్పా నాగరికతలో ముఖ్యమైన నగరాలు ఏమిటి? జాబితా

పాఠం -4

ప్రాచీన భారతదేశంలో సామాజిక మతపరమైన ఉద్యమాలు: వేద కాలం (1500 BCE)- జైనమతం మరియు బౌద్ధమతం (600 BCE)

పరిచయం

ఆర్యుల కారణంగా ఈ మత వ్యవస్థ ప్రపంచంలోనే అత్యంత ధనిక మరియు సంక్లిష్టమైనదిగా వాటిలో ఒకటిగా మారింది. ప్రాచీన భారతదేశంలోని మతపరమైన వాతావరణం ఖరీదైన జీవితాన్ని మరియు వివక్షతను తీసుకువచ్చింది. తరువాత జైన మతం మరియు బౌద్ధమతం వంటి వ్యతిరేక మతాలు వచ్చాయి. చర్చలు, జ్ఞానోదయం నుండి అభివృద్ధి చెందిన ఈ ఉద్యమాలు భారతదేశంలోని ప్రజల సంక్షేమానికి దారితీశాయి.

లక్ష్యాలు

1. మతం, పర్యావరణం ప్రాముఖ్యతను ప్రజలకు తెలియచేయండి
2. ఆచారాలు, సంప్రదాయం మరియు జీవితంపై దాని ప్రభావం
3. వివిధ మతపరమైన ఆచారాల సమయంలో ప్రజల జీవితాన్ని అర్థం చేసుకోవడం

అభ్యాస ఫలితాలు

1. భారతదేశంలో మతం జీవితంలో భాగమైంది
2. మతపరమైన ఆచారాలు మరియు తెలుసుకోండి
3. కుల వ్యవస్థ యొక్క మూలాలను తెలుసుకోవడం
4. పుట్టుక ఆధారంగా మానవుడిపై సాహిత్య పరిణామాలు మరియు వివక్షత
5. ఖరీదైన ఆచారాలు మరియు దాని ప్రభావం
6. వర్ధమాన మహావీరుడు మరియు గౌతమ బుద్ధుడు తీసుకువచ్చిన సాధారణ జీవితం కోసం విప్లవం
7. సరళమైన జీవనం యొక్క అవసరం మరియు దాని ప్రయోజనాలు
8. శాస్త్రీయ మతాల ప్రబోధం
9. ప్రకృతి – రక్షణ, సంరక్షణ మరియు జీవితం

2500 BCE చుట్టూ పట్టణ విప్లవం రూపంలో సింధు లోయ నాగరికత అభివృద్ధి చెందిన తరువాత మరియు 1500 BCE వేద కాలం నాటికి క్షీణించిన తరువాత, మతపరమైన అభివృద్ధి ప్రారంభమైంది. ఫలితంగా వారి ఆర్థిక మరియు పరిపాలనా వ్యవస్థ నెమ్మదిగా క్షీణించింది. ఈ కాలంలో భారతదేశంలో జైన మరియు బౌద్ధమతం తరువాత వైదిక మతం రూపంలో మత పరమైన పరిమాణామాలు ప్రారంభమయ్యాయి.

వేద కాలం (1500 -600 BCE)

ఆర్యులు బహుశా ఇండో-ఇరానియన్ ప్రాంతం నుండి వాయువ్య భారతదేశంలోకి ప్రవేశించారు. 'ఆర్య' అనే పదానికి గొప్ప అని అర్థం. ఇరాక్ నుండి 16 వ శతాబ్దపు BCE నాటి కస్సైట్ శాసనాలలో మరియు సిరియా నుండి 14వ శతాబ్దపు BCE యొక్క మతన్ని శాసనాలలో కూడా ఆర్యన్ పేర్లు కనిపిస్తాయి. ప్రారంభంలో వారు వాయువ్య పర్వతాలలోని పాస్ల ద్వారా తక్కువ సంఖ్యలో వచ్చారు. వారి ప్రారంభ నివాసాలు వాయువ్య లోయలు మరియు పంజాబ్ మైదానాలలో ఉన్నాయి. తరువాత వారు ఇండో - గంగా మైదానాలకు మారారు. వారు ప్రధానంగా పశువులను మేపుకునే వ్యక్తులు బట్టి వారిని ప్రధానంగా పచ్చిక బయళ్లను వెతుకుతూ జీవించేవారు. ప్రారంభంలో మత సంబంధమైన జీవన విధానం తరువాత ఆర్యులు ఇండో-గంగా మైదానంలో స్థిరపడ్డారు. మరియు స్థానిక ప్రజలతో సంభాషించారు. మరియు కొత్త రాజకీయం సామాజిక మరియు మతపరమైన సంస్థలు ఏర్పడ్డాయి.

అనేక శతాబ్దాల కాలంలో ఆర్య వంశం గిరిజన సంస్థలు ఒలిగార్చీ (సామ్రాజ్య వాద) రాజ్యాలుగా అభివృద్ధి చెందాయి. పూజారులు యోధులు మరియు సామాన్యులతో కూడిన సమాజం మరింత సంక్లిష్టమైన సమాజంగా పరిమాణం చెందింది వర్ణం. నాలుగు వంశపారంపర్య సామాజిక మరియు తరగతుల వ్యవస్థ చివరగా బ్రాహ్మణ పూజారుల వైదిక మతం బ్రాహ్మణ మతంగా పరిమాణం చెందింది. ఇది హిందూ మతం అభివృద్ధిలో తొలి దశ.

6వ శతాబ్దం BC నాటికి, ఆర్యులు ఉత్తర భారతదేశం మొత్తాన్ని ఆక్రమించారు. దీనిని ఆర్యవర్తం అని పిలుస్తారు. కాబట్టి 1500 B.C.E నుండి 600 B.C.E మధ్య కాలం వేద కాలంగా పిలువబడింది. వేద కాలం రెండు కాలాల క్రింద అధ్యయనం చేయబడింది . 1. ప్రారంభ వేద (1500-1000 BC) మరియు 2. తరువాతి వేద కాలం (1000- 600 BC)

తొలి వేద లేదా ఋగ్వేద కాలం (1500 BC – 1000 BC)

ప్రారంభ వేద యుగం సుమారుగా 1500 BCE నుండి ప్రారంభమవుతుంది. మరియు 1000 BCE వరకు ఉనికిలో ఉంది. చారిత్రాత్మకంగా సుమారుగా 1900 BCE నుండి 1500 BCE వరకు సంభవించిన

సింధు నాగరికత క్షీణించిన తర్వాత, ఇండో-ఆర్యన్ సమూహాలు భారతదేశంలోని వాయువ్య ప్రాంతంలోకి వలస వచ్చి ఉత్తర సింధు లోయలో నివసించడం ప్రారంభించాయి. ఋగ్వేద అర్యులు, దాస దాసుల మధ్య వైరుద్యాల భేదాలు కలిగి వున్నాయి. ఋగ్వేద కాలంలో ఆర్యులు ఎక్కువగా సింధు ప్రాంతానికే పరిమితమయ్యారు. ఋగ్వేదం సప్తసింధు లేదా ఏడు నదుల భూమిని సూచిస్తుంది. ఇందులో సింధు నదితో పాటు పంజాబ్ లోని లోని ఐదు నదులు, జీలం, చీనాబ్, రావి, బియాస్ మరియు సట్లెజ్ ఉన్నాయి. వైదిక ఆర్యుల యొక్క వివిధ తెగల మధ్య జరిగిన సైనిక సంఘర్షణల ఖాతాలు కూడా ఇందులో వివరించబడ్డాయి ఋగ్వేదం, అటువంటి సంఘర్షణలలో అత్యంత ముఖ్యమైనది. పది రాజుల యుద్ధం ఇది. పరుష్ణి నది ఒడ్డున (నేటి రవి) జరిగింది. తెగ మధ్య యుద్ధం జరిగింది. భరతులు, పది తెగల సమాఖ్యకు వ్యతిరేఖంగా వారి అధినేత సుధాస్ నేతృత్యంలో రావి జలాల విభజన యుద్ధానికి కారణం కావచ్చు.

తొలి వేద పద్ధతులు :

రాజన్ అని పిలువబడే రాజుతో రాచరికపు ప్రభుత్వం ఉంది. రాజు యొక్క స్థానం వంశపారంపర్యంగా లేదు, కానీ అతని వంశస్థుల నుండి ఎంపిక చేయబడ్డాడు.

సభ మరియు సమితి :- గిరిజన సమ్మేళనాలను సభలు మరియు సమితిలు అని పిలిచేవారు. జనంలో, సభ మరియు సమితి ఋగ్వేదంలో పేర్కొన్న ముఖ్యమైన సమావేశాలు. సభ అనేది ఎంపిక చేసిన వంశ సభ్యుల మండలి మరియు సమితిలో, బహుశా మొత్తం వంశంలో కూడి ఉండవచ్చు. ఈ రెండు సభలు ప్రభుత్వం మరియు పరిపాలన యొక్క విధులను నిర్వర్తించాయి. వీటి ఎంపికలో వారు కూడా పాల్గొన్నారు. వీటిలో యుద్ధాలు, యుద్ధాల దోపిడి పంపిణీ, న్యాయ మరియు మతపతమైన కార్యకలాపాలు మొదలైనవి ఉండవచ్చు. ఈ విధంగా ఈ సమావేశాలు ఒక విధంగా ముఖ్యుల అధికారులను పరిమితం చేస్తాయి. సభ మరియు సమితి చర్చలలో పాల్గొనడానికి మహిళలను కూడా అనుమతించారు

సామాజిక నిర్మాణం :-

ఋగ్వేద సమాజం యొక్క ప్రాథమిక భాగం కుటుంబం. పితృస్వామ్య స్వభావం ఎక్కువ, కుటుంబం వంశం అనేది ఎక్కువ పెద్ద సమూహంలో భాగం. ఒకటి లేదా అంతకంటే వంశాలు జనాన్ని లేదా తెగను తయారు చేశాయి. ఋగ్వేద కాలంలో జానా అతిపెద్ద సామాజిక విభాగం.

సామాజిక సమూహం: కుల (కుటుంబం) – గ్రామ-విసు-జన, వేద కాలం సామాజిక విభజనల సోపానక్రమం అవిర్భవించింది. అది ప్రభావవంతంగా ఉంది. ఇది ఋగ్వేదంలోని చివరి (10వ) మండలంలో నమోదు చేయబడింది. కాస్మిక్ మాన్ యొక్క శ్లోకం' (పురుష సూక్త) విశ్వం ఒకే విశ్వ మనిషి (పురుష) మరియు నాలుగు తరుగుతుల శరీరం నుండి సృష్టించబడిందని వివరిస్తుంది. భారతీయ సమాజంలోని (వర్ణాలు) అతని

శరీరం నుండి పుట్టింది. బ్రాహ్మణ నోటి (తల) నుండి పురోహితుడు, క్షత్రియుడు, (యోధుడు) చేతులు, వైశ్యుడు తొడల నుండి రైతు మరియు శూద్రుడు, పాదాల నుండి సేవా ప్రదాత అయిన పురుష సూక్తం విశ్వోద్భవ మరియు సామాజిక తత్వాల వలె మరింత ముఖ్యమైనది.

స్త్రీలకు గౌరవప్రదమైన స్థానం లభించింది. సభలు, సమితుల్లో పాల్గొనేందుకు అనుమతించారు. మహిళా కవులు కూడా ఉన్నారు. (అపాల, లోపాలముద్ర, విశ్వవర మరియు ఘోష) ఏక భార్యత్వం ఆచరించబడింది. కానీ బహుభార్యత్వం రాజుల మరియు గొప్ప కుటుంబాల మధ్య గమనించబడింది.

ఆర్థిక నిర్మాణం :-

పూర్వ వైదికులు పశువులు కాపరి మరియు పశువుల పెంపకం చేసేవారు. పశువులు ముఖ్యంగా అవులు చాలా ముఖ్యమైనవి. గిరిజన సంఘర్షణలు పశువుల దాడులు, పశువుల దొంగతనాలు మొదలైన వాటికి సంబంధించినవి. పశువులు సంపదకు ప్రధాన కొలమానం, ఈ కాలంలో పశువులకు ఉపయోగించే పదం 'గవిష్ఠి' అంటే ఆవులను వెతకడం, ఆరోజుల్లో పశువులు దాడులు సర్వ సాధారణం. తెగకు అధిపతి రాజు లేదా గోపతి. వారు వ్యవసాయం కూడా చేసేవారు మరియు గుర్రపు రథాలు కలిగి వున్నారు. పత్తి మరియు ఉన్ని బట్టలు ఉపయోగించారు. రవాణా కోసం నదులను ఉపయోగించారు. వేట, వడ్రంగి, చర్మశుద్ధి, నేయడం, రథాల తయారీ, లోహాన్ని కరిగించడం మొదలైనవి అలాంటి కొన్ని కార్యకలాపాలు, ఉత్పత్తులు వస్తుమార్పిడి ద్వారా మార్పిడి చేయబడ్డాయి. అయితే ఆవులు మార్పిడికి అత్యంత అనుకూలమైన మాధ్యమం. పూజారులు, ఆవులు, గుర్రాలు మరియు బంగారు ఆభరణాలను యాగాలు చేసినందుకు రుసుముగా స్వీకరించారు.

మతం :-

భౌతిక రక్షణ కోసం మరియు భౌతిక లాభాల కోసం దేవతలను ప్రార్థించాలనే ప్రార్థనలు ఋగ్వేద ప్రజల ప్రధాన ఆందోళనలు, ఋగ్వేద కాలంలో భూమి, అగ్ని, గాలి, వర్షం, ఉరుములు మొదలైన సహజ శక్తులను దేవతలుగా మలచారు. ఇంద్రుడు (ఉరుము) అత్యంత ముఖ్యమైన దేవత. ఇతర దేవతలు పృథ్వీ (భూమి), వరుణ (వర్షం), వాయు (గాలి) మరియు అగ్ని. ఈ దేవతలందరూ యజ్ఞాలు లేదా యాగాల చేత ప్రయచిత్తం చేయబడి పూజించబడ్డారు. ఈ యాగాలను తెగల పెద్దలు నిర్వహించి పూజారులుగా కొనసాగారు. ఈ విధంగా యాగాలతో ఆరాధించబడిన దేవతలు యుద్ధాలలో విజయం, సంతానం, పశువుల పెరుగుదల మరియు దక్షిణ దీర్ఘాయువు వంటి ప్రతిఫలమిస్తారని భావించారు. ఈ కాలంలో పూజారులకు దాన మరియు దక్షిణ రూపంలో పెద్ద సంఖ్యలో కానుకలను ఇచ్చేవారు. ఈ కాలంలో దేవాలయాలు లేవు, విగ్రహారాధన లేదు. సోమ అనేది ఒక మొక్క. దాని నుండి మత్తు రసాన్ని తీయడం జరిగింది. ఈ రసం యాగాలలో త్రాగబడింది.

మలి వేదకాలం (1000-BCE - 600 BCE)

మలి వేద కాలంలో ఆర్యులు తూర్పు వైపుకు వెళ్లారు. శతపథ బ్రాహ్మణం తూర్పు గంగా మైదానాలకు ఆర్యుల విస్తరణకు సూచిస్తుంది. తరువాత వేద సాహిత్యంలో అనేక గిరిజన సమూహాలు మరియు రాజ్యాలు ప్రాస్తావించబడ్డాయి. ఈ కాలంలో ఒక ముఖ్యమైన పరిమాణం పెద్ద రాజ్యాలు పెరుగుదల. 12వ శతాబ్దం BCE తర్వాత, ఋగ్వేదం ఉత్తరభారత దేశంలోని కురు-పాంచాల ప్రాంతం, ఇండో- ఆర్యన్ ప్రజలతో అనుబంధించబడిన వైదిక సమాజం, పాక్షిక సంచార జీవితం నుండి ఉత్తర - పశ్చిమ భారతదేశంలో స్థిరపడిన వ్యవసాయానికి రూపాంతరం చెందింది. ప్రారంభంలో కురు, పాంచాల రాజ్యాలు అభివృద్ధి చెందాయి. పరీక్షత్, జనమేజయుడు ఇద్దరు ముఖ్యమైన కురు చక్రవర్తులు. తరువాత వేద యుగంలో యమునా వంటి నదుల ద్వారా సమృద్ధిగా ఉన్న మైదానాలను ఆర్యులు పూర్తిగా నియంత్రించారు. గంగ, (1000-600 B.C) కురులు, పాంచాల పతనానంతరం కోసల, కాశీ, విదేహ వంటి ఇతర రాజ్యాలు ప్రాబల్యంలోకి వచ్చాయి. తరువాత వేద గ్రంథాలు భారత దేశంలోకి మూడు విభాగాలను కూడా సూచిస్తాయి. ఆర్యవర్త (ఉత్తర భారతదేశం), మరియు దక్షిణా పథం దక్షిణ భారతదేశం.

1000-500 BC మలి వేదకాలంలో వచ్చి మార్పులు ప్రాదేశిక రాష్ట్రాల ఆవిర్భావాన్ని కలిగి వున్నాయి. యుద్ధాలు కేవలం గోవుల కోసం మాత్రమే కాకుండా భూములు మరియు అధికారం కోసం కూడా జరిగాయి. భూమి ఇకపై సామూహిక యాజమాన్యంలో లేదు మరియు భూమిలో ప్రైవేట్ ఆస్తి భావన ఉద్భవించే ధోరణిని మనం చూస్తున్నాము.

రాజకీయ నిర్మాణం :-

చిన్న చిన్న రాజ్యాలను కలపడం ద్వారా జనపదాల వంటి రాజ్యాలు ఏర్పడాయి. రాజు యొక్క శక్తి పెరిగింది. అతని స్థానాన్ని మెరుగుపరచడానికి అతను అనేక త్యాగాలు చేశాడు. ఈ కాలంలోని ముఖ్యులు క్షత్రియ వర్ణానికి చెందినవారు. వారు బ్రాహ్మణులతో కలిసి ధర్మం పేరుతో ప్రజలతో పూర్తి నియంత్రణను స్థాపించడానికి ప్రయత్నించారు. ముఖ్యులు మరింత శక్తివంతంగా మారడంలో, ప్రముఖ సభల అధికారం క్షీణించడం ప్రారంభమైంది. సభలు, సమితిలు దాని ప్రాముఖ్యతను తగ్గించాయి. పరిపాలనలో ప్రధాన అధికారులకు సహాయం చేయడానికి సలహాదారులుగా నియమించబడ్డారు. వారు ప్రధాన సలహాదారులుగా ప్రముఖ సభల విధులను పొందారు. ప్రజలు అందించే బాలి, శుల్కం, భగ, అదే పన్నులు, రాజసూయ (పవిత్రోత్సవం), వాజపేయ (రథం పందెం) మరియు అశ్వమేధ (అశ్వమేధయాగం) యాగాలు.

సామాజిక నిర్మాణం :–

- సామాజిక వ్యత్యాసానికి సంబంధించిన వర్ణ వ్యవస్థ మరింత విభిన్నంగా మారింది. ఇది వంశపారం పర్యంగా ఎక్కువ మరియు వృత్తి ఆధారంగా తక్కువగా నిర్ధారించబడింది.
- సమాజంలో నాలుగు విభాగాలు సామాజిక శ్రేణిని తగ్గించే పనిలో ఉన్నాయి. బ్రాహ్మణులు (పురోహితులు) క్షత్రియులు (పాలకులు), వైశ్యులు (వ్యవసాయదారులు, వ్యాపార మరియు చేతివృత్తుల వారు) మరియు శూద్రులు (ఉన్నత మూడు తరుగుతులకు చెందినవారు).
- వేదిక సమాజం యొక్క ప్రాథమిక యూనిట్ కుటుంబం. అయితే దాని కూర్పులో మార్పు వచ్చింది. తరువారి సైనిక కుటుంబం మూడు లేదా నాలుగు తరాలు కలిసి జీవించే ఉమ్మడి కుటుంబం అని పిలువబడేంత పెద్దదిగా మారింది.
- ఈ కాలంలో గౌత సంస్థ అభివృద్ధి చెందింది. దీనర్థం సాధారణ గోత్రం కలిగిన వ్యక్తులు సాధారణ పూర్వీకుల నుండి వచ్చారు. మరియు అదే గోత్రంలోని సభ్యుల మధ్య వివాహం జరగదు.
- ఏకభార్యత్వంతో పాటు బహుభార్యత్వం తరచుగా జరిగేది
- సభలు, సమితులు వంటి బహిరంగ సభలకు మహిళలను అనుమతించలేదు. సమాజంలో వారి స్థానం క్షీణించింది
- బాల్య వివాహాలు సర్వసాధారణ మయ్యాయి.
- వృత్తి ఆధారంగా ఉప కులాలు కూడా ఉద్భవించాయి. గోత్రాలు సంస్థాగతీకరించబడ్డాయి.
- వర్ణ ఆశ్రమ ధర్మం రూపుదిద్దుకోవడం మరో ముఖ్యమైన ఘట్టం. ఆశ్రమం లేదా జీవితంలోని వివిధ దశలు – బ్రహ్మ చార్య (విద్యార్థి జీవితం), గృహస్థ(గృహస్థుడు) మరియు వానప్రస్థ (సన్యాసం) దశలు గ్రంథాలలో పేర్కొనబడ్డాయి. తరువాత, సన్యాసం నాల్గవ దశ కూడా జోడించబడింది. వర్ణంతో కలిసి ఇది వర్ణ ఆశ్రమ ధర్మం అని పిలువబడింది.

ఆర్థిక వ్యవస్థ:–

పశుపోషణ మరియు వ్యవసాయం వారి ప్రధాన వృత్తులు, తరువాతి వేద కాలంలో ఆర్య సంస్కృతి విస్తరణలో ప్రధాన అంశం క్రీ.పూ. 1000 ప్రాంతంలో ఇనుము వాడకం ప్రారంభం. ఇనుప పనిముట్లు మరియు పనిముట్లు ప్రభావం తరువాత వేద కాలం చివరిలో మాత్రమే స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. వ్యవసాయం ఆధారంగా ఆర్థిక వ్యవస్థ విస్తరణ కారణంగా తరువాత వేదకాలంలో జనాభాలో నిరంతర పెరుగుదల ఉంది.

కాలక్రమేణా వైదిక ప్రజలు రుతువులు, ఎరువులు మరియు నీటిపారుదుల గుర్తించి మెరుగైన జ్ఞానాన్ని పొందారు. ఈ పరిమాణామాలన్నీ తరువాత వేదకాలం ముగిసే సమయానికి హస్తినాపూర్ మరియు కౌశాంబి వంటి కొన్ని స్థావరాలు గణనీయంగా విస్తరించడానికి దారితీశాయి. ఈ స్థావరాలు నెమ్మదిగా పట్టణాల లక్షణాలను పొందడం ప్రారంభించాయి. ప్రధానంగా నాయకులు, రాజకుమారులు, పూజారులు, మరియు చేతివృత్తులవారు నివసించే ఇటువంటి మూలాధారమైన పట్టణాలకు రైతులు తమ ఉత్పత్తిలో కొంత భాగాన్ని స్వచ్ఛందంగా లేదా అసంకల్పితంగా విడిచి పెట్టగలరు. లోహపు పని, కుండలు మరియు వడ్రంగి వంటి పారిశ్రామిక పనులు ఉన్నాయి. ప్రారంభంలో వస్తుమార్పిడి విధానం ద్వారా వాణిజ్యం నిర్వహించబడింది. కాని, తరువాత "నిష్క" అని పిలువబడే నాణేలు వాడుకలో ఉన్నాయి.

మత వ్యవస్థ

- ఇంద్రుడు మరియు అగ్ని వారి ప్రాముఖ్యతను కోల్పోయారు.
- సోయ మరియు సుర పానీయాలు
- ప్రజాపతి (సృష్టికర్త) మరియు విష్ణువు(సంరక్షకుడు) మరియు రుద్ర (నాశనం చేసేవారు) ముఖ్యమైన దేవుళ్లుగా మారారు
- ప్రార్థనల ప్రాముఖ్యత తగ్గింది. మరియు ఆచారాలు మరియు త్యాగాలు మరింత విస్తృతమయ్యాయి
- అర్చకత్వం వృత్తిగా మరియు వారసత్వంగా మారింది.

మరొక ముఖ్యమైన లక్షణం ఏమిటంటే, యజ్ఞం యొక్క ప్రాధాన్యత సంఖ్య పెరగడం, ఇది సాధారణంగా పెద్ద సంఖ్యల జంతువుల బలితో ముగిసింది. ఇది బహుశా బ్రాహ్మణుల తరగతికి పెరుగుతున్న ప్రాముఖ్యత, మారుతున్న సమాజంలో తమ ఆధిపత్యాన్ని కొనసాగించడానికి వారి ప్రయత్నాల ఫలితంగా ఉండవచ్చు. ఈ యజ్ఞములు దానము మరియు దక్షిణ రూపంలో వారికి పెద్ద మొత్తంలో సంపదనను తెచ్చి పెట్టాయి.

యజ్ఞాలు: అశ్వమేధ, వాజపేయి, రాజసూయ మొదలైనవి. చాలా రోజుల పాటు కొనసాగిన ఈ యజ్ఞాలలో ఎక్కువ భాగం కానుకలు బ్రాహ్మణులకు చేరాయి. ఈ యజ్ఞల ఉద్దేశ్యం రెండు రెట్లు, మొదట ఇది ప్రజలపై అధిపతుల అధికారాన్ని స్థాపించింది మరియు రెండవది రాజ్యం నలుమూలల నుండి ప్రజలు ఈ త్యాగాలకు ఆహ్వానించబడినందున రాజుకీయాల యొక్క ప్రాదేశిక అంశాన్ని బలోపేతం చేసింది. ప్రతి యజ్ఞం ముగిసే సమయానికి పెద్ద సంఖ్యలో పశువులు మరియు ఇతర జంతువులు బలి ఇవ్వడం వల్ల ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధికి ఆటంకం ఏర్పడింది. అందువల్ల ఉపనిషత్తులు అని పిలువబడే వేదాలలోని చివరి విభాగాలలో ఆనందం మరియు సంక్షేమం కోసం మంచి ప్రవర్తన మరియు స్వయం త్యాగం యొక్క మార్గం సిఫార్సు చేయబడింది.

ఉపనిషత్తులు భారతీయ తత్వశాస్త్రం యొక్క రెండు ప్రాథమిక సూత్రాలను కలిగి ఉన్నాయి. అవి కర్మ మరియు ఆత్మ యొక్క పరివర్తన, అనగా గత కర్మల ఆధారంగా పునర్జన్మ ఈ గ్రంథాల ప్రకారం నిజమైన ఆనందం మోక్షం పొందడంలో ఉంది. అంటే ఈ జన్మ మరియు పునర్జన్మ చక్రం నుండి విముక్తి.

వేద సాహిత్యం:

- నాలుగు వేదాలు :- ఋగ్, యజుర్, సామ మరియు అధర్మ

1. ఋగ్వేదం: 1028 శ్లోకాలను కలిగి వుంది. 10 మండలాలుగా వర్గీకరించబడింది. 10 మండలాలలో "పురుష సూక్తం" అని వ్రాయబడింది. ఇవి ముఖం, భుజం, తొడలు, పాదాల నుండి మానవ జన్మ గురించి చెపుతుంది
2. యజుర్వేదం – ఇది కర్మలను నిర్వహించే మార్గాలతో ఒప్పందం.
3. సామవేదం – సంగీతం మరియు పానీయానికి సంబంధించినది.
4. అధర్మవేదం – మంత్రాలు మరియు మంత్ర సూత్రాలను కలిగి వుంటుంది.

- ఇతర వేదాలు గ్రంథాలు బ్రాహ్మణాలు (త్యాగాల అర్థాన్ని వివరిస్తుంది) ఉపనిషత్తులు (వేదాంతాలు అని కూడా పిలుస్తారు. వేద ఆత్మ శాస్త్రం యొక్క మూలం) మరియు అరణ్యకాలు (సూచనల పుస్తకాలు)
- ఉపనిషత్తులు
- ఆర్యుల ఇతిహాసాలు మహాభారతం, రామాయణం మరియు గీత
- స్మృతి: మనుస్మృతి
- ఉపవేదం నాలుగు వేదాలకు అనుబంధాలను సూచిస్తుంది. నాలుగు ఉపవేదాలు ఉన్నాయి

1. ఆయుర్వేదం: వైద్యం
2. గంధర్వవేదం : సంగీతం మరియు నృతం
3. ధనుర్వేదం : విలు విద్య
4. శిల్పశాస్త్రం : శిల్పి

అందువలన వైదిక మతం సనాతన ధర్మంగా అభివృద్ధి చెందింది సాధారణ శకం ప్రారంభంలో వేద సంప్రదాయం "హిందూ సంశ్లేషణ" పూజారి వర్గం చాలా శక్తివంతమైనది. వారు ఆధారాలు, ఆచారాల నియమాలను నిర్దేశించారు. ఈ సనాతన ధర్మం కారణంగా బౌద్ధం, జైనమతం ఉద్భవించింది. వేదకాలం ముగిసింది. కాని ఇప్పటికి వైదిక మతం ప్రభావం నేటికి కొనసాగుతుంది.

ప్రాచీన భారతదేశంలోని సామాజిక మతపరమైన ఉద్యమాలు: జైనమతం మరియు బౌద్ధమతం.

భారతదేశం మరియు ప్రపంచ చరిత్రలో 800 BCE నుండి 200 BCE వరకు అక్ష సంబంధ యుగం అని పిలుస్తారు, అలాగే ఒక ప్రముఖ స్థానాన్ని ఆక్రమించింది. తదుపరి మానవ సమాజం, సంస్కృతిని రూపొందించడానికి వచ్చిన గొప్ప మేధో తాత్విక మరియు మతపరమైన వ్యవస్థలు మన దేశంలోనే కాదు ప్రపంచంలో కూడా విప్లవాత్మక మార్పులు వచ్చాయి. దాదాపు 800 BCC నుండి 200 BCE వరకు అన్ని ప్రధాన నాగరికతలు నమ్మశక్యం కాని ఆలోచనలతో అద్భుతమైన వ్యక్తులను ఉత్పత్తి చేశాయి. భారత దేశంలో మహావీరుడు, బుద్ధుడు, గ్రీస్ లోని సోక్రటీస్, పర్షియాలోని జొరాస్టర్, చైనాలోని కన్ఫ్యూషియన్ మరియు లావో –త్సే గురించి చరిత్ర రికార్డు చెబుతుంది.

భారతదే శంలో కొత్త మతాల మూలం

క్రీస్తు పూర్వం ఆరవ శతాబ్దంలో దాదాపు 62 విభిన్న తత్వశాస్త్ర పాఠశాలలు కనిపిస్తాయి. అవన్నీ బ్రాహ్మణ తత్వశాస్త్రాన్ని వ్యతిరేకించాయి. అయితే బుద్ధుడు సమస్యను గుర్తించి మార్గాన్ని చూపించాడు. వీటిలో జన, బౌద్ద అజీవక, లోకాయుత విభాగాలు ముఖమైనవి.

సామాజిక– మతపరమైన ఉద్యమాలకు గల కారణాలు.

ఈ శాఖల పుట్టుకకు అనేక కారణాలు ఉన్నాయి. వేద యుగం 1500 BCE నుండి, ఆర్యులు కొత్తపద్ధతులను ప్రవేశ పెట్టారు. 6వ శతాబ్దం BCE భారతదేశంలో కూడా కొనసాగిన ఆధారాలు, సంప్రదాయాలు, అవి అత్యంత నీచమైన అనైతికతతో మునిగిపోయాయి. సామాజిక మతపరమైన, ఆధ్మాత్మికం, స్థానిక, ఆర్యనేతరుల జనాభాతో నిరంతర పరస్పర చర్యలు కూడా ఈ మార్పులకు దోహదపడ్డాయి.

- జూదం
- మహిళలు మరియు మద్యపానం
- లైంగిక అనైతికత
- యజ్ఞ యాగాలు మరియు కర్మకాండలు
- వర్ణ వ్యవస్థ– కుల వ్యవస్థ
- వేద కాలం నాటి కఠినమైనటువంటి భాష
- యజ్ఞ యాగల నిర్వహణకు జంతువుల బలి

ఆర్య సమాజంలో సొసైటీ బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు మరియు శూద్రులు అని నాలుగు తరగతులను గుర్తించారు. వర్ణ వ్యవస్థ ఒకదానిపై మరొకటి నిలువుగా మారింది. బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియుల మధ్య పోరాటం జరిగింది. బ్రాహ్మణ, క్షత్రియుల జీవితాన్ని ఉజ్వలంగా మరియు సంతోషంగా మార్చాలనే ఏకైక ఉద్దేశంతో వైశ్యులు మరియు శూద్రులు ఉనికిలో ఉన్నారు. వారి కోసం జీవించే హక్కు లేదు. ఈ రెండు తరగుతుల క్రింద చండాలు మరియు శ్వపకులు ఉన్నారు. వారు అంటరానివారు మాత్రమే కాదు. వారు సమాజం లేదా చట్టం వెలుపల ఉన్నారు. వారికి జీవించే హక్కులు అవకాశాలు లేవు వారు ఆర్య సమాజాన్ని తిరస్కరించారు.

అలాగే ఆరవ శతాబ్దం BCE సాంఘిక మరియు మతపరమైన అశాంతి యొక్క కాలాన్ని ప్రజలు చూశారు. పాత సంప్రదాయ వైదిక సంప్రదాయం సంస్కరణకు బలమైన కారకంగా మారింది. మేధో అశాంతితో పాటు, అనేక సామాజిక మరియు ఆర్థిక అసమానతలు ఈ కాలంలో ఉన్నాయి. ప్రజలు భిన్నమైన సమాజాన్ని మరియు కొత్త నమ్మక వ్యవస్థను కోరుకున్నారు. వారు జీవితంలోని అనారోగ్యాలు మరియు దుఃఖాల గురించి విమర్శనాత్మకంగా ఆలోచించడం ప్రారంభించారు. ఈ రుగ్మతలను తొలగించాలనే వారి కోరిక అనేక మతపరమైన విభాగాల స్థాపనకు దారితీసింది. ఆధ్యాత్మిక అశాంతి మరియు మేధో ప్రేరణ వివిధ భిన్న మతపరమైన ఉద్యమాల పెరుగుదలకు దారి తీసింది. ఈ శాఖలలో, జైనమతం, బౌద్ధ మతం చాలా ముఖ్యమైనవి, అవి అలా అత్యంత శక్తివంతమైన వ్యవస్థీకృతమైన ప్రసిద్ధ మత సంస్కరణ విప్లవాత్మక ఉద్యమంగా అభివృద్ధి చెందాయి.

1. జైన మతం:-

జైన మతం ప్రాచీన భారతదేశంలో ఉద్భవించిన పురాతన మతంలో ఒకటిగా పరిగణించబడింది. వర్ధమాన మహావీరుడు జైన మత స్థాపకుడు. అతను క్రమశిక్షణ మరియు అహింసా (అహింస) ద్వారా ఆత్మ యొక్క స్వచ్ఛతను, జ్ఞానోదయాన్ని పొందే మార్గాన్ని బోధించాడు.

వర్ధమాన మహావీరుడు 540 BCE లో ఉత్తర బీహార్ లోని వైశాలి సమీపంలోని కుంద గ్రామ (బసర్ఫ్)లో జన్మించాడు. అతని తండ్రి సిదార్ధ జ్ఞాత్రిక వంశానికి ముఖ్యుడు. వైశాలలోని ఇచ్చావిల సమాఖ్యలో ఒకరు, మరియు తల్లి త్రిషాల చేతకా సోదరి, వైశాలి యొక్క ప్రముఖ అచ్చవి యువరాజు మరియు మగధ యొక్క ప్రముఖ రాజవంశ సభ్యులతో సంబంధం కలిగి ఉన్నారు. మహావీరుడు యశోదను వివాహం చేసుకున్నాడు. మరియు ప్రియదర్శిని అనే కుమార్తెను కలిగి ఉన్నాడు.

వర్ధమాన మహావీరుడు 24 తీర్థంకరులలో చివరి తీర్థంకురిడిగా పరిగణించబడ్డాయి. మొదటిగా రిషనాధుడు 23 వ తీర్థంకరుడు పార్శ్వనాథుడు వర్ధమాన మహావీరుడు ముప్పై సంవత్సవాల వయస్సులో అతను ప్రాపంచిక జీవితాన్ని త్యజించి సత్యాన్ని వెతుకుతూ ఇంటిని విడిచిపెట్టాడు. పదమూడు సంవత్సరాల పాటు తపస్సు

మరియు లోతైన ధ్యానం యొక్క కఠినమైన అభ్యాసం తరువాత, వర్ధమాన కేవలం జుంబికా గ్రామంలో సాల్ చెట్టు క్రింద కేవలం జ్ఞానాన్ని లేదా ఆధ్యాత్మిక విషయాల యొక్క నిజమైన జ్ఞానాన్ని పొందాడు. జీన (విజేత) కష్టాలను సాధించి మహా వీరుడయ్యాడు. అతని అనుచరులు జైనులుగా ప్రసిద్ధి చెందారు. మహావీరుడు. 486 BCE లలో 72 సం॥రాల వయస్సులో పాట్నాకు తూర్పున రాజగృహ సమీపంలోని పావాలో స్వీయ –ఆకలితో మరణించాడు. మహావీరుని మరణం తరువాత, అతని సిద్ధాంతాలపై భిన్నాభిప్రాయాల కారణంగా 300 BC లో జైన సంఘం రెండు విభాగాలుగా విడిపోయింది. శ్వేతాంబర మరియు దిగంబరులు.

జైనమతంలో మోక్షాన్ని పొందడం ప్రతి వ్యక్తిపై ఆధార పడి ఉంటుంది. పునర్జన్మ చక్రం నుండి విడుదలాగా నిర్వహించబడింది. (సంసారం) కఠినమైన ఆధ్యాత్మిక మరియు నైతిక ప్రవర్తన నియమావళికి కట్టుబడి సామాజిక దురాచారాలలో కొన్నింటిని మాత్రమే ప్రస్తావించాలి. ఉండటం ఇవి నైతిక నియమావళికి ఆధారంగా ఉంటుంది. ఐదు ప్రమాణాలు (పునాది పనిలో వ్యక్తికరించబడింది తత్వార్ధ సూత్రం)

- అహింసా (అహింస)
- సత్య (నిజం మాట్లాడటం)
- ఆస్థేయ (దొంగతనం కానిది)
- బ్రహ్మచర్య (పరిత్రత – భార్యపై విశ్వసనీయత)
- అపరిగ్రహ (అనుబంధం కానిది)

ఐదు ప్రమాణాలు ఒకరి ఆలోచనలు, ప్రవర్తనను నిర్దేశిస్తాయి. ఎందుకంటే ఒకరు అనుకున్నట్లుగా ఒకరు అలా చేస్తారని నమ్ముతారు. అందువల్ల హింస లేదా అబద్ధం లేదా దొంగతనం నుండి దూరంగా ఉండటం సరిపోదు. అలాంటి వాటి గురించి అలోచించకూడదు. ఎవరైనా ఈ క్రమశిక్షణకు కట్టుబడి ఉంటే, ఒక చక్రం నుండి తప్పించుకుంటారు. సంసారం మరియు విముక్తిని సాధించండి. ఒకరు దీనిని పూర్తి చేసిన తర్వాత, ఒకరు అవుతారు తీర్థంకుడు. ఒక 'వంతెన నిర్మాత' (నదిపై వంతెనను నిర్మించే వ్యక్తి) కోరికను వదులుకోవడం. అజ్ఞానం నుండి తనను తాను విడిపించుకోవడం మరియు ప్రపంచంలోని ప్రలోభాలను తిరస్కరించడం ద్వారా జీవిత ప్రవాహాలను ఎలా సురక్షితంగా దాటవచ్చి ఇతరులకు చూపించగలడు. జైన మతంలో వాస్తవికత యొక్క నిజమైన స్వభావం యొక్క అజ్ఞానం వల్ల బాధలు కలుగుతాయి. ఆధ్యాత్మిక మేల్కొలుపు, తరువాత తాను గ్రహించిన సత్యాన్ని జీవించడం ద్వారా విముక్తి సాధించబడుతుంది

మహావీరుని బోధనలు :-

వర్ధమాన మహావీరుని బోధలను 'త్రి-రత్నాలు' లేదా 'మూడు రత్నాలు' అంటారు.

- సరైన జ్ఞానం
- సరైన విశ్వాసం
- సరైన ప్రవర్తన

జైన పరిషత్ లు (సమావేశాలు)

1) మొదటి పరిషత్ పాటలీపుత్రంలో 3వC, BCE సమయంలో జరిగింది. మరియు స్థూలబాహు అధ్యక్షుడిగా ఉన్నారు. దీని ప్రాముఖ్యత 12 అంగాలు (మహావీరుడి భోధనలు) మరియు 14 పూర్వాలు సంకలనం చేయబడ్డాయి.

2) 6వC, 6th CE సమయంలో వల్లభిలో రెండవ పరిషత్ జరిగింది. పాత పుస్తకాలు కొత్త క్రమంలో తిరిగి వ్రాయబడ్డాయి.

జైన సాహిత్యం :-

అసలు పవిత్ర గ్రంద్రాలు పన్నెండు అంగాలు విభజించబడ్డాయి లేదా పద్యాలుగు భాగాలును కలిగి ఉంటాయి. ఇవి అర్ధ మాదిగ ప్రాకృతంలో రచించబడ్డాయి.

భారతీయ సంస్కృతికి సహకారం

భారతీయ సంస్కృతికి ముఖ్యంగా సాహిత్యం వాస్తు శిల్పం మరియు శిల్ప కళకు జైనమతం అందించిన సహకారం విశేషమైనది. దాని మత గ్రంథాల భాష ప్రాకృతమైనప్పటికి భారతదేశంలోని కొన్ని మాట్లాడే భాషలను సాహిత్య రూపాన్ని అందించడంలో ఇది సహాయ పడింది. మధుర, గ్వాలియర్, జునాగఢ్, చిత్తర్, అబూ వంటి వివిధ నగరాల్లో ఇప్పటికి ఉన్న దేవాలయాలు మరియు విగ్రహాలు భారతీయ వాస్తుశిల్పం మరియు శిల్పకళతో కొన్ని అత్యుత్తమ నమూనాలుగా గుర్తించబడ్డాయి. ముఖ్యంగా అబు దేవాలయాలు, చిత్తీర్ ఘర్లోని జైన టవర్, ఒరిస్సాలోని ఏనుగు గుహాలు, మరియు మైసూర్లో 70 అడుగుల ఎత్తైన బాహుబలి విగ్రహం.

2. బౌద్ధ మతం:

6వ BCE సమయంలో, బౌద్ధమతం విప్లవాత్మక ఉద్యమంగా ఉద్భవించింది. మరియు భారతదేశం మరియు ప్రపంచంలో ప్రముఖ మతంగా మారింది. బౌద్ధమత స్థాపకుడు గౌతమ బుద్ధుడు "బౌద్ధమతం ఒక అంతర్గత విప్లవం మరియు అంతర్గత విప్లవం లేదా ఫ్రెంచ్ విప్లవం వంటి ఏదైనా ఇతర రాజకీయ విప్లవంతో

పోల్చవచ్చు. ఇవి రాజ్యాంగ మార్పును కలిగి ఉంది. ఈ రకమైన విప్లవంతో దైవిక పాలన యొక్క పథకం మార్చబడింది, సవరించబడింది మరియు పునర్నిర్మించబడింది. బోధిసత్వ బాబా సాహెబ్ డా ఆర్. అంబేద్కర్.

గౌతమ బుద్ధుడు ఆర్య సమాజాన్ని సంస్కరించడానికి ముందుకు వచ్చాడు. అందుకే బాబాసాహెబ్ అంబేద్కర్ ఇలా అంటాడు. బోధిపత్య, గౌతమ బుద్ధుడిని సరిగ్గా అని పిలవవచ్చు. భారతదేశపు మొదటి సంఘ సంస్కర్త మరియు గొప్ప విప్లవకారుడు "6వ కాలంలో ఆర్యుల పాలన యొక్క అన్ని చెడులను ఆపడానికి మరియు నిర్మూలించడానికి సామాజిక – మత విప్లవానికి నాయకత్వం వహించినవారు భారతదేశం నుండి శతాబ్దం BCE .

ప్రారంభ జీవితం

గౌతమ బుద్ధుడు శుద్ధోదన (గణతంత్ర శాక్య వంశానికి అధిపతికి) సిద్ధార్థగా 563 BCE లో వైశాఖ పూర్ణిమ రోజున భారతదేశం మరియు నేపాల్ సరిహద్దులోని సాల్ చెట్టు క్రింద లుంబినీలో జన్మించాడు. అతను పుట్టిన కొద్ది రోజులకే తన తల్లిని (మహామాయ) కోల్పోయాడు. మరియు అతని సవతి తల్లి గౌతమి వద్ద పెరిగాడు. ప్రేమ మరియు గొప్ప ఆప్యాయతతో సిద్ధార్థ ఒక యువరాజు. అతను యువరాజుకు తగిన విద్యను పొందాడు. యశోదరను వివాహం చేసుకున్నాడు. మరియు రాహుల్ అనే కుమారుడు ఉన్నాడు.

జ్ఞానోదయం సాధించడం కోసం పోరాటం

ఆర్యన్ సమాజంలో అప్పటికి ప్రబలంగా ఉన్న చెడులు మరియు దుఃఖంలో అణచివేయబడిన గౌతమ సిద్ధార్థుడు ఇరవై తొమ్మిదేళ్ల వయసులో ప్రపంచాన్ని త్యజించి సత్యం మరియు విముక్తి కోసం ఇంటిని విడిచి పెట్టాడు. అతను మొండి కాంట్ అయ్యాడు. మరియు ఇద్దరు ప్రముఖ ఉపాధ్యాయులు అలర కలాం గుర్తించి అతను వారిని విడిచిపెట్టి సన్యాసి అయ్యాడు. అది కూడా పనికిరానిది అని వదిలేశాడు. గట్టిగా అలోచించడం ద్వారా అతను విషయాలపై అంతర దృష్టిని పొందాడు. మరియు ఈ అంతర దృష్టి ఫలితంగా అతను తన స్వంత ధర్మాన్ని రూపొందించాడు. ఇవి ముప్పై ఐదు సంవత్సరాల వయస్సులో, సిద్ధార్థ భారతదేశంలోని బీహార్లోని నిరంజన నది మైదానంలో ఉన్న బుద్ధ గయ వద్ద పిపాల్ చెట్టు క్రింద జ్ఞానోదయం పొందాడు. జ్ఞానోదయం శాక్యముని గౌతముడిని జ్ఞానోదయ బుద్ధుడు జ్ఞానోదయం పొందిన తరువాత బుద్ధ ధర్మాన్ని బౌద్ధమతాన్ని ప్రజలకు బోధించాలని నిర్ణయించుకున్నాడు.

మొదటి ఉపన్యాసం

జ్ఞానోదయం పొందిన తరువాత, గౌతమ బుద్ధుడు సారనాథ్ లోని జింకల ఉద్యావనానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ అతని సహచరులు ద్యానం చేస్తున్నారు. మరియు ఆ ఐదుగురు శిష్యులకు తన మొదటి ఉపన్యాసం అందించారు. మరియు ఈ సంఘటన ఇలా వివరించబడింది. ధమ్మ చక్ర పరివర్తన అప్పటి నుండి 45 సంవత్సరాల తరువాత

బుద్ధుడు ధర్మాన్ని ప్రజలకు అందించడానికి ప్రయాణించాడు. బుద్ధుడు తన ధర్మాని వ్యాప్తి చేయడంలో తన జీవితాన్ని గడిపాడు. అతను తన 80 సంవత్సరాల వయస్సులో 483 B.C.E సంవత్సరంలో కుసినారా వద్ద సాల్ చెట్టు క్రింద తన భక్తులతో చుట్టుముట్టబడి మరణించాడు.

సామాజిక సంస్కరణ

గౌతమ బుద్ధుడు సమానత్వం కోసం విప్లవాన్ని తీసుకు వచ్చాడు. వర్ణ వ్యవస్థను వ్యతిరేకించాడు. అన్ని అడ్డంకులు మరియు వైకల్యాలను తొలగించాడు. గౌతమ బుద్ధుడు పుట్టుక, జాతి మరియు కులంతో సంబంధం లేకుండా ఉన్నత స్థానాల్లో సమర్థులైన వ్యక్తులను నియమించాడు. స్త్రీ మరియు అందరికీ విద్యను సమం చేశాడు.

బుద్ధుడు ఆర్య సమాజ నాయకులకు వృతిరేకంగా పోరాడాడు. ఆర్యసమాజం నాయకులు నేర్చుకోవడం మరియు విద్య బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు మరియు వైశ్యుల యొక్క విశేషమని మరియు శూద్రులు విద్యకు అర్హులు కాదని అభిప్రాయపడ్డారు. స్త్రీలకు లేదా మగవారికి రెండుసార్లు జన్మించని వారికి బోధిస్తే అది సామాజిక వ్యవస్థకు ప్రమాదమని వారు నొక్కి చెప్పారు.

బుద్ధుడు ఈ ఆర్య సిద్ధాంతాన్ని తిరస్కరించాడు. ఈ ప్రశ్నపై రైస్ డేవిస్ ఎత్తి చూపినట్లుగా అందరూ నేర్చుకోవడానికి అనుమతించబడాలి మరియు అతను బోధిస్తే అతను అందరికీ బోధించాలి. దీనినే తిరిగి ఉంచకుండా ఎవరినీ మూసివేయకుండా దీనికి సంబంధించి బుద్ధుడు మరియు బ్రాహ్మణుడు లోహిక్క మధ్య జరిగిన సంభాషణను ప్రస్తావించవచ్చు. మరియు దీనిని లోహక్క సుత్త అని పిలుస్తారు.

బుద్ధుడిని సూచించే ఐదు రూపాలు

బుద్ధుడిని సూచించి ఐదు రూపాలు ఉన్నాయి.

★ కమలం మరియు బుల్–జననం

★ గుర్రం – త్యజించుట

★ బోధి వృక్షం – మహాబోధి – నిర్వాహ

★ ధర్మ చక్ర పరివర్తన – చక్రం

★ మహానిధి నిర్మాణం – స్తూపం

బుద్ధుని బోధనలు

బుద్ధుడు చెప్పాడు"అట్టడిపో భవ" అంటే స్వతహాగా వెలుగుతూ మారడం

నాలుగు గొప్ప సత్యాలు

నాలుగు గొప్ప ఆర్య సత్యాలు బౌద్ధమతం యొక్క బోధనలలో ప్రధానమైనవి.

★ దుఖా (బాధ)

★ సముదాయ (బాధలకు కారణం తెలుసు)

★ నిరోధ (బాధలు ముగింపునకు పరిష్కారం కనుగొనండి.)

★ అష్టాంగ్– మార్గ (భాధల ముగింపునకు దారితీసే మార్గం)

అష్టాంగమార్గం – ఎనిమిది నీతి సూత్రాలు

అష్టాంగ్– మార్గం జ్ఞానం, ప్రవర్తన మరియు ధ్యాన అభ్యాసాలకు సంబంధించిన వివిధ పరస్పర అనుసంధాన కార్యకలాపాలను కలిగి వుంటుంది. గొప్ప ఎనిమిది నీతి సూత్రాలు (ఆర్యష్టాంగ మార్గం) వీటిని కలిగి ఉంటుంది.

1. సరైన దృష్టి
2. సరైన లక్ష్యం
3. సరైన వాక్కు
4. సరైన క్రియ
5. సరైన జీవనం
6. సరైన శ్రమ
7. సరైన ఆలోచన
8. సరైన ధ్యానం.

త్రిశరణ్ – పంచశీల.

★ బుద్ధం శరణం గచ్ఛామి –I am Buddha

★ ధర్మం శరణం గచ్ఛామి –I am Buddha

★ సంఘం శరణం – I am Sangha.

పంచశీల

ఐదు సూత్రాలు (పంచశీల) బౌద్ధ నీతికి పునాది వేసే మార్గదర్శకాలు. చాలామంది కొత్త బౌద్ధులు తమ శరణు ప్రతిజ్ఞతో ఐదు సూత్రాలను తీసుకుంటారు. సూత్రాలు

1. చంపడం కాదు
2. దొంగతనం కాదు.
3. సెక్స్ ను దుర్వినియోగం చేయకపోవడం
4. తప్పుడు ప్రసంగంలో పాల్గొనకపోవడం మరియు
5. మత్తుపదార్థాలలో మునిగిపోకపోవడం.

బౌద్ధమత వ్యాప్తి

బౌద్ధ మతం అగ్నిలా వ్యాపించింది. త్వరలోనే ఇది భారత దేశం మొత్తం మతంగా మారింది. అయితే శతాబ్దం BCE మధ్యయుగ భారతదేశంలో బౌద్ధమతంపై అది భారత్ కే పరిమితం కాలేదు. ఇవి అప్పటికి తెలిసిన ప్రపంచంలోని ప్రతి మూలకు చేరుకుంది. అన్ని జాతులు అంగీకరించాయి. ఆఫ్ఘన్లు కూడా ఒకప్పుడు బౌద్ధులు. ఇది ఆసియాకే పరిమితం కాలేదు. బౌద్ధమతం సెల్టిక్ బ్రిటన్ యొక్క మతం అని చూపించడానికి ఆధారాలు వున్నాయి.

భారతదేశంలో బౌద్ధమత పునరుద్ధరణ

బుద్ధుడు అందరికీ ప్రీతిపాత్రుడు. 6 వ సంవత్సరంలో ఆర్యన్ సొసైటీపై చెరగని ముద్రవేశారు. శతాబ్ది BCE మధ్యయుగ భారతదేశంలో బౌద్ధమతంపై ఆక్రమణదారులు అటాచ్ చేయడం వల్ల అతని పేరు భారతదేశం నుండి వెళ్లి పోయినప్పటికి, అతని బోధన యొక్క ముద్ర ఇప్పటికే ఉంది.

బాబా సాహెబ్ డా.బి.ఆర్ అంబేద్కర్ 14న 2 లక్షల మంది ప్రజలతో కలిసి మతమార్పిడి ద్వారా ఆధునిక ప్రపంచంలో బౌద్ధమతాన్ని పునరుద్ధరించారు. 1935లో యోలా డిక్లరేషన్ తర్వాత అక్టోబర్, 1956 బాబాసాహెబ్ భారతదేశంలోనే కాకుండా ప్రపంచంలోని అన్ని మతాలపై లోతైన పరిశోధన చేసి ఒక నిర్ధారణకు వచ్చారు. బౌద్ధమతం ఒక్కటే మతం. గౌతమ బుద్ధుడు మరియు అతని ధర్మాన్ని అర్థం చేసుకున్న తరువాత ఇవి వేల సంవత్సరాల బానిసత్వం నుండి ప్రజలను విముక్తి చేయగలదు జాతి మరియు కులం.

బౌద్ధమతం సహకారం భారతీయ సంస్కృతికి

బౌద్ధమతం భారతీయ సంస్కృతికి సానుకూల సహకారం అందించింది. ఇది భారతీయులకు సాధారణ, ఆర్థిక మరియు ప్రజాదరణ పొందిన మతాన్ని ఇచ్చింది. ఇది ఆచారాలు మరియు త్యాగాలు అధికారాన్ని తిరస్కరించింది. బ్రాహ్మణులు, సన్యాసుల వవస్థ లేదా క్రమశిక్షణతో కూడిన ఆర్డర్లతో మతపరమైన భక్తుల సంస్థల

భారత దేశానికి బౌద్ద మతం యొక్క మరొక సహకారం. ఇది అధిక నైతిక నియమావళికి కట్టుబడి ఉండటం ద్వారా ప్రజా నైతికతను పెంచడం ద్వారా భారతియి ప్రజలకు మతపరమైన ఐక్యతను అందించింది.

అదే సమయంలో ఇది ప్రజాస్వామ్య స్ఫూర్తికి మరియు సామాజిక సమానత్వానికి తీవ్రమైన ప్రేరణనిచ్చింది. బౌద్ధమతం యొక్క మతం పట్ల హేతుబద్ధమైన విధానాన్ని మరియు దాని విధానంలో వ్యక్తివాదాన్ని కలిగి ఉన్నారు. ఒక వ్యక్తి మోక్షం పొందడానికి స్వీయ విముక్తి మాత్రమే సహాయపడుతుందని ఇది బోధించింది. భారతీయ విద్య మరియు సాహిత్యానికి సంబంధించినంతవరకు, సంఘాలు విద్యా కేంద్రాలుగా మారాయి మరియు తక్షశిల, నలంద, విక్రమశిల బౌద్ధ విజ్ఞాన కేంద్రాలుగా మారాయి.

వాస్తుశిల్పం, శిల్పం మరియు చిత్రలేఖనంలో, సాంచి, సారనాథ్, నలంద, అమరావతి మరియు ఎల్లరా స్థూపాలు భారతీయ వాస్తుశిల్పం యొక్క ఉత్తమ నమూనాలుగా పరిగణించబడతాయి. సారనాథ్ స్తంభాలలోని ప్రసిద్ధ సింహాలు, రాంపూర్వ కాలమ్ లోని అందమైన ఎద్దు, భర్హుత్, గంగా మరియు సాంచిలోని గొప్ప బౌద్ధ స్థలాల గేట్వేలపై చెక్కడం అద్భుతమైన శిల్పకళా నమూనాలు. గాంధార మరియు మధుర పాఠశాలలు బుద్ధిని మొదటి చిత్రాలను రూపొందించాయి. ఇవి మెచ్చుకోదగిన కళాఖండాలు, రాము, రాగి మరియు కంచుతో చిక్కబడిన బుద్ధుని విగ్రహాలు కూడా బౌద్ధ కళకు కొన్ని ఉత్తమ ఉదాహరణలు.

అజంతా గుహల కుడ్య చిత్రాలు ప్రపంచ వ్యాప్త ఖ్యాతిని ఆర్జించాయి. అందువల్ల భారతీయ వాస్తుశిల్పం, శిల్పం మరియు చిత్రలేఖనం బౌద్ధమతానికి పెద్ద రుణపడి ఉన్నాయి. చివరగా, విదేశీయులను తన గుప్పిట్లోకి చేరుకునే శక్తి మరియు సహన స్ఫూర్తి భారతీయ సమాజానికి బౌద్ధమతం నుండి గొప్ప ప్రేరణకు మూలం.

భారతీయ సమాజంపై ప్రభావం.

జైనమతం మరియు బౌద్ధమతం భారతీయ సంస్కృతి మరియు సమాజంపై గణనీయమైన ప్రభావాన్ని చూపాయి. మాతృభాషా భాషలు, కేళలు, వాస్తుశిల్పం మానవజాతి సామాజిక సంక్షేమం మొదలైన వాటి పెరుగుదల, జ్ఞానోదయ మార్గంలోని ఈ కొత్త మాతాలను అంగీకరించడానికి వేలాది మందిని ఆకర్షించింది. ప్రస్తుతం ప్రపంచంలోని చాలా ప్రదేశాలలో ప్రజలు శాంతి మరియు శ్రేయస్సు కోసం బౌద్ధమతాన్ని ఆచరిస్తున్నారు.

ముగింపు

భారతదేశంలో మతపరమైన పరిమాణాలు 1500 BCE లో వైదిక ఆచారాలు మరియు ఆచారాలు, త్యాగాలు యజ్ఞాలు మరియు ఖరీదైన ఆచారాలతో ప్రారంభమయ్యాయి. ఈ కాలంలో ఉన్న అనేక సామాజిక మరియు ఆర్థిక అసమానతలతో పాటుగా పాత ఆచారుద్ధమైన వైదిక మేధో అశాంతికి దారితీసింది. 6వ కాలంలో భారత దేశం సామాజిక మరియు మతపరమైన అశాంతి కాలం శతాబ్దం BCE . ఇవి ప్రత్యామ్నాయ జీవితం

భిన్నమైన సమాజం మరియు కొత్త నమ్మక వ్యవస్థను కోరుకునేలా చేసింది.

ఇది జైన మరియు బౌద్ధ మతాల పెరుగుదలకు అనుకూలంగా ఉంది. ఎందుకంటే ఇవి అర్థరహితమైన ఆచారాలను ప్రాధాన్యత ఇవ్వలేదు. మహావీరుడు మరియు గౌతమ బుద్ధుని బోధనలను ప్రజలు అర్థం చేసుకోగలిగేలా మరియు ఆమోదయోగ్యమైనదిగా కనుగొన్నారు. ఎందుకంటే వారు సాధారణ భాషా– పాళీ భాష మరియు సాధారణ అభ్యాసాలు, సామాన్య ప్రజలు అర్థం చేసుకోగలరు. బౌద్ధమతం శాంతియుతంగా గాలి వీచినట్లు ప్రపంచంలోని ఇతర ప్రాంతాలకు వ్యాపించింది. మరియు దాని శ్వాస ద్వారా ఆరోగ్యాన్ని ఇస్తుంది. భారతీయ సంస్కృతి మరియు సమాజామ్పై జైన మరియు బౌద్ధమతాల ప్రభావం భారతీయులలో లోతుగా పాతుకుపోయింది.

ప్రశ్నలు

1. ప్రారంభ వేద కాలం యొక్క సామాజిక జీవితం
2. తరువాతి వేద కాలంలో ఆర్థిక జీవితం
3. తరువాతి వేదకాలంలో మతం మరియు ఆచారాలు
4. పురుష సూక్త
5. రాజకీయ నిర్మాణం
6. జైనమతం యొక్క ఐదు ప్రమాణాలు
7. బౌద్ధమతం యొక్క ప్రాథమిక అంశాలు
8. బౌద్ధమతం యొక్క గొప్ప సత్యాలు
9. బుద్ధుడిని సూచించే ఐదు రూపాలు.

వ్యాస ప్రశ్నలు

10. ప్రారంభ వేద పద్ధతులు ఏమిటి? వివరించండి.
11. తరువాతి వేద కాలం గురించి వ్రాయండి?
12. వేద సాహిత్యంపై వ్రాయండి
13. జైన, బౌద్ధ మతాల అవిర్భవానికి దారితీసిన కారణాలు ఏమిటి? వివరించండి.
14. అష్టాంగ్ – మార్గంపై వ్రాయండి?
15. మతం వ్యాప్తికి గల కారణాలను పేర్కొనండి
16. భారతీయ సంస్కృతికి జైన మరియు బౌద్ధమతాల సహకారం గురించి వ్రాయండి.

పాఠం - 5

ఇనుప యుగం, రెండవ పట్టణీకరణ & ప్రాదేశిక రాజ్యాల ఏర్పాటు (మహాజనపదాలు) : అల్పజనాధిపత్యము మరియు రాజరికాలు

పరిచయం

ఇనుము ప్రధానంగా ఉపయోగంలో ఉన్న ముఖ్యమైన లోహం. భారత ఉపఖండపు పూర్వ చరిత్రలో ఇనుప యుగం భారతదేశ కాంస్య యుగం తరువాత వచ్చింది మరియు పాక్షికంగా భారతదేశంలోని మెగాలిథిక్ సంస్కృతులకు అనుగుణంగా ఉంది. భారతదేశంలో ప్రారంభ ఇనుప యుగం క్రీ. పూ. 1200 ప్రాంతంలో ప్రారంభమైంది. ఇనుప పనిముట్లు ఉపయోగంలో ఉన్నాయని ఆధారాలు ఉన్నాయి. భారతదేశంలో ఇనుప యుగం వేద కాలం మరియు 6వ శతాబ్దం, BCE సమయంలో రెండవ పట్టణీకరణతో ముడిపడి ఉంది. రెండవ పట్టణీకరణ మహాజనపదాల పెరుగుదల, ఇది భారతదేశం యొక్క రాజకీయ మరియు ఆర్థిక బలాన్ని చూపిస్తుంది. వారిలో చాలామంది గణతంత్రాన్ని పాటించారు. అలెగ్జాండర్ వంటి ఆక్రమణదారులు కూడా మహాజనపదాలలోకి ప్రవేశించడానికి భయపడ్డారు.

లక్ష్యం

1. ఇనుము మరియు దాని ఉపయోగాన్ని పాత్రలు, సాధనాలు, ఆయుధాలు మొదలైన వాటిగా అర్థం చేసుకోండి.
2. ఇనుము మరియు రాజకీయ శక్తి, నగర అభివృద్ధి

అభ్యాస ఫలితాలు

1. వివిధ ప్రయోజనాల కోసం ఇనుము ఉపయోగాలు
2. మన జీవితంలో లోహం యొక్క ప్రాముఖ్యత
3. గనులు ఆర్థిక శక్తి
4. ప్రాచీన భారతదేశంలో రెండవ పట్టణీకరణ – వాటి శక్తి మరియు బలం

1. ఇనుప యుగం:

భారత ఉపఖండం యొక్క పూర్వ చరిత్రలో ఇనుప యుగం (Iron age) దశ భారతదేశం యొక్క కాంస్య (Bronze) యుగాన్ని అనుసరించి యున్నది. ఈ ఇనుప యుగం పాక్షికంగా భారతదేశంలోని బృహత్ శిలాయుగము (Megalithic) సంస్కృతులకు అనుగుణంగా ఉండేది. భారతదేశంలో ఇనుప యుగం సుమారుగా 1200 BCE లో ప్రారంభమైంది. అంతేకాకుండా ఈ కాలంలోనే ఇనుప పనిముట్లు వాడుకలోనికి వచ్చాయి. BCE 1400 నాటికి భారతదేశంలో ఇనుమును కరిగించి అనేక పనిముట్లను తయారు చేసిన ఆధారాలు కూడా ఉన్నవి. భారతదేశంలో ఈ ఇనుప యుగం వేద కాలంలో (Vedic Age) ముడిపడి ఉంది. ఇది సుమారు 1500 BCE నుండి 500 BCE వరకు కొనసాగింది.

ప్రారంభ దశలో (ఇనుప యుగంలోని) పనిముట్లు మరియు ఆయుధాలు తయారీకి లోహంగా కాంస్యం (Bronze) స్థానంలో ఇనుమును ఉపయోగించారు. ఇనుప ఖనిజం లభ్యత మరియు సులువుగా కలిగించి ఇతర పనిముట్లను తయారు చేయడానికి ఇనుము అనుకూలంగా ఇనుము స్వభావం ఉండటువల్ల ఈ మార్పులు చోటుచేసుకున్నాయి. ఇనుము వాడకం కాంస్యం కంటే అనేక ప్రయోజనాలను కలిగి ఉంది. పనిముట్ల తయారీకి కాంస్యం కంటే ఇనుము బలంగా ఉంటుంది. కాబట్టి దీనితో తయారుచేయబడిన పనిముట్లు మరియు ఆయుధాలు ఎక్కువ మన్నికైనవి. ఇనుము, కాంస్యం కంటే తక్కువ ఖరీదైనది. అందువల్లనే ఇది విస్తృత శ్రేణి ప్రజలకు మరింత అందుబాటులోకి వచ్చింది.

ప్రారంభ ఇనుప యుగంలో రచనా పరిచయం [Writing') అత్యంత ముఖ్యమైన పరిణామం. దీనివల్ల మునుపెన్నడూ లేనంతగా పెద్ద ఎత్తున ఆలోచనల వ్యాప్తికి మరియు జ్ఞానాన్ని పంచడానికి అవకాశం కలిగింది. ఇనుప యుగం ప్రారంభం అనేది గొప్ప మార్పులకు మరియు పురోగలికి కారణమైంది. ఇది కొత్త నాగరికతల పెరుగుదల మరియు పతనాన్ని చూసిన కాలమిది. ఆనాటి ప్రజలు తమ చుట్టూ ఉన్న ప్రపంచాన్ని అన్వేషించడంతో పాటు నూతన పనులు చేయటానికి క్రొత్త మార్గాలను కనుగొనడం ప్రారంభించిన కాలం కూడా ఇదే. అదేవిధంగా మానవ జాతి భవిష్యత్తులోకి తొలి అడుగులు వేసిన సమయం కూడ ఈ ఇనుప యుగమే.

ప్రారంభ ఇనుప యుగం నాటి పనిముట్లు

ఇనుప యుగం ప్రారంభం నాటి పనిముట్లు చాలా ప్రాథమికమైనవి. "గొడ్డలి" అత్యంత సాధారణమైన పనిముట్టు. ఇది చెట్లను నరకడానికి, వివిధ రకాల కలపను సేకరించడానికి ఆయుధంగా ఉపయోగించబడింది."సుత్తి", 'రంపము', 'బాడిస' మరియు 'ఉలి' వంటి ఇతర పనిముట్లు ఉపయోగించబడ్డాయి. గుర్రపుడెక్కలు (horse shoes), వ్యవసాయ పనిముట్లు తయారు చేయడానికి కూడా ఇనుము ఉపయోగించబడింది.

ఈ యుగంలో "కత్తి" మరియు "ఈటె" తో సహా అనేక కొత్త ఆయుధాలు అభివృద్ధి చెందాయి. చాలా పదునైన కత్తులను ఇనుముతో తయారుచేసి ఆనాటి ప్రజలు వాటిని యుద్ధాలలో ఆయుధాలుగా ఉపయోగించడంతోపాటు జంతువులను చంపడానికి కూడా (hunting] ఉపయోగించారు.

ఈ ఇనుప యుగంలోనే "కోటలు (Forts) మరియు రక్షణ గోడలతో పాటు వివిధ రకాల నూతన భవనాలు కూడా నిర్మించబడ్డాయి. ఎత్తైన ప్రదేశంలో నిర్మించబడ్డ కోటలు యుద్ధ సమయాల్లో ఆశ్రయంగా ఉపయోగించబడ్డాయి. ఈ కోటల చుట్టూ రక్షణ గోడలను నిర్మించి ఇతరుల దాడినుండి రక్షణ పొందారు.

2. క్రీ.పూ 6వ శతాబ్దం పరివర్తన కాలం – రెండవ పట్టణీకరణ పెరుగుదల & ప్రాదేశిక రాజ్యాల ఏర్పాటు.

భారతదేశ చరిత్రలో పరివర్తన కాలం క్రీ.పూ 6వ శతాబ్దంలో ప్రారంభమై క్రీ.పూ 321 వరకు కొనసాగింది. మలివేద కాలం చివరిలో పదహారు [16] ప్రధాన రాజ్యాలు [మహాజనపదాలు] మరియు ధనికస్వామ్యము ఉత్తర భారతదేశంలో భూభాగంపై నియంత్రణ కోసం పోరాడాయి. మగధ రాజ్యం ఇతర రాజ్యాలపై ఆధిపత్యం వహించింది. ఈ సమయంలోనే భారతదేశం రెండవ దశ పట్టణీకరణంలోకి ప్రవేశించింది. వర్ణాలతో పాటు కుల వ్యవస్థ ఏర్పడటంతో భారతీయ సమాజంలో వృత్తి, నివాసం, భాష మరియు మత విశ్వాసాల ఆధారంగా చాలా పెద్ద సంఖ్యలో సామాజిక సమూహాలు ఏర్పడ్డాయి. చివరగా, బ్రాహ్మణిజం ఆధిపత్యాన్ని సవాలు చేసి బుద్ధుడు (క్రీ.పూ. 563–480) నూతన మత పరమైన ఆలోచనలు చేసి బౌద్ధ మతాన్ని స్థాపించాడు. దీనికి అనుగుణంగా బౌద్ధ సన్యాసులు సంఘాలుగా ఏర్పడ్డారు.

భారత ఉపఖండంలో రెండవ పట్టణీకరణ పెరుగుదల క్రీ.పూ 600 నుండి 500 (క్రీ.పూ) మధ్య కాలంలో చూస్తాము. ఈ కాలంలోనే ప్రాచీన భారత దేశంలో జనపదాల నుండి పదహారు మహాజనపదాలు (షోడశ మహాజనపదాలు) ఆవిర్భవించాయి. గంగా మైదానాలలో వ్యవసాయం అభివృద్ధిని సాధించిన కాలం కూడా ఇదే.

మధ్య గంగా మైదానాలలో వ్యవసాయం అభివృద్ధిని సాధించింది వరి సాగు ఇతర పంటల కంటే ఎక్కువ విస్తీర్ణంలో సాగు చేయబడి ఎక్కువ ఉత్పత్తిని అందించడం జరిగింది. తద్వార మిగులు వ్యవసాయ ఉత్పత్తులు అధికమయ్యాయి. దీనికి కారణం రక్షిత నీటిపారుదల వసతులతో పాటు ఐరన్ టెక్నాలజీ కూడా కీలక పాత్ర పోషించింది.

వ్యవసాయ మిగులు, చేతి వృత్తులు మరియు వాణిజ్యం పెరుగుదల మరియు పెరుగుతున్న జనాభా గంగా మైదానాలతో పట్టణాల ఆవిర్భావానికి దారి తీసింది.

★ హరప్పా నాగరికతలో స్పష్టంగా కనిపించిన మొదటి పట్టణీకరణ తర్వాత ఇది భారత దేశ చరిత్రలో రెండవ పట్టణీకరణగా పిలువబడింది.

వివిధ రకాల పట్టణాలు ఏర్పాటు :

రాజగృహ, శ్రావస్తి, కౌశాంబి వంటి రాజకీయ మరియు పరిపాలనా కేంద్రాలు, ఉజ్జయిని, చంపా వంటి వాణిజ్య మరియు వ్యాపార కేంద్రాలు మరియు వైశాలి, తక్షశిలా వంటి పవిత్ర కేంద్రాలు ఈ కాలంలో ఏర్పడ్డాయి.

పట్టణీకరణ యొక్క ప్రాముఖ్యత

నగరాలు మరియు పట్టణాలు పెద్ద జనాభా ఉన్న ప్రదేశాలు మాత్రమే కాదు. ఇవి ఆహారోత్పత్తి కేంద్రాలుగా ఉండుట వల్ల ఇక్కడ అధిక సంఖ్యలో ప్రజలు జీవించి ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధికి దోహదపడ్డారు. పట్టణ ఆర్థిక వ్యవస్థలు ఆహార ఉత్పత్తి, వాణిజ్యం మరియు సేవలతో పాటు తయారీ రంగాలకు అనువుగా ఉన్నాయి. నగర ప్రజలు అందువలన స్వయం సమృద్ధి సాధించారు.

మలి వేద కాలం (క్రీ.పూ 900-600) లో ప్రాదేశిక జనపదాలు గిరిజన రాజకీయాల స్థానంలో ఆవిర్భవించాయి.

★ ఈ కాలంలో ప్రజలు తూర్పు దిశగ విస్తరించి వివిద ప్రాంతాలలో స్థిరపడటం ప్రారంభించారు.

★ ఈ కాలంలో ప్రజల విధేయత 'జన' (తెగ లేదా వశం) నుండి 'జనపద' (భూభాగం) కి మారింది.

★ జనపద అంటే "జాతి తన అడుగులు వేసే ప్రదేశం" అని అర్థం. ఈ జనపదాలు ఇతర వనరుల కొరకు మరియు రాజకీయ స్వయం ప్రతిపత్తికోసం యుద్ధాలలో పోరాడాయి.

★ కొన్ని జనపదాలు తమ భూభాగాలను ఇతర ప్రాంతాలకు విస్తరించాయి. ఇతర జనపదాల ప్రజలను తమ అధికార పరిధిలోకి తెచ్చుకున్నాయి. అటువంటి జనపదాలు "మహా జనపదాలు"గా ఎదిగాయి. రాజ్యానికి ముఖ్య లక్షణాలుగా భూభాగం, ప్రజలు, ప్రభుత్వం మరియు సార్వభౌమాధికారం అనేవి నిర్ణయించబడ్డాయి.

★ ఈ లక్షణాలన్నీ కొన్ని మహాజనపదాలలో కనిపించాయి. ఈ విధంగా ఏర్పడ్డ మహాజనపదాలు ప్రజలను పరిపాలించే ప్రాదేశిక రాజ్యల ఆవిర్భావాన్ని సూచిస్తాయి.

★ రాజు పరిపాలనలో ప్రభుత్వానికి నాయకత్వం వహించాడు. ఇతడు సార్వభౌమాధికారి

★ రాజు వ్యవసాయ మిగులు నుండి పన్నులు వసూలు చేసేవాడు. ఈ విధంగా వసూలైన పన్నులను సమాజ అభివృద్ధికీ, శాంతి భద్రతల నిర్వహణలో వినియోగించారు.

పైన పేర్కొన్న లక్షణాలు గంగా మైదానాలలో ప్రాదేశిక రాజ్యాల ఏర్పాటును సూచిస్తున్నాయి.

3. పదహారు మహాజనపదాలు.

పురాణాలు, బౌద్ధ మరియు జైన సంప్రదాయాల ప్రకారం, పదహారు మహా జనపదాలు ఉన్నట్లు పేర్కొన్నాయి. ఈ మహాజనపదాలు వాటి రాజకీయ స్వభావం ఆధారంగా గణ – రాజ్యాలు మరియు రాజరిక రాజ్యాలుగా వర్గీకరించబడ్డాయి. అవి

1) గాంధార, 2) కాంభోజ, 3) అశ్మక, 4) వత్స, 5) అవంతి, 6) శూరసేన, 7) చేది, 8) మల్లా 9) కురు, 10) పాంచాల, 11) మత్స్య, 12) వజ్జి, 13) అంగ, 14) కాశీ, 15) కోసల, 16) మగధ

ప్రశ్నలు

1. భారత దేశంలో రెండవ పట్టణీకరణ గురించి రాయండి

2. రాజరిక వ్యవస్థ గురించి పేర్కొనండి.

3. మహాజనపదాల పేర్లను రాయండి.

పాఠం – 6

మగధ విజృంభణ -పోరస్ మరియు ఐక్య భారత భావన- విదేశీ దండయాత్రలు: పర్షియన్ మరియు గ్రీకు (అలెగ్జాండర్ దండయాత్ర)

పరిచయం

బుద్ధుని యుగంలోకి అడుగుపెట్టే సమయానికి ఈ పరిమితులు చాలా వరకు అధిగమించబడ్డాయి. వ్యవసాయంలో ఇనుము ప్రవేశపెట్టడం. లోతుగా దున్నడం మరియు కఠినమైన నేలను విచ్ఛిన్నం చేయడానికి సాధ్యమైంది. ఇనుము వివిధ చేతిపనులలో మరియు లోహ డబ్బు తయారీలో కూడా ఉపయోగించబడింది. వరి సహజంగా పండించే ఈ ప్రాంతంలో తడి వరి మార్పిడి పద్ధతిని పాటించడం ప్రారంభమైంది. ఈ పరిణామాలు మిగులు ఉత్పత్తికి దారితీశాయి, మగధలో పరిపాలనా కార్యకర్తలు మరియు వేతన కార్మికులతో ఇది వాణిజ్యం, పన్నులు, అభివృద్ధి చెందుతున్న సమాజాన్ని నిలబెట్టింది. మగధ రాజ్యం ఆవిర్భావం సమయంలో, భారతదేశం దారియస్ – I ఆధ్వర్యంలో పర్షియన్ దండయాత్రను మరియు అలెగ్జాండర్ నేతృత్వంలో గ్రీకు దండయాత్ర మగధ యొక్క బలం దూరంగా ఉంచింది.

లక్ష్యాలు

1. మగధ ఆవిర్భావానికి దారితీసిన అంశాలను అర్థం చేసుకోండి
2. మగధను బలోపేతం చేయడంలో పాలకులు సహకారం
3. దండయాత్రలు మరియు రక్షణ

అభ్యాస ఫలితాలు

1. ఆర్థిక అభివృద్ధి మరియు ఇనుమును అభివృద్ధి పర్చడం
2. రాజకీయ బలం సహజ వనరులపై ఆధారపడి ఉంటుంది
3. దండయాత్రలను రాణులు, రాజులు మరియు ప్రజలు బలంగా సమర్థించారు
4. దండయాత్రల నుండి భారతదేశాన్ని రక్షించడానికి ఐక్యత అవసరం

బుద్ధుని యుగంలోకి ప్రవేశించినప్పుడు ఈ పరిమితులు చాలా వరకు అధిగమించబడ్డాయి. వ్యవసాయంలో ఇనుము పరిచయం లోతైన దున్నడానికి మరియు గంగా మధ్య మైదానాలలో గట్టి నేలను విచ్ఛిన్నం చేయడానికి సహాయపడింది. ఇనుము వివిధ చేతిపనులలో మరియు లోహపు నాణాలు తయారీలో కూడా ఉపయోగించబడింది, అనగా ముద్రికలు నాణేలు. సహజంగా వరి పండించే ఈ ప్రాంతంలో దాదాపు ఏకకాలంలో తడి వరి మార్పిడిని ఆచరించారు. సంచితంగా ఈ పరిణామాలు మిగులు ఉత్పత్తికి దారితీశాయి, దీని ఫలితంగా వాణిజ్యం, పన్నులు మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న స్తరీకరణ సమాజం, దాని పరిపాలనా కార్యకర్తలు, సిద్ధాంతకర్తలు మరియు వేతన కార్మికులతో స్థిరపడింది.

రోమిల్లా థాపర్, భారతదేశ చరిత్రకారిణి, క్రమానుగతంగా నిర్మాణాత్మకమైన వర్ణ సమాజం యొక్క పరిణామాన్ని వివరించడానికి వంశపారంపర్య సమాజం మరియు గృహ-నిబంధన ఆర్థిక వ్యవస్థ వంటి మానవ శాస్త్ర భావనల ద్వారా రాష్ట్రాల ఆవిర్భావం గురించి వివరించి, రాష్ట్రంపై ఆధారపడిన అనేక మార్పు ప్రక్రియల పరస్పర చర్యపై ఆమె నొక్కి చెప్పింది.

మగధ రాజ్యం క్రీ. పూ. ఆరవ శతాబ్దంలోనే అభివృద్ధి చెందడం ప్రారంభమైంది. మగధను చుట్టుముట్టిన రాజ్యాలు తూర్పున అంగ, ఉత్తరాన వజ్జి సమాఖ్య, దాని తక్షణ పశ్చిమాన కాశీ రాజ్యం మరియు మరింత పశ్చిమాన కోసల రాజ్యం. మగధ ప్రముఖంగా ఉన్న మధ్య గంగా మైదానాల సంఘటనలు సంప్రదాయాలు ప్రారంభ బౌద్ధ, జైన సాహిత్యంలో బాగా భద్రపరచబడ్డాయి. మగధను నేటి బీహార్ లోని పాట్నా, గయా, నలంద మరియు షహాబాద్‌లోని కొన్ని ప్రాంతాలతో గుర్తించవచ్చు. భౌగోళికంగా, మగధ యొక్క స్థానం దాని పరిసరాల్లో పెద్ద ఒండ్రు మట్టిని కలిగి ఉంది.

మగధ కలప సమృద్ధిగా ఉన్న ప్రాంతంలో ఉంది. మెగస్తనీస్ మగధలోని చెక్క గోడలు మరియు ఇళ్ళ గురించి వ్యాఖ్యానించాడు. 6వ శతాబ్దపు BCE నాటి చెక్క పలకల అవశేషాలు పాట్నాకు దక్షిణాన కనుగొనబడ్డాయి. పడవలను తయారు చేయడానికి కలపను సులభంగా ఉపయోగించుకోవచ్చు, దీని ద్వారా మగధన్ సైన్యం తూర్పు, పశ్చిమ దిశగా ముందుకు సాగుతుంది.

ముఖ్యంగా మగధ మరియు అవంతి వంటి రాజ్యాలు ఇనుప త్రవ్వకాల ప్రాంతాలకు అందుబాటులో ఉండటం వలన మంచి యుద్ధ ఆయుధాలను తయారు చేయడమే కాకుండా ఇతర మార్గాల్లో కూడా తయారు చేయవచ్చని ఇటీవలి పరిశోధనలు సూచించాయి. ఇది వ్యవసాయ ఆర్థిక వ్యవస్థ విస్తరణను సులభతరం చేసింది మరియు తద్వారా పన్నుల రూపంలో రాజ్యం సేకరించబడిన గణనీయమైన మిగులును ఉత్పత్తి చేసింది. ఇది వారి ప్రాదేశిక స్థావరాన్ని విస్తరించడానికి మరియు అభివృద్ధి చేయడానికి వీలు కల్పించింది. అవంతి, కొంత కాలం

పాటు మగధకు తీవ్రమైన పోటీదారుగా మారింది మరియు తూర్పు మధ్యప్రదేశ్‌లోని ఇనుప గనులకు చాలా దూరంలో ఉంది.

మగధకు కూడా సులభంగా ఏనుగుల సరఫరా అందుబాటులోకి వచ్చింది. వాస్తవానికి, యుద్ధాలలో ఏనుగులను పెద్ద ఎత్తున ఉపయోగించుకున్న కొద్దిమందిలో మగధ ఒకటి. తద్వారా ఇతరులపై అగ్రస్థానం ఏర్పడింది. ఏనుగులను తూర్పు నుండి కొనుగోలు చేసినారు. నందులు,గ్రీకు మూలాల ప్రకారం, 6000 ఏనుగులను నిర్వహించాడు. ఏనుగులు గుర్రాలు, రథాల కంటే ఎక్కువ ప్రయోజనాన్ని కలిగి ఉన్నాయి, ఎందుకంటే వాటిని చిత్తడి నేలలు, రోడ్లు లేదా ఇతర రవాణా మార్గాలు లేని ప్రాంతాలలో కవాతు చేయడానికి ఉపయోగించబడతాయి. R. S. శర్మ మగధలో ఏర్పాటు చేయబడిన సమాజం యొక్క అసాధారణ స్వభావం దాని పాలకుల విస్తరణ విధానాలకు మరింత గ్రహీతగా మారడానికి అనుమతించింది.

మగధ ఎదుగుదలకు దోహదపడ్డ కారకాలు

క్రీ. పూ. ఆరవ శతాబ్దంలో, భారతదేశ విచ్ఛిన్నం యొక్క దీర్ఘకాలిక లక్షణాన్ని ప్రదర్శించింది. ఉత్తరాన ఉన్న ఆర్యులు భారతదేశం పదహారు గొప్ప రాజ్యాలు, అనేక రిపబ్లికన్, స్వయంప్రతిపత్త రాష్ట్రాలుగా విభజించబడింది. రాజకీయ పరమాణువుల కలయికలో, అవంతి, వత్స, కోసల మరియు మగధ అనే నాలుగు రాజ్యాలు, మగధ సామ్రాజ్యం ఇతర బలహీన రాజ్యాలపై అగ్రస్థానం పొందడం ద్వారా ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకుంది. వారు సామ్రాజ్య ఆధిపత్యం కోసం నాలుగు-శక్తుల సంఘర్షణలోకి ప్రవేశించారు, ఇది వారిపై మగధ రాజ్యం యొక్క అంతిమ విజయంలో ముగిసింది. నమోదు చేయబడిన చరిత్రలో భారతదేశం యొక్క సామ్రాజ్య మరియు రాజవంశ ఏకీకరణ కోసం ఇది మొదటి విజయవంతమైన ప్రయత్నంగా చెప్పవచ్చు.

బుద్ధునికి సమకాలీనుడైన బింబిసార ఆధ్వర్యంలో, బుద్ధుని వలె, క్రీస్తుపూర్వం 6వ – 5వ శతాబ్దంలో నివసించిన మగధ మధ్య గంగా మైదానాల నియంత్రికగా ఉద్భవించింది. అశ్వఘోష బుద్ధచరిత ప్రకారం, బింబిసారుడు హర్యాంక రాజవంశానికి చెందినవాడు. అతను మగధ యొక్క మొదటి ముఖ్యమైన పాలకుడిగా పరిగణించబడ్డాడు.

బింబిసారుని కుమారుడు అజాతశత్రు క్రీ.పూ. 492 నుండి క్రీ. పూ. 460 వరకు పాలించినట్లు చెబుతారు. అతని తరువాత ఉదయన్ (క్రీ.పూ. 460-444). ఉదయన్ పాలనలో మగధన్ రాజ్యం ఉత్తరాన హిమాలయ శ్రేణుల వరకు మరియు దక్షిణాన ఛోటా నాగ్‌పూర్ కొండల వరకు విస్తరించింది.

శిశునాగ, బెనారస్ వద్ద వైస్రాయ్, 413 BCEలో సింహాసనంపై ఉంచబడ్డాడు. శిశునాగ రాజవంశం యొక్క పాలన కూడా స్వల్పకాలికమైనది. దోపిడీదారుడు మహాపద్మ నంద నేతృత్వంలోని నంద రాజవంశం యొక్క పాలనకు దారితీసింది. మగధ మొత్తం గంగా మైదానాలలో ధన నంద పాలనలో అలెగ్జాండర్ యొక్క దండయాత్ర క్రీ. పూ. 326 లో ఉత్తర-పశ్చిమ భారతదేశంలో జరిగింది, కానీ అతను మగధలోకి ప్రవేశించడానికి ధైర్యం చేయలేదు. నందాలు తరచుగా భారతదేశం యొక్క మొదటి సామ్రాజ్య-నిర్మాతలుగా వర్ణించబడ్డారు. అయితే వారు మగధ యొక్క పెద్ద రాజ్యాన్ని వారసత్వంగా పొందారని, దానిని వారు మరింత సుదూర సరిహద్దులకు విస్తరించారని నొక్కి చెప్పాలి.

చంద్రగుప్త మౌర్యుడు ధన నందను గొప్ప ప్రయత్నంతో ఎదుర్కొన్నాడు. నంద పాలన క్రీ. పూ. 321 నాటికి ముగిసింది. అతను మగధ సింహాసనాన్ని అధిష్టించడానికి పరిస్థితిని సద్వినియోగం చేసుకున్నాడు మరియు తన సంక్షేమ రాజ్య విధానాలతో పరిపాలన చేసాడు. ఇన్ని రాజవంశ మార్పులు జరిగినప్పటికీ, గంగా లోయలో మగధ అగ్రరాజ్యంగా కొనసాగింది. వస్సకర, కౌటిల్య మరియు రాధా గుప్త వంటి గొప్ప మంత్రులు మరియు దౌత్యవేత్తలను కలిగి ఉన్నందుకు వారు అదృష్టవంతులు, ఎవరి ప్రయత్నాలు లేకుండా మగధను అధిరోహణ దెబ్బతినేది.

మగధ పెరుగుదల దాని ప్రయోజనకరమైన భౌగోళిక ప్రదేశంలో ఉంది. మగధ సామ్రాజ్యం ఆవిర్భావానికి భౌగోళిక అంశాలు గణనీయంగా దోహదపడ్డాయి. తూర్పు భారతదేశాన్ని పశ్చిమంతో కలిపే ప్రధాన భూమార్గంలో మగధ ఉంది. అది దేశంలోని రెండు ప్రాంతాల మధ్య వాణిజ్యాన్ని సులభంగా నియంత్రించగలదు. మగధ సామ్రాజ్యాన్ని గంగ, పుత్ర, చంపా మూడు వైపులా చుట్టుముట్టి శత్రువులకు అజేయంగా మార్చారు. అది పాత రాజధాని రాజ్‌గృహ అన్ని వైపులా కొండలు మరియు సైక్లోపియన్ రాతి గోడలతో చుట్టుముట్టబడినందున వ్యూహాత్మకంగా ఉంది. ఇనుప గనులకు దాని ప్రవేశం మరియు ముఖ్యమైన భూమి మరియు నదీ వాణిజ్య మార్గాలపై కసరత్తు చేయడానికి వచ్చిన నియంత్రణ.

మగధ కొత్త రాజధాని పాటలీపుత్ర ఇప్పటికీ రాజ్‌గృహ కంటే వ్యూహాత్మకంగా అజేయంగా ఉంది. పాటలీపుత్ర నగరం నుండి గంగానది ప్రవాహాన్ని నియంత్రించడం సులభం. మగధ యొక్క ఈ భౌగోళిక ప్రయోజనాలు మగధ యొక్క అభేద్యతతో కలవరపడిన సమయంలో అది తన పొరుగువారిపై దూకుడుగా ఉండటానికి సహాయపడింది.

మగధ శక్తి పెరగడానికి వెనుక ఉన్న ప్రధాన కారకాల్లో ఒకటి దాని ఆర్థిక స్తోమత మరియు పెరుగుతున్న శ్రేయస్సు. మగధలో విస్తారమైన జనాభా ఉంది, ఇది వ్యవసాయం, గనులు మరియు తన సైన్యాన్ని

నిర్వహించడానికి ఉపయోగపడుతుంది. శూద్రులు మరియు ఆర్యయేతరులు అడవులను శుద్ధి చేయడంలో మరియు వ్యవసాయం కోసం మిగులు భూమిని తిరిగి పొందడంలో ఉపాధి పొందవచ్చు. మిగులు భూమి యొక్క దిగుబడిపై మిగులు జనాభా సులభంగా జీవించవచ్చు.

గంగానదికి, యమున మధ్య ఉండడం వల్ల మగధ భూములు చాలా సారవంతంగా ఉండేవి. క్రీ. పూ. 4వ శతాబ్దం మగధ భూములు ఏడాది పొడవునా బహుళ పంటలను పండించేవి. భూమి యొక్క సంతానోత్పత్తి కారణంగా మగధ సామ్రాజ్యంలోని ప్రజలు సంపన్నులయ్యారు. ప్రభుత్వం స్వయంచాలకంగా ధనవంతులుగా మరియు శక్తివంతంగా మారింది.

మగధ యొక్క ఖనిజ వనరులు తన శక్తి మరియు శ్రేయస్సు యొక్క ఇతర వనరులు. ఇనుప యుగం ప్రారంభంతో, ఇనుము పనిముట్లు, నాగలి, కత్తెరలు మరియు యుద్ధ ఆయుధాల తయారీకి ముఖ్యమైన లోహంగా మారింది. మగధ తన గనుల నుండి సమృద్ధిగా ఇనుము సరఫరా చేసింది. అంతేకాకుండా తనకు రాగి గనులు కూడా ఉన్నాయి. మగధ తన విస్తారమైన సైన్యాన్ని ఇనుప ఆయుధాలతో సన్నద్ధం చేయగలదు; తన మిగులు ఇనుమును ఇతర రాష్ట్రాలకు అమ్మవచ్చు. ఇనుము సులభంగా సరఫరా చేయడం వల్ల భారీ ఇనుప నాగలితో లోతుగా దున్నడం సాధ్యమైంది.

ఆర్థికంగా, మగధ రాజ్యం శ్రేయస్సు యొక్క అనేక వనరులను కలిగి ఉంది. తూర్పు భారతదేశాన్ని పశ్చిమంతో కలిపే భూమార్గంలో మగధ ఉంది. ఈ మార్గంలో ప్రవహించే వాణిజ్యం మగధ గుండా సాగింది. మగధ నడిబొడ్డున ప్రవహించే గంగానది ఉత్తర భారతదేశంలో వాణిజ్యానికి అధిక మార్గం. మగధ ఉత్తర భారతదేశంలోని కాశీ లేదా బరాణాసి వరకు గంగా మార్గం ద్వారా మరియు ప్రయాగ్ లేదా అలహాబాద్ నుండి అనుసంధానించబడింది; గంగా మరియు యమునా సంగమ ప్రదేశం, మగధ తన సరుకులను యమునా మార్గంలో ఢిల్లీ ప్రాంతం వరకు పంపగలదు. మగధ నుండి దిగువకు గంగా మార్గం ద్వారా బహిరంగ సముద్రం చేరుకోవచ్చు.

సాంస్కృతికంగా, మగధ రెండు వ్యతిరేక సంస్కృతుల సమ్మేళన మైదానంగా మగధ యొక్క పెరుగుదలను వివరించవచ్చు. ఆర్యన్ సంస్కృతి మగధకు చేరుకున్నప్పుడు దాని అసలు వైరాగ్యాన్ని కోల్పోయింది. తూర్పు భారతదేశంలోని ఆర్యయేతర సంస్కృతి యొక్క చిరకాల జాడలు ఆర్యన్ సంస్కృతితో మిళితం అయ్యాయి. రెండు సంస్కృతుల ఈ పరస్పర చర్య మగధ సామ్రాజ్యానికి కొత్త శక్తిని మరియు స్ఫూర్తిని ఇచ్చింది.

ఐరోపాలోని మధ్య యుగాల ట్యూటోనిక్ జాతులు లాటిన్ శుద్ధీకరణతో వారి స్వంత యుద్ధ సంస్కృతిని ఏకం చేసినట్లే; మగధను ఆర్యులు మరియు ఆర్యులు కాని వారి సంస్కృతులను ఏకం చేశారు. ఆలోచన మరియు

తత్వశాస్త్రంలో తూర్పు భారతదేశం మహావీరుడు, బుద్ధుని బోధనలో తనదైన ముద్ర వేసింది. ఆలోచనా రంగంలో వారు ఆవిష్కరించిన విప్లవం మగధ సామ్రాజ్యవాద ఆవిర్భావం, పాన్-ఇండియన్ సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించాలనే మగధ ప్రయత్నం ద్వారా రాజకీయ రంగంలో మగధ ద్వారా భర్తీ చేయబడింది.

గ్రీకు రికార్డులలో పేర్కొన్న పురుషోత్తం పోరస్ (326–321 BC) ఒక భారత ఉపఖండంలోని పంజాబ్ ప్రాంతంలో జీలం నది (హైడాస్పెస్) మరియు చీనాబ్ నది (ఎసినెస్) మధ్య ప్రాంతాన్ని విస్తరించిన పురాతన భారతీయ రాజు. పోరస్ తన తల్లి, రాణి అనుసూయ మార్గదర్శకత్వంలో భారతదేశం / జంబూద్వీపాన్ని ఏకం చేయడానికి ప్రయత్నించాడు, ఆమె భారతదేశాన్ని ఏకం చేయాలనే ఆలోచనను సృష్టించింది, ఆమె భారతదేశాన్ని మరియు చక్రవర్తి అలెగ్జాండర్‌ను ఆక్రమించడానికి వ్యాపారిగా వచ్చిన పర్షియన్ పాలకుడు డారియస్‌తో పోరాడటానికి.

పర్షియన్ చక్రవర్తి డారియస్‌కు వ్యతిరేకంగా రాజు పోరస్

జీలం మరియు చీనాబ్ మధ్య సింధు తర్వాత ప్రాంతం పంజాబ్ మరియు సింధ్‌లను పర్షియన్ సామ్రాజ్యంలోకి డారియస్-I (Darius-I) విలీనం చేయడంతో నమోదు చేయబడిన చరిత్రలో నమోదు చేయబడింది.సి. 518 క్రీ.పూ) పంజాబ్ ప్రాంతం ఎక్కువగా దక్షిణం వైపు ప్రవహించే సింధు నది. ప్రస్తుత పాకిస్తాన్‌లోని దాని నాలుగు ప్రధాన ఉపనదులు, జీలం, చీనాబ్, రావి మరియు సట్లెజ్ నదుల ద్వారా ఏర్పడిన ఒండ్రు మైదానాలను కలిగి ఉంటుంది. భూమి యొక్క సాధారణ వాలు ఈశాన్యం నుండి నైరుతి వరకు ఉంటుంది, అయితే ఇది నదుల మధ్య ప్రాంతాలలో పెరుగుతుంది. ప్రస్తుతం పంజాబ్‌లో వ్యవసాయం ప్రధాన ఆదాయ మరియు ఉపాధి వనరు.

పర్షియా చక్రవర్తి డారియస్ భారత ప్రాంతం నుండి ప్రయోజనం పొందడానికి వ్యాపారిగా భారతదేశానికి వచ్చాడు, ధనిక వాణిజ్యం / జంబూద్వీప అంటే భారతదేశాన్ని జయించటానికి మెలుహ్హాను జయించాలని భావించాడు మరియు దానిపై దండెత్తాలని ప్రయత్నించాడు, కాని పోరస్ రాజు అతనిని అనేక వ్యూహాలు చేసి అడ్డుకున్నాడు.

పెర్షియన్ అచెమెనిడ్ పాలకుడు క్రీ. పూ. 330లో గౌగమెలా, అర్బెలాలో మూడవ ఘోర పరాజయం తర్వాత అలెగ్జాండర్‌కు వ్యతిరేకంగా తనను తాను రక్షించుకోవడానికి డారియస్ పోరస్ సహాయం కోరాడు.. బదులుగా, డారియస్ యొక్క పురుషులు చాలా యుద్ధాల్లో ఓడిపోవడంతో అనారోగ్యం పాలయ్యారు, డారియస్‌ను చంపి, అలెగ్జాండర్ సైన్యంలో చేరారు.

గ్రీకు పాలకుడు అలెగ్జాండర్ చక్రవర్తికి వ్యతిరేకంగా పోరస్ రాజు

పర్షియన్ సామ్రాజ్యాన్ని జయించిన తరువాత, అలెగ్జాండర్ ఉత్తర భారతదేశంలో దండయాత్ర చేయాలని నిర్ణయించుకున్నాడు. పంజాబ్‌లోని హైడాస్పెస్ నది (ప్రస్తుతం జీలం)పై ఉన్న ఒక నౌకాశ్రయం వద్ద అలెగ్జాండర్ యొక్క పురోగతిని పౌరవ రాజు పోరస్ అడ్డుకున్నాడు. అలెగ్జాండర్‌కు ఎక్కువ అశ్విక దళం ఉన్నప్పటికీ, పోరస్ 200 యుద్ధ ఏనుగులను రంగంలోకి దించినప్పటికీ, బలగాలు సంఖ్యాపరంగా చాలా సమానంగా ఉన్నాయి.

అలెగ్జాండర్ చక్రవర్తి దండయాత్ర సమయంలో (327–326 క్రీ.పూ) పంజాబ్‌కు చెందిన, అతని పొరుగున కాకుండా రాజు అయిన అంబి తక్షిలా (తక్షశిల), పోరస్ అలెగ్జాండర్‌ను ప్రతిఘటించాడు. కానీ అతని ఏనుగులు మరియు నెమ్మదిగా కదులుతున్న పదాతిదళంతో, అతను హైడాస్పెస్ యుద్ధంలో అలెగ్జాండర్ యొక్క సంచార అశ్విక దళం మరియు మౌంటెడ్ ఆర్చర్లచే అధిగమించబడ్డాడు. పోరస్ తన పదాతిదళాన్ని డిఫెన్సివ్ బ్లాక్‌గా సంస్కరించాడు మరియు ఉదారమైన షరతులు మంజూరు చేస్తే లొంగిపోవడానికి అందిచాడు. పోరస్ పౌరవ రాజుగా ఉండవచ్చని అలెగ్జాండర్ అంగీకరించాడు కానీ నివాళి విధించాడు.

అలెగ్జాండర్ అతని పద్ధతులు మరియు స్ఫూర్తితో ఆకట్టుకున్నాడు, అలెగ్జాండర్ అతని రాజ్యాన్ని నిలుపుకోవడానికి అనుమతించాడు మరియు బహుశా కొన్ని స్వాధీనం చేసుకున్న ప్రాంతాలను అతనికి అప్పగించాడు. ఆ తర్వాత అలెగ్జాండర్ మద్దతుదారుడు, పోరస్ మాసిడోనియన్ అధీనంలో ఉన్నాడు.

హైడాస్పెస్ యుద్ధం, (326 క్రీ.పూ), అలెగ్జాండర్, ది గ్రేట్, తన ప్రచార సమయంలో చేసిన నాల్గవ మరియు చివరి పిచ్ యుద్ధం జయించుట ఆసియాలో. ఒడ్డున పోరాటం హైడాస్పెస్ నదిలో భారతదేశం అలెగ్జాండర్ ది గ్రేట్ ఓటమికి అత్యంత సన్నిహితుడు. అతనికి భయపడే సహచరుడు అశ్వికదళం ధైర్యంగల రాజు పోరస్‌ను పూర్తిగా లొంగదీసుకోలేకపోయాడు. హైడాస్పెస్ అలెగ్జాండర్ కెరీర్ పరిమితిని గుర్తించాడు; అతను మరొక ప్రచారాన్ని ప్రారంభించేలోపు మరణించాడు.

క్రీ. పూ. 323లో అలెగ్జాండర్ మరణం తర్వాత, డియోడోరస్ ప్రకారం, సింధు నది వెంబడి ఉన్న భూభాగాలపై పోరస్ అధికారాన్ని యాంటీపేటర్ గుర్తించాడు. అయితే, పంజాబ్ ప్రాంతంలో అలెగ్జాండర్ యొక్క సత్రప్‌గా పనిచేసిన యుడెమస్, కింగ్ పోరస్‌ను మోసపూరితంగా చంపాడు.

ముగింపు

భారతదేశం, యుగాలుగా వ్యవసాయం, వాణిజ్యం వృద్ధికి ప్రసిద్ధి చెందింది. అందువల్ల అనేక సార్లు విదేశీ ఆక్రమణదారులు దండయాత్రల ద్వారా ఆక్రమించుకోవడానికి ప్రయత్నించారు. భౌగోళిక కారకాలు మరియు బలమైన పాలకుల కారణంగా భారతదేశం యొక్క పశ్చిమ భాగంలో మగధ అధిక స్థాయికి చేరుకుంది, అలాగే పంజాబ్‌లో ప్రాంతీయ శక్తిగా పౌరవ్ రాష్ట్రం ఉంది, అయితే అంతర్గత కుల, వర్ణ వివాదాలు మరియు శత్రుత్వం కారణంగా, పర్షియా, గ్రీకు దేశాల నుండి వచ్చిన విదేశీ దండయాత్రలు భారతదేశాన్ని ఆక్రమించగలిగాయి. అందువల్ల, భారతదేశం యొక్క శాంతి, పురోగతి కోసం మనం ఐక్యతతో జీవించాలనే ఈ చరిత్ర నుండి మనం గుణపాఠం నేర్చుకోవాలి.

ప్రశ్నలు – చిన్న ప్రశ్నలు

1. మగధ భూగోళశాస్త్రం
2. హైడాస్పెస్ యుద్ధం
3. పోరస్ కింద భారతదేశాన్ని ఏకం చేయడం
4. బిందుసార

వ్యాస ప్రశ్నలు

1. మగధ ఎదుగుదలకు కారణమైన అంశాలు ఏమిటి?
2. పెర్షియన్ దండయాత్రకు వ్యతిరేకంగా పోరస్ పోరాటాన్ని ప్రస్తావించండి.
3. అలెగ్జాండర్ దండయాత్రకు వ్యతిరేకంగా జరిగిన హైడాస్పెస్ యుద్ధం గురించి ప్రస్తావించండి.

పాఠం – 7

మౌర్య సామ్రాజ్యం: భారతదేశ మొదటి గొప్ప సామ్రాజ్యం

పరిచయం

మౌర్య సామ్రాజ్యాన్ని చంద్రగుప్త మౌర్యుడు క్రీస్తుపూర్వం 322 ప్రాంతంలో స్థాపించాడు. మౌర్య సామ్రాజ్యం ఇనుప యుగానికి చెందిన భౌగోళికంగా విస్తృతమైన చారిత్రక శక్తి. మౌర్య సామ్రాజ్య వైభవాన్ని శిఖరాగ్రానికి తీసుకెళ్లిన మౌర్య రాజవంశంలోని ముగ్గురు ప్రముఖులు చంద్రగుప్తుడు, బిందుసారుడు మరియు అశోకుడు. భారత చరిత్రలో మౌర్యుల పాలనలో మొదటిసారిగా రాజకీయ ఐక్యత సాధించబడింది. ఇండో–గంగా మైదానాన్ని జయించడంతో, సామ్రాజ్యం కేంద్రీకృతమైంది. మౌర్య సామ్రాజ్యం రాజధాని నగరం పాటలీపుత్ర (ప్రస్తుత పాట్నా). ప్రభుత్వ సామ్రాజ్యం అంతరించిపోయింది మరియు మౌర్యుల పాలనలో రాచరికం ఉత్కృష్టతను సాధించింది. ఈ సామ్రాజ్యం రాజకీయాలు, పరిపాలన, ఆర్థిక వ్యవస్థ, సాహిత్యం, కళ, శిల్పం మరియు శాసనాలు వంటి రంగాలలో వారి అసాధారణ సృజనాత్మకతకు ప్రసిద్ధి చెందింది. భారతదేశ జాతీయ చిహ్నం అయిన అశోకుడి సింహ రాజధాని ఆయన శకానికి చెందినది. మౌర్య సామ్రాజ్యం క్రీ. పూ. 180 BCE నాటికి అంతమైంది మరియు ఆ రాజవంశం యొక్క చివరి పాలకుడు బృహద్రధుడు.

లక్ష్యాలు

1. మౌర్య సామ్రాజ్య స్థాపనను అర్థం చేసుకోవడం
2. మౌర్య పాలకులు, పోరాటం మరియు అధికారం
3. విధానాలు, పరిపాలన మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థ
4. విద్య మరియు సంస్థల స్థాపన
5. సంస్కృతి – కళ, వాస్తుశిల్పం, నైతిక విలువలు
6. ప్రస్తుత సందర్భంలో చారిత్రక విలువలు

అభ్యాస ఫలితాలు

1. భారతదేశాన్ని ఏకం చేయడంలో చంద్రగుప్త మౌర్యుడి సహకారం
2. గ్రీకుల నుండి బింబిసారుడి సామ్రాజ్య రక్షణ
3. అశోక చక్రవర్తి ధర్మం మరియు పరిపాలనా విధానం
4. మన జీవితంలో నైతిక విలువల ప్రాముఖ్యత
5. కళ మరియు వాస్తుశిల్పం ముఖ్యమైన వనరులు

చంద్రగుప్త మౌర్యుడు

చంద్రగుప్త మౌర్యుడు మౌర్య రాజవంశ స్థాపకుడు. బౌద్ధ సంప్రదాయం ప్రకారం పిప్లివాన్ ప్రాంతంలో మురా అనే క్షత్రియ వంశంలో జన్మించాడు. నందుల బలహీనతను సద్వినియోగం చేసుకున్నాడు. ఇతను చాణక్యుడు (కౌటిల్యుడు) సహాయంతో నంద రాజవంశం యొక్క చివరి పాలకుడు ధననందుడిని పడగొట్టి చక్రవర్తిగా పట్టాభిషేకం జరుపుకున్నాడు. ఇతను భారతదేశాన్ని ఏకం చేసి కేంద్ర పరిపాలనను అభివృద్ధి చేశాడు.

బిందుసారుడు

చంద్రగుప్త మౌర్య తర్వాత ఇతని కుమారుడు బిందుసారుడు రాజ్యానికి వచ్చాడు. బిందుసారుడు మౌర్య సామ్రాజ్యాన్ని దక్షిణం వరకు విస్తరించాడు. పదహారు రాష్ట్రాలను ఈయన సామ్రాజ్యం కిందకు తీసుకువచ్చాడు. తద్వారా భారత ద్వీపకల్పాన్ని జయించాడు. దక్షిణాది రాష్ట్రాలు కాకుండా, బిందుసారుని ఆధీనంలో లేని ఏకైక రాజ్యం కళింగ. ఇతని పాలనలో గ్రీకులతో నిరంతర సంబంధాలను ఏర్పరచుకున్నాడు.

అశోక చక్రవర్తి

మౌర్య సామ్రాజ్యం యొక్క గొప్ప పాలకుడు అశోకుడు. బిందుసారుని కుమారుడు. ఇతను తన తండ్రి తర్వాత సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు. తన శాసనాల ద్వారా ప్రజలకు సందేశాలను తీసుకెళ్లిన తొలి పాలకుడు. ఇతను సింహాసనాన్ని అధిష్టించిన తర్వాత చేసిన ఏకైక యుద్ధం కళింగ యుద్ధం. కళింగ యుద్ధంలో జరిగిన మారణకాండ చూసి చలించిపోయి, యుద్ధం ద్వారా జయించాలనే ఆలోచనను విరమించుకుని, ధర్మం ద్వారా విజయం సాధించాడు. మరో మాటలో చెప్పాలంటే ఇతను భేరిఘోష స్థానంలో ధమ్మఘోషను ఏర్పరచాడు. దీనితో యుద్ధాన్ని విడిచిపెట్టిన మొదటి చక్రవర్తిగా గుర్తించబడ్డాడు.

అశోకుడు బౌద్ధమతం స్వీకరించాడు. దక్షిణ భారతదేశంలో మూడవ బౌద్ధ మండలి ఇతను నిర్వహించాడు. శ్రీలంక, బర్మా మరియు అనేక ఇతర దేశాలకు బౌద్ధ మత బోధకులను పంపాడు. అశోకుడు భారతదేశంలో గొప్ప పాలకుడిగా పరిగణించబడ్డాడు, ఇతను తన మత ప్రచారకుడిగా ప్రసిద్ధి చెందాడు. ఇతను తన ధర్మం, సంక్షేమ రాజ్య విధానాలు, నైతిక విలువల ద్వారా మౌర్య సామ్రాజ్యంలో మరింత ఏకీకరణను తీసుకువచ్చాడు.

అశోకుని ధమ్మ విధానం

అశోక చక్రవర్తి ధమ్మ విధానాన్ని అనుసరించాడు. ఇది జీవన విధానం. ప్రవర్తనా నియమావళి, ప్రజలు వారి దైనందిన జీవితంలో అనుసరించాల్సిన సూత్రాల సమితిని వివరిస్తుంది. ప్రజలలో తన ధర్మాన్ని ప్రచారం

చేయడానికి ధమ్మ మహామాత్యులను నియమించాడు. ఇతను మత సహన విధానాన్ని అనుసరించాడు. శాంతి, దురాక్రమణరహిత, సాంస్కృతిక విషయాల విధానానికి ప్రసిద్ధి చెందాడు.

అశోకుడు బౌద్ధమతంలోకి మారడం వెంటనే జరగలేదని క్రమ క్రమంగా జరిగిందని కొంతమంది పండితుల అభిప్రాయం. సుమారు 261 క్రీ. పూ. అశోకుడు శాక్య వద్ద ఉపన్యాసకుడుగా, రెండున్నర సంవత్సరాల తరువాత బిక్షువుగా (సన్యాసి) మారాడు. అప్పుడు అతను వేటను విడిచిపెట్టాడు. బోధ్-గయను సందర్శించి మత ప్రచారకులను నియమించుకున్నాడు. ధర్మ పురోగతిని వేగవంతం చేసేందుకు ధర్మ మహామాత్రులు అనే ప్రత్యేక అధికారులను నియమించాడు. క్రీస్తుపూర్వం 241లో, ఇతను బుద్ధుని జన్మస్థలమైన కపిలవస్తు సమీపంలోని లుంబినీ ఉద్యానవనాన్ని సందర్శించాడు. ఇతను సారనాథ్, శ్రావస్తి, కుసినగర వంటి బౌద్ధమత పవిత్ర స్థలాలను కూడా సందర్శించాడు. ఇతను తన కుమారుడు మహేంద్రను, కుమార్తె సంగమిత్ర ఆధ్వర్యంలో శ్రీలంకకు ఒక బృందాన్ని పంపాడు. అక్కడ బోధి వృక్షం యొక్క కొమ్మను నాటాడు. సంఘాన్ని బలోపేతం చేయడానికి అశోకుడు క్రీ. పూ. 240 పాటలీపుత్రలో మూడవ బౌద్ధ మండలిని ఏర్పాటు చేశాడు. ఈ సమావేశానికి మొగ్గలిపుత్తతిస్సా అధ్యక్షత వహించారు. అతని వివిధ శాసనాలలో పేర్కొన్న అశోకుని ధర్మాన్ని సంగ్రహించవచ్చు. ఈ క్రింది విధంగా:

1. తండ్రి మరియు తల్లికి సేవ చేయడం, అహింసా సాధన, సత్యాన్ని ప్రేమించడం, గురువులను గౌరవించడం మరియు బంధువులతో మంచిగా వ్యవహరించడం.

2. జంతు బలులు, పండుగ సమావేశాల నిషేధం, అర్థం లేని ఖరీదైన వేడుకలు మరియు ఆచారాలు విడిచిపెట్టడం.

3. దమ్మ యాత్రల వ్యవస్థ ద్వారా సాంఘిక సంక్షేమం, ప్రజలతో నిరంతరం సంబంధాన్ని కొనసాగించే దిశలో పరిపాలనను సమర్థవంతంగా నిర్వహించడం.

4. సేవకులను యజమానులను మరియు ఖైదీలను ప్రభుత్వ అధికారులు మానవీయంగా ప్రవర్తించడం.

5. జంతువుల పట్ల శ్రద్ధ, అహింస, బ్రాహ్మణ సంబంధాల పట్ల మర్యాద మరియు ఉదారత

6. అన్ని మత వర్గాల మధ్య సహనం.

7. యుద్ధం ద్వారా కాకుండా ధర్మం ద్వారా విజయం.

అహింస భావన అశోకుని ధర్మంలోని ఇతర సారూప్య ఆలోచనలు బుద్ధుని బోధనలతో సమానంగా ఉంటాయి. కానీ ఇతను బౌద్ధ బోధనలతో ధర్మాన్ని సమానం చేయలేదు. బౌద్ధమతం ఇతని వ్యక్తిగత విశ్వాసం.

ఇతని ధర్మం సాధారణ ప్రవర్తనా నియమావళిని సూచిస్తుంది. అశోకుడు తన ధర్మం వివిధ మార్గాల ద్వారా అన్ని సామాజిక స్థాయిలలో వ్యాప్తి చెందాలని ఆకాంక్షించాడు.

అశోకుని శాసనాలు

ఈ శాసనాల ఆధారంగా అశోకుని చరిత్ర నిర్మించబడింది. శాసనాలు అశోకుడు ప్రజలకు చేసిన ప్రకటనలు, ఇది ధమ్మాన్ని ప్రచారం చేయడానికి అతని ప్రయత్నాన్ని చూపుతుంది. స్థూలంగా నాలుగు వర్గాలుగా వర్గీకరించబడిన దాదాపు 39 శాసనాలు ఉన్నాయి.

1. ప్రధాన రాతి శాసనాలు
2. చిన్న రాతి శాసనాలు
3. ప్రధాన స్తంభ శాసనాలు
4. చిన్న స్తంభ శాసనాలు

అశోకుడు అనే పేరు మైనర్ రాక్ ఎడిక్ట్ I కాపీలలో మాత్రమే కనిపిస్తుంది, అవి మహారాష్ట్రలో ఒక ప్రదేశంలో, కర్ణాటకలో మూడు ప్రదేశాలలో కనిపిస్తాయి. ఇతర శాసనాలన్నింటికీ దేవనాంప్రియ ప్రియదర్శి అనే పేరు ఉంది0. అంటే దేవతలకు మరియు ప్రజలకు ప్రియమైనవాడు. అతని శాసనాలు భారతదేశంలో ఆఫ్ఘనిస్తాన్, పాకిస్తాన్ మరియు నేపాల్‌లో కనుగొనబడ్డాయి. వాటిని ఎక్కువగా పురాతన రహదారులపై ఉంచారు. భారత ఉపఖండంలో లభించిన శాసనాలు ఎక్కువగా బ్రాహ్మీలిపిని ఉపయోగించి ప్రాకృతంలో వ్రాయబడ్డాయి. అయితే వాయువ్య భాగంలో అరామిక్ భాష మరియు ఖరోస్తి లిపి ఉపయోగించారు.

సాహిత్య వనరులు

మౌర్య సామ్రాజ్యం యొక్క సాహిత్య మూలాలు, శాసనాలు, బౌద్ధ మరియు జైన సాహిత్యం, అర్థశాస్త్రం, ముద్రరాక్షసం మరియు ఇండిక మొదలగు ఇతర రచనలు వీరి గురించి తెలియజేస్తాయి.

కౌటిల్యుడి పాత్ర

కౌటిల్యుడికి విష్ణుగుప్తుడు, చాణక్యుడు అని ఇతర రెండు పేర్లతో ప్రసిద్ధుడు. ఇతను చంద్రగుప్త మౌర్యుని గురువు అతని ముఖ్యమంత్రి. తక్షశిలలో గురువుగా, పండితుడిగా బోధించాడు. ఇతను చంద్రగుప్తుడు మరియు బిందుసారుని రాజభవనంలో మంత్రిగా కూడా ఉన్నాడు. ఇతను నంద సింహాసనాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవడం, ఇతని శిష్యుడు చంద్రగుప్తుడు ద్వారా మౌర్య సామ్రాజ్య అభివృద్ధి వెనుక ప్రధాన ప్రణాళికదారుడుగా గుర్తించబడ్డాడు.

ఇతను రచించిన పుస్తకం అర్థశాస్త్రం దీనిలో రాజనీతి, ఆర్థిక అభివృద్ధి, మరియు సైనిక వ్యవహారాలు పొందుపర్చాడు.

ఈ రచన 15 సంపుటాలు మరియు 180 అధ్యాయాలుగా విభజించబడింది. ప్రధాన భావన మూడు విభాగాలుగా విభజించబడింది. ఈ గ్రంథంలో ఇతర విషయాలతో పాటు రాజు, మంత్రి మండలి, ప్రభుత్వ శాఖలు, క్రిమినల్ మరియు పౌర చట్టం, యుద్ధ దౌత్యం. వాణిజ్యం మరియు మార్కెట్‌లపై సమాచారం, మంత్రులు, గూఢచారులను పరీక్షించే యంత్రాంగం, రాజరిక బాధ్యతలు, నీతి, సామాజిక సంక్షేమం, వ్యవసాయం, గనులు, ఆయుధాలు, వైద్యం మరియు అడవుల గూర్చి తెలుపుతుంది.

మౌర్యుల పరిపాలన: మౌర్యుల పరిపాలన కేంద్ర, స్థానిక మరియు రెవెన్యూ పరిపాలనపై ఆధారపడి ఉంటుంది:

కేంద్ర ప్రభుత్వం

ప్రాచీన భారతదేశంలోని అగ్రగామి రాజకీయ సిద్ధాంతకర్త కౌటిల్యుడు దీనిని సమర్థించాడు. రాచరికపు ప్రభుత్వం, పరిపాలనను నడపడంలో రాజు తన మంత్రిత్వ శాఖ సలహా తీసుకోవాలని ఇతను సూచించాడు. రాజు కేంద్రకం మరియు మంత్రి పరిషత్, యువరాజ్, పురోహిత, సేనాపతి మరియు ఇతరులు సహాయం చేసారు. అత్యున్నత అధికారులను 'అమాత్యులు' అని పిలిచేవారు. రోజువారీ పరిపాలనను చూసేందుకు పౌర సేవకులు ఉండేవారు.

ప్రాంతీయ – స్థానిక పరిపాలన

మౌర్య సామ్రాజ్యం నాలుగు విభగాలుగా విభజించబడింది. వాటి రాజధానులు తక్షిలా, ఉజ్జయిని, సువర్ణగిరి మరియు కళింగ. విభగాలకు గవర్నర్లు ఎక్కువగా రాజకుటుంబ సభ్యుల నుండి నియమించబడ్డారు. వీరు సామ్రాజ్యం కోసం శాంతి భద్రతల నిర్వహణ, పన్నుల వసూలు బాధ్యత వహించారు. జిల్లా పరిపాలన రజుకాస్ ఆధ్వర్యంలో ఉండేది. వీరి స్థానం మరియు విధులు ఆధునిక కలెక్టర్‌ల మాదిరిగానే ఉండేవి. ఇతనికి యుక్తాలు లేదా సహాయ అధికారులు సహాయం చేశారు. గ్రామ పరిపాలన గ్రామణి చేతిలో ఉండేది. ఇతని అధికారిక ఉన్నతాధికారిని పది లేదా పదిహేను గ్రామాలకు బాధ్యత వహించే గోపా అని పిలిచేవారు. కౌటిల్య, మెగాస్థనీస్ ఇద్దరూ మున్సిపల్ పరిపాలనా వ్యవస్థను అందించారు. అర్థశాస్త్రంలో నాగరిక లేదా నగర సూపరింటెండెంట్ పాత్రపై పూర్తి అధ్యాయం ఉంది. శాంతిభద్రతల పరిరక్షణ ఇతని ప్రధాన విధి. మెగస్తనీస్ పాటలీపుత్ర పరిపాలనను చూసేందుకు ఐదుగురు సభ్యులతో కూడిన ఆరు కమిటీలను సూచిస్తుంది. ఈ కమిటీలు : 1. పరిశ్రమలు 2. విదేశీయులు, 3. జనన మరణాల నమోదు, 4. వాణిజ్యం, 5. వస్తువుల తయారీ మరియు అమ్మకం, 6. అమ్మకపు పన్ను వసూలు.

స్థానిక పరిపాలన

మౌర్యుల రాష్ట్రంలో స్థానిక మరియు పురపాలక పరిపాలన కూడా ఉంది; 'విష్' లేదా 'ఆహార' (జిల్లాలు) ఒక ప్రావిన్స్ యొక్క యూనిట్లు. మెగస్తనీస్ ఖాతాలో మున్సిపాలిటీల నిర్వహణ కోసం ఒక్కొక్కరు ఐదుగురు సభ్యులతో కూడిన 6 కమిటీలను పేర్కొన్నారు.

భూ పరిపాలన

దేవాదాయ శాఖ సంహర్త, దేవాదాయశాఖ ముఖ్యుడు. సామ్రాజ్యం యొక్క అన్ని ఆదాయాల సేకరణకు బాధ్యత వహించాడు. భూమి, నీటిపారుదల, సుంకాలు, అడవులు, గనులు మరియు పచ్చిక బయళ్ళు, హస్తకళాకారులు, న్యాయస్థానాలలో వసూలు చేసిన జరిమానాల నుండి ఆదాయాలు వచ్చేవి. భూమి శిస్తు సాధారణంగా ఉత్పత్తిలో ఆరవ వంతుగా నిర్ణయించబడుతుంది. రాజు మరియు అతని కుటుంబం, సైన్యం, ప్రభుత్వ సేవకులు, ప్రజా పనులు, పేదరికం, మతం మొదలైన వాటికి సంబంధించిన రాష్ట్ర వ్యయం.

సైనిక విధానం

మౌర్యుల సైన్యం చక్కగా నిర్వహించబడింది మరియు అది సేనాపతి ఆధీనంలో ఉండేది. సాయినికులకు జీతాలు నగదు రూపంలో చెల్లిస్తారు. కౌటిల్యుడు వివిధ స్థాయి సైనికాధికారుల జీతాలను సూచించాడు. గ్రీకు రచయిత ప్లినీ ప్రకారం, మౌర్యుల సైన్యంలో ఆరు లక్షల పదాతిదళాలు, ముప్పై వేల అశ్వికదళాలు, తొమ్మిది వేల ఏనుగులు మరియు ఎనిమిది వేల రథాలు ఉన్నాయి. ఈ నాలుగు విభాగాలతో పాటు నౌకా రవాణా మరియు సరఫరా విభాగాలు కూడా ఉండేవి. ప్రతి విభాగం అధ్యక్షులు లేదా సూపరింటెండెంట్ల నియంత్రణలో ఉండేది. సైన్యంలోని ఆరు విభగాలను నియంత్రించేందుకు ఐదుగురు సభ్యులతో కూడిన ఆరు మండళ్లను ఏర్పాటు చేశాడని మెగస్తనీస్ పేర్కొన్నాడు.

మౌర్యుల ఆధ్వర్యంలో గూఢచర్యం

మౌర్యులు బాగా అభివృద్ధి చెందిన గూఢచర్య వ్యవస్థను కలిగి ఉన్నారు. గూఢచారులు చక్రవర్తికి అధికారుల, మార్కెట్లపై సమాచారాన్ని అందించేవారు. రెండు రకాల గూఢచారులు సంస్థాన (స్థిర) మరియు సంచారి (చుట్టూ తిరుగుతూ) గుడా పురుషులు రహస్య గూఢచారులుగా, పరిశోధకులుగా ఉండేవారు. వీరిని మహామాత్రపసర్ప అని పిలిచేవారు. ఈ గూఢచారులు వివిధ సామాజిక వర్గాల నుంచి ఎంపిక అయ్యేవారు. విషకన్యలు (విషపూరిత బాలికలు) అని పిలువబడే అదనపు మహిళా గూఢచారులు ఉండేవారు.

వాణిజ్యం మరియు పరిశ్రమలు

ఈ విభాగం వస్తువుల చిల్లర మరియు టోకు ధరలను నియంత్రించేది. అధ్యక్షులు అని పిలువబడే అధికారుల ద్వారా వాటి స్థిరమైన సరఫరాను నిర్ధారించడానికి ప్రయత్నించారు. ఈ వ్యవస్త బరువులు మరియు కొలతలను నియంత్రిస్తుంది. సుంకాలను విధించింది, విదేశీ వాణిజ్యాన్ని నియంత్రిస్తుంది.

న్యాయ మరియు పోలీసు శాఖ

కౌటిల్యుడు సివిల్, క్రిమినల్ కోర్టులు రెండింటి ఉనికిని పేర్కొన్నాడు. రాజధానిలో సుప్రీంకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తిని ధర్మాతికరిన్ అని పిలుస్తారు. అమాత్యుల ఆధ్వర్యంలోని ప్రాంతీయ రాజధానులు, జిల్లాలలో అధీన న్యాయస్థానాలు కూడా ఉండేవి. అపరాధులకు జరిమానాలు, జైలుశిక్ష, మరణశిక్ష వంటి వివిధ రకాల శిక్షలు విధించబడ్డాయి. సత్యాన్ని వెలికితీసేందుకు హింసను ఉపయోగించారు. అన్ని ప్రధాన కేంద్రాల్లో పోలీస్ స్టేషన్లు ఏర్పరిచారు. కౌటిల్యుడు మరియు అశోకుని శాసనాలు రెండూ కూడా జైళ్లు, జైలు అధికారుల గురించి ప్రస్తావించాయి. అన్యాయమైన జైలు శిక్షలకు వ్యతిరేకంగా చర్యలు తీసుకోవాలని అశోకుడు ధమ్మ మహామాత్రులను కోరాడు. అశోకుని శాసనాలలో కూడా వాక్యాల ఉపశమన ప్రస్తావన ఉంది

జన గణన

మౌర్యుల కాలంలో జన గణన క్రమబద్ధంగా జరిగేది. గ్రామ అధికారులు వారి కులం, వృత్తి వంటి ఇతర వివరాలతో పాటు వ్యక్తులను లెక్కించారు. వీరు ప్రతి ఇంట్లో జంతువులను కూడా లెక్కించారు. పట్టణాలలో జనగణనను మునిసిపల్ అధికారులు విదేశీ, స్వదేశీ జనాభా కదలికలను వారి జాడను తెలుసుకుండేవారు. సేకరించిన సమాచారాన్ని గూఢచారులు తిరిగి పరిశీలించేవారు. మౌర్యుల పరిపాలనలో జన గణన ఒక శాశ్వత సంస్థగా పనిచేసేది.

కళలు మరియు వాస్తుశిల్పం

- ఈ కాలపు గొప్ప స్మారక చిహ్నం పాటలీపుత్రలోని పురాతన రాజభవనం (ప్రస్తుతం పాట్నాలో ఖుమ్హార్), చంద్రగుప్త మౌర్యుని పాలనలో నిర్మించబడింది.
- త్రవ్వకాల్లో రాజభవనం యొక్క అవశేషాలు బయటపడ్డాయి. ఇది అనేక నిర్మాణాల సమాహారంగా భావించబడింది. వీటిలో అత్యంత ముఖ్యమైనది కలపతో కూడిన ఎత్తైన ఉపరితలంపై ఉన్న భారీ స్తంభాల భవనం.

- స్తంభాలు సాధారణ వరుసలలో ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. భవనమును అనేక చిన్న చతురస్రాకార బేలుగా విభజించారు.

- చేపల చెరువులు, అనేక రకాల ఆకర్షణీయమైన మొక్కలు, పొదలతో నిండిన విశాలమైన ఉద్యానవనం మధ్య ఈ నిర్మాణాలను ఏర్పాటు చేశారు.

- ఇదే సమయంలో రాజభవన నిర్మాణ విధానం కూడా కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రంలో వివరించబడింది.

- చెక్క స్థంబాలకు బదులు అశోకుడు దాని స్థానంలో రాతి స్తంభాలను ఒకదానితో సహా, గుండ్రని నునుపు చేసిన స్థంబాలుగా చెక్కించాడు.

- అశోకుని కాలంలో రాతి కట్టడం అత్యంత నాణ్యమైనది. పొడవైన స్వేచ్ఛా స్తంభాలు, స్థూపం జాలి, సింహ సింహాసనం, ఇతర భారీ విగ్రహాలు ఏర్పరచాడు.

- అశోకుడు బహుళ స్థూపాల నిర్మాణాన్ని చేపట్టాడు. ఇవి బుద్ధుని విగ్రహంతో అలంకరించబడిన అపారమైన గోపురాలు.

- సాంచి, భర్హుత్, అమరావతి, బుద్ధగయ మరియు నాగార్జునకొండలో ప్రధానమైనవి.

- అశోక స్తంభాలు, అశోకుని చెక్కించిన శాసనాలు కొన్ని సందర్భాలలో అత్యంత గొప్పగాను మరికొన్ని సందర్భంలో సాధారణంగాను వాస్తుశిల్పాలు ఏర్పరచారు. ఇలాంటివి 40కి పైగా భారత ఉపఖండంలో చెల్లాచెదురుగా ఉన్నాయి.

- నెమలి మౌర్యుల రాజవంశ చిహ్నం. ఈ విషయం మనకు నందన్‌గఢ్ లోని సాంచి స్థూపం వద్ద ఉన్న అశోకుని స్తంభాలలో కనిపిస్తుంది.

మతం

మౌర్యులు జైన, బౌద్ధమతాలను అనుసరించేవారు. వీరి కాలంలో అజీవికాస్ వంటి చిన్న మత సమూహాలకు కూడా మద్దతు లభించింది. చంద్రగుప్త మౌర్య పదవీ విరమణ చేసినప్పుడు, అతను జైన సన్యాసుల సంచారంలో చేరడానికి తన రాజ్యాన్ని, తన ఆస్తులను త్యాగం చేశాడు. దక్షిణ భారతదేశంలో జైనమతం వ్యాప్తి చెందడానికి చంద్రగుప్తుడు మరియు సంప్రతి కారణమని చెప్పవచ్చు. అశోక చక్రవర్తి పాలనలో బౌద్ధమతానికి గొప్ప స్థానం ఇవ్వబడింది. భారతదేశంలోని వివిధ ప్రాంతాలకు, విదేశాలకు విస్తరించడానికి దారితీసింది. కళింగ

యుద్ధం తరువాత, అశోకుడు విస్తరణవాదం, హింసను విడిచిపెట్టాడు. అలాగే బలాన్ని ఉపయోగించడం, తీవ్రమైన రక్షణ, పన్ను వసూలు, తిరుగుబాటుదారులకు వ్యతిరేకంగా క్రూరమైన మార్గాలపై అర్థశాస్త్రంలో కఠినమైన నియమాలను ప్రవేశపెట్టాడు.

మౌర్య సామ్రాజ్య క్షీణత

మౌర్య సామ్రాజ్యం చివరకు శుంగ పాలకుడు పుష్యమిత్ర శుంగునిచే నాశనం చేయబడింది. ఇతను రాజవంశం యొక్క చివరి పాలకుడు (బృహద్రథ)ని ఓడించి పాటలీపుత్ర సింహాసనాన్ని స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. బ్రాహ్మణీయ జీవన విధానానికి దారితీసిన పద్ధతులు, విధానాలను శుంగులు పునరుద్ధరించారు. శుంగాల తర్వాత కన్వులు పాలించారు.

ప్రశ్నలు – లఘు ప్రశ్నలు

1. కౌటిల్యుడు
2. బింబిసారుడు
3. మౌర్యుల భూపరిపాలన
4. మౌర్యుల ఆధ్వర్యంలో న్యాయం

వ్యాస ప్రశ్నలు

1. మౌర్య సామ్రాజ్య పాలకులు ఎవరు? వివరించండి.
2. మౌర్యుల పాలనలో కేంద్ర పరిపాలన ఎలా ఉంది? చర్చించండి.
3. స్థానిక పరిపాలనను మూల్యాంకనం చేయండి.
4. అశోక చక్రవర్తి ధమ్మంపై వ్యాసం వ్రాయండి?
5. అశోక చక్రవర్తి శాసనాల గురించి ప్రస్తావించండి.
6. మౌర్యుల సహకారం భారతదేశానికి ఎలా ఉపయోగపడింది? చర్చించండి.
7. మౌర్యులు అభివృద్ధి చేసిన కళలు, వాస్తుశిల్పంపై వ్యాసం వ్రాయండి.
8. మౌర్యులు ఆచరించిన మతాలు ఏవి? వివరించండి.

★★★★★★★★

పాఠం – 8

మౌర్యుల అనంతర యుగం (క్రీ.పూ. 200 – క్రీ.శ. 600): రాజకీయ విభజన

పరిచయం:

మౌర్యుల పతనంతో గుప్తుల పునరుత్థానం మధ్య ఉన్న కాలాన్ని మౌర్యుల అనంతర యుగంగా పరిగణిస్తారు (క్రీ.పూ. 2వ శతాబ్దం నుండి క్రీ.శ. 3వ శతాబ్దం వరకు). ఈ కాలంలో భారత ఉపఖండంలో పాలనాత్మక నిర్మాణాల్లో మార్పులు చోటుచేసుకున్నాయి. అలాగే కళ, శిల్పం, మరియు మతాలలో కొత్త అంశాలు ప్రవేశించాయి. మౌర్య సామ్రాజ్యం భారత ఉపఖండంలోని చాలా ప్రాంతాలను, సమకాలీన ఆఫ్ఘనిస్తాన్‌లోని కందహార్ సహా పరిపాలించింది. సుమారు క్రీ.పూ. 187లో మౌర్యుల పాలన అంతమైంది. ఈ మౌర్య సామ్రాజ్యపు పతనం తరువాత అనేక ప్రాంతీయ రాజ్యాలు అవతరించాయి. ఇదే సమయంలో మధ్య ఆసియా మరియు పశ్చిమ చైనా ప్రాంతాల నుండి ప్రజలు భారత్‌పై దాడులు చేశారు. ఇవన్నీ మౌర్యుల అనంతర యుగంలో భాగంగా జరుగిన ఘటనలుగా పరిగణించబడతాయి.

లక్ష్యాలు

- రాజకీయ విభజన మరియు ప్రాంతీయ సామ్రాజ్యాల ఆవిర్భావాన్ని అర్థం చేసుకోవడం
- రాజకీయ శక్తి, శాంతి మరియు సంస్కృతి విధ్వంసం
- కాలంలో చోటు చేసుకున్న మార్పులు మరియు స్థిరత్వం
- కళా మరియు శిల్ప పాఠశాలల అభివృద్ధి

అభ్యాస ఫలితాలు

- మౌర్య సామ్రాజ్య విఘటన విదేశీ ఆక్రమణలకు దారి తీసింది
- బౌద్ధ ధర్మంపై బ్రాహ్మణ ధర్మాన్ని నిష్ఠగా అనుసరించిన శుంగుల దాడులు
- కళ మరియు సంస్కృతిల మధ్య సంబంధం – అభివృద్ధి చెందుతున్న ధోరణులు
- కొత్త క్యాలెండర్ మరియు ప్రజల జీవన శైలి
- సాహిత్య అభివృద్ధులు

మౌర్యుల అనంతర కాలంలో రాజకీయ పరిస్థితులు

అశోకుడి మరణం తరువాత, అతని వారసులు భారీ మౌర్య సామ్రాజ్యాన్ని నిర్వహించలేకపోయారు. తరువాతి పాలకులు సాపేక్షంగా బలహీనంగా ఉన్నారు మరియు వారి పూర్వీకుల మాదిరిగానే పరిపాలనా మరియు సైనిక సామర్థ్యాలు లేవు. ప్రావిన్సులు తమ స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించడం ప్రారంభించాయి. మౌర్యులు వాయువ్య భారతదేశంపై నియంత్రణ కోల్పోయారు మరియు ఈ ప్రాంతం వరుస విదేశీ దండయాత్రలకు గురైంది. కళింగ దాని స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకుంది మరియు శాతవాహనులు దక్షిణాన తమ స్వతంత్ర పాలనను స్థాపించారు. మౌర్యుల మత విధానం బ్రాహ్మణవాదాన్ని గట్టిగా అనుసరించే శుంగాలను కోపగించుకుంది. ఆ విధంగా, మౌర్యుల పాలన గంగా లోయకే పరిమితమైంది, మరియు త్వరలోనే దీనిని శుంగ రాజవంశం భర్తీ చేసింది.

శుంగ రాజవంశ కాలం: 185 BC – 73 BC

చివరి మౌర్య పాలకుడు బృహద్రథుడిని హత్య చేయడం ద్వారా పుష్యమిత్ర శుంగుడు శుంగ రాజవంశాన్ని స్థాపించాడు, వారి రాజధాని పాటలీపుత్ర మరియు విదిష. వారు వాయువ్య మరియు మధ్య భారతదేశాన్ని మరియు దక్షిణాన నర్మదా వరకు పరిపాలించారు. – వారు గంగా లోయను ఇతర దళాల దండయాత్రల నుండి రక్షించారు. విదిషలోని బెస్నగర్ స్తంభ శాసనం శుంగ కాలానికి చెందినది మరియు శాసనం బ్రాహ్మి లిపి మరియు ప్రకృతి భాషను ఉపయోగించి వ్రాయబడింది.

శుంగ రాజవంశం గురించి వివరాలను అందించే కొన్ని ఆధారాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

1. గార్గి-సంహిత
2. దివ్యవదన
3. కాళిదాసుడి మాలవికాగ్నిమిత్రం
4. పతంజలి మహాభాష్యం
5. బాణభట్టుడి హర్షచరిత
6. ధనదేవ-అయోధ్య శాసనాలు

పుష్యమిత్ర శుంగ (క్రీ.పూ. 185 – 149)

పుష్యమిత్ర శుంగ కళింగ రాజు ఖరవేలుడిపై దండయాత్రకు నాయకత్వం వహించాడు. ఈ సమయంలో బాక్ట్రియా నుండి వాయువ్య భారతదేశాన్ని ఆక్రమించడానికి ప్రయత్నిస్తున్న యవనులు అని పిలువబడే ఇండో-గ్రీకులపై అతను అనేక దండయాత్రలు చేశాడు. తన పాలన హక్కును చట్టబద్ధం చేసుకోవడానికి అతను

అశ్వమేధయాగం చేసాడు. ధనదేవుని అయోధ్య శాసనం అతను రెండు అశ్వమేధ యాగాలు చేసినట్లు పేర్కొంది. – అతను సనాతన హిందూ మతానికి తీవ్రమైన అనుచరుడు అయినప్పటికీ, అతను భారహుట్‌లోని బౌద్ధ స్థూపాన్ని పునరుద్ధరించాడు. ఆయన పతంజలి (మహాభాష్య రచయిత) సమకాలీనుడు మరియు ఆయన చరిత్ర బాణభట్టు రాసిన హర్షచరితలో నమోదు చేయబడింది.

అగ్నిమిత్ర (క్రీ.పూ. 149 – 141)

కాళిదాసు రాసిన "మాల్వికాగ్నిమిత్ర" అనే సంస్కృత నాటకం అగ్నిమిత్రుడికి సంబంధించినది. ఇది విదర్భ యువరాణి మాల్విక మరియు శుంగ రాజు అగ్నిమిత్ర మధ్య ప్రేమ ఆధారంగా రూపొందించబడింది. ఇతర పాలకులు వసుమిత్ర, వజ్రమిత్ర, భగభద్ర, దేవభూతి (చివరి పాలకుడు). – శుంగ రాజవంశం యొక్క చివరి పాలకుడు దేవభూతిని అతని మంత్రి వాసుదేవ కణ్వ హత్య చేశాడు, తద్వారా శుంగ సామ్రాజ్యం ముగిసింది.

శుంగుల పరిపాలన

రాచరిక యువరాజుల ద్వారా ప్రావిన్సులలో మౌర్య పరిపాలన కొనసాగింది మరియు అణ్వస్త్ర రాజ్యాల ఆవిర్భావం ద్వారా రాజ అధికారం విస్తరించింది. సామ్రాజ్యంలో అణ్వస్త్ర రాజ్యాల స్థాపన రూపంలో రాజ శక్తి వికేంద్రీకరణకు మొగ్గు చూపింది. సామ్రాజ్యం ప్రావిన్సులుగా విభజించబడింది. ప్రావిన్సులను జిల్లాలు లేదా జనపదాలుగా విభజించారు. పరిపాలన అధిపతి రాజు, అతనికి మంత్రి మండలి (మంత్రిపరిషత్) సహాయం చేసింది. సామ్రాజ్యం యొక్క మొత్తం పరిపాలనకు రాజు బాధ్యత వహించాడు మరియు విధానం మరియు పాలన విషయాలపై మంత్రుల మండలి సలహా ఇచ్చాడు.

కణ్వ రాజవంశ కాలం: 73 BC–28 BC

కణ్వ రాజవంశాన్ని చివరి శుంగ పాలకుడు దేవభూతిని చంపిన వాసుదేవ కణ్వ (శుంగ రాజు దేవభూతి మంత్రి) స్థాపించాడు. వారి రాజధాని పాటలీపుత్ర మరియు విదిష. – 7వ శతాబ్దపు సంస్కృత రచయిత బాణ, దేవభూతి (దేవభూమి) ప్రాణాలను బలిగొన్న మరియు క్రీస్తుపూర్వం 72లో వాసుదేవుడిని అధికారంలోకి తెచ్చిన హత్య కుట్ర వివరాలను ఇస్తాడు.

రాజు ఖర్వేల 1వ శతాబ్దం BCE

రాజు ఖర్వేల సుమారుగా మొదటి శతాబ్దం BCEలో పరిపాలించాడు. ఒరిస్సాలోని భువనేశ్వర్ సమీపంలోని ఉదయగిరి కొండలలో ఉన్న హాథిగుంఫా శాసనంలో అతని విజయాలు నమోదు చేయబడ్డాయి.

అతను జైన మతాన్ని ఆచరించేవాడు. అతని తర్వాత అతని కుమారుడు కుదేపసిరి పాలించాడు, అతని గురించి మంచాపురి గుహలో లభించిన శాసనంలో ప్రస్తావించబడింది.

ఉదయగిరి మరియు ఖండగిరి గుహలు (ఒడిశా)

ఉదయగిరి మరియు ఖండగిరి గుహలు క్రీస్తుపూర్వం మొదటి లేదా రెండవ శతాబ్దంలో కళింగ రాజు ఖరవేల ఆధ్వర్యంలో ప్రస్తుత భువనేశ్వర్‌కు దగ్గరగా నిర్మించబడ్డాయి. ఉదయగిరిలోని రెండు అంతస్తుల రాణిగుంఫా గుహ కొన్ని అద్భుతమైన శిల్పాలకు నిలయంగా ఉంది.

సంగమ యుగం

దక్షిణ భారతదేశ చరిత్రలో సంగమ యుగం ఒక ముఖ్యమైన అధ్యాయాన్ని కలిగి ఉంది. దక్షిణ భారతదేశంలో రాష్ట్ర ఏర్పాటుకు తొలి ఆధారాలు ఇండికా, మెగస్తనే సాహిత్య రచన (సుమారుగా BCE 300) నుండి వచ్చాయి. సంగం పద్యాలు మువేందర్ గురించి ప్రస్తావిస్తాయి – ఈ తమిళ పదం ముగ్గురు ముఖ్యులను సూచిస్తుంది, దీనిని మూడు పాలక కుటుంబాల అధిపతులకు ఉపయోగిస్తారు, మధురై పాండ్యులు, కావేరి డెల్టా చోళులు మరియు కోయంబత్తూర్ చేరాలు దక్షిణ భారతదేశంలో శక్తివంతమైన పాలకులు.

తమిళ ఇతిహాసాల ప్రకారం, పురాతన తమిళనాడులో ముచ్చంగం అని పిలువబడే మూడు సంగములు (తమిళ కవుల అకాడమీ) ఉండేవి. ఈ సంగములు పాండ్యుల రాజ పోషణలో అభివృద్ధి చెందాయి. తరువాత మధురైలో జరిగిన మొదటి సంగమానికి దేవతలు మరియు పురాణ ఋషులు హాజరయ్యారు కానీ ఈ సంగం యొక్క సాహిత్య రచన అందుబాటులో లేదు. రెండవ సంగం కపాదపురంలో జరిగింది కానీ తోల్కప్పియం తప్ప అన్ని సాహిత్య రచనలు నశించాయి. మధురైలో జరిగిన మూడవ సంగమాన్ని ముదతిరుమారన్ స్థాపించాడు. దీనికి భారీ సాహిత్యాన్ని రచించిన పెద్ద సంఖ్యలో కవులు హాజరయ్యారు, కానీ కొద్దిమంది మాత్రమే మనుగడ సాగించారు. ఈ తమిళ సాహిత్య రచనలు సంగమ యుగం చరిత్రను పునర్నిర్మించడానికి ఉపయోగకరమైన మూలాలుగా ఉన్నాయి. తోల్కప్పియం అనేది తమిళ వ్యాకరణ రచన, ఇది తమిళ సాహిత్యం యొక్క మొట్టమొదటి రచన అని చెప్పబడింది.

శాతవాహనులు

దక్కన్‌లో, మౌర్యుల పతనం తర్వాత శాతవాహనులు తమ స్వతంత్ర పాలనను స్థాపించారు. వారి పాలన దాదాపు 450 సంవత్సరాలు కొనసాగింది. వారిని ఆంధ్రులు అని కూడా పిలుస్తారు. పురాణాలు మరియు

శాసనాలు శాతవాహనుల చరిత్రకు ముఖ్యమైన ఆధారాలుగా ఉన్నాయి. శాసనాలలో, నాసిక్ మరియు నానాఘడ్ శాసనాలు గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి పాలనపై చాలా వెలుగునిస్తాయి.

శాతవాహన పాలన క్రీస్తుపూర్వం మూడవ శతాబ్దంలో ప్రారంభమై, క్రీ.శ. 225 వరకు కొనసాగింది. శాతవాహన రాజ్యం ప్రధానంగా ఆధునిక ఆంధ్రప్రదేశ్, తెలంగాణ మరియు మహారాష్ట్రలను కలిగి ఉంది. కొన్నిసార్లు, వారి పాలనలో కర్ణాటక, గుజరాత్ మరియు మధ్యప్రదేశ్ ప్రాంతాలు కూడా ఉన్నాయి. వారి రాజధాని నగరాలు వేర్వేరు సమయాల్లో మారుతూ ఉంటాయి. ప్రతిష్ఠాన (పైఠాన్) మరియు అమరావతి దాని రాజధానులు.

సిముకా రాజవంశాన్ని స్థాపించారు. శాతవాహన రాజవంశం యొక్క ముఖ్యమైన పాలకులు శాతవాహన రాజవంశం యొక్క ముఖ్యమైన పాలకులు శాతవాహన I (క్రీ.పూ. 70-60), రాజు హాల తన గాథాసప్తశతి పుస్తకానికి ప్రసిద్ధి చెందాడు, దీనిని సత్తసాయి అని కూడా పిలుస్తారు. ఇందులో ప్రాకృత భాషలో 700 శ్లోకాలు ఉన్నాయి. గౌతమిపుత్ర శాతకర్ణి (క్రీ.శ. 106 – 130 లేదా క్రీ.శ. 86 – 110) మరియు పులమావి IV ప్రధాన శాతవాహన వంశానికి చెందిన చివరి రాజుగా పరిగణించబడతారు. అతను క్రీ.శ. 225 వరకు పరిపాలించాడు. అతని మరణం తరువాత, సామ్రాజ్యం ఐదు చిన్న రాజ్యాలుగా విభజించబడింది.

శాతవాహన రాజవంశం పరిపాలన ఈ క్రింది నిర్మాణాన్ని కలిగి ఉంది: 1. రాజన్, 2. అమాచ, 3. మహారథికి గ్రామాలను మంజూరు చేసే అధికారం ఉంది మరియు పాలక కుటుంబంతో వైవాహిక సంబంధాలను కొనసాగించే అధికారం కూడా ఉంది. 4. మహా-సేనాపతి. పాలకుడు గౌతమిపూర్ణ శాతకర్ణి యొక్క శాసనం పరిపాలన యొక్క అధికారిక నిర్మాణంపై కొంత వెలుగునిచ్చింది.

శాతవాహన పరిపాలన యొక్క విచిత్రమైన లక్షణం వివిధ స్థాయిల సామంతుల ఉనికి. అత్యున్నత తరగతి ఏమిటంటే రాజా అనే రాజ బిరుదును కలిగి ఉన్న చిన్న యువరాజులు మరియు వారి స్వంత పేర్లలో నాణేలను కొట్టడం. మహారథి మరియు మహాభోజ తర్వాతి స్థానంలో ఉన్నారు. శాతవాహన రాజుల పాలనలో వ్యవసాయం ఆర్థిక వ్యవస్థకు వెన్నెముకగా ఉండేది. వారు భారతదేశం లోపల మరియు వెలుపల వివిధ వస్తువుల వాణిజ్యం మరియు ఉత్పత్తిపై కూడా ఆధారపడ్డారు. భూమి, గ్రామ బహుమతులు (గమ) మరియు క్షేత్రం (ఖేత) నుండి వచ్చే ఆదాయం. వారు ప్రాకృత భాషలో నాణేలను విడుదల చేశారు. శాతవాహనులు జారీ చేసిన నాణేలు ఆ కాలపు ఆర్థిక పరిస్థితులను తెలుసుకోవడానికి కూడా సహాయపడతాయి. కొన్ని రివర్స్ కాయిన్ ఇతిహాసాలు తెలుగు, తమిళం మరియు కన్నడ భాషలలో ఉన్నాయి. వారు సంస్కృతం కంటే ప్రాకృతాన్ని ఎక్కువగా ఆదరించారు.

శాతవాహనులు బౌద్ధమతం మరియు బ్రాహ్మణ మతం రెండింటికీ మద్దతు ఇచ్చారు. శాతవాహనుల పాలనలో అనేక బౌద్ధ మఠాలు నిర్మించబడ్డాయి. శాతవాహనుల ఆధ్వర్యంలో సాధించిన కళాత్మక నైపుణ్యం అపారమైన ప్రాముఖ్యతను కలిగి ఉంది. నాసిక్, విదిష, భట్టిప్రోలు, గోలి, ఘంటసాల మరియు అమరావతిలలో బౌద్ధ విగ్రహాలు ఉనికిలోకి వచ్చాయి. చాలావరకు మానవ బొమ్మను మొదట అమరావతిలో చెక్కారు మరియు అమరావతి శిల్పాలు ఆగ్నేయాసియా శిల్పాలను ప్రభావితం చేశాయి.

శాతవాహనుల ఆధ్వర్యంలో వాణిజ్యానికి ఊతం లభించింది. తూర్పున కొద్దుర మరియు చిన్నగంజం మరియు పశ్చిమ తీరంలో కళ్యాణ్, సోపార, గోవా మరియు పావురం దీవులు ముఖ్యమైన రంధ్రాలు. మరియు కొన్ని ముఖ్యమైన వాణిజ్య కేంద్రాలు తగర, ప్రతిష్ఠాన, నాసిక్, జున్నార్ మరియు ధాన్యకటక.

మధ్య ఆసియాతో సంబంధాలు

తర్వాత మౌర్య సామ్రాజ్యం పతనంతో, అనేక మంది కొత్త విదేశీ పాలకులు మధ్య ఆసియా నుండి వచ్చి తమ పరిచయాలను పెంచుకున్నారు మరియు భారతీయ సమాజం మరియు సంస్కృతిపై తీవ్ర ప్రభావాన్ని చూపారు. వారిలో ముఖ్యమైనవారు –

1. ఇండో – గ్రీకులు (బాక్ట్రియన్ రాజులు – గ్రీకులు – క్రీ.పూ 2వ శతాబ్దం)
2. షాకులు – సిథియన్లు – మధ్య ఆసియా – క్రీ.పూ 1వ శతాబ్దం
3. పార్థియన్లు – పహల్వాలు – పర్షియా – క్రీ.పూ 1వ శతాబ్దం
4. కుషాన్లు – యుచి తెగ – మధ్య ఆసియా – క్రీ.పూ 1వ శతాబ్దం

1. ఇండో – గ్రీకులు (బాక్ట్రియన్ రాజులు – గ్రీకులు – క్రీ.పూ 2వ శతాబ్దం)

వారు క్రీ.పూ 2వ శతాబ్దం వచ్చి వాయువ్య భారతదేశంలో (ఆఫ్ఘనిస్తాన్) స్థిరపడి తక్షశిలను తమ రాజధానిగా చేసుకున్నారు. మొదటగా తెలిసిన రాజు డెమెట్రియస్ – క్రీ.పూ 2వ శతాబ్దం. వారి గొప్ప రాజు మెనాండర్, భారతీయ సాహిత్యంలో మిలింద్ అని పిలుస్తారు. అతని కాలంలో, నాగార్జునుడు అని కూడా పిలువబడే గొప్ప బౌద్ధ పండితుడు నాగసేన పాళీలో 'మిలిందపన్హో' అనే పుస్తకాన్ని రాశాడు. మిలింద్ పన్హో అంటే అక్షరాలా మిలింద్ ప్రశ్నలు అని అర్థం. ఇది బౌద్ధ తత్వశాస్త్రంపై ఒక పుస్తకం, ఇక్కడ మిలింద్ జీవితం గురించి బౌద్ధ సన్యాసిని ప్రశ్నలు అడుగుతున్నాడు. భారతదేశంలో బంగారు నాణేలను ఉపయోగించిన మొదటి వారు వీరు. నాణేలపై తేదీ మరియు చిత్రాలను ఉపయోగించిన మొదటి వారు కూడా వీరు.

బాక్ట్రీరియన్ల సహకారం:

నాణేలు: భారతదేశంలో బంగారు నాణేలను ఉపయోగించిన మొదటి వారు వీరు. నాణేలపై తేదీ మరియు చిత్రాలను ఉపయోగించిన మొదటి వారు కూడా వీరు.

ఖగోళ శాస్త్రం: వారు ఖగోళ శాస్త్రం మరియు జ్యోతిషశాస్త్రం అభివృద్ధికి సహాయపడ్డారు. వారు 7 రోజుల వారాన్ని (గ్రీకు ప్రభావం) చేశారు.

కళ: వారు గాంధార శిల్పకళా పాఠశాలను అభివృద్ధి చేశారు, దీనిని హెలెనిస్టిక్ కళ అని కూడా పిలుస్తారు. హెలెనిస్టిక్ = గ్రీకు + పెర్షియన్ + భారతీయ ఇతివృత్తాలు – బుద్ధుడు మరియు అతని జీవితం ఈ కళ యొక్క ఇతివృత్తాలు.

ఈ విగ్రహాలు కాబూల్ – బామియన్ (కొన్ని సంవత్సరాల క్రితం తాలిబాన్ దీనిని నాశనం చేసింది), కాందహార్, బాగ్రామ్, హృదయం మరియు తక్షశిలలో కనుగొనబడ్డాయి. అవి ఎక్కువగా మట్టి, షిస్ట్, ఇసుకరాయి మరియు ప్లాస్టర్‌తో తయారు చేయబడ్డాయి. విగ్రహాలు ఎక్కువగా నిలబడి ఉన్న స్థితిలో తయారు చేయబడ్డాయి. వారు బుద్ధుడిని గ్రీకో – రోమన్ శైలిలో చిత్రీకరించారు. కేశాలంకరణ – గిరజాల (గ్రీకు) చెవులు – పొడవాటి పొడుగుచేసిన (రోమన్) కళ్ళు – పదునైన (గ్రీకు) ముఖాలు – చదునైన మరియు వ్యక్తీకరణ లేని (గ్రీకు) కండరాలు – కండలు (అపోలో మరియు జ్యూస్ వంటి రోమన్ మరియు గ్రీకు దేవుళ్ళు) ఈ కళ శకాలు మరియు కుషానుల కాలంలో ఎక్కువగా అభివృద్ధి చెందింది, ఈ సమయంలో బమియాన్‌లో ఎత్తైన బౌద్ధ విగ్రహం నిర్మించబడింది. ఇది నాశనం చేయబడిన తర్వాత, ఎత్తైనది చైనాలో ఉంది.

2. శకాలు – సైథియన్లు – మధ్య ఆసియా – క్రీ.పూ 1వ శతాబ్దం

శకులు క్రీ.శ. 1వ శతాబ్దంలో మధ్య ఆసియా నుండి భారత్‌కు వచ్చి పంజాబ్ నుండి గుజరాత్ వరకు విస్తరించిన ప్రాంతంలో స్థిరపడ్డారు. చైనా పై శకుల దాడులను ఎదుర్కొనేందుకు క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్దంలో చైనాలో గ్రేట్ వాల్ (భారత దక్షిణ దిశలో) నిర్మించబడింది. శకులు మౌర్యులు లేదా మొఘలుల వంటి ఏకైక రాజవంశం కాకుండా, అనేక వంశాల సమాహారంగా ఉన్న ప్రజల సముదాయంగా పరిగణించబడతారు.

భారతదేశంలో వారు రెండు ప్రధాన పరిపాలనా కేంద్రాలను ఏర్పరిచారు — ఉజ్జయిని మరియు మథుర. వారు “క్షత్రప పద్ధతి” అనే కొత్త పరిపాలనా విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు, ఇది రాజు నియమించిన సైనిక పాలకుల విధానం. వారు తరచుగా రెండు పాలకులు ఒకేసారి పాలించే విధానాన్ని అనుసరించేవారు, ఉదాహరణకు తండ్రి—కొడుకు లేదా ఇద్దరు సోదరులు కలిసి పాలించేవారు.

క్రీ.శ. 2వ శతాబ్దంలో రుద్రదామన్ గొప్ప శక పరాక్రమశాలి రాజుగా గుర్తింపు పొందాడు. అతని గురించి వివరాలు జునాగఢ్ శాసనంలో పొందుపరచబడ్డాయి. ఈ శాసనం శుద్ధ సంస్కృతంలో రాసబడింది. ఇందులో కాఠియావార్ ప్రాంతంలోని సుదర్శన సరస్సుపై నిర్మించిన ఆనకట్ట మరమ్మతుల గురించి పేర్కొనబడింది, దీన్ని మొదటగా క్రీ.పూ. 4వ శతాబ్దంలో చంద్రగుప్త మౌర్యుడు నిర్మించాడు. రుద్రదామన్ అశ్వమేధ యజ్ఞం కూడా నిర్వహించాడు.

శకుల పతనం గుప్త సామ్రాజ్యానికి చెందిన చంద్రగుప్తుడు – ద్వితీయుడు వారిని ఓడించినప్పుడు మొదలైంది. అతడు పశ్చిమ క్షత్రపుల చివరి పాలకుడైన రుద్రసింహ III ని ఓడించి వారి ఆధిపత్యాన్ని ఒక చిన్న ప్రాంతీయ రాజ్యంగా పరిమితమయ్యేలా చేశాడు. శక సంస్కరణ కాలం (శక కాల గణన) పద్ధతిలో పన్నెండు చంద్ర మాసాలు ఉంటాయి, ప్రతి నెలను రెండు పక్షాలుగా (పక్షం) విభజిస్తారు.

సకా సంవత్ గ్రెగోరియన్ క్యాలెండర్

1. చైత్ర మార్చి 21 – ఏప్రిల్ 20
2. వైశాఖ ఏప్రిల్ 21–మే 21
3. జ్యేష్ఠ మే 22–జూన్ 21
4. ఆషాఢ జూన్ 22– జూలై 22
5. శ్రావణ జూలై 23–ఆగస్టు 22
6. భాద్ర పద ఆగస్టు 22–సెప్టెంబర్ 22
7. అశ్విని సెప్టెంబర్ 23–అక్టోబర్ 22
8. కార్తీక అక్టోబర్ 23–నవంబర్ 21
9. ఆగ్రహాయణం నవంబర్ 22–డిసెంబర్ 21
10. పౌషా డిసెంబర్ 22–జనవరి 20
11. మాఘ జనవరి 21– ఫిబ్రవరి 19
12. ఫాల్గుణ ఫిబ్రవరి 20–మార్చి 20/21

3. పార్థియన్లు – పహల్వాస్ – పర్షియా – 1వ C AD

వారు పర్షియా నుండి వచ్చి భారతదేశం యొక్క పశ్చిమ భాగంలో స్థిరపడ్డారు. తఖ్త్ – ఇ – బహి శాసనం వాటి గురించి చెబుతుంది. అత్యంత ప్రసిద్ధ రాజు గొండోఫెరస్. మొదటి క్రైస్తవ మిషనరీ సెయింట్ థామస్ క్రీ.శ. 52 ప్రాంతంలో అతని ఆస్థానానికి వచ్చాడని నమ్ముతారు.

4. కుషానులు – యుచి తెగ – మధ్య ఆసియా – క్రీ.శ. 1వ శతాబ్దం

వారు మధ్య ఆసియా నుండి వచ్చి ఆఫ్ఘనిస్తాన్, కాశ్మీర్ నుండి ప్రయాగ్ (అలహాబాద్) వరకు ఉన్న ప్రాంతాన్ని ఆక్రమించారు. విదేశీయులలో వారికి అతిపెద్ద సామ్రాజ్యం ఉంది. వారికి రెండు ప్రధాన కార్యాలయాలు ఉన్నాయి – పెషావర్ మరియు మధుర. కనిష్కుడు కుషానులలో అత్యంత శక్తివంతమైన రాజు మరియు 1వ – 2వ శతాబ్దంలో పాలించాడు.

కుషానుల కాలంలో జరిగిన ముఖ్యమైన సంఘటనలు:

కనిష్కుడి కాలంలో 4వ బౌద్ధ మండలి కాశ్మీర్‌లో జరిగింది. బౌద్ధులు హీనయాన మరియు మహాయానంగా విభజించబడ్డారు. బుద్ధుని దంతంతో సహా కొన్ని పవిత్ర అవశేషాలను ఆయన భద్రపరిచారు. ఆయన అనేక స్థూపాలను నిర్మించారు. ఆయన మహాయాన అనుచరుడు. ఈ కాలంలోని కొంతమంది గొప్ప పండితులు: చరక్: 'చరక్ సంహిత' ఇది భారతదేశంలో వైద్యశాస్త్రంపై మొదటి శాస్త్రీయ పుస్తకం. ఇది వ్యాధుల లక్షణాలు, కారణాలు మరియు నివారణను వివరంగా వివరిస్తుంది. అనేక శస్త్రచికిత్స ప్రక్రియలు మరియు పరికరాలు కూడా నావే పుస్తకంలో పేర్కొనబడింది. ఈ పుస్తకాన్ని భారతదేశంలో వైద్య విజ్ఞాన సర్వస్వం అని పిలుస్తారు. వసుమిత్ర మరియు అశ్వఘోష (బౌద్ధ పండితులు). అశ్వఘోషుడు బుద్ధుని మొదటి జీవిత చరిత్ర అయిన బుద్ధ చరితను రాశారు. ఇది సంస్కృతంలో వ్రాయబడింది.

కుషాణుల సహకారం:

వారు భారతీయ మతం మరియు భాషను అంగీకరించారు. వారు గిరిజనులు కాబట్టి వారికి ముందు వ్యవస్థీకృత మతం లేదు. శైవ మతం కంటే ఉదారవాదంగా ఉన్నందున వారు వైష్ణవ మతాన్ని కూడా అనుసరించారు. మధురలో మొదటిసారిగా 'వాసుదేవ కృష్ణుడు' ప్రస్తావన ఉంది. స్టిరప్, జీను మరియు పగ్గాల వాడకం ప్రవేశపెట్టబడింది. రథాలు పాతబడ్డాయి. కొత్త ఫ్యాషన్ మరియు దుస్తులు ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి. టోపీ, తోలు బూట్లు, ప్యాంటు మరియు ఓవర్ కోటు కొత్త దుస్తులను చూపించే కనిష్కుడి విగ్రహం. వారు మధుర మరియు అమరావతి కళా పాఠశాలను పోషించారు. వారు 'దేవ్ కుల' సంప్రదాయం అని పిలువబడే పూర్వీకులను పూజించే సంప్రదాయాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. వారు అనేక బంగారు నాణేలను విడుదల చేశారు. గుప్తుల కాలం నాటి అన్ని బంగారు నాణేలలో కూడా అవి లోహం అత్యంత స్వచ్ఛమైనవిగా కనుగొనబడ్డాయి.

ప్రశ్నలు : చిన్న చిన్న ప్రశ్నలు & వ్యాసం చిన్న ప్రశ్నలు

1. సంగం

2. మిలిందపన్హో

3. సుదర్శన సరస్సు

4. శాతవాహన పాలనలో ఆర్థిక వ్యవస్థ

5. నాల్గవ బౌద్ధ మండలి

6. శుంగాలు

వ్యాస ప్రశ్నలు

7. సంగమ యుగం మరియు దాని సాహిత్య రచనలపై వ్రాయండి.

8. భారతదేశంలో గ్రీకులపై దృష్టి పెట్టండి.

9. శాతవాహనుల పరిపాలన గురించి చర్చించండి

10. కనిష్కుని యుగం ఎలా ఉంది? వివరించండి.

11. 200 BCE నుండి 300 CE వరకు బౌద్ధమతం యొక్క పోషణ గురించి వ్రాయండి.

12. 200 BCE నుండి 300 CE మధ్య కాలాన్ని రాజకీయ విచ్ఛిన్నం అని ఎందుకు పిలుస్తారు? వివరించండి.

పాఠం – 9

గుప్తుల రాజవంశం - వాకాటకులు - హూణుల దండయాత్రలు

పరిచయం

గుప్త సామ్రాజ్యం క్రీ.శ. 3వ శతాబ్దం మధ్యలో మగధలో కుషాణ సామ్రాజ్య శిథిలాల మీద స్థాపించబడింది. శాతవాహన భూభాగాలు వారి పాలనలోకి వచ్చాయి. మరియు క్రీ.శ. 543 వరకు కొనసాగాయి. గుప్తుల పాలనలో, భారతదేశం అనేక రాచరిక మరియు రాచరికం కాని రాష్ట్రాలుగా విభజించబడింది. ఒక శతాబ్దానికి పైగా, ఉత్తర భారతదేశం వారి పాలనలో రాజకీయంగా ఐక్యంగా ఉంది. దక్షిణాదిలో అత్యంత ప్రభావవంతమైన పాలక కుటుంబం వాకాటకులు మరియు సుదూర దక్షిణ పల్లవులు. గుప్త సామ్రాజ్యం మౌర్య సామ్రాజ్యం అంత పెద్దది కాదు, కానీ గుప్తులు ఉత్తర భారతదేశాన్ని ఒక శతాబ్దానికి పైగా రాజకీయంగా ఐక్యంగా ఉంచారు. గుప్త యుగం చరిత్రను పునర్నిర్మించే సాహిత్య రచనలు, శాసనాలు, శిలాశాసనాలు మరియు నామిస్మాటిక్ మూలాలు వంటి అనేక వనరులు ఉన్నాయి.

లక్ష్యాలు

1. గుప్తుల పాలన మరియు వారి పరిపాలనను తెలియ చేయండి
2. గుప్తుల కార్యకలాపాలు మరియు పరిణామాలను అర్థం చేసుకోవడం
3. విగ్రహారాధన మరియు అవతారాలు
4. సమాజం, కుల వ్యవస్థ మరియు స్త్రీల స్థితి, చెడు ఆచారాలు
5. ప్రజలు, శాస్త్ర మరియు సాంకేతిక పరిణామాలు
6. విద్య, సాహిత్య పరిణామాలు
7. వాకాటకులతో సంబంధం – హూణుల దండయాత్రలు – క్షీణత

అభ్యాస ఫలితాలు

1. దృఢమైన సమాజం
2. వేద మతపరమైన ఆచారాల పునరుజ్జీవనం
3. స్త్రీలను రెండవ హోదాగా భావిస్తారు
4. విద్యా మరియు శాస్త్రీయ పరిణామాలు కానీ మూఢ నమ్మకాలు కూడా పెరిగాయి
5. విగ్రహ అవతారాలు మరియు ప్రస్తుత సమాజానికి ఔచిత్యం
6. దండయాత్ర మరియు దాని ప్రభావం

గుప్త సామ్రాజ్యం యొక్క పాలకులు :-

గుప్తా సామ్రాజ్య పాలకులలో మొదటివాడు శ్రీ గుప్తుడు (క్రీ.శ.240-280) అతని తరువాత అతని కుమారుడు ఘటోత్కచుడు (క్రీ.శ.280-320) చంద్రగుప్తుడు తరువాత మొదటి చంద్రగుప్తుడు (క్రీ.శ. 320-335) తరువాత సముద్ర గుప్తుడు (క్రీ.శ 335-380), రెండవ చంద్రగుప్తుడు (క్రీ.శ.380-414) తరువాత కుమార గుప్త మరియు స్కంద గుప్తుడు,

మొదటి చంద్ర గుప్తుడు – క్రీ.శ. 320 – 335

గుప్త సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన మొదటి స్వతంత్రం మొదటి చంద్రగుప్తుడు. ఇతను లిచ్ఛవి రాజకుమారి కుమారదేవిని వివాహమాడి తన అధికారాలను హోదాను పెంచుకున్నాడు. ఇతను పొరుగు రాజ్యాలను జయించి తన రాజ్యంలో కలుపుకొని "మహారాజాధి రాజు" అనే బిరుదును పొందాడు. ఇతను బంగారు నాణేలను ముద్రించాడు. వాటిపై చంద్రగుప్తుని మరియు కుమారీదేవి ప్రతిమలు అంటాయి. ఇతని సామ్రాజ్యం బీహారు మొదలుకొని బెంగాలు లోని కొంతభాగం మరియు ప్రయాగ వరకు విస్తరించింది. మొదటి చంద్ర గుప్తుడు చనిపోక ముందే 335 లో తన కుమారుడైన సముద్ర గుప్తుడుని సింహాసన మధిష్ఠింపచేసెను.

సముద్ర గుప్తుడు క్రీ.శ. 335– 380 .

ఇతను చంద్రగుప్తుని పెద్ద కుమారుడు కాదు. అతని సోదరులను లొంగదీసుకొని 335 CE లో సింహాసన మదిష్టించాడు. దాదాపు 45 సం॥ లు పాలించాడు. ఇతను సైనిక మేధావి. భారత దేశ రాజులలో అతి పరాక్రమ వంతుడు. అనేక పొరుగు రాజ్యాలను జయించాడు. చివరికి గుప్త సామ్రాజ్యం భారత ఉపఖండం అంతటా విస్తరించింది. దక్షిణ భారత దేశంలో అతను పల్లవుల రాజ్యం వరకు చేరుకున్నాడు. సముద్ర గుప్తుడు విశాల సామ్మజ్యాన్ని సృష్టించి మహారాజాధిరాజ విక్రమాంక బిరిదులు పొందాడు. ఇతను అనేక సామంత రాజ్యాలు జయించి అశ్వమేధ యాగం చేసాడు. అల్హాబాదు స్థంబా శాసనం ఇతని విజయాలను గురించి తెలియ చేస్తుంది, ఇతను యుద్ధం మరియు ఆక్రమణ విధానాన్ని అనుసరించాడు.

అల్హాబాదు స్థంబశాసనాన్ని సముద్రగుప్తుని సర్వసైన్యాధ్యక్షుడు హరిసేనుడు రచించాడు. అల్హాబాదు వద్ద శాంతిని ప్రేమించే అశోకుని శాసనం ఉన్న స్తంబం పైన ఈ శాసనం చెక్కబడినది, సముద్రగుప్తుడు ఆగ్నేయాసియా లోని అనేక ప్రాంతాలను జయించినప్పటికి ప్రధానంగా గంగానదీ పరీవాహక ప్రాంతం పై నేరుగా పాలన కలిగి ఉన్నాడు.

సముద్ర గుప్తుని 3 రకాల నాణాల ద్వారా ఇతని సైనిక విధానంపై ఉన్న పట్టును తెలుసు కోవచ్చు. ఇతను స్వయంగా కవి మరియు కళాపోషకుడు. హరిసేనుడు, సముద్రగుప్తుని 'కవిరాజ' అని కీర్తించాడు. వీణ వాయించే చిహ్నాలు ఉన్న నాణాల వల్ల ఇతడు సంగీతంలో ప్రవేశం కలవాడుగా గుర్తించబడ్డాడు. వసుబిందు వంటి పండితులకు అందించిన ప్రోత్సాహం సాహిత్య ప్రగతికి తోడ్పడుతుంది. ఇతను ఇతర మతాల పట్ల సహనంతో అండేవాడు, శ్రీలంక పాలకుడైన మేఘవర్మకు బోధగయలో బౌద్ధ విరామాన్ని నిర్మించేందుకు అనుమతించాడు.

రెండవ చంద్రగుప్తుడు :- సముద్ర గుప్తుని కుమారుడు 2వ చంద్రగుప్తుడు. గుప్త సామ్రాజ్యాన్ని ఆక్రమణ మరియు రాజకీయ పొత్తుల ద్వారా రాజ్యాన్ని విస్తరించి ప్రతిష్టాత్మక పాలకునిగా మరియు విశేతగా నిరూపించుకున్నాడు. ఇతని ప్రధాన ప్రత్యర్థి గుజరాత్ మరియు సాకా పాలకుడు. విక్రమాదిత్య గా పేరుగాంచిన ఇతను 35 సం||లు రాజ్య పాలన గావించాడు.

రాజ్య విస్తరణ :

రెండవ చంద్రగుప్తుని కాలంలో గుప్త రాజవంశం విజయాల ద్వార వివాహాల ద్వారా విస్తరించబడినది. ఇతను కుబేరనంగ అనే నాగ యువరాణిని వివాహం చేసుకున్నాడు. తన ప్రభావతి అనే కుమార్తెను వాకాటక రాజు రెండవ రుద్రసేనునికి ఇచ్చి వివాహం చేసి ఆ రాజ్యంపై నియంత్రణ పొందెను. కదంబ పాలకుడి కుమార్తెలు గుప్తుల కుటుంబంలో వివాహం చేసుకోవటం వల్ల పరోక్షంగా అది కూడా గుప్తుల పర్యవేక్షణలోకి వచ్చింది. ఈ విధంగా 2వ చంద్రగుప్తుడు తన సామ్రాజ్యాన్ని బలోపేతం చేసుకున్నాడు.

రెండవ చంద్రగుప్తుడు బంగారం, వెండి, రాగి నాణాలను ముద్రించారు. రాగి నాణెంపై ఒక వైపు తన చిత్రాన్ని రెండో వైపు గరుడ బొమ్మను ముద్రించాడు. ఇతని సామ్రాజ్యం ఉత్తర భారత దేశమంతా బంగాళాఖాతం నుండి అరేబియా సముద్రం వరకు విస్తరించినది. సముద్ర మార్గం ద్వారా విదేశీ వాణిజ్యాన్ని ప్రోత్సహించాడు. సంస్కృతి పురోగతికి కూడా ప్రాదాన్యత నిచ్చాడు.

కుమార గుప్తుడు :- క్రీ.శ.415-445.

రెండవ చంద్రగుప్తుని కుమారుడు కుమారగుప్తుడు. ఇతను కొన్ని పాలనా సంస్కరణలను తెచ్చి 40 సం|| విజయవంతంగా పరిపాలించాడు. అశ్వమేధ యాగం చేసి మహేంద్రాదిత్య అనే బిరుదును పొందాడు. నర్మదా నదికి దక్షిణాన ఉన్న వాకాటకులతో సంబందాలు పెంచుకొని భూభాగాలను స్వాధీనం చేసుకొనుటకు ప్రయత్నించాడు. ఇతని కాలంలో హూణుల దండయాత్రలు ప్రారంభమైనాయి. అంతర్జాతీయ ఖ్యాతి చెందిన నలంద విద్యాలయం ఇతని కాలం లోనిదే.

స్కంద గుప్తుడు : (క్రీ.శ. 445-467)

ఇతను గుప్తులలో చివరివాడు. స్కంద గుప్తుడు. ఇతను హూణులను జయించాడు. పుష్యామిత్రుని ఓడించాడు. సమర్దుడైన సేనాని అని నిరూపించుకున్నాడు. క్రీ.శ. 460 లో క్రూరమైన హూణుల దండయాత్రలను ఆపగలిగాడు. కాని అంతర్గత కలహాలను అణచలేక పోయాడు. సామ్రాంత రాజ్యాలు స్వతంత్రతను ప్రకటించుకోవటంలో సామ్రాజ్యం బలహీన పడింది. ఆర్థిక వ్యవస్థ పతనం గుప్త సామ్రాజ్య విచ్ఛిన్నానికి దారి తీసింది. క్రీ.శ 570 లో హూణుల దండయాత్రల ద్వార గుప్త సామ్రాజ్య పతనం ప్రారంభమైనది. చివరి బలహీన పాలకుల ద్వార గుప్త సామ్రాజ్యం చిన్న రాజ్యాలుగా విడిపోయినది.

గుప్తుల పరిపాలన

1. నిరంకుశ అధికారిక పాలన *:* గుప్తుల కాలంలో నాటిరాజు రాజ్యానికి అధిపతి, మరియు పాలకుడు, పరిపాలనలో తనకు సలహాలు ఇవ్వడానికి మంత్రి పరిషత్ ఉండేది. ఇందులో మహా దండ నాయకుడు, సంధి విగ్రహం కుమార మాత్య, మంత్రి, సేనాపతి మొదలగు వారు ఉండేవారు. ముఖ్యమైన ఖర్చులకు సంబందించిన వ్యవహారాలు రాజు చూసుకునే వాడు

ప్రాంతీయ పాలన : గుప్త సామ్మ్రజ్యం 'భుక్తి' లు లేదా 'దేశాలు'గా పిలువబడే రాష్ట్రాలుగా విభజించబడింది. భుక్తికి అధిపతి 'ఉపకారిక' రాష్ట్రాలను గ్రామాలుగా విభజించారు. గ్రామానికి అధిపతి 'గ్రామిక'.

వ్యవసాయం : వ్యవసాయానికి ప్రాధాన్యత నిచ్చి భూమిని వర్గాలుగా విభజించారు. వరి, చెరకు, గోదుమలు ఎక్కువగా పండించే వారు.

రెవెన్యూ : గుప్తుల కాలంలో భూ ఆధాయమే ప్రధాన ఆదాయ వనరు. బ్రాహ్మణులకు దానం ఇచ్చిన భూమిని అగ్రహారాలు అనేవారు. వీటికి పన్నులు మినహాయించబడ్డాయి. విదేశీ వాణిజ్యం కొనసాగినది.

సామాజిక పరిస్థితులు:

గుప్తుల కాలంలో సమాజం కుల ప్రాతిపదికన విభజించ బడి ఉంది. శూద్రులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు, బ్రాహ్మణులుగా విభజించబడింది. బానిసత్వం అమలులో ఉంది. అంటరానివారు / చండాలులకు సమాజంలో స్థానం లేదు. వారు గ్రామం వెలుపల నివసించే వారు, స్థానిక గిరిజన రైతులు "విష్టి" అనే పెట్టి చాకిరికి గురయ్యేవారు.

సమాజంలో స్త్రీల పాత్ర :

సమాజంలో స్త్రీల పాత్ర చాలా అధమ స్థాయిలో ఉంది. బాల్య వివాహాలు, బహు భార్యత్వం మరియు సతీ సహగమనం ప్రబలంగా ఉండేది. వితంతు వివాహం అనేది ఆమోదయోగ్యం కాదు. అగ్రకులాల స్త్రీలు మంచి స్థితిలో జీవించారు. సాహిత్య, సాంస్కృతిక కార్యకలాపాలలో చురుకుగా పాల్గొనేవారు, స్త్రీలను దేవదాసీలుగా ఉజ్జయిని ఆలయంలో ఉంచేవారు. సతీ సహగమనం తూర్పు భారత దేశం మరియు సేపాల్ లో ప్రారంభమై మధ్య భారత దేశంలోని ఉన్నత వర్గాలచే ఆచరించబడింది.

నాణాలు:

భారత దేశంలో అధిక సంఖ్యలో బంగారు నాణాలు గుప్తులు విడుదల చేశారు. పాలకుల అనుమతితో స్వర్ణకారులు మరియు వ్యాపారులు వారి సొంత నాగాలు ముద్రించుకున్నారు. నాగాలపై మతపర చిహ్నాలు, రాజుల పేర్లు, దేవుళ్ళు, తేదీలు మొ;నవి ఉన్నాయి. నాగాలు ఆ కాలంలోని మతపరమైన సమాచారానికి మూల ఆధారం. అంటే కాక నాణాలు ఆ కాలం నాటి ఆర్థిక పరిస్థితిని కూడా తెలియజేస్తాయి. మౌర్యుల అనంతరం మరియు గుప్తుల కాలం నుండి అధిక సంఖ్యలో నాణాలు కనుగొన బడ్డాయి. ముఖ్యంగా వ్యాపార వాణిజ్యం బాగా అభివృద్ధి చెందినదని చెప్పవచ్చు.

మత విధానం :-

గుప్త రాజులు వైదిక ఆచారాలు మరియు సాంప్రదాయ పద్ధతుల పునరుద్ధరణ విధానాన్ని అనుసరించారు. భారత దేశంపై దండెత్తిన అనేక విదేశీ జాతులను వైదిక మతంలోని చతుర్వర్ణాలను ఆకళింప చేసుకున్నారు. వైష్ణవ మరియు శైవ మతం అభివృద్ధి చెందినది. గుప్తులు ఆశ్వమేధ యాగం చేసి బ్రాహ్మణులకు విరాళాలిచ్చారు. విగ్రహారాధన కోసం అనేక దేవాలయాలను నిర్మించారు. దశావతార సిద్ధాంతాన్ని ఆచరించారు. వైదిక మతం ఆదిపత్యం వల్ల బౌద్ధమతం క్షీణ దశకు చేరుకుంది. క్రీ.శ. 453 లో వల్లభ కేంద్రముగా జైన మత సిద్ధాంతాలు రచనలు వెలువడుతూ ఉండడం వల్ల జైన మతం కూడా ప్రాచుర్యంలో అందని తెలుస్తుంది.

ఫాహియాన్ :

పాహియాన్ చైనా యాత్రికుడు. బౌద్దులు పవిత్ర దేశంగా భావించే భారత దేశాన్ని సందర్శించాడు. ఇక్కడ ఆచరించ బడుతున్న బౌద్ధమతం గురించి, బౌద్ధ ఆరామాల గురించి తన రచనల్లో వ్రాసాడు. ఇక్కడి మఠాలు ఫాహియాన్ ని ఎంతగానో ఆకట్టుకున్నాయి. సన్యాసులు మంచి అభ్యసనానికి ప్రసిద్ధి చెందారు. అన్ని వర్గాల విద్యార్థులు వారి ఉపన్యాసాలకు హజరయ్యేవారు. భారత దేశంలోని పాటలీ పుత్రంలో సంస్కృత భాష అద్యయనం,

బౌద్ధ గ్రంథాల అద్యాయనం కోసం తను 3 సం. ఇక్కడ గడిపాడు.

అశోకుని కాలంలో నగరం మధ్యలో నిర్మించిన మందిరాలు రాజ భవనాలు ఫాహియాన్ ను విపరీతంగా ఆకర్షించాయి. ఇతను ఇక్కడి శిల్యాలు, శిల్పాలతో అలంకరించబడిన భారీ రాతి పని, హస్త కళాకారుల సామర్థ్యాన్ని విశేషంగా వర్ణిస్తూ వ్రాసాడు. సింధు నుండి యమున మధుర వరకు తన ప్రయాణాలలో వేలాది మంది సన్యాసులు పెద్ద సంఖ్యలో ఉన్న మఠాలను చూశానని వ్రాసాడు. ఒక్క మధుర లోనే 20 సంస్థలున్నాయిని పేర్కొన్నాడు. అంతేకాక ఇక్కడ నాగాలు కాకుండ గవ్వలు (సీ–షెల్స్) కూడా మార్చిడి మాధ్యమంగా ఉపయోగించబడే విధానాన్ని వివరించాడు. భారత దేశంలోనే 9 సం॥ లు గడిపి గుప్తుల యుగం ఎంతగానో సాంస్కృతిక అభివృద్ది సాధించిందని భారత చరిత్రలో గుప్తయుగం ఒక ముఖ్య స్థానాన్ని కలిగి ఉన్నదనే అభిప్రాయాన్ని తన రచనలలో పేర్కొన్నాడు.

కళలు మరియు వాస్తు శిల్పం :

గుప్తుల కాలం వాస్తు శిల్యానికి సాక్షంగా నిలిచింది, నిర్మాణ గుహలు మరియు దేవాలయం వంటి నిర్మాణాలకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది. ఉత్తర ప్రదేశ్ లో ఇటుకలతో చేసిన కొన్ని ఆలయాలు కనుగొనబడ్డాయి. సంగీతం, నృత్యం వంటి లలిత కళలు గుప్తులచే పోషించ బడ్డాయి. స్త్రీలు లలిత కళలలో ముఖ్యంగా వేశ్యలు, దేవదాసీలు, నాగర్యాదులు శిక్షణ పొందారు. అజంత గుహలలోని చిత్రాలు దేవతలు, యక్షులు మరియు యక్షిణుల బొమ్మలు మరియు తల్లి, బిడ్డ, కోతుల వేట దృష్యం, రాజ కుమారి చిత్రాలు ఎంతో గుర్తింపు పొందినవి. బాగ్ వద్ద ఉన్న చిత్రాలు అజంతలోని శిల్పకళకు కొనసాగింపుగా ప్రాతినిధ్యం వహిస్తాయి. ఈ కాలంలో చిత్ర లేఖనం కూడా ప్రగతిని సాధించింది.

విద్యా, సాహిత్యం :

గుప్తుల కాలంలో విద్య ప్రగతి అభివృద్ధి చెందినది. నలంద విశ్వ విద్యాలయం ఈ కాలంలోనే నిర్మించబడింది. సంస్కృతి, సాహిత్యం అభివృద్ధి చెందినది. కొన్ని పురాణాలు మరియు స్మృతులు రాయబడ్డాయి, కామ సూత్రం వంటి సూత్రాలు సంకలనం చేయబడ్డాయి. మనుస్మృతి ధర్మశాస్త్రం, కాళిదాసు రచనలు ఈ కాలంలో వ్రాయబడ్డాయి. కాళిదాసు వ్రాసిన ఆభిజ్ఞాన శాకుంతలం నాటకం ప్రపంచ ప్రసిద్ధి చెందిన 100 నాటకాలలో ఒకటిగా పరిగణించబడినది.

శాస్త్ర సాంకేతిక విజ్ఞానం :

శాస్త్ర సాంకేతిక విజ్ఞాన అభివృద్ధి కొనసాగినది. ఖగోళ శాస్త్రవేత్త ఆర్యబట్ట ఖగోళ శాస్త్రాన్ని ఉన్నత స్థాయిలోకి తెచ్చాడు. ఆర్యభట్ట గ్రహణాలను శాస్త్రీయ పద్ధతిలో వివరించాడు. ఇతడు స్థానవిలువల పద్ధతిని కూడా ఆనాడే ఉపయోగించాడు. ధన్వంతరి వంటి శాస్త్రవేత్తలు, వైద్య వాగ్భటుడు, శుశ్రుతుడు వంటి వైద్య శాస్త్రవేత్తలు ఈ కాలంవారే, లోహశాస్త్రం అద్భుత పురోగతి సాధించింది. ఉదాహరణకు బుద్ధుని యొక్క భారీ తామ్ర విగ్రహం మరియు ఢిల్లీ లోని మెహ్రౌలీ ఇనుప స్థంబం ఇప్పటి వరకు చెక్కు చెదరకుండా ఉండటానికి వారి సాంకేతిన విజ్ఞానమే నిదర్శనం.

వాకాటకులు :

ద్వీపకల్ప ద్వీప కల్ప భారతదేశంలో శాతవాహనుల తరువాత రెండున్నర శతాబ్దాలకు పైగా దక్కన్ను పాలించిన వాకాటకులు ఉత్తర భారతదేశం లోని గుప్తులు సమకాలినులు. వాకాటకులు బ్రహ్మణులు అనేక వైదిక యాగాలు చేసారు. సాంస్కృతికంగా వాకాటక రాజ్యం దక్షిణాదికి బ్రహ్మణ ఆలోచనలు మరియు సామాజిక సంస్థలను ప్రచారం చేసే కేంద్రంగా మారింది. వాకాటకులు, గుప్తులు, పద్మావతి నాగులు, కర్ణాటక లోని కదంబులు మరియు ఆంధ్ర లోని విష్ణుకుండీనులతో వైవాహిక సంబంధాలు ఏర్పరుచు కున్నారు.

వాకాటక రాజ్యం ఉత్తరాన మాల్యా మరియు గుజరాత్ యొక్క దక్షిణ అంచునుండి దక్షిణాన తుంగబద్ర వరకు మరియు పశ్చిమాన అరేబియా సముద్రం నుండి తూర్పున బంగాళ చలేష్ ఘడ్ అంచుల వరకు విస్తరించింది,

వాకాటక రాజ్యం రాష్ట్రాలు, విషయాలు, ఆహారాలు, భాగాలుగా విభజించబడ్డాయి. వాకాటక శాసనాలలో పేర్కోన్న క్లిప్త మరియు ఉప్కృప్త పదాలు అజంత గుహ చిత్రాల 2 వ దశకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడ్డాయి

బౌద్ధ మతం: వాకాటక రాజు ఆద్వర్యంలో హరిసేన రాక్-కట్ బౌద్ధ విహారాలు చైత్యాలు మరియు అజంతా గుహలు నిర్మించబడ్డాయి. అజంత గుహలలోని 16, 17 మరియు 19 చిత్రాలు చిత్ర కళారంగంలో వాకాటక శ్రేష్టతకు ఉత్తమ ఉదహరణలు, మహాభి నిష్క్రమణ అనే చిత్రం ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోదగినది . హరిసేన మరణంతో వాకాటకుల పాలన ముగిసి నలులు, కదంబులు మరియు కాలచూరులు మాల్యాలోని యశోధర్మవారి భూభాగాన్ని ఆక్రమించారు.

హుణుల దండయాత్ర :

హూన అనేది మధ్య ఆసియ జియోనైట్ తెగ. ఇందులో 4 సమూహాలున్నాయి. ఉత్తర హూన వీరిని బ్లాక్ హాన్స్ అని దక్షిణ హూన వీరిని రెడ్ హన్స్ అని, తూర్పు హూణులు, ఖగోణ హుణులు, వైట్ హుక్స్, వెస్ట్రన్ హాన్స్ గా పిలువబడ్డారు. కుమార గుప్తుని కాలంలో హూణులు దండ యాత్ర చేసి గుప్త సామ్రాజ్యానికి తీవ్ర నష్టం కలిగించారు. హున్ షిక్ యుద్ధం (496–515) తో రాజా తోరమానుదు భారతదేశంలోని పలు ప్రాంతాల ఆక్రమణకు మార్గం సుగమం చేసాడు. గుజరాత్, మధ్యప్రదేశ్ లను చేరుకోవటంతో గుప్త సామ్రాజ్య పతనానికి నాంది పలికారు.

ఆ తరువాత బలహీన రాజుల వారసత్యం రెండవ శ్రీమార గుప్తుని నుండి ప్రారంభమై పురగుప్తుని కుమారుడైన బుధగుప్తుడు 477 CE లో సింహాసనం అధిష్ఠించటంతో ముగిసింది గుప్త సాయుజ్యం అనేక ప్రాంతీయ రాజ్యాలుగా విచ్చిన్నమైంది. పోడష మహాజన పదాలలో ఒకటైన మగద సామ్రాజ్యం క్రీ.శ. 550 నాటికి ముగిసింది.

ముగింపు :

మొత్తం మీద వేద పద్ధతుల పునరుద్దరణ తో ఉత్తర భారత దేశంలో గుప్తయుగం లలిత కళలు, సాహిత్యాభివృద్ధి చెందాయి. విశ్వశాస్త్రియ అభివృద్ధికి దారి తీసింది. విదేశీయులు వైదిక మతంలో భాగమైనారు. కొత్త శాఖలు ఏర్పడ్డాయి. రెండవ చంద్రగుప్తుని కాలంలో రాజ్యం సైనిక మరియు ప్రాదేశిక విజయాలతో పాటు సంస్కృతి శాస్త్రోక్తమైన పురోగతిలో అభివృద్ధి చెందింది. అయినప్పటికి కుమారగుప్తుడు, స్కంద గుప్తునితో ప్రారంభమైన సైనిక పరాజయం, డబ్బువిలువ తగ్గింపు మరియు శుష్కంచిన నాయకత్వం పర్యవేక్షణ గుప్తసామ్రాజ్య పతనానికి దారితీస్తాయి.

వాకాటక రాజవంశం 3వ మరియు 4వ శతాబ్దాలలో మధ్య భారత దేశంలోని కొన్ని ప్రాంతాలను పాలించిన పురాతన భారతీయ రాజవంశం. వీరు దక్కన్ ప్రాంతంలో తమ రాజకీయాలకు సహకార సంస్కృతికి ప్రసిద్ది చెందారు. హూణుల దండయాత్రలు కూడా అధిపతులు మరియు ప్రాంతీయ రాజులను మరింతగా ప్రభావితం చేసి గుప్త సామ్రాజ్యానికి వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటు చేసి దాని పతనానికి దారితీసాయి.

ప్రశ్నలు – లఘు ప్రశ్నలు.

1. నలంద విశ్వవిద్యా లయం
2. ఫాహియాన్
3. అజంతా గుహలు.
4. విషయాలు.
5. గుప్తుల సాహిత్యం

వ్యాసరూప ప్రశ్నలు:

6. గుప్తుల సామ్రాజ్య పాలకుల గురించి వ్రాయండి.
7. గుప్తుల పరిపాలనా విధానం వివరించండి
8. గుప్తుల కాలంలో పరిస్థితులు ఏమిటి చర్చించండి.
9. వాకాటకుల పై వ్యాసం వ్రాయండి.
10. హూణులు ఎవరు ? వారి దండయాత్రలు భారత దేశం పై ఎలా ప్రభావం చూపాయి.?

పాఠం – 10

క్రీ.శ. 7వ శతాబ్దంలో భారతదేశం - పాలక కుటుంబాల ఆవిర్భావం –హర్షవర్ధనుని పురోగతి

పరిచయం

ఉత్తర భారతదేశంలో గుప్తుల విచ్ఛిన్నం తర్వాత రాజకీయ పరిస్తితి కన్యాకుబ్జ కు చెందిన బెంగాల్ (ముర్షిదాబాద్ జిల్లా) గౌడలు, వల్లభి (సౌరాష్ట్ర ద్వీపకల్పం) మైత్రకులు, థానేశ్వర్ పుష్యభూతులు వంటి అనేక పాలక కుటుంబాలు ఆవిర్భవించడం ద్వారా వర్గీకరించబడింది. వారిలో చాలా మంది మొదట గుప్తుల అధీనులు. గుప్తుల రాజకీయ అధికారం క్షీణించడంతో, వారు స్వాతంత్ర్యం పొందారు. 6వ శతాబ్దంలో ఉత్తర భారతదేశం, అందువల్ల, బహుళ పాలక శక్తులు, వాటి వాటి ప్రాంతీయ సందర్భాలలో పాతుకుపోయి, నిరంతరం ఒకరితో ఒకరు పోరాడుతూ ఉండేవారు.

అటువంటి రాజకీయ పరిస్థితులలో సామంతులు (అధీనులు) శక్తివంతంగా ఉద్భవించారు. వారు తమ ప్రాంతాలపై నియంత్రణను కలిగి ఉన్నారు. వారి అధిపతుల రాజకీయ కేంద్రాలకు దూరంగా ఉన్న ప్రాంతాలలో యుద్ధాలు చేశారు. స్థానిక మరియు ప్రాంతీయ శక్తుల పెరుగుదల ఈ కాలానికి ముఖ్య లక్షణంగా పరిగణించబడుతుంది. మరోసారి ఉత్తర భారతదేశం అనేక స్వతంత్ర రాష్ట్రాలుగా విభజించబడింది. వాటిలో ప్రధానమైనవి వల్లభి, కన్నౌజ్, గుర్జార్లు, గౌడలు మరియు పుష్యభూతులు. వీటిలో కన్నౌజ్ చాలా ముఖ్యమైనది. గంగా మైదానాలలో కన్నౌజ్ యొక్క వ్యూహాత్మక స్థానం వాణిజ్య కార్యకలాపాలకు అనుకూలమైనదిగా మరియు విలువైన స్వాధీనంగా మారింది. ఇది హర్షవర్ధన సామ్రాజ్యానికి రెండవ రాజధాని.

లక్ష్యాలు

1. రాజకీయ పరిస్థితులు మరియు సామంతుల ఆధిపత్యాన్ని తెలుసుకోవడం
2. వ్యూహాత్మక స్థానంగా కన్నౌజ్ – వాణిజ్య కార్యకలాపాలు
3. సామాజిక–మతపరమైన దుష్ట ఆచారాలు
4. చక్రవర్తిగా హర్షవర్ధనుడి ఆవిర్భావం – సహకారం మరియు కార్యకలాపాలు
5. విద్య మరియు సంస్థల ప్రాముఖ్యత
6. చైనా నుండి వచ్చిన విదేశీ యాత్రికుడు – హుయెన్ త్సాంగ్ రచనలు – సంస్కృతి వ్యాప్తి

అభ్యాస ఫలితాలు

1. రాజకీయ పరిస్థితుల్లో మార్పు సమాజంపై దాని ప్రభావం
2. విద్యా పరిణామాలు మరియు జ్ఞాన వృద్ధి
3. హర్షవర్ధనుడి విధానాలు మరియు భారతదేశానికి సహకారం
4. భారతదేశంలో బౌద్ధ సంస్కృతి పట్ల ప్రయాణికుల ఆకర్షణ
5. సాహిత్య పరిణామాలు మరియు పురోగతులు

వల్లభి మైత్రీకులు :-

వీరు సౌరాష్ట్రలో స్వతంత్ర పాలకులుగా స్థిరపడ్డారు. వీరి రాజధాని వల్లభి. మైత్రిక రాజవంశం 300 సం:లు విజయవంతంగా పాలించింది. తర్వాత గుప్త సామ్రాజ్యం యొక్క శిధిలాల నుండి బయటపడిన రాజ్యాలలో అత్యంత సమర్ధవంతమైనదిగా నిరూపించబడినది .

క్రీ.శ. 7.వ శ. చివరిలో వల్లభి ఒక వాణిజ్యం నేర్చుకునే కేంద్రంగా ఎదిగింది. 8 వ శతాబ్ధం 3వ త్రైమాసికంలో సింధులు, అరబ్బులు ఈ రాజ్యాన్ని పడగొట్టి ఉండవచ్చు.

కనౌజ్ యొక్క మౌఖరీలు :

మౌఖరులు అనేక శాఖలుగా విభజించ బడ్డారు. వీరి పాలన ఉత్తర ప్రదేశ్, పంజాబ్ మరియు బెంగాల్ ప్రాంతాల వరకు విస్తరించింది. వీరు హూణులకు వ్యతిరేకంగా పోరాడారు.

బెంగాలు లోని గౌడులు :

బెంగాలులో గౌడులు తమ ప్రాబల్యం పెంచుకున్నారు. వీరిలో చెప్పుకో దగ్గవాడు షషాంకుడు, తానేశ్వర్ కు చెందిన ప్రభాకరవర్ణన కుమారుడు. రాజ్యవర్ధుని కుమార్తె రాజ్యశ్రీని బందించి వధించిన హంతకుడు.

థానేశ్వర్ లోని పుష్యభూతులు :

గుప్త సామ్రాజ్య పతనాంతరం థానేశ్వర్ ను పుష్యభూతి లేదా వర్ణన రాజవంశం భారత దేశ చరిత్రలో విశిష్ఠ పాత్రపోషించింది. బాణుని "హర్ష చరిత్ర' ప్రకారం పుష్యభూతి వంశ 3వ పాలకుడు కడపటి గుప్తుల పాలకుడు మహాసేన గుప్తుని చెల్లిని వివాహం చేసుకుంటాడు.

ఇతని వారసుడు ప్రభాకర వర్ణనుడు. ఇతని తన కుమార్తె రాజశ్రీని మౌఖరి పాలకుడు గృహవర్మన్ కు ఇచ్చి వివాహం జరిపించాడు. ఈ విధంగా పశ్చిమ మరియు దక్షిణ ప్రాంతాలకు రాజ్యాన్ని విస్తరింప చేసారు,

హర్ష వర్ధనుడు క్రీ.శ. 606 – 647.

గుప్త సామ్రాజ్య విచ్ఛిన్నానంతరం ఉత్తర భారత దేశంలో రాజకీయ రుగ్మత మరియు అనైక్యత ఏర్పడింది. క్రీ.శ. 7వ శ. ప్రారంభంలో హర్షవర్ధనుడు ఉత్తర భారత దేశంలో అతి పెద్ద రాజ్యాన్ని స్థాపించడంతో విజయం సాధించాడు. ఇతనిని హర్షుడు అని కూడా పిలుస్తారు. ఇతను పుష్యభూతి లేదా వర్ధన వంశ స్థాపకుడు ప్రభాకరవర్ధనుని కుమారుడు. హర్షుని భార్య దుర్గావతి. వీరికి ఒక కుమార్తె ఇద్దరు కుమారులున్నారు. కుమార్తెను వల్లభి రాజుతో వివాహం జరిపించారు.

ఆధారాలు :

హర్ష చరిత్ర హర్షుని పరిపాలనకు సంబందించిన చరిత్రను తెలుసు కొనుటకు ముఖ్య ఆధారం. బాణుడు హర్షుని ఆస్థాన కవి. బాణుడు వ్రాసిన హర్షచరిత్ర. మరియు హుయాన్ త్సాంగ్ వ్రాసిన సి.యు.కి అధికారిక గ్రంధాలు. వీటితో పాటు హర్షుడు వ్రాసిన రత్నావళి, నాగానందం, ప్రియదర్శిక నాటకాలు కూడా ఉపయోగకరమైన సమాచారాన్ని ఇస్తాయి. మధుబిన్ తామ్రశాసనం మరియు సోన్పట్ శాసనం హర్షుని కాలక్రమాన్ని తెలుసుకోవటానికి ఉపయోగపడ్డాయి. బన్సేఖేరా శాసనంలో హర్షవర్ధనుని సంతకం పొందుపర్చబడినది.

హర్ష వర్ధనుని రాజకీయ పాలన :

క్రీ.శ. 7.వ శ:లో హర్షుడు అత్యంత ప్రముఖ భారతీయ చక్రవర్తులలో ఒకరిగా పరిగణించబడ్డాడు. అతను క్రీ .శ 606 నుండి 6 47 వరకు ఉత్తర భారత దేశం పాలించిన పుష్యభూతి చక్రవర్తి. వికేంద్రీకృత ప్రాంతీయ రాజ్యాల ఆదిపత్యం కోసం నిరంతరం పోరాడుతున్న పురాతన కాలం నుండి మధ్య యుగ కాలం వరకు హర్షుని పాలనలో మార్పు కనిపించింది. థానేశ్వర్ వీరి మొదటి రాజధాని, కనౌజ్ రెండవ రాజధాని.

హర్ష చక్రవర్తి కేంద్రంలో బలమైన సైన్యాన్ని కొనసాగించాడు. రాజు అంతర్గతంగా బాహ్యంగా కూడా మంచి సంబంధాలు కొనసాగించాడు. అతను ఉత్తర మరియు వాయవ్య భారత దేశం నుండి దక్షిణాన నర్మదా నది వరకు విస్తరించిన మహా సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. కాని అతని పురోగతి దక్షిణాన చాళుక్య రాజు రెండవ పులకేశితో అంతం అయినది. హర్షని రాజధాని కనౌజ్. ఇతని సంస్కరణలు, విధానాలు చాలా ఉదారంగా ఉంటాయి. అవి ఎల్లప్పుడు ప్రజల శాంతి శ్రేయస్సు పెంచే విధంగా ఉంటాయి. 2వ పులకేశి వేయించిన ఐహోలు శాసనం ద్వారా తెలుస్తున్న విషయాన్ని బట్టి హర్షవర్ధనుని పాలన ఉత్తరభారత దేశానికే పరిమితమైనది.

పరిపాలన మరియు సమాజం :

హర్ష చక్రవర్తి పాలకుడిగా తన ప్రజలకు మంచి పాలన అందించారు. హర్షుడు రాజ్యానికి అధిపతి. మహారాజాధి రాజు బిరుదును పొందాడు. ప్రజల సంక్షేమమే ప్రధాన కర్తవ్యంగా భావించాడు. గ్రామ ప్రజలతో సంప్రదింపులు జరిపుతాడు. తమ ప్రజల సంక్షేమాన్ని చూసుకొనటానికి రాజుకు మంత్రి మండలి మరియు అధికారులు సహాయ పడేవారు.

హర్షుని సామ్రాజ్యం భుక్తిలు (రాష్ట్రాలు), విషయాలు (జిల్లాలు) గ్రామాలుగా విభజించబడింది. గ్రామ పరిపాలనలోని అతిచిన్న బాగం 1/6 వ వంతు భూమి శిస్తుగా చెల్లించబడేది. ఈ కాలంలో శిక్షలు తీవ్రంగా ఉండేవి. కుల వ్యవస్థ లో ప్రదాన 4 వర్గాలతో పాటు ఉప కులాలు ఉండేవి. బనారస్, కనౌజ్ సంపన్న నగరాలు,

మత పరిస్థితులు :

హర్షుడు బౌద్ధమతాన్ని ఆచరించాడు. ఇతను ప్రతి 5 సం.లకు మతపరమైన సమావేశాలను నిర్వహించి పేదలకు దాన ధర్మాలు చేశాడు. విద్యా సాహిత్యాభివృద్ధికి ప్రాముఖ్యత నిచ్చాడు. హర్షుడు శైవుడు. అయినప్పటి ఇతర మతాల పట్ల సహనంతో అన్నాడు. మరియు వారికి పూర్తిగా మద్దతు ఇచ్చాడు. ఇతని జీవితంలో కొంత కాలం తర్వాత అతను బౌద్ధమతానికి పోషకుడయ్యాడు. అలాగే బుద్దుని పేరిట అనేక స్థూపాలను నిర్మించుట ద్వారా మత వ్యాప్తి చేసాడు.

సాహిత్యం :

హర్షుడు స్వయంగా కవి. ఇతను నాగానందం, రత్నావళి, ప్రియదర్శి అనే 3 నాటకాలు వ్రాశాడు. బాణుడు ఇతని ఆస్తాన కవి. హర్ష చరిత్ర, కాదంబరి అనే కావ్యాలు రచించాడు. సంస్కృతం రాజ భాష అయినప్పటికీ ప్రాకృతం ఎక్కువ ప్రాధాన్యత కలిగి ఉంది.

విద్య :

హుయాన్ త్సాంగ్ ఒక చైనా యాత్రికుడు. హర్షుని ఆస్థానాన్ని సందర్శించి బుద్దుని జ్ఞానాన్ని పొందాడు. నలంద విశ్వ విద్యాలయం, వల్లభిలోని బౌద్ధ ఆరామాలు గొప్ప అభ్యసన కేంద్రాలుగా ఉండేవి. ఇక్కడ దాదాపు 10,000 మంది విద్యార్థులు 2000 మంది ఆపాధ్యాయులు ఉండేవారు.

హర్షుని కాలంలో భారతీయ సంస్కృతి ఇతర దేశాలలో వ్యాప్తి చెందినది. హర్షుడు 41 సం॥లు పాలించిన క్రీ.శ. 647 లో మరణించాడు. అతను వారసులు లేకుండా మరణించుట వల్ల అతని సామ్రాజ్యం పతనమైంది.

ముగింపు :

భారత దేశ చరిత్రలో హర్షుడు ఒక సాటిలేని పాలకుడు. ఇతను అశోకుని, సముద్ర గుప్తుని సుగుణాలను పునికి పుచ్చుకొని గొప్ప విజేతగా సమర్దుడైన పాలకునిగా చరిత్రలో లిఖించబడ్డాడు. హర్షుని పెరుగుదల గంగా – జమున దో ఆబ్ యొక్క ప్రాముఖ్యతను ప్రతిబింబిస్తుంది. ముఖ్యంగా హర్షుని శకం శాంతి కోసం దేశ పురోగతి మరియు శ్రేయస్సు కోసం ప్రతిఫలించింది.

ప్రశ్నలు

లఘు సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. కనౌజ్ మౌఖరీలు
2. బెంగాల్ గౌడలు.
3. కనౌజ్
4. హర్షవర్ధనుని కాలంలో సాహిత్యం.
5. హర్షుని కాలంలో హుయాన్ త్సాంగ్ పర్యటన

వ్యాసరూప ప్రశ్నలు :

6. భారత దేశంలోని పాలక కుటుంబాల ఆవిర్భావం గురించి వ్రాయండి
7. హర్షవర్ధనుని గొప్పదనాన్ని అంచనా వేయండి.
8. మన దేశానికి హర్షవర్ధనుని సహకారం గురించి వ్రాయిండి
9. పుష్య భూతి వంశ పాత్ర గురించి వ్రాయండి.
10. భారత దేశంలో విద్యారంగ అభివృద్ధికి హర్షుని పాత్ర గురించి వ్రాయండి.

పాఠం – 11

హర్షుని అనంతర కాలం: ప్రాంతీయ రాజవంశాల ఆవిర్భావం – త్రైపాక్షిక పోరాటం –రాజపుత్ర రాజ్యాల పెరుగుదల: వైరుధ్యాలు మరియు ప్రభావం

పరిచయం

హర్షుడి పాలనానంతర కాలం ఉత్తర భారతదేశంలో గొప్ప రాజకీయ గందరగోళ కాలం. హర్షుడి నివాసంగా ఉన్న కన్నౌజ్ వివాదాస్పదంగానే ఉంది. ప్రతి రాజకీయ శక్తులు ఆక్రమణపై దృష్టి సారించాయి. ప్రధాన రాజకీయ శక్తులు గుర్జార–ప్రతిహారులు, పాలాలు మరియు రాష్ట్రకూటులు, వీరు పోరాటంలోకి దిగారు – సాధారణంగా దీనిని 'త్రైపాక్షిక పోరాటం' అని పిలుస్తారు. ఈ సామ్రాజ్యాలు ప్రతి ఒక్కటి, తమలో తాము పోరాడినప్పటికీ, పెద్ద ప్రాంతాలలో స్థిరమైన జీవన పరిస్థితులను అందించాయి, వ్యవసాయాన్ని విస్తరించాయి, చెరువులు మరియు కాలువలను నిర్మించాయి మరియు దేవాలయాలు వంటి కళలు మరియు సాహిత్యాలకు పోషణను అందించాయి.

లక్ష్యాలు

1. రాజకీయ అస్తవ్యస్తత గురించి జ్ఞానం పొందడం
2. రాజ్‌పుత్‌ల పాలన, సంఘర్షణలు మరియు దాని ప్రభావం
3. రాజ్‌పుత్‌లలో రాజకీయ అధికారం కోసం పోరాటం
4. సమాజం, దుష్ట ఆచారాలు మరియు మూఢ నమ్మకాలు
5. కళ మరియు నిర్మాణ అభివృద్ధి
6. అక్షరాలతో సహా కళలకు ప్రోత్సాహం
7. నీటిపారుదల అభివృద్ధి

అభ్యాస ఫలితాలు

1. రాజకీయ అశాంతి తుర్కు మరియు అరబ్ దండయాత్రలకు దారితీసింది
2. భారతదేశం మరోసారి ఆక్రమణదారుల బారిన పడింది
3. శాస్త్రం, కళ మరియు వాస్తుశిల్పం మరియు దాని ప్రాముఖ్యత
4. నీటి సౌకర్యాల అవసరం

ప్రాంతీయ రాజ్యాల ఆవిర్భావం : మూడు రాజకీయ అధికారాలు:

క్రీ. శ. 750 నుండి1000 మధ్య ఉత్తర భారతదేశం, దక్కన్‌లో పెద్ద రాష్ట్రాలు ఏర్పడ్డాయి.

1. గుర్జార – ప్రతిహార 10వ శతాబ్దం మధ్యకాలం వరకు పశ్చిమ భారతదేశం మరియు ఎగువ గంగా మైదానాలను పాలించారు.

2. 9వ శతాబ్దం మధ్యకాలం వరకు పాలాస్ తూర్పు భారతదేశంలో ఆధిపత్యం వహించారు.

3. దక్కన్‌ను పాలించిన రాష్ట్రకూటులు ఉత్తర మరియు దక్షిణ భారతదేశంలోని కొన్ని ప్రాంతాలపై నియంత్రణ కలిగి ఉన్నారు.

ఎనిమిది శతాబ్దం మరియు పదవ శతాబ్దం మధ్య ఆధిపత్యం వహించిన పాల, ప్రతిహార మరియు రాష్ట్రకూట సామ్రాజ్యంలో, రాష్ట్రకూట రాజవంశం చాలా కాలం కొనసాగింది. త్రైపాక్షిక పోరాటంగా పిలువబడే కనౌజ్ సార్వభౌమాధికారంపై ఆ మూడు సామ్రాజ్యాలు ఒకదానితో ఒకటి నిరంతరం యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నాయి.

రాష్ట్రకూటులు సాపేక్షంగా ఎక్కువ కాలం పాలించారు మరియు ఉత్తర మరియు దక్షిణ భారతదేశాల మధ్య వారధిగా పనిచేశారు. ఎనిమిది శతాబ్దం మరియు పదవ శతాబ్దం మధ్య దక్కన్ ప్రాంతంలో అధికారంలోకి వచ్చిన అత్యంత ముఖ్యమైన రాజ్యాలలో రాష్ట్రకూట రాజవంశం ఒకటి. రాష్ట్రకూట రాజవంశం దండిదుర్గచే స్థాపించబడింది. మొదట్లో రాష్ట్రకూటులు చాళుక్య రాజవంశానికి అధీనంలో ఉండేవారు.

పరిపాలన

ఈ సామ్రాజ్యాలలో పరిపాలనా వ్యవస్థ గుప్త సామ్రాజ్యం, ఉత్తరాన హర్ష రాజ్యం మరియు దక్కన్‌లోని చాళుక్యుల ఆలోచనలు మరియు అభ్యాసాలపై ఆధారపడింది. పాల మరియు ప్రతిహార సామ్రాజ్యాలలో ప్రత్యక్షంగా నిర్వహించబడే భూభాగాలు భుక్తి (ప్రావిన్సులు), మరియు మండల లేదా విషయ (జిల్లాలు)గా విభజించబడ్డాయి. ఒక ప్రావిన్స్ గవర్నర్‌ను ఉపారిక అని మరియు జిల్లాకు అధిపతి, విషయపతి అని పిలుస్తారు. ఉపారికా సైన్యం సహాయంతో భూ ఆదాయాన్ని సేకరించి శాంతిభద్రతలను కాపాడాలని భావించారు. విషయపతి తన అధికార పరిధిలో కూడా అదే చేయాలని భావించారు. ఈ కాలంలో, అనేక గ్రామాలపై ఆధిపత్యం వహించిన సామంతలు లేదా భోగపతిలు అని పిలువబడే చిన్న పెద్దలు పెరిగారు. విషయపతిలు మరియు ఈ చిన్న పెద్దలు ఒకరితో ఒకరు కలిసిపోవడానికి మొగ్గు చూపారు, తరువాత సమంత అనే పదాన్ని వారిద్దరికీ విచక్షణారహితంగా ఉపయోగించడం ప్రారంభించారు.

రాష్ట్రకూట రాజ్యంలో, ప్రత్యక్షంగా నిర్వహించబడే ప్రాంతాలు రాష్ట్ర (ప్రావిన్సులు), విషయా మరియు భుక్తిగా విభజించబడ్డాయి. రాష్ట్ర అధిపతిని రాష్ట్రపతి అని పిలుస్తారు మరియు అతను పాల మరియు ప్రతిహార సామ్రాజ్యాలలో ఉపరికా చేసిన అదే విధులను నిర్వహించాడు. విషయ అనేది ఒక ఆధునిక జిల్లా వంటిది, మరియు భుక్తి దానికి చిన్న యూనిట్. పాల మరియు ప్రతిహార సామ్రాజ్యాలలో, విషయానికి దిగువన ఉన్న యూనిట్‌ను పట్టాల అని పిలుస్తారు. వారి ప్రధాన ఉద్దేశ్యం భూ ఆదాయాన్ని గ్రహించడం మరియు శాంతిభద్రతలపై కొంత శ్రద్ధ చూపడం. స్పష్టంగా అధికారులందరూ ఉన్నారు. వారికి అద్దె లేని భూమిని మంజూరు చేయడం ద్వారా చెల్లించారు.

ఈ ప్రాదేశిక విభాగాల క్రింద గ్రామం ఉండేది. గ్రామం పరిపాలన యొక్క ప్రాథమిక యూనిట్. గ్రామపరిపాలన గ్రామ అధిపతి మరియు గ్రామ అకౌంటెంట్ ద్వారా నిర్వహించబడుతుంది, వీరి పోస్టులు సాధారణంగా వారసత్వంగా ఉంటాయి. కౌలు రహిత భూములను మంజూరు చేయడం ద్వారా వారికి చెల్లించారు. గ్రామ మహాజన లేదా గ్రామ మహత్తర అని పిలువబడే గ్రామ పెద్దలు అతని విధులలో ప్రధాన వ్యక్తికి తరచుగా సహాయం చేసేవారు.

రాష్ట్రకూట రాజ్యంలో, ప్రత్యేకించి కర్ణాటకలో, స్థానిక పాఠశాలలు, ట్యాంకులు, దేవాలయాలు మరియు రోడ్ల నిర్వహణకు గ్రామ కమిటీలు ఉండేవని చెప్పబడింది. రాజు యొక్క స్థానం సాధారణంగా వారసత్వంగా ఉంటుంది. రాజులు మహారాజాదిరాజ్ పరమ-భట్టారక మొదలైన ఉన్నతమైన బిరుదులను స్వీకరించారు మరియు భారతీయ పాలకులందరిలో చక్రవర్తిన్ లేదా సుప్రీం అని పేర్కొన్నారు.

చక్రవర్తి అన్ని వ్యవహారాలకు కేంద్రంగా ఉన్నాడు. అతను పరిపాలనా అధిపతి మరియు సాయుధ దళాల కమాండర్-ఇన్-చీఫ్. అద్భుతమైన దర్బార్‌లో కూర్చున్నాడు. న్యాయస్థానం రాజకీయ వ్యవహారాలకు మరియు న్యాయానికి మాత్రమే కాదు, సాంస్కృతిక జీవితానికి కూడా కేంద్రంగా ఉంది. డ్యాన్స్ అమ్మాయిలు మరియు నైపుణ్యం కలిగిన సంగీతకారులు కోర్టుకు హాజరయ్యారు. రాజు ఇంటిలోని స్త్రీలు కూడా పండుగ సందర్భాలలో దర్బార్‌కు హాజరయ్యారు. రాష్ట్రకూట సామ్రాజ్యంలో, అరబ్ రచయితల ప్రకారం, మహిళలు తమ ముఖాలను కప్పుకోలేదు.

రాజులకు సాధారణంగా అనేకమంది మంత్రులు సలహాలు ఇస్తారు. మంత్రులను రాజు ఎన్నుకుంటారు, సాధారణంగా ప్రముఖ కుటుంబాల నుండి. వారి స్థానం తరచుగా వంశపారంపర్యంగా ఉంటుంది. ఈ విధంగా, పాల రాజుల విషయానికొస్తే, ధర్మపాలుడికి మరియు అతని వారసులకు ఒక బ్రాహ్మణ కుటుంబం వరుసగా నలుగురు ముఖ్యమంత్రులను సరఫరా చేసినట్లు మనం వింటున్నాము. ఇలాంటి సందర్భాల్లో మంత్రి చాలా పవర్ ఫుల్ గా మారవచ్చు.

ఎపిగ్రాఫిక్ మరియు సాహిత్య రికార్డుల నుండి, దాదాపు ప్రతి రాజ్యంలో, విదేశీ వ్యవహారాల మంత్రి, రెవెన్యూ మంత్రి, కోశాధికారి, సాయుధ దళాల అధిపతి (సేనాపతి), ప్రధాన న్యాయమూర్తి మరియు పురోహితతో కూడిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరాల మంత్రి ఉన్నారని తెలుస్తోంది. ఒక వ్యక్తిలో ఒకటి కంటే ఎక్కువ పదవులను పొందవచ్చు. బహుశా మంత్రులలో ఒకరు ముఖ్యుడిగా లేదా ప్రధాన మంత్రిగా పరిగణించబడవచ్చు, వీరిలో రాజు ఇతరుల కంటే ఎక్కువగా మొగ్గు చూపుతారు. పురోహిత మినహా మంత్రులందరూ సైనిక ప్రచారాలకు కూడా నాయకత్వం వహించాలని పిలుపునిచ్చినప్పుడు వారు నాయకత్వం వహించాలని భావించారు.

ఆ కాలంలోని ముఖ్యమైన లక్షణం దక్కన్‌లో నాడ్ గావుండస్ లేదా దేశ గ్రామకుటాస్ అని పిలువబడే వంశపారంపర్య రెవెన్యూ అధికారుల పెరుగుదల. వారు మహారాష్ట్రలో తరువాతి కాలంలో దేశ్‌ముఖ్‌లు మరియు దేశ్‌పాండేల వలె అదే విధులను నిర్వర్తించినట్లు కనిపిస్తోంది.

మతపరమైన విధానం

ఆ సమయంలో రాష్ట్రం మరియు మతం యొక్క సంబంధం చాలా దగ్గరగా ఉంది. పాలకుల స్థానాన్ని చట్టబద్ధం చేయడానికి మరియు బలోపేతం చేయడానికి మతం ముఖ్యమైనది. ఆ కాలపు పాలకులలో చాలా మంది శివ లేదా విష్ణువు యొక్క భక్తులైన అనుచరులు, లేదా వారు బౌద్ధమతం లేదా జైనమతం యొక్క బోధనలను అనుసరించారు.

పాలకులు బ్రాహ్మణులకు, బౌద్ధ విహారాలకు లేదా జైన దేవాలయాలకు చక్కని విరాళాలు ఇచ్చారు. కానీ, సాధారణంగా, వారు అన్ని విశ్వాసాలకు ప్రోత్సాహాన్ని ఇచ్చారు మరియు అతని లేదా ఆమె మత విశ్వాసాల కోసం ఎవరినీ హింసించలేదు. ముస్లింలను కూడా స్వాగతించారు మరియు రాష్ట్రకూట రాజులు వారి విశ్వాసాన్ని బోధించడానికి అనుమతించారు. అందువల్ల చాలా మంది పాలకులు గొప్ప దేవాలయాలను నిర్మించారు, తరచుగా వారి రాజధానుల వద్ద, దేవాలయాల నిర్వహణకు మరియు బ్రాహ్మణులకు అందమైన భూమిని మంజూరు చేశారు.

సైనిక దళాలు

నిర్వహణ మరియు విస్తరణకు సాయుధ దళాలు చాలా ముఖ్యమైనవి. అరబ్ యాత్రికులు పాల, ప్రతిహార మరియు రాష్ట్రకూట రాజులు పెద్ద మరియు చక్కటి వ్యవస్థీకృత పదాతిదళం మరియు అశ్వికదళం మరియు పెద్ద సంఖ్యలో యుద్ధ-ఏనుగులను కలిగి ఉన్నారు. అత్యధిక సంఖ్యలో ఏనుగులను పాల రాజులు నిర్వహించేవారు. పెద్ద సంఖ్యలో గుర్రాలను రాష్ట్రకూట మరియు ప్రతిహార రాజులు అరేబియా మరియు పశ్చిమాసియా నుండి సముద్రం ద్వారా మరియు ఖురాసన్ (తూర్పు పర్షియా) మరియు మధ్య ఆసియా నుండి భూమి మీదుగా దిగుమతి

చేసుకున్నారు. పదాతిదళంలో సాధారణ మరియు క్రమరహిత దళాలు ఉన్నాయి మరియు సామంత చీఫ్‌లు అందించిన లెవీలు ఉన్నాయి. సాధారణ దళాలు తరచుగా వంశపారంపర్యంగా ఉంటాయి. కొన్నిసార్లు భారతదేశం అంతటా వివిధ ప్రాంతాల నుండి తీసుకోబడ్డాయి. ఆ విధంగా, పాల పదాతిదళంలో మాల్వా, ఖాసా (అస్సాం), లతా (దక్షిణ గుజరాత్) మరియు కర్ణాటక సైనికులు ఉన్నారు. పాల రాజులు, మరియు బహుశా రాష్ట్రకూటులు, వారి స్వంత నౌకాదళాలను కలిగి ఉన్నారు.

అన్ని రాజ్యాలు ఒకదానితో ఒకటి నిరంతరం సంఘర్షణలో ఉన్నాయి మరియు ఉత్తర భారతదేశంలోని గంగానది ప్రాంతంపై నియంత్రణ సాధించడానికి ప్రయత్నించాయి మరియు మూడు రాజ్యాల మధ్య ఈ పోరాటాన్ని "త్రైపాక్షిక పోరాటం"గా సూచిస్తారు.

కన్నౌజ్ కోసం త్రైపాక్షిక పోరాటం:

గుప్తా అనంతర పాలనలో కనౌజ్ ఆవిర్భావాన్ని కాదనలేము. కనౌజ్ ఒక పట్టణం అభివృద్ధిలో ముఖ్యమైన ఒక ఆకట్టుకునే వ్యవసాయ లోతట్టు ప్రాంతాలకు నాయకత్వం వహించింది. ఇది రాబోయే సంవత్సరాల్లో ఉత్తర భారత రాజకీయ రంగంలో ఆధిపత్యం చెలాయించే అసంఖ్యాక స్థానిక, సుప్రా-స్థానిక మరియు ప్రాంతీయ రాజవంశాలకు వ్యవసాయ వనరుల దోపిడీ తప్పనిసరి అయిన మారుతున్న రాజకీయ ఆర్థిక వ్యవస్థను కూడా ప్రతిబింబిస్తుంది.

క్రీ. శ. 8వ శతాబ్దంలో, కన్నౌజ్‌పై నియంత్రణ కోసం భారతదేశంలోని మూడు ప్రధాన సామ్రాజ్యాలైన పలాస్, ప్రతిహారాలు మరియు రాష్ట్ర కూటుల మధ్య పోరాటం జరిగింది. పలాస్ భారతదేశం యొక్క తూర్పు భాగాలను (బెంగాల్) పాలించగా, ప్రతిహారాలు పశ్చిమ భారతదేశాన్ని (అవంతి-జలార్ ప్రాంతం) నియంత్రించారు. రాష్ట్రకూటులు భారతదేశంలోని దక్కన్ ప్రాంతాన్ని పాలించారు. ఈ మూడు రాజవంశాల మధ్య కన్నూజ్‌పై నియంత్రణ కోసం జరిగిన పోరాటం క్రీ. శ. 8వ-9వ శతాబ్దంలో కన్యాకుబ్జ (కన్నౌజ్)ని స్వాధీనం చేసుకునేందుకు భారతదేశ చరిత్రలో త్రైపాక్షిక పోరాటంగా పిలువబడుతుంది. త్రైపాక్షిక పోరాటం రెండు శతాబ్దాల పాటు కొనసాగింది మరియు సుదీర్ఘ పోరాటంలో మూడు రాజవంశాలను బలహీనపరిచింది. దీని ఫలితంగా దేశం యొక్క రాజకీయ విచ్ఛిన్నం ఏర్పడింది మరియు రాజ్‌పుత్‌ల పెరుగుదలకు మరియు తరువాత భారతదేశంపై దాడి చేయడానికి మధ్య-ప్రాచ్య దండయాత్రలకు లాభపడింది.

రాజ్‌పుత్‌ల విజృంభణ

రాజు కఠినమైన మరణం తర్వాత, భారత ఉపఖండంలో అంటే రాజ్‌పుత్‌లో కొత్త పాలక వర్గం ఉద్భవించింది. అసంఖ్యాక రాజ్‌పుత్ రాజవంశాలు భారత ఉపఖండం యొక్క రాజకీయాలకు కొత్త కోణాన్ని చెక్కాయి. రాజవంశ మార్పుల ద్వారా ప్రారంభ మధ్యయుగ భారతీయ చరిత్రలో రాజకీయ మార్పులు, ప్రతి రాజవంశం దాని స్వంత వంశావళి మరియు కాలక్రమాన్ని కలిగి ఉంది, ఇది భారతదేశంలోని పశ్చిమ మరియు మధ్య భాగంలో ముఖ్యంగా రాజస్థాన్, గుజరాత్ మరియు మధ్యప్రదేశ్‌లలో దాని పాలనను సూచిస్తుంది. 7వ శతాబ్దం నుండి 12వ శతాబ్దం వరకు మధ్యయుగపు తొలి యుగం రాజపుత్ర ఆధిపత్య యుగం మరియు వారి విభేదాలు టర్కో-ముస్లిం విజయాలకు మార్గం సుగమం చేశాయి.కన్నౌజ్ ప్రతిహారాల క్షీణత తర్వాత ఏర్పడిన ప్రధాన రాజపుత్ర రాజవంశాలు:

వాటిలో ముఖ్యమైనవి:

- ఉజ్జయిని మరియు ధార వద్ద రాజధానులతో మాల్వా యొక్క పరమారాస్
- కన్నౌజ్ యొక్క గహదవలస్
- ఢిల్లీ మరియు అజ్మీర్ యొక్క చౌహాన్లు దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాలలో చిన్న రాజవంశాలు,
- బుందేల్‌ఖండ్‌లోని చండేలాలు ఖజురహో దేవాలయాలను నిర్మించారు
- ఢిల్లీకి చెందిన తోమర్లు
- ఆధునిక జబల్పూర్ యొక్క కలచూరి
- మేవార్‌లోని గుహిలాలు లేదా సిసోడియాలు
- గుజరాత్ చాళుక్యులు
- బెంగాల్ పాలస్

రాజ్‌పుత్ రాజ్యాల క్రింద పరిపాలన:

రాజపుత్రులు ధైర్యవంతులు మరియు యోధుల తరగతి. పరిపాలనా వ్యవస్థ భూస్వామ్యమైనది మరియు రాజ్యాన్ని జాగీర్దార్లు జాగీర్లుగా విభజించారు. టిఅతను రాజ్‌పుత్ రాష్ట్రాల పరిపాలన కుల వ్యవస్థపై ఆధారపడింది. ఉన్నత కులానికి చెందిన వారు మాత్రమే పరిపాలనలో పనిచేయడానికి అనుమతించబడ్డారు.రాజు కూడా ఈ కులానికి చెందినవాడు.

రాష్ట్రం అనేక యూనిట్లుగా విభజించబడింది, ఒక్కొక్కటి ముఖియా లేదా ఆధిపత్య కుల నాయకుడి ఆధ్వర్యంలో ఉంది. తొలిదశలో, రాజు ఆ ఎస్టేట్ లేదా కుల-సమూహం ప్రయోజనాలకు వ్యతిరేకంగా ప్రవర్తిస్తే, నాయకులు అతనిని అధికారం నుండి తొలగించి భర్తీ చేయవచ్చు. అతనితో మరొక కుల-సమూహం నుండి. తరువాత, రాజు రాష్ట్ర అత్యున్నత అధిపతి అయ్యాడు మరియు మొత్తం కార్యనిర్వాహక, న్యాయవ్యవస్థ మరియు సైనిక ప్రభుత్వాన్ని నియంత్రించాడు. అతను తన అధికారం నుండి భర్తీ చేయలేదు. మంత్రి మండలి అన్ని ప్రధాన విధాన సమస్యలపై ఒక కన్సల్టింగ్ ఫోరమ్‌గా పనిచేసింది.

భూమి శిస్తు విధానం

భూమి ఆదాయం ప్రధాన ఆదాయ వనరు, మరియు ఇది నేల సంతానోత్పత్తి, నీటిపారుదల మౌలిక సదుపాయాలు మరియు ఇతర అంశాల ఆధారంగా ఒక సూత్రాన్ని ఉపయోగించి లెక్కించబడుతుంది. భూమి రాబడి ఎక్కువగా వ్యవసాయ ఉత్పత్తులలో చెల్లించబడింది, మంచి కొలత కోసం కొద్దిగా నగదు వేయబడింది. అదనపు ఆదాయ వనరులు బహుమతులు, జరిమానాలు, ఖనిజాలు, అడవులు మరియు లీజుకు తీసుకున్న భూభాగాలు.

సమాజం

రాజపుత్ర సమాజానికి ఆధారం వంశం. ప్రతి వంశం నిజమైన లేదా ఊహాత్మకమైన సాధారణ పూర్వీకుల నుండి దాని సంతతిని గుర్తించింది. వంశాలు సాధారణంగా కాంపాక్ట్ భూభాగంలో ఆధిపత్యం చెలాయిస్తాయి. భూమి, కుటుంబం మరియు గౌరవం (మాన్) పట్ల అనుబంధం రాజపుత్రుల లక్షణం. ప్రతి రాజ్‌పుత్ రాష్ట్రాన్ని రాణా లేదా రావత్ సాధారణంగా అతని రక్త సోదరులుగా ఉన్న అతని ముఖ్యులతో కలిసి పాలించాలి.

సమాజంలోని రాజపుత్ర సంస్థకు ప్రయోజనాలు మరియు అప్రయోజనాలు రెండూ ఉన్నాయి. రాజ్‌పుత్‌ల మధ్య ఉన్న సోదరభావం మరియు సమానత్వ భావన ఒక ప్రయోజనం. కానీ అదే లక్షణం వారిలో క్రమశిక్షణను కొనసాగించడం కష్టతరం చేసింది. అనేక తరాలుగా కొనసాగిన కలహాలు రాజపుత్రుల మరొక బలహీనత. కానీ వారి ప్రాథమిక బలహీనత వారి ధోరణి ప్రత్యేక సమూహాలను ఏర్పరచడానికి, ప్రతి ఒక్కటి ఇతరులపై ఆధిపత్యాన్ని క్లెయిమ్ చేస్తుంది.

రాజపుత్ర సమాజాలు విజయాలు మరియు యుద్ధాలచే ఆధిపత్యం చెలాయించబడ్డాయి మరియు ప్రజల జీవన ప్రమాణాలలో విస్తృత వ్యత్యాసం కారణంగా నష్టపోయాయి. రాజపుత్రులు యుద్ధాన్ని ఒక క్రీడగా భావించారు. ఇది మరియు భూమి మరియు పశువుల కోసం పోరాటం వివిధ రాజ్‌పుత్ రాష్ట్రాల మధ్య నిరంతర

యుద్ధానికి దారితీసింది. దసరా పండుగను పురస్కరించుకుని తన పొరుగువారి భూభాగాలను ఆక్రమించుకోవడానికి సైన్యాన్ని నడిపించిన ఆదర్శ పాలకుడు. ఈ విధానం వల్ల గ్రామాల్లోనూ, పట్టణాల్లోనూ ప్రజలు తీవ్ర ఇబ్బందులు పడుతున్నారు.

కుల వ్యవస్థ:

కుల మరియు మత వ్యవస్థల విస్తృత అభ్యాసం ఉంది. రాజపుత్రులు కొత్త కులంగా తెరపైకి వచ్చారు. కాలక్రమేణా, విభిన్న కులాలకు చెందిన అన్ని కుటుంబాలు రాజపుత్రలుగా వర్గీకరించబడ్డాయి. మంత్రులు, బ్యూరోక్రాట్లు మరియు భూస్వామ్య అధిపతులు ఉన్నత వర్గానికి చెందినవారు, మరియు వారు విలాసవంతంగా మరియు గొప్పగా జీవించగలిగారు, తద్వారా వారు అదృష్టాన్ని పొందగలిగారు.

రాజపుత్రులు అంతఃపురాలు మరియు అనేక మంది సేవకులను కలిగి ఉండటం ద్వారా తమ సంపదను చాటుకున్నారు. మరోవైపు, భూస్వామ్య ప్రభువులు క్రూరత్వంతో విధించిన భూ రాబడి మరియు ఇతర పన్నులతో రైతులు కుంగిపోయారు లేదా బలవంతంగా పని చేయవలసి వచ్చింది. ఈ సమయంలో, అట్టడుగు వర్గాల వారు అనుభవించే బలహీనతలు మరింత తీవ్రమయ్యాయి. చేనేత కార్మికులు, మత్స్యకారులు, క్షురకులు మొదలైన చాలా మంది ఉద్యోగులు, అలాగే గిరిజనుల పట్ల క్రూరంగా ప్రవర్తించారు.

రాజ్‌పుత్ పాలకులు బ్రాహ్మణులకు మరియు కుల వ్యవస్థ యొక్క అధికారాలకు రక్షకులుగా నిలిచారు. ఆ విధంగా, కొన్ని రాజపుత్ర రాష్ట్రాల్లో బ్రాహ్మణులు భారత యూనియన్‌లో విలీనమయ్యే వరకు తక్కువ భూమి ఆదాయాన్ని వసూలు చేసే విధానం కొనసాగింది.

మహిళల పరిస్థితి

రాజ్‌పుత్‌లు స్త్రీల గౌరవానికి విలువనిస్తూ, వారితో గౌరవంగా ప్రవర్తించినప్పటికీ, వారు అసమంజసమైన మరియు వికలాంగ సమాజంలో జీవించారు. వేదాలను అధ్యయనం చేసే హక్కు నిమ్న కులాల స్త్రీలకు మాత్రమే పరిమితం చేయబడింది. మరోవైపు అధిక ఆదాయ కుటుంబాలు ఎక్కువ పాఠశాల విద్యను పొందాయి. స్త్రీల హక్కులు తీవ్రంగా పరిమితం చేయబడ్డాయి. వారు తమ భర్తల మృతదేహాల పక్కన ఉల్లాసంగా త్యాగం చేయాలని భావించారు.

మతం

ఆ కాలంలోని రాజ్‌పుత్ పాలకుల్లో ఎక్కువ మంది హిందూమతాన్ని సమర్థించేవారు, అయితే వారిలో కొందరు జైనమతాన్ని కూడా ఆదరించారు. వారు బ్రాహ్మణులకు మరియు దేవాలయాలకు గొప్ప విరాళాలు మరియు భూమిని మంజూరు చేశారు. ప్రముఖంగా వచ్చిన ఆలయ నిర్మాణ శైలిని నగారా అని పిలుస్తారు. దాదాపు

భారతదేశం అంతటా కనుగొనబడినప్పటికీ, ఈ శైలిలో నిర్మాణాలకు ప్రధాన కేంద్రాలు ఉత్తర భారతదేశం మరియు దక్కన్‌లో ఉన్నాయి.

విద్య– తత్వ శాస్త్రం

రాజపుత్ర పాలనలో కేవలం బ్రాహ్మణులు మరియు కొన్ని ఉన్నత–తరగతి కుటుంబాలు మాత్రమే పాఠశాలకు వెళ్లేందుకు అనుమతించబడ్డాయి. అధ్యయనం మరియు సంభాషణ కోసం అత్యంత ప్రజాదరణ పొందిన అంశాలు మతం మరియు తత్వశాస్త్రం.

వాస్తు శిల్పకళ

రాజ్‌పుత్‌లు కోటలు, రాజభవనాలు, చిత్తోర్ కోటలోని విక్టరీ టవర్, ఉదయపూర్‌లోని లేక్ ప్యాలెస్, హవామహల్ మరియు వారసత్వ నగరాలను నిర్మించడంలో వారి సంపద మరియు శౌర్యాన్ని ప్రదర్శించిన ప్రముఖ నిర్మాతలు.

18వ శతాబ్దంలో సవాయి జై సింగ్ నిర్మించిన ఖగోళ, వాతావరణ భవనం క్లిష్టమైన రాజపుత్ర వాస్తుశిల్పానికి కొన్ని ఉదాహరణలు. వారి ఖచ్చితత్వం, అధిక–నాణ్యత గల నీటిపారుదల కాలువలు, ఆనకట్టలు, సరస్సులకు కూడా వారు ప్రసిద్ధి చెందారు, ఇవి నేటికీ గౌరవించబడుతున్నాయి.

భాష, సాహిత్యం,

రాజపుత్ర పాలకులు కళలు మరియు అక్షరాలను కూడా ఆదరించారు.

- మాట్లాడే భాషలకు దగ్గరగా ఉన్న ఈ భాషలలో అపభ్రంశం మరియు ప్రాకృత సాహిత్యం ఉత్పత్తి అవుతూనే ఉంది. హిందీ, బెంగాలీ మరియు మరాఠీ వంటి ఆధునిక ఉత్తర భారత భాషలు ఈ కాలంలో ఈ ప్రసిద్ధ భాషల నుండి ఉద్భవించాయి.
- పృథ్వీరాజ్ చౌహాన్ యొక్క ఆస్థాన కవి అయిన చాంద్ బర్దాయి, పృథ్వీరాజ్ చౌహాన్ యొక్క సైనిక దోపిడీలను ప్రస్తావిస్తూ పృథ్వీరాజ్ రాసోను వ్రాసాడు.
- భాస్కరాచార్య ఖగోళ శాస్త్రానికి సంబంధించిన సిద్ధాంత శిరోమణి అనే పుస్తకాన్ని రచించారు.
- కల్హణ రాజతరంగిణి ('రాజుల నది')

చిత్ర కళలు :

- కుడ్య చిత్రాలు మరియు సూక్ష్మ కళా చిత్రాలు ప్రసిద్ధి చెందాయి.
- ఖజురహోలోని దేవాలయాలను చండేలలు నిర్మించారు.
- మౌంట్ అబూ వద్ద దిల్వారా ఆలయం

రాజ్‌పుత్ రాజ్యాల వైఫల్యం:

ఉత్తర భారతదేశంలో ఆధిపత్య పోరాటం ఈ రాజపుత్ర రాజ్యాలను ఒకదానితో ఒకటి సంఘర్షణలో ఉంచింది. కులాల మధ్య విభేదాలు ఇస్లామిక్ ఆక్రమణదారులు ప్రయోజనం పొందిన రాజ్యాలను కూడా బలహీనపరిచాయి. దండయాత్ర చేస్తున్న ఘురిద్‌లు మరియు గజ్నవిద్‌లు వారి దాడులలో విజయం సాధించడానికి వారి ఐక్యత లోపమే ఏకైక కారణం.

వాణిజ్యం దాని క్షీణత:

ఉత్తర భారతదేశంలో, క్రీ.శ. 750 – 1000 CE, ప్రధానంగా రెండు కారణాల వల్ల వాణిజ్యం మరియు వాణిజ్యంలో భారీ క్షీణతను చూసింది: ఉత్తర భారతదేశం రోమన్ సామ్రాజ్యంతో అభివృద్ధి చెందుతున్న వాణిజ్యాన్ని కలిగి ఉంది మరియు దాని పతనం వాణిజ్యాన్ని ఎక్కువగా ప్రభావితం చేసింది. ఇస్లాం పురోభివృద్ధి కారణంగా సస్సానిడ్ సామ్రాజ్యం (ఇరానియన్) క్షీణించడం భారత భూభాగంలోని విదేశీ వాణిజ్యానికి భారీ దెబ్బ తగిలింది.బంగారం మరియు వెండి పరంగా భారతదేశం యొక్క సంపద ప్రధానంగా దాని విదేశీ వాణిజ్యం కారణంగా ఉంది.

భారత దేశంపై ప్రభావం:

ప్రారంభ మధ్యయుగ కాలం మొత్తం పరిణామాలు భారతదేశంలో సముద్ర మార్పును తీసుకొచ్చాయి. రాజకీయంగా, క్రీ. శ. 750, క్రీ. శ. 1200 మధ్య కాలం అనేక ప్రాంతీయ రాష్ట్రాల పెరుగుదలతో ప్రారంభ మధ్యయుగ కాలం. ఈ కాలంలో రాష్ట్ర నిర్మాణం తరచుగా "వికేంద్రీకృత" రాజకీయ వ్యవస్థగా వర్ణించబడింది. ఇది విదేశీ వాణిజ్యం క్షీణించడం వల్ల ఆర్థిక క్షీణత కాలం. కొత్త ప్రాంతీయ రాజ్యాలు కొత్త ప్రాంతీయ సాంస్కృతిక మండలాల ఆవిర్భావానికి దారితీశాయి.

కానీ అధికారం, భూమి కోసం పోరాటాలు, ఘర్షణలు మధ్య-ప్రాచ్య దేశాలు, టర్క్స్, ఇతర ఇస్లామిక్ తెగల దండయాత్రలు, దాడులకు దారితీశాయి. కుల వ్యవస్థ కఠినంగా ఉండేది. చదువు లేకపోవడంతో సమాజ ప్రగతి కుంటుపడింది. ఆర్కిటెక్చర్‌కు ప్రాధాన్యత ఇచ్చారు.

ప్రశ్నలు:

చిన్న ప్రశ్నలు

1. కన్నౌజ్
2. మహిళల పరిస్థితి
3. రాజపుత్ర యుగంలో పన్నులు
4. వర్తకం మరియు వాణిజ్యం
5. విద్య మరియు సైన్స్
6. సాహిత్యం

సులభమైన ప్రశ్నలు

7. భారతదేశంలోని ప్రారంభ మధ్యయుగ కాలంలో ఏ మూడు శక్తులు రాజకీయ శక్తులుగా ఉద్భవించాయి? వివరించండి.
8. త్రైపాక్షిక పోరాటం మరియు మన దేశం, భారతదేశంపై దాని ప్రభావం ఏమిటి? చర్చించండి.
9. రాజపుత్రులు మరియు వారి పరిపాలనపై వ్రాయండి?
10. రాజపుత్రుల కాలంలో సమాజం ఎలా ఉండేది?
11. రాజ్‌పుత్ కాలంలో జరిగిన మొత్తం పరిణామాలు ఏమిటి? ఎక్స్ప్రెస్.
12. రాజపుత్రుల క్షీణతకు కారణాలు ఏమిటి?

★★★★★★★

పాఠం – 12

దక్షిణ భారత రాజ్యాల ఆవిర్భావం 6 వ శతాబ్దం నుండి 13 వ శతాబ్దం వరకు

పరిచయం

'దక్కన్' అనే పదానికి భాషాపరంగా భారతదేశ భూభాగంలోని దక్షిణ ద్వీపకల్ప భాగం అని అర్థం. క్రీ.శ 1945లో హైద్రాబాద్ లో జరిగిన దక్షిణ భారత చరిత్ర సమావేశంలో దక్కన్ భౌగోళిక సరిహద్దులను పేర్కొనారు. దీని ప్రకారం ఉత్తరాన తపతి నది నుండి దక్షిణాన చివరి భూభాగం వరకు, తూర్పు సముద్రం నుంచి పడమర సముద్రం వరకు ఉన్న భూభాగమే దక్కన్. సాధారణంగా వింధ్య పర్వతాలు, నర్మదా నదికి దక్షిణాన తూర్పు నుంచి పడమర వరకు ఉన్న భూభాగాన్ని దక్షిణ భారతదేశంగా వ్యవహరిస్తారు. ప్రధానంగా దక్షిణ భారతదేశాన్ని 6వ శతాబ్దంలో నుండి పల్లవ, చాళుక్య, రాష్ట్రకూట, చోళ, కాకతీయ రాజ వంశాల వారు పాలన చేశారు.

లక్ష్యాలు

1. దక్షిణ భారత రాజ్యాల గురించి జ్ఞానం పొందడం
2. రాజకీయ పరిస్థితులు మరియు వర్ణ వ్యవస్థ
3. సమాజం మరియు స్త్రీ పరిస్థితులు
4. పాలకుల మధ్య సంఘర్షణలు
5. ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు వాణిజ్య సంబంధాలు
6. సామాజిక–రాజకీయ సంబంధాలు
7. కళ మరియు నిర్మాణ వృద్ధి
8. సంస్కర్త మరియు మార్పు
9. నీటిపారుదల పరిణామాలు

అభ్యాస ఫలితాలు

1. రాజకీయ పరిస్థితులు మరియు ప్రజల జీవితాన్ని అర్థం చేసుకోవడం
2. పోరాటాలు మరియు విజయాలు
3. భూస్వామ్య విధానం మరియు ప్రజలపై పన్ను భారం
4. భూమి ఆక్రమిత స్థలం మరియు నీటి సౌకర్యాల అభివృద్ధి
5. పరిపాలనా విధానాలు మరియు ప్రజల సంక్షేమం
6. కళ మరియు నిర్మాణ శైలి

కాంచీపురం పల్లవులు (క్రీ.శ 551-796)

కాంచీపురాన్ని పరిపాలించిన పల్లవులు, బాదమి చాళుక్యులు, మధురై పాండ్యులు సమకాలిన పాలకులు వారు. ప్రస్తుత తమిళ, కన్నడ ప్రాంతాలను పరిపాలించారు. కావేరి, తుంగభద్ర డెల్టా పైన అధికారం సాధించేందుకు వీరు నిరంతరం యుద్దాల్లో మునిగి ఉండేవారు. ఎక్కువ కాలం యుద్ధంలో గడిపినా సాంస్కృతికాభివృద్ధికి ఎటువంటి ఆటంకం కలుగలేదు. ఈ కాలంలో హిందూ మతం పూర్వవైభవాన్ని పొందింది. తమిళ, కన్నడ భాషల్లో గొప్ప రచనలు వెలువడ్డాయి. ఈ అనుకూల పరిస్థితులు శిల్పకళ, చిత్రలేఖనం, సంగీతం వంటి కళలు అభివృద్ధి చెందేందుకు దోహదం చేశాయి. సింహవిష్ణు నాయకత్వంలో పల్లవులు తమిళ దేశంలో అత్యంత బలవంతులుగా పేరు పొందారు. సింహవిష్ణు అనంతరం అతడి కుమారుడు మహేంద్రవర్మ సింహసనాన్ని అదిష్టించాడు. ఇతడు యుద్ధ వీరుడు. శాంతిదూత. పల్లవ, చాళుక్య, పల్లవ పాండ్య ఘర్షణకు ఇతడి పాలనా కాలం సాక్ష్యంగా నిలిచింది. బాదమీ చాళుక్య రాజు రెండవ పులకేశి క్రీ.శ 610 లో మహేంద్రవర్మను ఓడించాడు. మొదట జైన మతస్థుడైన మహేంద్రవర్మ తరవాత శైవుడిగా మారాడు. మహేంద్రవర్మ గొప్పకవి, సంగీతవేత్త, శిల్పకళాభిమాని. అతడు సంస్కృత భాషలో 'మత్త విలాస ప్రహసనం' అనే నాటకాన్ని రచించాడు. ఇతడికి మత్తవిలాస, విచిత్రచిత్త, చిత్రకారప్రలి, గుణభార మొదలగు బిరుదులు ఉన్నాయి.

మొదటి నరసింహవర్మ (క్రీ.శ 630 -660) :-

మొదటి నరసింహవర్మ మహేంద్రవర్మ కుమారుడు, వారసుడు. ఇతడు తన పాలన తొలి రోజుల్లో మణిమంగళం యుద్ధంలో బాదామీ చాళుక్య రాజు రెండవ పులకేశిని ఓడించి, అంతమొందించి వారి రాజధాని బాదామిని దోచుకొన్నాడు. సింహాల రాజు మానవ వర్మ శరణార్థిగా నరసింహవర్మ ఆస్థానానికి వచ్చి సహాయం అర్థించాడు. దీంతో నర్సింహవర్మ రెండు నౌకా దండ యాత్రలను చేసి మానవ వర్మను సిలోన్ సింహాసనంపై ఆశీనుడిని చేసాడు. చోళులు, పాండ్యులతో యుద్ధం చేసి వారిని ఓడించాడు.

చాళుక్యులు:

దక్కన్ దక్షిణ భారత దేశాన్ని పరిపాలించిన రాజవంశాల్లో చాళుక్యులు ప్రధానమైన వారు. చాళుక్యులను మూడు వంశాలుగా విభజించవచ్చు .

బాదామీ చాళుక్యులు

కళ్యాణి చాళుణ్యులు

వేంగి చాళుక్యులు

అనేవి ఆ మూడు వంశాలు చాళుక్యులు కాంచీపురాన్ని పరిపాలించిన పల్లవులకు సమకాలికులు.

క్రీ.శ 6వ శతాబ్దం నుంచి 8వ శతాబ్దం వరకు తిరిగి క్రీ. శ. 10వ శతాబ్దం నుంచి 12వ శతాబ్దం వరకు దక్షిణ భారత దేశాన్ని పరిపాలించారు. బాదామీ చాళుక్య రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన మొదటి పాలకుడు జయసింహ వల్లభుడు. అతను వింధ్య పర్వతాలు కృష్ణా నది మధ్య ఉన్న దక్షిణాపథాన్ని పరిపాలించాడు. కానీ బాదామి రాజుల్లో మొదటి సార్వభౌముడు మొదటి పులికేశి. ఇతను క్రీ. శ. 535లో సింహసనాన్ని అదిష్టించి 566 వరకు పరిపాలించాడు. బాదామి చాళుక్య రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన రాజులందరిలో గొప్పవాడు రెండవ పులకేశి క్రీ.శ 609-642. అతడు క్రీ.శ. 609 లో బాదామి చాళుక్య సింహాసనాన్ని అదిష్టించాడు. కదంబులు, గాంగులు వంటి శత్రువులపై దండయాత్రలు చేశాడు. రెండవ పులకేశి పల్లవ రాజ్యంపై దండెత్తి మహేంద్ర వర్మను పుల్లల్లూరు యుద్ధంలో ఓడించాడు. వేంగి ప్రాంతాన్ని జయించి సోదరుడైన కుబ్జ విష్ణువర్ధనుని పాలకునిగా నియమించాడు.

రెండవ పులకేశి విజయులన్నింటిలో ముఖ్యమైంది. పుశ్యభూతి వంశ రాజైన హర్షవర్థనుడు దక్షిణా పతంపై దండెత్తిరాగా అతని సేవలను రెండో పులకేశి నర్మాదానది తీరంలో ఓడించి 'పరమేశ్వర' అనే బిరుదు పొందాడు. రెండవ పులకేశి నర్మదా యుద్ధంలో హర్షవర్ధనుడిని ఓడించి పుష్యభూతి సైన్యం నుంచి దక్షిణా పథాన్ని రక్షించాడు. అయితే రెండవ పులకేశి నర్మదా యుద్ధంలో హర్షుడిని ఓడించి పుష్యభూతి సైన్యాల నుంచి దక్షిణా పథాన్ని రక్షించాడు. అయితే రెండవ పులకేశి చివరి రోజులు విషాదాంతమయ్యాయి. క్రీ. శ. 642లో జరిగిన మణిమంగళం యుద్ధంలో రెండవ పులకేశి పల్లవరాజు చేతిలో ఓడిపోయి మరణించాడు.

చోళులు :-

దక్షిణ భారత దేశ చరిత్రలో రాజకీయ సాంస్కృతిక రంగాల్లో విశేషమైన విజయాలను సాధించిన తంజావూరు చోళులకు ప్రత్యేక స్థానం ఉంది. అశోకుడి 2వ, 12వ శిలాశాసనాల్లో చోళులకు గురించిన ప్రస్థావన ఉంది. క్రీ.శ 850వ సం:లో విజయాలయుడు స్వతంత్ర చోళ రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. అతడి రాజధాని "ఉరయ్యార్". ఇతడు పల్లవుల వద్ద ఉద్యోగి. ముత్తరియార్ పాలకుల నుంచి విజయాలయాడు తంజావూరు స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు.

చోళుల గూర్చి తెలిపే శాసనం ఉత్తరమేరుర్ శాసనం. దీని ద్వారా చోళుల గూర్చి తెలుసుకోవచ్చు. ఇతడు పాండ్యులను ఓడించి మధురైని సాధీనం చేసుకొన్నాడు. ఈ విజయానికి చిహ్నంగా పరాంతకుడు 'మధురైకొండ' అనే బిరుదును స్వీకరించాడు. రాష్ట్రకూట పాలకుడు 3వ కృష్ణుడి చేతిలో పరాంతకుడు ఓడిపోవడం చోళ రాష్ట్రంలో అరాచకానికి దారితీసింది.

రెండవ పరాంతకుడి కుమారుడైన రాజరాజు క్రీ.శ 985- 1014, మొదటి రాజేంద్ర చోళుడు మొదటి రాజాధిరాజులు చోళ పాలకుల్లో గొప్పవారు. క్రీ.శ 985లో రాజరాజు సింహాసనాన్ని అదిష్టించడంతో చోళ చరిత్రలో నూతన శకం ప్రారంభమైంది. ఇతనికి జయగొండ, చోళ మార్తండ మొ:గు బిరుదులున్నాయి.

నౌకాదళంతో దాడి చేసి మలయా ద్వీపాన్ని ఆక్రమించి నాశనం చేశాడు. శ్రీలంక మీద యుద్ధం చేసి అనురాధ పురాన్ని 'ఉత్తర సింహళం" నాశనం చేశాడు ఉత్తర సింహళానికి ముమ్మడి చోళమండలమని నామకరణం చేశాడు. కొందరు పండితులు లక్ష్య డీవులను, మాల్దీవులను ఆక్రమించాడని వేర్కొన్నారు. భూమిని సర్వే చేయించాడు. తంజావూరులో బృహదీశ్వరాలయం నిర్మించాడు.

చోళుల కాలంలో అభివృద్ధి చెందిన స్థానిక పరిపాలన:-

చోళుల పరిపాలన వవస్థలోని ముఖ్య లక్షణం వారి స్థానిక స్వపరిపాలనా విధానం. చోళుల గ్రామ పరిపాలననే 'స్థానిక స్వపరిపాలన' అని కూడా అంటారు. మొదటి పరాంతుకని ఉత్తర మేరూరు శాసనంలోనూ కులోత్తుంగుని శాసనాల్లోనూ చోళుల గ్రామ పరిపాలన పద్ధతి వివరించబడింది. గ్రామాలకు స్వయంప్రతిపత్తి అధికారులు కల్పించి గ్రామ స్వరాజ్యానికి చోళులు నాంది పలికారు. వీరి గ్రామ పాలన వ్యవస్థ నేటి తరాలకు మార్గదర్శకమైంది

గ్రామ సభలు :- చోళుల కాలంలో 3 రకాల గ్రామ సభలుండేవి. 1) ఉర్, 2) సభ, 3) నగరం

1) ఉర్:- సామాన్యుల గ్రామసభ

2) సభ:- బ్రాహ్మణలు నివసించే గ్రామలలో ఉండేవి

3) నగరం:- వర్తకులకు సంబంధించిన సభ

గ్రామ సభలు వాటి కమీటీల ద్వారా గ్రామసేవ చేసేవి. ఈ కమిటీలను 'వారియం' లు అనే వారు. గ్రామ కమిటీల సభ్యులను గ్రామ అసెంబ్లీ సభ్యులు ఎన్నుకునేవారు. గ్రామసభలు సంపూర్ణ సార్వభౌమ స్వయం ప్రతిపత్తి అధికారాలు చెలాయించాయి

గ్రామసభ్యుల ఎంపిక విధానం:-

చోళుల కాలంలో ప్రతి గ్రామాన్ని అనేక వార్డులుగా విభజించారు. ప్రతి వార్డు నుండి ఒక సభ్యున్ని లాటరీ ద్వారా ఎన్నుకునేవారు. వారికి క్రింది అర్హతలు ఉండాలి. అవి: -

1) వయస్సు 35 నుంచి మధ్య ఉండాలి.

2) ఆ గ్రామ సభల ఎంపికకు నామినేట్ చేయబడిన వ్యక్తుల పేర్లు తాళపత్రాలపై రాసేవారు. వీటిని కూడువోలే అనేవారు. గ్రామ పౌరులందరికీ సామాజిక సేవా బాధ్యత గ్రామసభ నేర్పేది. గ్రామ వికాసమే సామ్రాజ్య వికాసమని గ్రామ అభివృద్దే చక్రవర్తి ఏకైక లక్ష్యమని చోళులు ఉద్ఘాటించారు.

మొదటి రాజేంద్రుడు :– మొదటి రాజరాజు కుకొమారుడు మొదటి రాజేంద్రుడు ఇతడు క్రీ. శ. 1014 నుంచి 1044 వరకు పరిపాలించాడు. క్రీ. శ.1029 సిలోన్ పై దండెత్తి విజయం సాధించాడు. అరేబియా సముద్ర తీరంపై భారతీయ నౌకాదళం అధిపత్యాన్ని నెలకొల్పినవాడు. మొదటి రాజేంద్ర చోళుడు ఉత్తర భారతదేశంపై దండెత్తి గంగానది వరకు దండయాత్ర చేసి బెంగాల్ పాల వంశీయుడైన మహిపాలుని ఓడించి గంపైకొండ చోళపురం అను నగరాన్ని నిర్మించి రాజధానిగా చేసుకొన్నాడు. క్రీ.శ. 1025 సం:లో సుమత్రాలోని శైలేంద్ర వంశీయుల శ్రీవిజయ రాష్ట్రాలపై దండెత్తి అఖండ విజయాన్ని సాధించాడు. దీన్ని చరిత్రకారులు మహోన్నత సైనిక విజయంగా వర్ణించారు.

మొదటి రాజాధిరాజు:– మొదటి రాజేంద్రచోళుని కుమారుడు ఇతను. ఇతను 11 సం:లు పాలన చేశాడు. ఇతని పాలనా కాలమంతా పొరుగు రాజ్యాలతో యుద్ధాలతో గడిచింది. క్రీ.శ 1052లో జరిగిన 'కొప్పం' యుద్ధంలో చాళుక్యుల సైన్యం చేతిలో ప్రాణాలు కోల్పోయుడు.

రాష్ట్రకూటులు :

రాష్ట్రకూటులు అనే పదానికి రాష్ట్రం అనే పరిపాలనా విభాగాలకు అధిపతులు అని అర్థం. బాదామి చాళుక్యుల కాలంలో వీరు స్థానిక పాలకులు. చివరి బాదామి చాళ్ళుక్య రాజు కీర్తివర్మను ఓడించి క్రీ.శ.752వ సం:లో దంతిదుర్గుడు స్వతంత్ర రాష్ట్రకూట రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. ఇతడు వారసులు లేండా మరణించడంతో సమీప బంధువు అయిన మొదటి కష్ణుడు బాదామి చాళుక్య పాలనకు చరమగీతం పాడి రాష్ట్రకూట సార్వభౌమత్వాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు. ఇందులో ధృవుడు, మూడవ గోవిందుడు, మొదటి అమోఘవర్ష, రెండవకృష్ణుడు రాష్ట్రకూట రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన పాలకుల్లో ముఖ్యమైనవారు.

కాకతీయులు :–

మధ్యయుగంలో తెలుగు ప్రాంతాలను హమమకొండ, వరంగల్ కేంద్రంగా కాకతీయులు పరిపాలించారు. వీరియొక్క ప్రస్తావన మొదటిసారిను చాళుక్య రాజైన దానార్ణవుని మాంగల్లు శాసనం (క్రీ. శ.956)లో ఉంది. కాకత్య గుండవ ఈ వంశ మూలపురుషుడు అని ఈ శాసనం పేర్కొన్నది. ఇతడు తూర్పు చాళుక్యుల కాలంలో మఱుకొండ ప్రాంతంలోని కొరవి ప్రాంతానికి అధిపతిగా వ్యవహరించాడు. కాకతీయ పాలకులను చరి త్ర కారులు రెండు రకాలుగా వర్గీకరించారు –

1) సామంత కాకతీయులు 2) స్వతంత్ర కాకతీయులు

సామంత కాకతీయుల్లో గుండ్యన, మొదటి ప్రోలరాజు, రెండో ప్రోలరాజు, మొదటి బేతంరాజు ముఖ్యులు. వీరు చాళుక్యుల వద్ద విశ్వాసపాత్రులుగా పని చేసిరి. వారి యజమానులు బలహీనంకావడంతో రెండో ప్రోలరాజు,

ముప్పమాంబల కుమారుడైన రుద్రదేవుడు (క్రీ.శ 1158–1195) క్రీ.శ. 1163లో స్వతంత్ర్యాన్ని ప్రకటించుకొన్నాడు. ఈ విషయాన్ని అతడు వేయించిన హనుమకొండ వేయిస్తంభాల గుడి శాసనం పేర్కొంటుంది.

సార్వభౌమ కాకతీమరాజులు: స్వతంత్ర్య కాకతీయ రాజ్యస్థాపకుడు రుద్రదేవుడు. ఇతడు క్రీ.శ.1163 లో సింహాసనం అధిష్ఠించి క్రీ.శ. 1195 వరకు సమర్ధవంతంగా పరిపాలించాడు. నేటి తెలంగాణా ప్రాంతంపై తన ఆధిపత్యాన్ని నెలకొల్పినాడు. ఇతని వేయిస్తంభాల గుడి శాసనం అతనిచే ఓడించబడిన స్థానిక నాయకుల పేర్లను ప్రస్తావిస్తుంది. ఇతడి కాలంలో సమకాలీన యాదవ రాజులతో తీరాంధ్రప్రాంతాన్ని ఏలుతున్న పాలకులతో కాకతీయులకు వైరం ఏర్పడింది. రుద్రదేవుని మరణానంతరం అతని సోదరుడైన మహదేవుడు క్రీ.శ. 1195లో సింహాసనం అధిష్ఠించి క్రీ.శ.1195 వరకు ఐదేండ్ల పాటు పరిపాలించాడు. ఇతడు యాదవుల చేతిలో యుద్ధంలో ప్రాణాలు కోల్పోయాడు.

కాకతీయ చక్రవర్తుల్లో ఘనడు గణపతీదేవుడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1195లో సింహసనం అధిష్టించి అరవైమూడేండ్ల పాటు ఏకదాటిగా క్రీ.శ. 1262 వరకు పరిపాలించాడు. ఇతని కాలంలో రేచెర్ల రుద్ర సేనాని కాకతీయ రాజ్య రక్షణలో, అధికార విస్తరణలో కీలకపాత్ర పోషించాడు. గణపతి దేవుడు గొప్ప యోధుడు, రాజనీతిజ్ఞుడు, పరిపాలనావేత్త. ఇతని కాలంలో కాకతీయుల కీర్తిప్రతిష్టలు యావత్ దక్కన్, దక్షిణాపథంలో వ్యాపించాయి. ఇతని శాసనాలు తీరాంధ్రపై ఇతని సైన్యాలు దండెత్తి అక్కడి పాలకులను ఓడించి, కాకతీయుల సార్వభౌమాధికారాన్ని నెలకొల్పినాయని పేర్కొంటున్నాయి. తెలుగు భాష మాట్లాడే ప్రజలందరిని సమైక్యం చేయడంలో ఇతడు విజయం సాధించాడు. గోదావరీ తీరాన రాజ్యమేలుతున్న వెలనాటి పాలకుడైన వృధ్విశ్వరున్ని గణపతిదేవుని నేనలు ఓడించాయి. కృష్ణ ముఖద్వారంలో ఉన్నా దివిసీమను ఏలుతున్న అయ్యవంశ పాలకులను ఓడించిన గణపతిదేవుడు వారితో స్నేహ, వైవాహిక సంబంధాలను నెలకొల్పుకున్నాడు. యువకుడైన జయపను తన కొలువులో బాధ్యతాయుతమైన పదవిలో నియమించాడు. ఇది గణపతిదేవుని రాజనీతిజ్ఞతకు నిదర్శనం. గణపతిదేవుని కాలంలో మాదవరాజైన సింఘన కాకతీయ రాజ్యంపై దండెత్తి రాగా దాన్ని కాకతీయు సేనలు తిప్పికొట్టాయి. గణపతిదేవుని కాలంలో కాకతీయ రాజ్యం అన్ని రంగాల్లో సర్వతోముఖాభివృద్ధి సాధించింది. వ్యవసాయము, చేతివృత్తులు, వర్తకం అభివృద్ధి చెందాయి. మోటుపల్లి విదేశీ వ్యాపారానికి ప్రధాన కేంద్రంగా ఉండింది. నెల్లూరు రాజైన తెలుగుచోడు రాజు మనుమసిద్ధితో ఇతడు స్నేహం కలిగి ఉన్నాడు. చివరకు నెల్లూరు రాజ్యంపై క్రీ.శ. 1263 లో పాండ్యసేనలు దండెత్తి వచ్చాయి. జటావర్మన్ సుందరపాండ్యుని చేతిలో కాకతీయ సేనలు ముత్తుకూర్ వద్ద జరిగిన యుద్దంలో ఓటమి పాలయ్యాయి. ఇది గణపతి దేవుని కీర్తి ప్రతిష్టలకు తీవ్ర భంగం కలిగించింది. ఈ పరాజయం తరువాత గణపతిదేవుడు రాజ్యనిర్వహణ బాధ్యతల నుంచి తప్పుకొన్నాడు. తనకు మగ

సంతానం లేనందున, కుమార్తెయైన రుద్రమదేవిని తన వారసురాలిగా ప్రకటించాడు. క్రీ.శ. 1268లో గణపతి దేవుడు మరణించాడు.

రుద్రమదేవి క్రీశ. 1263లో కాకతీయ రాజ్య సింహాసనం అధిష్టించి క్రీ.శ. 1289 వరకు పరిపాలించింది. తెలుగుదేశం పరిపాలించిన తొలి మహిళా పాలకురాలు రుద్రమదేవి. తండ్రి పర్యవేక్షణలో రాజ్యనిర్వహణలో సైనిక శిక్షణ పొందింది. తన పరిపాలనా కాలంలో చెలరేగిన అంతరంగిక తిరుగుబాట్లను అణిచివేసింది. యాదవ సేనలు కాకతీయ రాజ్యంపై దండెత్తిరాగా రుద్రమదేవి సేనలు వారిని ఓడించాయి. ఆమె రాయగజకేసరి బిరుదు ధరించింది. రుద్రమదేవి కాలంలో కాకతీయ రాజ్యం అన్ని రంగాల్లో అభివృద్ధి సాధించింది. క్రీ.శ. 1289లో త్రిపురాంతకం ప్రాంతంలో ఆమె అధికారిగా ఉన్న కాయస్థ అంబదేవుడు, అతని సమర్ధకులు గొప్ప తిరుగుబాటు లేవదీసారు. రుద్రమదేవి తన సైన్యాలతో స్వయంగా ఈ తిరుగుబాటును అణిచివేయడానికి బయలుదేరింది. కాని దురదృష్టవశాత్తు శత్రుసేనల చేతిలో ఆమె మరణించింది. ఈ విషయాన్ని నల్గొండ జిల్లా చందుపట్ల శాసనం (క్రీ.శ. 1289) సమర్థిస్తుంది. రుద్రమదేవి కాలంలో వెనీస్ నగర యాత్రికుడు మార్కోపోలో కాకతీయ రాజ్యాన్ని సందర్శించాడు. ఇతడు మోటుపల్లి రేవులో కొనసాగుతున్న భారీ విదేశీ వ్యాపారాన్ని, అక్కడి అధికారుల ఏర్పాట్లను ఎంతో ప్రశంసించాడు. రుద్రమదేవికి మగ సంతానం లేనందున ఆమె తన మనుమడైన రెండో ప్రతాపరుద్రున్ని క్రీ.శ. 1289కు ముందే వారసునిగా ప్రకటించి పరిపాలనా వ్యవహారాల్లో శిక్షణ ఇచ్చింది. క్రీ. శ.1289లో కాకతీయ రాజ్య అధికారం చేపట్టిన రెండో ప్రతాపరుద్రుడు మహాపరాక్రమశాలి. రాజ్యాధికారాన్ని సుస్థిరం చేయడానికై అన్ని రకాలుగా కృషిచేసాడు. స్థానిక తిరుగుబాట్లను అణిచివేసాడు. సమకాలీన యాదవ, హోయసాల, పాండ్య రాజులతో యుద్ధాలు చేసి విజయాలు సాధించాడు. ఇతని కాలంలోనే ఉత్తరాపథంలో అధికారం నెలకొల్పిన ఢిల్లీ సుల్తానుల సేనలు దండయాత్రలు ప్రారంభించాయి. ఖిల్జీల కాలంలో యాదవ రాజ్యంపై తొలి దాడి జరిగింది. అక్కడి విజయంతో ఢిల్లీ సుల్తానేత్ సేనలు హోయసాల, కాకతీయ, పాండ్య రాజ్యాలపై దాడి చేసాయి. క్రీ. శ. 1296-1316 మధ్యకాలంలో కాకతీయ రాజ్యంపై ఖిల్జీ సైన్యాలు దాడిచేసాయి. పరాజయం పాలైన రెండో ప్రతాపరుద్రుడు ఢిల్లీ సుల్తాన్ సార్వభౌమాధికారాన్ని అంగీకరించాడు, కప్పం చెల్లించాడు. క్రీ.శ. 1320లో ఢిల్లీ సుల్తానేత్ అధికారాన్ని చేపట్టిన తుఘ్లక్ వంశ పాలకులు తమ దాడులను కాకతీయ రాజ్యంపై తీవ్రతరం చేసాయి. క్రీ.శ. 1322 లో ఘియాజుద్దీన్ తుగ్లక్ తన కుమారుడైన జూనాఖాన్ నేతృత్వంలో భారీ సైన్యాన్ని కాకతీయ రాజ్యంపైకి పంపాడు. ఈ సారి కాకతీయ సేనలు చివరి వరకు వీరోచితంగా పోరాడినాయి. చివరకు పరాజయం పొందాయి. వరంగల్ ఢిల్లీ సేనల వశమైంది. రెండో ప్రతాపరుద్రుడు, అతని అధికారులు బందీలయ్యారు. తెలంగాణా ప్రాంతం ఢిల్లీ సుల్తాన్ సామ్రాజ్యంలో విలీనమైంది. ఢిల్లీకి బందీగా తీసుకెళ్తున్న సమయంలో బందీలయ్యారు. తెలంగాణా ప్రాంతం ఢిల్లీ సుల్తాన్ సామ్రాజ్యంలో విలీనమైంది. డిల్లీకి బందీగా తీసుకెళ్తున్న

సమయంలో రెండో ప్రతాపరుద్రుడు, నర్మదానదిలో దూకి ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడు. ఇతనితో ఆంధ్రదేశంలో కాకతీయుల పాలన ముగిసింది.

కాకతీయలు రాజ్యవ్యవస్థ, సమాజం, మతం, సంస్కృతి విశేషాలు.

ఆంధ్రదేశాన్ని సుమారుగా శతాబ్దంన్నర కాలం స్వతంత్రంగా పరిపాలించిన కాకతీయులు ప్రజానురంజకమైన సుస్థిర పరిపాలనా వ్యవస్థను రుపొందిందారు. సంప్రదాయబద్ధమైన రాజరిక వ్యవస్థ కొనసాగింది. మంత్రివర్గం, ఇతర ఉన్నతాధికారులు, నియోగిధిపతులు, నాయకులు, మండలికులు పరిపాలనా నిర్వహణలో చక్రవర్తికి సహకరించారు. కాకతీయులు సైనిక వ్యవస్థలో అత్యంత విశిష్టమైన నాయంకర విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. సైన్యాలను నడపడంలో అనుభవం ఉన్న వారిని నాయకులుగా నియమించారు. నాయకులకు నిర్దిష్ట సంఖ్యలో పోషించాల్సిన సేనల సంఖ్యను నిర్ధారించారు. నాయంకర సైన్యాలు కాకతీయుల విజయాల్లో కీలక పాత్ర పోషించాయి.

నాయంకర వ్యవస్థ

కాకతీయ సైనిక వ్యవస్థలో నాయంకర విధానం ఎంతో ప్రాధాన్యత కలిగి ఉండేది. చక్రవర్తి నాయకులను కేవలం ప్రతిభ ఆధారంగా నియమించేవాడు. ఈ పదవి వంశపారంపర్య హక్కు కాదు. ప్రతి నాయకుడు నిర్ధారించిన సంఖ్య ప్రకారం సేనలను పోషించేవాడు. రాజు కోరినప్పుడు తన సేనలతో యుద్ధాల్లో పాల్గొనేవాడు. నాయంకర సైన్యాల పోషణకై కొన్ని గ్రామాలు, వాటి ఆదాయం కేటాయించాడు. విక్రమనాథుని ప్రతాప చరిత్ర ప్రకారం రెండో ప్రతాపరుద్రుని సేవలో 72 మంది నాయకులు ఉండేవారు.

కాకతీయ యుగంలో సమాజం కుల వ్యవస్థపై ఆధారపడింది. కాకతీములు శూద్రులు. వీరు జైన, శైవమతాలను ఆరాధించారు. ప్రసిద్ధ శైవ పండితులైన రామేశ్వర దీక్షితార్, విశ్వేశ్వర శివాచార్య రాజగురువులుగా ఆదరణ అందుకొన్నారు. వైష్ణవ మతం కూడా ఆదరింపబడింది. రుద్రదేవుని కాలంలో వీరశైవం రాజాధరణ, ప్రజాధరణ పొందింది. క్రీడాభిరామంలో సమాజంలోని కులాలు, ఉపకులాల ప్రస్తావన ఉంది. బ్రాహ్మణులకు సంఘంలో గౌరవపదమైన స్థానం కల్పించబడింది. సతీ పద్ధతి, కులవ్యవస్థ, బాల్య వివాహలు ఆనాటి దురాచారాలు. క్రీడాభిరామంలో వల్లభరాయుడు వేశ్యవృత్తి వివరాలు పేర్కొన్నాడు. సంగీతం, నాట్యం మొదలైనవి ఆనాటి ప్రధాన వినోదాలు.

కాకతీయుల కాలంలో వ్యవసాయమే ప్రజల ముఖ్యవృత్తి. ప్రభుత్వానికి భూమిశిస్తు ప్రధాన ఆదాయం. వ్యవసాయ భూమిని మగాణి, మెట్ట అని శాసనాల్లో పేర్కొన్నారు. వ్యవసాయ భూములను అచ్చికట్టు భూములు అనేవారు. పండిన పంటలో 1/6 వ వంతు భూమిశిస్తును ధన లేదా ధాన్యరూపంలో చెల్లించేవారు. వీరి కాలంలో కుల వృత్తులు అభివృద్ధి సాధించాయి. శ్రేణులు బలోపేతమయ్యాయి. వివిధ రకాల కుల వృత్తులు నిర్వహించేవారు.

పన్నులు చెల్లించేవారు. కాకతీయుల వ్యవసాయాభివృద్ధికై అనేక చెరువులు, కాలువలు నిర్మించారు. రామప్ప చెరువు, బయ్యారం చెరువు, లక్నవరం చెరువు, షాకాలం చెరువు, ఘనపురం చెరువు మొదలైన ఆనాటి ముఖ్య చెరువులు.

కాకతీయల కాలంలో సాహిత్యం వాస్తు-శిల్ప కళలు

గతంలో ఆంధ్రదేశాన్ని పరిపాలించిన చక్రవర్తుల మాదిరిగానే కాకతీయులు తమ పరిపాలనా కాలంలో అనేకమంది కవులను, పండితులను, కళాకారులను, వాస్తు నిపుణులను ఆదరించి పోషించారు. తెలుగు సంస్కృత భాషలు వీరి కాలంలో ప్రగతిని సాధించాయి. ఆనాటి శాసనాల్లో విద్యామండపాల ప్రస్తావన కలదు. క్రీ.శ. 1261 నాటి మల్కాపురం శాసనంలో కాకతీయుల కాలంలో ఉన్న విద్యామండపాల స్థితిగతులను తెలియచేస్తుంది. కాకతీయ యుగం తెలుగు భాషా చరిత్రలో మైలురాయి. తిక్కన సోమయాజి ఆంధ్రమహాభారతంలో విరాటపర్వం అనువదించాడు.

కాకతీములు చాళుక్య నిర్మాణశైలిలో గొప్ప కట్టడాలు కట్టించారు. అనేక దేవాలయాలు, త్రికూటాలయం, కోటలు, భవనాలు కట్టించారు. వాస్తు-శిల్పాలు నిర్మాణానికి స్థానికంగా లభించే గ్రానేటు రాయినీ, ఇసుక రాతిని వాడారు. విమానాన్ని ఇటుకలు, సున్నంతో నిర్మించారు. నల్లని రాతిని స్తంభాలు, విగ్రహాలు, అమరికలు (జాయింట్లు) శిలాఫలకాలకు వాడారు. కాకతీయుల వాస్తు-శిల్పకళ అతి ముఖ్య ఆకర్షణ తోరణాలు. వీరి కాలంలో నిర్మించిన ఆలయాల్లో ప్రధానమైనవి రుద్రదేవుడు కట్టించిన హనుమకొండ వేయిస్తంభాల (త్రికుట) ఆలయం, పాలంపేటలో గణపతిదేవుని సేనాధిపతి రేచర్ల రుద్రుడు కట్టించిన రామప్పగుడి, హనుమకొండలోని సిద్దేశ్వర, పద్మాక్షి ఆలయాలు పేర్కొనదగినవి.

ప్రశ్నలు:

1. పల్లవులు
2. పాండ్యులు
3. చెర సామ్రాజ్యం
4. బసవ పురాణం
5. స్థానిక స్వీయ ప్రభుత్వం

వ్యాస ప్రశ్నలు:

1. చాళుక్యుల పరిపాలన విధానం
2. కాలచూరి కార్యకలాపాల గురించి వ్రాయండి
3. హోయసాలుల యొక్క పరిపాలనా కార్యక్రమాలను వివరించండి
4. చోళుల పరిపాలన ప్రాముఖ్యత తెలపండి
5. తెలంగాణకు కాకతీయులు చేసిన సేవల గురించి వ్రాయండి.

పాఠం– 13

అరబ్బులు సింధ్ ఆక్రమణ – టర్క్స్ దండయాత్ర మరియు భారతదేశంలో ఢిల్లీ సుల్తానేట్ స్థాపన

పరిచయం

భారతదేశ చరిత్రలో మధ్యయుగ కాలం గణనీయమైన మార్పులకు గురైంది, ముఖ్యంగా అరబ్ మరియు టర్కిష్ దండయాత్రల ఆగమనంతో. ఈ దండయాత్రలు భారత ఉపఖండం యొక్క సామాజిక–రాజకీయ దృశ్యాన్ని రూపొందించడంలో కీలకమైన క్షణాలను గుర్తించాయి. స్థానిక సంస్కృతులు మరియు అరబ్ మరియు టర్కిష్ దళాల మధ్య జరిగిన ఘర్షణలు ఆలోచనలు, సంప్రదాయాలు మరియు పాలనా నిర్మాణాల కలయికకు దారితీశాయి.

లక్ష్యాలు

1. టర్క్ మరియు అరబ్ దండయాత్రలు దాని ప్రభావం
2. విదేశీ పాలన స్థాపన – విధానాలు మరియు పద్ధతులు
3. బానిసత్వం మరియు ఆధిపత్యం
4. అధికారం కోసం పోరాటం
5. అభివృద్ధి – కళ మరియు వాస్తుశిల్పం

అభ్యాస ఫలితాలు

1. విదేశీ పాలన మరియు ప్రజల జీవితం
2. పరిపాలన మరియు విధానాలు
3. సాంస్కృతిక పరిణామాలు
4. సమాజం మరియు చెడు పద్ధతులు

భారతీయ చరిత్రలో మధ్యయుగ కాలం ముఖ్యంగా అరబ్ మరియు టర్కిష్ దండయాత్రల ఆగమనంతో గణనీయమైన పరివర్తనలను సాధించింది. ఈ దండయాత్రలు భారత ఉపఖండం యొక్క సామాజిక-రాజకీయ ప్రకృతి దృశ్యాన్ని రూపొందించడంలో కీలకమైన క్షణాలను గుర్తించాయి. స్వదేశీ సంస్కృతులు మరియు అరబ్ మరియు టర్కిష్ దళాల మధ్య జరిగిన పోరాటాలు, ఆలోచనలు, సంప్రదాయాలు మరియు పాలనా నిర్మాణాల కలయికకు దారితీశాయి.

పశ్చిమ మరియు మధ్య ఆసియా భౌగోళికంగా భారతదేశానికి సరిహద్దులుగా ఉన్న పర్వత అవరోధాల మీదుగా అనుసంధానించబడి ఉన్నాయి, అయితే ఉత్తరాన హిమాలయాల వంటి అధిగమించలేని అవరోధాన్ని కలిగి ఉంది. పర్యవసానంగా, సంచార మరియు పాక్షిక సంచార సమూహాలు ఈ పర్వత మార్గాల ద్వారా భారతదేశంలోకి ప్రవేశించడానికి నిరంతరం ప్రయత్నించాయి,

ఇస్లాం యొక్క ఆవిర్భావం, పశ్చిమ ఆసియా మరియు ఇరాన్‌లను ఆక్రమించడం మరియు ఖురాసాన్ మరియు మధ్య ఆసియాలో, ముఖ్యంగా మవారా-ఉన్-నహర్ లేదా ట్రాన్సోక్సియానా అని పిలువబడే సారవంతమైన ప్రాంతం, అంటే అమివ్ (ఆక్సస్) మరియు సిర్ నదుల మధ్య ఉన్న ప్రాంతాలలో నెమ్మదిగా విస్తరించడం. ఏది ఏమైనప్పటికీ, పశ్చిమ ఆసియా మరియు ఆగ్నేయాసియా మరియు చైనా దేశాలతో భారతదేశ సముద్ర వాణిజ్యాన్ని పునరుజ్జీవింపజేసి బలోపేతం చేసిన అరబ్ సముద్ర వ్యాపారుల పెరుగుదల ద్వారా ఈ ధోరణి త్వరలో ఎదుర్కొంది. టర్కీ దండయాత్రలు లేదా దాడుల ప్రారంభం 9వ శతాబ్దపు ప్రకటన సమయంలో ప్రారంభమైంది. టర్క్ సబుక్తాగిన్ దండయాత్ర ద్వారా. రక్షకులుగా రాజపుత్రుల వైఫల్యం ఉత్తర భారతదేశంలో టర్కీ పాలనకు దారితీసింది.

సబుక్తాగిన్ పై గజ్నీ విజృంభణ

ప్రధాన దండయాత్రను టర్క్, సబుక్తాజిన్ చేశాడు. అతను భటిండా రాజా జైపాల్‌తో విభేదించాడు మరియు 991 ADలో అతనిని ఓడించాడు. 997 ADలో సబుక్తాజిన్ తర్వాత అతని పెద్ద కుమారుడు ఘజనీకి చెందిన మహమూద్ అధికారంలోకి వచ్చాడు. గజనీకి చెందిన మహమూద్ భారతదేశంలోని అపారమైన సంపదపై కన్ను వేసాడు. ఇస్లాంను ఉపఖండంలోకి వ్యాప్తి చేయడానికి ప్రయత్నించడంలో అతని మతపరమైన మతోన్మాదాన్ని దీని ద్వారా ముందుకు తీసుకెళ్లాడు, అతను భారతదేశంపై దాడి చేశాడు. అతను 1001-1027 CE మధ్య భారతదేశంపై పదిహేడు సార్లు దాడి చేసాడు మరియు 1009 ad మరియు 1026 CE మధ్య కాంగ్రా, థానేశ్వర్, కన్నౌజ్, మథుర, గ్వాలియర్, కాశ్మీర్ మరియు పంజాబ్‌లను ఆక్రమించాడని నమ్ముతారు. అతని చివరి దండయాత్ర క్రీ.శ.1027లో జరిగినట్లు నమ్ముతారు. భారతదేశంపై తదుపరి ప్రధాన ముస్లిం ప్రభావం మహమ్మద్ ఘోరీ.

మహమ్మద్ ఘోరీ దండయాత్రలు

ఘజనీ రాజ్యంపై తన పట్టును సుస్థిరం చేసుకున్న తర్వాత, మొహమ్మద్ ఘోరీ తన దృష్టిని భారతదేశాన్ని జయించడం వైపు మళ్లించాడు. ముప్పై సంవత్సరాల సుదీర్ఘ కాలంలో ఘోరీ అనేక యాత్రలకు నాయకత్వం వహించాడు. అతను ప్రతిష్టాత్మకమైన మరియు సమర్థుడైన సైనిక జనరల్. ఘోరీ ముహమ్మద్ భారతదేశంలోకి దండయాత్రలను ప్రారంభించాడు, 1175-76లో తోటి ముస్లిం చీఫ్ నుండి ముల్తాన్‌ను మొదట స్వాధీనం చేసుకున్నాడు, మూడు సంవత్సరాల తరువాత అతను గుజరాత్‌పై దాడి చేసి హిందూ రాజు చేతిలో చిత్తుగా ఓడిపోయాడు.

క్రీ. శ. 1175లో, ముహమ్మద్ ఘోరీ యొక్క ప్రారంభ దండయాత్రలు ముల్తాన్ మరియు ఉచ్ కోటను లక్ష్యంగా చేసుకున్నాయి, పాత ఘజ్నావిడ్ గవర్నర్లచే పరిపాలించబడిన ప్రాంతాలను జయించారు. క్రీ. శ.1178లో, అతను గుజరాత్‌లోని అన్హిల్వారాపై దాడి చేశాడు, అయితే కయదారా యుద్ధంలో సోలంకి రాజవంశానికి చెందిన రాజు భీమా II చేతిలో ఓటమిని ఎదుర్కొన్నాడు. క్రీ. శ. 1190 నాటికి, ముహమ్మద్ ఘోరీ పెషావర్, లాహోర్ మరియు సియాల్‌కోట్‌లను జయించాడు, ఢిల్లీ మరియు గంగానది దోయాబ్ వైపు మరింత ముందుకు సాగడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు.

మొదటి తరైన్ యుద్ధం, క్రీ. శ.1191

ఇద్దరు ప్రతిష్టాత్మక పాలకులు ముయిజుద్దీన్ ముహమ్మద్ మరియు పృథ్వీరాజ్ మధ్య తరైన్ మొదటి యుద్ధం అనివార్యం. తబర్హిందా ప్రత్యర్థి వాదనలతో వివాదం మొదలైంది. పృథ్వీరాజ్ భటిండాకు కవాతు చేశాడు మరియు చారిత్రాత్మక పట్టణం థానేశ్వర్ సమీపంలోని తరైన్ వద్ద తన ప్రత్యర్థిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఘురిద్ సైన్యం రాజపుత్ర కేంద్రం వద్ద అశ్వికదళ బాణాలను ప్రయోగించడంతో యుద్ధం ప్రారంభమైంది. పృథ్వీరాజ్ యొక్క దళాలు మూడు వైపుల నుండి ఎదురుదాడి చేశాయి, యుద్ధంలో ఆధిపత్యం చెలాయించాయి మరియు ఘురిద్ సైన్యాన్ని తిరోగమనం చేయవలసి వచ్చింది. మొదటి తరైన్ యుద్ధంలో, పృథ్వీరాజ్ భారతదేశంలోకి ఘురిద్‌ల పురోగతిని విజయవంతంగా అడ్డుకున్నాడు.

రెండవ తరైన్ యుద్ధం క్రీ. శ.1192

1192లో జరిగిన రెండవ తరైన్ యుద్ధం భారతదేశ చరిత్రలో ఒక మలుపుగా పరిగణించబడుతుంది. ముయిజుద్దీన్ ముహమ్మద్ పోటీ కోసం జాగ్రత్తగా సన్నాహాలు చేశారు. అతను 1,20,000 మంది పురుషులతో కవాతు చేసాడు, ఇందులో భారీ అశ్విక దళం, పూర్తిగా ఉక్కు కోట్లు మరియు కవచాలను కలిగి ఉంది; మరియు

10,000 మౌంటెడ్ ఆర్చర్స్. పృథ్వీరాజ్ ఘురిద్ ముప్పు యొక్క స్వభావాన్ని గ్రహించిన వెంటనే, అతను సహాయం కోసం ఉత్తర భారతదేశంలోని రాజులందరికీ విజ్ఞప్తి చేశాడు. అతనికి సహాయం చేయడానికి చాలా మంది రాజులు ఆగంతుకలను పంపారని మాకు చెప్పబడింది, కాని కనౌజ్ పాలకుడు జైచంద్ర దూరంగా ఉండిపోయాడు.

ఢిల్లీ ప్రాంతం మరియు తూర్పు రాజస్థాన్ టర్కీ పాలనలో ఉన్నాయి.తరైన్ యుద్ధం తరువాత, ముహమ్మద్ తన బానిస జనరల్‌లలో ఒకరైన కౌటబ్-ఉద్-దిన్ ఐబక్‌ను భారత ప్రావిన్సులకు వైస్రాయ్‌గా నియమించాడు. ఐబక్ మీరట్, బులంద్‌షహర్ మరియు అలీఘర్‌లను విజయవంతంగా జయించి, **క్రీ.శ. 1193**లో ఢిల్లీని రాజధానిగా స్థాపించాడు.

బీహార్ సరిహద్దుల వరకు విస్తరించి ఉన్న భారీ భూభాగంలో టర్కులు తమ పట్టును స్థాపించారు. ఈ విధంగా, తరైన్ మరియు చందావర్ యుద్ధాలు ఉత్తర భారతదేశంలో టర్కీ పాలనకు పునాదులు వేసాయి. **క్రీ.శ. 1197**లో, మహమ్మద్ ఘోరీ ఆధ్వర్యంలోని జనరల్ ముహమ్మద్ భక్తియార్ ఖిల్జీ బీహార్‌ను స్వాధీనం చేసుకున్నాడు మరియు **క్రీ.శ. 1202**లో బెంగాల్‌ను స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. ఈ ఆక్రమణ సమయంలో, అతను విక్రమశిల మరియు నలంద యొక్క ప్రసిద్ధ విశ్వవిద్యాలయాలను తుడిచిపెట్టాడు, తరువాత బీహార్ మరియు బెంగాల్‌కు వైస్రాయ్ అయ్యాడు.

టర్కిష్ ల పై భారత పాలకుల ఓటమి వెనుక ప్రధాన కారణాలు

టర్కిష్ దండయాత్రలకు వ్యతిరేకంగా భారత పాలకుల ఓటమికి అనేక కీలకమైన అంశాలు కారణమని చెప్పవచ్చు:

రాజకీయ కారణాలు: పాలకుల మధ్య అనైక్యత, బలమైన కేంద్ర అధికారం లేకపోవడం, సరిహద్దు ప్రాంతాలను నిర్లక్ష్యం చేయడం మరియు భూస్వామ్య వ్యవస్థ కారణంగా రాజరిక అధికారం బలహీనపడటం మరియు రాజకీయ చతురత లేకపోవడం భారతదేశ ఓటమికి దోహదపడే ముఖ్యమైన రాజకీయ అంశాలు.భూస్వామ్య విధానం యొక్క పెరుగుదల, అనగా స్థానిక భూస్వామ్య అంశాలు మరియు ముఖ్యుల పెరుగుదల భారత రాష్ట్రాల పరిపాలనా నిర్మాణాన్ని మరియు సైనిక సంస్థను బలహీనపరిచింది.

సామాజిక కారణాలు: సాంఘిక విచ్ఛిన్నానికి హిందూమతం యొక్క ప్రాముఖ్యత, ఇస్లాం యొక్క సార్వత్రిక సోదర బోధలకు విరుద్ధంగా వర్ణ వ్యవస్థ, ఓటమికి దారితీసే సామాజిక గతిశీలతలో కీలక పాత్ర పోషించింది.

మతపరమైన కారణాలు: జిహాద్‌కు ఆక్రమణదారుల నిబద్ధత, ఇస్లాంను రక్షించడానికి మరియు వ్యాప్తి చేయడానికి ఒక క్రూసేడ్, హిందూ మతం యొక్క భిన్నమైన వర్గాలతో విభేదించిన స్వభావానికి భిన్నంగా, భారత దళాల ఓటమికి దోహదపడింది.

సైనిక కారణాలు: భారత బలగాలలో వ్యవస్థీకృత సైనిక నిర్మాణం లేకపోవడం మరియు రక్షణాత్మక మనస్తత్వం టర్క్స్‌పై వారి ఓటమికి దారితీసిన ముఖ్యమైన సైనిక కారకాలు.

సంఘర్షణలో నిమగ్నమైన పాలకులు, రక్షణాత్మక వైఖరి, భారత పాలకులను తురుష్కుల చేతిలో ఓడిపోయేలా చేసింది.

రాజ్‌పుత్‌ల చూపులు భారతదేశంపై స్థిరంగా ఉన్నాయి మరియు వారు బయటి పరిణామాలపై తక్కువ శ్రద్ధ చూపారు, ప్రత్యేకించి భారతదేశ చరిత్రను రూపొందించడంలో కీలక పాత్ర పోషించిన మధ్య ఆసియా.

టర్కీల విజయానికి కారణాలు

టర్క్స్ యొక్క సామాజిక మరియు సంస్థాగత నిర్మాణం కూడా వారికి అనేక ప్రయోజనాలను ఇచ్చింది. పశ్చిమాసియాలో నెమ్మదిగా వృద్ధి చెందిన ఇక్తా వ్యవస్థ, ఏ టర్కీ చీఫ్‌కు ఇక్తాగా కొంత భూమిని కేటాయించారు, దాని నుండి అతను రాష్ట్రానికి రావాల్సిన భూమి ఆదాయాలు మరియు పన్నులను వసూలు చేయవచ్చు.టిఅతను సుల్తాన్ ఖలీసా అని పిలువబడే భూమి ముక్కల నుండి నేరుగా ఆదాయాన్ని పొందాడు. ఇది అతనికి పెద్ద సైన్యాన్ని నిర్వహించడానికి వీలు కల్పించింది. చాలా మంది టర్కిష్ అధికారులు బానిసలు, వీరు యుద్ధంలో శిక్షణ పొందినవారు మరియు సుల్తాన్ సేవలో ఎదిగారు మరియు వీరిపై సుల్తాన్ పూర్తి విశ్వాసం ఉంచవచ్చు.

ఢిల్లీ సుల్తానుల స్థాపన:

1206లో, ముహమ్మద్ ఘోరీ హత్య చేయబడ్డాడు, వెంటనే కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ తనను తాను ఢిల్లీ సుల్తాన్‌గా పట్టాభిషేకం చేసుకున్నాడు మరియు ఇది ఢిల్లీ సుల్తానేట్ స్థాపనకు దారితీసింది. ఢిల్లీ సుల్తానేట్ క్రీ.శ. 1206 నుండి 1526 వరకు ఢిల్లీలో ఏ ఇతర రాజవంశం కంటే ఎక్కువ కాలం పాలించారు. రాష్ట్రం యొక్క సరిహద్దులు మారుతూ ఉంటాయి మరియు వివిధ సమయాల్లో ఆఫ్ఘనిస్తాన్ మరియు దక్కన్ భారతదేశం ఉన్నాయి, అయితే మొఘలుల రాక వరకు కేంద్ర అధికారం వారితో చాలా ఉంది. ఢిల్లీ సుల్తానేట్ కాలం కుతుబ్ మినార్ మరియు మెహ్రౌలీ ప్రాంతంలో ఆధిపత్యం చెలాయించింది మరియు ఢిల్లీలో సిరి, తుగ్లకాబాద్, జహన్‌పనా మరియు ఫిరోజాబాద్ అనే నాలుగు నగరాలను నిర్మించింది మరియు వాటిని ఢిల్లీ సుల్తానేట్, హిందుస్థాన్ అని పిలిచేవారు.

హిందూస్థాన్‌ను ఇంతకుముందు సింధు నదికి అవతల ఉన్న భూమి అని పిలిచేవారు. మధ్యయుగ కాలంలో, బాబర్ తన జ్ఞాపకాలలో హిందూస్తాన్ అని పిలిచాడు, హిందూ కుష్ పర్వత శ్రేణుల ఆవల ఉన్న భూమి. ప్రస్తుతం, ఇస్లామిక్ దేశాలు హిందూస్థాన్‌ను రిపబ్లిక్ ఆఫ్ ఇండియాగా సూచిస్తున్నాయి.

ఢిల్లీ సుల్తానేట్ చరిత్ర:

ఢిల్లీ సుల్తానేట్ 1206లో స్థాపించబడింది మరియు 1526 వరకు నడుస్తోంది. ఇది ఇస్లామిక్ సామ్రాజ్య ఆధారిత ప్రభుత్వం, ఇది 320 సంవత్సరాల పాటు భారత ఉపఖండంలో ఎక్కువ భాగాన్ని పాలించింది. సుల్తానేట్ ను ఐదు రాజవంశాలు పరిపాలించాయి, అవి:

- బానిస రాజవంశం (1206-1290),
- ఖిల్జీ రాజవంశం (1290-1320),
- తుగ్లక్ రాజవంశం (1320-1414),
- సయ్యద్ రాజవంశం (1414-1451) మరియు
- లోడి రాజవంశం (1451-1526).

ఢిల్లీ సుల్తానేట్ రాజధానులు లాహోర్, బదౌన్, ఢిల్లీ, దౌలతాబాద్ మరియు ఆగ్రా వివిధ సమయాల్లో ఉన్నాయి. ఢిల్లీ సుల్తానేట్ యొక్క మొదటి సుల్తాన్ కుతుబుద్దీన్ ఐబాక్ మరియు చివరి సుల్తాన్ ఇబ్రహీం లోడి. అత్యంత ప్రజాదరణ పొందిన మహిళా సుల్తాన్ రజియా సుల్తానా.

ది స్లేవ్ లేదా మమ్లుక్ రాజవంశం(1206-1290)

స్లేవ్ లేదా మమ్లుక్ రాజవంశాన్ని స్లేవ్ రాజవంశం అని కూడా అంటారు. మమ్లుక్ అంటే 'యాజమాన్యం' అని అర్థం మరియు ఇది 9వ శతాబ్దం CEలో అబ్బాసిడ్ ఖలీఫాల ఇస్లామిక్ సామ్రాజ్యంలో ఉద్భవించిన మామ్లుక్స్ అనే శక్తివంతమైన సైనిక తరగతిని సూచిస్తుంది.

బానిస రాజవంశాన్ని పాలించారు

- కుతుబుద్దీన్ ఐబక్(1206-1210) క్రీ.శ
- ఇల్తుట్మిష్ (1211-1236) క్రీ.శ
- రజియా సుల్తాన్ (1236-1240) క్రీ.శ
- బాల్బన్ (1266-1286) క్రీ.శ

బానిస రాజవంశం సహకారం

కుతుబ్-ఉద్-దిన్ ఐబక్

బానిస రాజవంశం సుల్తానులు వారి పాలనలో కళ మరియు వాస్తుశిల్పానికి గణనీయమైన కృషి చేశారు. స్థాపకుడు కుతుబ్-ఉద్-దిన్ ఐబక్, ఢిల్లీలోని ఖువాత్-ఉల్-ఇస్లాం మసీదు నిర్మాణాన్ని ప్రారంభించాడు మరియు అజ్మీర్‌లో అధై దిన్ కా జోంప్రాను కూడా నిర్మించాడు. అతను కుతుబ్ మినార్ నిర్మాణం యొక్క ప్రారంభ దశలను పర్యవేక్షించాడు, ఇది ఒక అద్భుతమైన నిర్మాణ స్మారక చిహ్నం.

ఇల్తుట్మిష్

ఇల్తుత్మిష్ పాలనలో, కుతుబ్ మినార్ నిర్మాణం పూర్తయింది, ఇది వాస్తుశిల్పానికి పరాకాష్టగా నిలిచింది. అతను టాంకా అనే కొత్త నాణేల వ్యవస్థను ప్రవేశపెట్టాడు, ఇది సుల్తానేట్ అంతటా వాణిజ్యం మరియు వాణిజ్యాన్ని సులభతరం చేసింది. ఇల్తుట్మిష్ బానిస రాజవంశం యొక్క పెరుగుదలకు మద్దతు ఇచ్చాడు, తరువాతి పాలకులకు బలమైన పునాది వేసాడు.

స్లేవ్ రాజవంశం సమయంలో చాలీసా, లేదా "నలభై" ఒక ప్రముఖ సైనిక సంస్థ. "చలగన్లు" అని పిలువబడే ఎలైట్ యోధులను కలిగి ఉన్నారు, వారు ఇల్తుట్మిష్ యొక్క పాలన మరియు సైనిక ప్రచారాలలో కీలక పాత్ర పోషించారు. అయితే, కాలక్రమేణా, వారు మితిమీరిన రాజకీయ అధికారాన్ని ప్రదర్శించడం ప్రారంభించడంతో వారి ప్రభావం క్షీణించింది, చివరికి తమను తాము సుల్తాన్ యొక్క సహాయకులుగా మార్చుకున్నారు, ఇది రాజవంశంలో రాజకీయ అస్థిరతకు దోహదపడింది.

రజియా సుల్తానా పాలన

రజియా సుల్తాన్ చాలా కాలం క్రితం 1205వ సంవత్సరంలో జీవించిన ధైర్య రాణి. ఢిల్లీ సుల్తానేట్‌కు పాలించిన మొదటి మహిళ అయినందున ఆమె చాలా ప్రత్యేకమైనది. ఆమె చాలా తెలివైనది, దయగలది మరియు స్వతంత్రమైనది. ఆమె పాలనలో, కళలు, విద్య మరియు దేశాన్ని నడిపించే విధానంలో మెరుగుదలలు చేయడం ద్వారా ఆమె తన ప్రజలకు మంచి చేసింది. రజియా సుల్తాన్ అనేక సవాళ్లను ఎదుర్కొన్నప్పటికీ, ఆమె తన ధైర్యం మరియు సంకల్పంతో ప్రజలను ప్రేరేపించింది.

రజియా టర్కిక్ బానిస, ఢిల్లీ సుల్తాన్ షంసుద్దీన్ ఇల్తుత్మిష్‌కు జన్మించింది. ఆమెకు రజియత్-ఉద్-దిన్, రజియా బేగం లేదా సుల్తానా రజియా అని పేరు పెట్టారు. ముస్లింలతో పాటు హిందువులలో ఢిల్లీ సింహాసనాన్ని అధిష్టించిన మొదటి మరియు చివరి మహిళ.

ఘియాస్-ఉద్-దిన్ బల్బన్

పరిపాలనా చతురతకు పేరుగాంచిన ఘియాస్-ఉద్-దిన్ బల్బన్ పాలనా నిర్మాణాన్ని మరింత మెరుగుపరిచాడు. అతను తన రాజ్యం మరియు భక్తి విశ్వాసాలకు ప్రసిద్ధి చెందాడు, అతను తన అధికారాన్ని మరియు మతపరమైన అంకితభావానికి ప్రతీకగా తన సభికుల సమక్షంలో సాంప్రదాయ దుస్తులను ధరించాడు. బాల్బన్ కాలంలో, కవిత్వం మరియు కళాకృతులు అభివృద్ధి చెందాయి, అతని పాలనలో సాంస్కృతిక గొప్పతనాన్ని మరియు సృజనాత్మకతను పెంపొందించాయి.

ఖిల్జీ రాజవంశం (1290-1320)

ఖిల్జీ రాజవంశం స్లేవ్ రాజవంశాన్ని పడగొట్టడం ద్వారా జలాలుద్దీన్ ఫిరూజ్ ఖిల్జీచే స్థాపించబడిన ఢిల్లీ సుల్తానేట్ యొక్క తదుపరి పాలక రాజవంశం. ఖిల్జీ రాజవంశం సుమారు 30 సంవత్సరాలు (1290-1320) పాలించింది. ఖిల్జీ రాజవంశం అనేక విజయవంతమైన సైనిక ప్రచారాలకు నాయకత్వం వహించింది మరియు అనేక దీర్ఘకాలిక సంస్కరణలను తీసుకువచ్చింది. అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ ఖిల్జీ రాజవంశానికి అత్యంత శక్తివంతమైన పాలకుడు. ఖిల్జీ అంతకుముందు ఢిల్లీ సుల్తానేట్ బానిస రాజవంశానికి అధీనంలో పనిచేశాడు.

జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ (1290-1296)

జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీని ఇల్బారీ సుల్తాన్ కైకుబాద్ అరిజ్-ఇ-ముమాలిక్‌గా నియమించారు. అతను 'ఖిల్జీ విప్లవం' సమయంలో కైకుబాద్‌ను (చివరి మామ్లుక్ పాలకుడు) హత్య చేసి ఖిల్జీ రాజవంశాన్ని స్థాపించాడు. దేవగిరిపై దండయాత్ర అతని పాలనలో అత్యంత ముఖ్యమైన సంఘటనలలో ఒకటి. అతను శాంతిని ప్రేమించే వ్యక్తి, కానీ అతని ఈ విధానాన్ని టర్కిక్ నోబెల్స్ ఇష్టపడలేదు. 1296లో అతని అల్లుడు అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ చేత హత్య చేయబడ్డాడు.

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ (1296-1316)

ఖిల్జీ రాజవంశానికి అల్లావుద్దీన్ అత్యంత శక్తివంతమైన పాలకుడు. అతని అసలు పేరు అలీ గుర్షాస్ప్, మరియు అతను సికందర్-ఎ-సాని బిరుదును కలిగి ఉన్నాడు. అతని పాలనలో భారతీయ ముస్లింలు ఢిల్లీలో ఉన్నత

స్థాయికి ఎదిగారు. జలాలుద్దీన్ అతన్ని 1292లో కారా గవర్నర్‌గా నియమించుకున్నాడు. అలావుద్దీన్ తనను తాను ఖలీఫా డిప్యూటీగా చెప్పుకున్నాడు మరియు రాజరికపు దైవిక సిద్ధాంతాన్ని అనుసరించాడు. భారత ఉపఖండంలోని అత్యంత దక్షిణం వరకు తన సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరించిన మొదటి ముస్లిం పాలకుడు అల్లావుద్దీన్.

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ ఢిల్లీ యొక్క మొదటి సుల్తాన్, అతను భూమి కొలతలు మరియు భూమి కొలతల ఆధారంగా పన్ను వసూలు చేశాడు. భూమి ఆదాయం నగదు రూపంలో మాత్రమే సేకరించబడింది. అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ తన సమర్థులైన మిలిటరీ జనరల్స్, నుస్రత్ ఖాన్, ఉలుగ్ ఖాన్ మరియు మాలిక్ కాఫుర్‌లతో సహా భారతదేశం అంతటా అనేక విజయవంతమైన సైనిక ప్రచారాలకు నాయకత్వం వహించాడు. అలావుద్దీన్ కూడా మంగోలియన్ల నుండి ఢిల్లీని విజయవంతంగా రక్షించుకున్నాడు. అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ జనవరి 1316లో మరణించాడు. అలావుద్దీన్ యొక్క వెండి టంకాలో ఒక టోలా లేదా 250 మి.గ్రా వెండి, 48 నుండి 50 జిటాల్ల రాగి ఒక టంకాను తయారు చేసింది.

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ సంస్కరణలు

అల్లావుద్దీన్ ఖాల్జీ యొక్క వ్యవసాయ మరియు మార్కెట్ సంస్కరణలను సుల్తానేట్ యొక్క అంతర్గత పునర్నిర్మాణం వద్ద ప్రయత్నాల సందర్భంలో చూడాలి, అలాగే పునరావృతమయ్యే మంగోల్ దండయాత్రల ముప్పును ఎదుర్కోవటానికి పెద్ద సైన్యాన్ని సృష్టించాల్సిన అవసరం ఉంది.

వ్యవసాయ సంస్కరణలు

అల్లావుద్దీన్ ఖాల్జీ యొక్క వ్యవసాయ సంస్కరణల సారాంశం గ్రామాలను ప్రభుత్వంతో సన్నిహితంగా తీసుకురావడం. భూమి–ఆదాయాన్ని రకంగా లెక్కించారు, కానీ నగదు రూపంలో డిమాండ్ చేశారు. ప్రయోజనం కోసం, సాగుదారులు బంజారాలకు ఉత్పత్తులను విక్రయించాలి లేదా స్థానిక మార్కెట్‌కు (మండి) విక్రయించాలి.

పశువులపై మేత పన్ను (చారై) మరియు ఇళ్లపై ఘరీ వసూలు. ఈ రెండు పన్నులు ఇంతకు ముందు విధించబడ్డాయి మరియు సాంప్రదాయకంగా ఉన్నాయి.

మార్కెట్ సంస్కరణలు

అల్లావుద్దీన్ ఖాల్జీ ధరల నియంత్రణ సమస్యను క్రమపద్ధతిలో పరిశీలించిన మొదటి పాలకుడు, మరియు గణనీయమైన కాలం పాటు స్థిరమైన ధరలను కొనసాగించగలిగాడు. ఢిల్లీ మంగోల్ ముట్టడి తరువాత, అతను పెద్ద సైన్యాన్ని నియమించాలనుకున్నాడు కాబట్టి, అల్లావుద్దీన్ ఖాల్జీ మార్కెట్ సంస్కరణలను ప్రారంభించాడని బరానీ చెప్పాడు, అయితే అతను వారి సాధారణ జీతాలు చెల్లించవలసి వస్తే అతని కోశాధికారులందరూ త్వరగా

అయిపోయేవారు. ధరల నియంత్రణ మరియు ధరల పతనం ఫలితంగా, అతను ఒక గుర్రంతో అశ్విక దళాన్ని నియమించుకోగలిగాడు మరియు అతనికి సంవత్సరానికి 238 ట్యాంకులను మరియు రెండు గుర్రాలు ఉన్న ఒకదానికి 75 ట్యాంకులను చెల్లించగలిగాడు.

మార్కెట్ నియంత్రణ

- దివాన్-ఇ-రియాసత్ మరియు షాహనా-ఇ-మండి నియంత్రణలో వివిధ వస్తువుల కోసం ప్రత్యేక మార్కెట్ల ఏర్పాటు. అల్లావుద్దీన్ నిర్దేశించిన ధరలను కచ్చితంగా పాటించేలా కట్టుదిట్టమైన చర్యలు తీసుకున్నారు. ఆర్డర్లను ఉల్లంఘించిన ఎవరినైనా శిక్షించాలనే కఠినమైన సూచనలతో తగిన బలంతో ఒక అధికారి (షెహనా) మార్కెట్‌కు ఇన్‌ఛార్జ్‌గా నియమించబడ్డారు.
- రాష్ట్రంతో వ్యాపారుల నమోదు.
- హోర్డింగ్ మరియు అన్యాయమైన పద్ధతులకు వ్యతిరేకంగా కఠినమైన నిబంధనలు.
- అత్యవసర పరిస్థితుల కోసం రాష్ట్రంచే ఆహార ధాన్యాలను నిల్వ చేయడం.
- రెండవ మార్కెట్, క్లాత్-మార్కెట్, ఇది పొడి పండ్లు, మూలికలు, నెయ్యి, నూనె మొదలైన వాటిని విక్రయించే చాలా కాలం పాటు ఉంచడానికి సారాయి-ఐ-అద్ల్ అని పిలుస్తారు.
- మూడవ మార్కెట్ గుర్రాలు, పశువులు మరియు బానిసలతో వ్యవహరించింది. సరసమైన ధరలకు మంచి నాణ్యత గల గుర్రాలను సరఫరా చేయడం సైనిక విభాగానికి మరియు సైనికుడికి ముఖ్యమైనది. గుర్రపు వ్యాపారం ఎక్కువ లేదా తక్కువ గుత్తాధిపత్య వాణిజ్యం, భూభాగ వాణిజ్యం ముల్తానీలు మరియు ఆఫ్ఘన్‌లచే గుత్తాధిపత్యం చేయబడింది.

సైనిక సంస్కరణలు

- సైనికులకు నగదు చెల్లింపు పరిచయం.
- సైనిక కమాండర్, అరిజ్-ఎ-మామ్లిక్ ద్వారా సైనికులను నేరుగా నియమించడం.
- హార్స్ బ్రాండింగ్ (డాగ్) మరియు సైనికుల వివరణ (హులియా) అమలు.
- సైనికులను వారి పరికరాలు మరియు గుర్రాల ఆధారంగా మూడు తరగతులుగా వర్గీకరించడం:

(ఎ) ఫుట్ సోల్జర్, (బి) ఒక గుర్రం ఉన్న సైనికులు (ఎక్-ఆస్పా), (సి) రెండు గుర్రాలు ఉన్న సైనికులు (డూ-ఆస్పా).

కళ మరియు వాస్తు శైలి

ఖిల్జీ రాజవంశం ఒక ప్రత్యేకమైన నిర్మాణ శైలిని కలిగి ఉంది. ఇది పర్షియన్, టర్కిష్ మరియు భారతీయ ప్రభావాల సమ్మేళనం. ఖిల్జీ రాజవంశం యొక్క వాస్తుశిల్పం భారతీయ మూలాంశాలతో ఇస్లామిక్ నిర్మాణ అంశాలను మిళితం చేసింది. దీని ఫలితంగా ప్రత్యేకమైన ఇండో-ఇస్లామిక్ శైలి ఏర్పడింది. అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ కళ మరియు వాస్తుశిల్పానికి ప్రాముఖ్యతనిచ్చాడు. అతను ఢిల్లీలో సిరి ఫోర్ట్ అనే కొత్త కోటను నిర్మించాడు మరియు కుతీబ్ మసీదును విస్తరించాడు మరియు గొప్ప గేట్‌వేని నిర్మించాడు. అతను జమైత్ ఖానా మసీదు మరియు నిజాముద్దీన్ ఔలియా సమాధిని కూడా నిర్మించాడు. దిల్లీలోని ఐకానిక్ అలై దర్వాజా మరియు కువ్వత్-ఉల్-ఇస్లాం మసీదు కూడా ఉన్నాయి. ఈ మసీదులు క్లిష్టమైన శిల్పాలు, గోపురాలు మరియు మినార్లను ప్రదర్శిస్తాయి.

రాజవంశం గొప్ప మందిరాలు, ప్రాంగణాలు మరియు తోటలతో విశాలమైన ప్యాలెస్ సముదాయాలను అభివృద్ధి చేసింది. వాటిలో అత్యంత ప్రసిద్ధమైనది హౌజ్ ఖాస్ కాంప్లెక్స్, ఇందులో రాజ నివాసం, మసీదు మరియు వాటర్ ట్యాంక్ ఉన్నాయి. ఖిల్జీ వాస్తుశిల్పం ఈ ప్రాంతంలో భవిష్యత్ నిర్మాణ శైలులకు పునాది వేసింది. ఇది తదుపరి సుల్తానేట్ మరియు మొఘల్ కాలాలను ప్రభావితం చేసింది.

పరిపాలనా విధానం

ఖిల్జీ రాజవంశం యొక్క పరిపాలన దాని కాలానికి ముందు ఉంది మరియు అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ ఈ శాస్త్రీయంగా రూపొందించబడిన పరిపాలనా నిర్మాణానికి ప్రధాన వాస్తుశిల్పి:

కేంద్ర ప్రభుత్వం

సుల్తాన్ నిజమైన అడ్మినిస్ట్రేటర్, మరియు అన్ని అధికారాలు అతనిలో కేంద్రీకృతమై ఉన్నాయి.సుల్తాన్ దేవుని డిప్యూటీగా పరిగణించబడ్డాడు మరియు పవిత్ర ఖురాన్లో పేర్కొన్న దైవిక చట్టాలను అమలు చేయడం సుల్తాన్ యొక్క విధి. ఇక్తా వ్యవస్థను అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ రద్దు చేశారు, అతను ఇక్తా భూమిలో ఎక్కువ భాగాన్ని ఖలీస్ భూమికి తిరిగి తీసుకువచ్చాడు.

న్యాయ శాఖ

సుల్తానేట్ యొక్క అత్యున్నత న్యాయ అధికారం సుల్తాన్, అయినప్పటికీ దివాన్-ఎ-ఖాజా అనే ప్రత్యేక న్యాయ శాఖ ఉంది, దీనికి క్వాజీ అనే అధికారి నాయకత్వం వహిస్తాడు.

భూ శిస్తు విధానం

ఖిల్జీ రాజవంశం యొక్క పన్ను విధానం హనాఫీ స్కూల్ ఆఫ్ థాట్‌పై ఆధారపడింది, ఇది ఐదు రకాల పన్నులను సూచించింది:

- **జకాత్**:ముస్లింల ప్రయోజనం మరియు సంక్షేమం కోసం ముస్లింలు మతపరమైన పన్ను చెల్లిస్తారు. ఈ రేటు ఆస్తిపై ఆదాయంలో 2.5%.
- **ఖరాజ్**:సాధారణంగా నగదు లేదా వస్తు రూపంలో చెల్లించాల్సిన వ్యవసాయోత్పత్తుల ⅓ చొప్పున వసూలు చేయబడిన భూ ఆదాయ పన్ను (అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ నగదు రూపంలో మాత్రమే చెల్లింపును అంగీకరించారు)
- **ఖమ్స్:టి**అతను యుద్ధం సమయంలో సంపాదించిన దోపిడీలో రాష్ట్ర వాటా. రేటు ఉండేది⅕యుద్ధం దోపిడి.
- **జిజ్యా**:ఇది ముస్లిమేతరులపై భద్రతా పన్నుగా విధించిన పన్ను.
- **ఉషర్**:ఇది కేవలం ముస్లిం రైతుల నుంచి మాత్రమే వసూలు చేసే భూమి పన్ను.

సాహిత్యం

ఖిల్జీ రాజవంశం యొక్క అధికారిక భాష పర్షియన్. సుల్తానుల కథలతో కూడిన కోర్టు చరిత్రలు సుల్తానేట్ కాలంలో సాహిత్యంలో ముఖ్యమైన లక్షణం. అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ ఆధారంగా అమీర్ ఖుస్రూ తహ్కిక్-ఇ-అలై రాశారు. ఖాజైన్-ఉల్-ఫతుహత్ అమీర్ ఖుస్రూ యొక్క గొప్ప పని, అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ యొక్క సైనిక ఆక్రమణలతో వ్యవహరించడం.

మతం

ఖిల్జీ వంశానికి చెందిన సుల్తానులు సున్నీ ఇస్లాం మతాన్ని అనుసరించేవారు. ముస్లిమేతరులు అణచివేతను ఎదుర్కొన్నారు మరియు జిజ్యా పన్ను చెల్లించవలసి ఉంటుంది. భారతీయ ముస్లింలు కూడా సాధారణంగా వివక్షను ఎదుర్కొన్నారు, కానీ ఖిల్జీ రాజవంశం కాలంలో, భారతీయ ముస్లింలు మరియు మతం మారిన ముస్లింలు ప్రముఖ స్థానాలకు ఎదిగారు.

ఖిల్జీ రాజవంశం కాలం స్వల్పకాలిక (1290-1320). కానీ ఈ స్వల్ప కాలంలో, రాజవంశం భారతదేశం యొక్క సామాజిక-ఆర్థిక మరియు సాంస్కృతిక అంశాలపై మాత్రమే కాకుండా పరిపాలనా అంశాలపై కూడా శాశ్వత ప్రభావాన్ని చూపింది. అలావుద్దీన్ ఖిల్జీ సుల్తానేట్ యొక్క భూభాగ సరిహద్దును దక్షిణాది రాష్ట్రమైన మదురైకి

విస్తరించాడు. అల్లావుద్దీన్ అనేక సంస్కరణలను కూడా ప్రవేశపెట్టాడు, ఇది తరువాత ఢిల్లీ సుల్తానేట్ యొక్క తరువాతి రాజవంశాలకే కాకుండా మొఘల్ మరియు సుర్ సామ్రాజ్యానికి, భారతదేశంలోని ఇతర స్వతంత్ర ప్రాంతీయ రాజ్యాలతో పాటు ఆదాయం, మార్కెట్ మరియు సైనిక పరిపాలనకు వెన్నెముకగా మారింది. ఉపఖండం.

తుగ్లక్ రాజవంశం (1320–1413)

తుగ్లక్ రాజవంశాన్ని తుగ్లక్ లేదా తుగ్లక్ రాజవంశం అని కూడా అంటారు. ఇది ఇండో-టర్కిక్ మూలానికి చెందిన ముస్లిం రాజవంశం. ఢిల్లీ సుల్తానేట్‌ను పాలించిన అత్యంత ముఖ్యమైన రాజవంశాలలో ఇది ఒకటి. ఇది 1320 AD నుండి 1414 AD వరకు మధ్యయుగ భారతదేశాన్ని పాలించింది. ఖిల్జీ రాజవంశం యొక్క చివరి పాలకుడు ముబారక్ షా నుండి తుగ్లక్‌లు పగ్గాలు చేపట్టారు.

తుగ్లక్ రాజవంశం ఘియాస్-ఉద్-దిన్ తుగ్లక్ చేత స్థాపించబడింది. అతను 1321 ADలో తుగ్లకాబాద్ నగరాన్ని స్థాపించాడు, దీనిని ఇప్పుడు తుగ్లకాబాద్ కోటగా పిలుస్తారు. అతని కుమారుడు జౌనా ఖాన్ (మహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్ అని పిలుస్తారు) వరంగల్ మరియు మదురైపై అధికారాన్ని తిరిగి స్థాపించాడు.

తుగ్లక్ రాజవంశానికి చివరి పాలకుడు నసీరుద్దీన్ మహమూద్ షా. కార్ఖానాలు అని పిలువబడే కర్మాగారాల స్థాపన ఆర్థికాభివృద్ధిని వేగవంతం చేసింది, సాగునీటి కాలువల ఉనికి వ్యవసాయ కార్యకలాపాలను మెరుగుపరిచింది. ఇది లోతట్టు మరియు సముద్ర వాణిజ్యం రెండింటిలో పెరుగుదలకు దారితీసింది, పట్టణీకరణ వేగాన్ని వేగవంతం చేసింది. పట్టణ కేంద్రాల పెరుగుదల పాఠశాలలు, మసీదులు మరియు ప్రభుత్వ భవనాల విస్తరణతో కూడి ఉంది.

ముహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్

ముహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్ తుగ్లక్ రాజవంశానికి అత్యంత ప్రసిద్ధ పాలకుడు. అతను సాహిత్య, మత మరియు తాత్విక విద్యను పొందిన ఏకైక సుల్తాన్‌గా ఘనత పొందాడు. అతను అరబిక్ మరియు పర్షియన్ రెండూ తెలుసు మరియు తర్కం, ఖగోళ శాస్త్రం, తత్వశాస్త్రం, భౌతిక శాస్త్రం మరియు గణిత శాస్త్రంలో సమగ్ర పరిజ్ఞానం కలిగి ఉన్నాడు.

సంస్కరణలు

- మహమ్మద్-బిన్-తుగ్లక్ రాజధానిని ఢిల్లీ నుండి దేవగిరికి మరియు తిరిగి ఢిల్లీకి మార్చాడు.
- టోకెన్ కరెన్సీ: ముహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ యొక్క ఆశయాలలో ఒకటి నాణేలను సంస్కరించడం. అతను వెండి మరియు బంగారంతో సమానంగా మారడానికి రాగి మరియు ఇత్తడి నాణేలను విడుదల చేశాడు. టోకెన్ కరెన్సీ ఆలోచన ఆధునిక ప్రపంచంలో అందరికీ తెలుసు, కానీ మధ్యయుగ కాలంలో ఇది ఒక కొత్తదనం.
- ఆదిలాబాద్ కోట మరియు జహన్‌పనా నగరాన్ని నిర్మించారు. అతను విదేశీయులతో మంచి సంబంధాలను కొనసాగించాడు మరియు చైనా రాయబారిని కూడా అందుకున్నాడు.
- మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ యొక్క వ్యవసాయ చర్యలు, అంటువ్యాధులు మరియు కరువు ఆరు నుండి ఏడు సంవత్సరాల పాటు కొనసాగింది మరియు దోయాబ్ మరియు మాల్వాలోని పెద్ద భాగాలను ప్రభావితం చేసింది, తీవ్రమైన ప్రజా కష్టాలను మరియు విస్తృతమైన రైతు తిరుగుబాటును సృష్టించింది.

ఈ ప్రయోగాల వైఫల్యం సుల్తాన్ యొక్క ప్రజా కీర్తిని మరియు అతని ఖజానాను కూడా ప్రభావితం చేసింది.

ఫిరోజ్ తుగ్లక్

ఫిరోజ్ తుగ్లక్ ఘియాస్-ఉద్-దిన్ తుగ్లక్ యొక్క తమ్ముడు కుమారుడు. అతని తల్లి హిందూ యువరాణి అయినందున అతను టర్కో-ఇండియన్ మూలాలకు చెందినవాడు. అతను అయిష్టంగా మరియు సౌమ్యుడైన పాలకుడిగా పిలువబడ్డాడు కానీ 37 సంవత్సరాలు పాలించాడు.

ముహమ్మద్ తుగ్లక్ యొక్క బంధువు అయిన ఫిరూజ్ తుగ్లక్ (1351-88) సుదీర్ఘ పాలన, విజయం ఢిల్లీ సుల్తానేట్ చరిత్రలో ఒక జలపాతం. ఫిరూజ్ తుగ్లక్ దయాదాక్షిణ్యాలపై ఆధారపడిన రాష్ట్ర సంప్రదాయాన్ని పునరుద్ధరించడానికి ప్రయత్నించాడు.

ఫిరోజ్ షా తుగ్లక్ తన రాజ్యంలో మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధికి ప్రధానంగా కృషి చేశాడు. ఫిరూజ్ హిస్సార్-ఫిరుజా (ఆధునిక హిస్సార్) నగరాన్ని స్థాపించాడు. కాలువలతో పాటు, నీటిపారుదల ప్రయోజనాల కోసం ఫిరూజ్ అనేక ఆనకట్టలను (కట్టలు) కూడా నిర్మించాడు. అతను పండ్ల తోటలను నాటడం కూడా చాలా ఇష్టపడేవాడు మరియు ఢిల్లీ చుట్టూ 1200 తోటలను నాటాడు, వారు ఎవరి ఆస్తి లేదా పన్ను రహిత (ఇనామ్) భూములలో వారికి ధర చెల్లించాలి.

- **దివాన్-ఇ-ఖైరత్**:ఛారిటీ కోసం కార్యాలయం
- **దివాన్-ఇ-బుండగన్**: బానిస శాఖ
- **సరైస్ (రెస్ట్ హౌస్)**:వ్యాపారులు మరియు ఇతర ప్రయాణికుల ప్రయోజనం కోసం
- **నాలుగు కొత్త పట్టణాలు**:ఫిరోజాబాద్, ఫతేహాబాద్, జౌన్‌పూర్ మరియు హిస్సార్

- ఫిరోజ్ తుగ్లక్ అనేక బావులు నిర్మించారు మరియు నీటిపారుదల కాలువలు తవ్వారు.
- పేదలకు ఆర్థిక సహాయం అందించేందుకు దివాన్-ఇ-ఇస్తిబ్‌కాక్‌ను ప్రారంభించాడు.
- అతను దివాన్-ఇ-ఖేరత్ (మ్యారేజ్ బ్యూరో)ని కూడా స్థాపించాడు,
- దార్-ఉల్-షఫా (హాస్పిటల్స్), మరియు ఒక ఎంప్లాయ్‌మెంట్ బ్యూరో.

ఫిరోజ్ షా తుగ్లక్ హయాంలో విధించిన పన్నులు:

- **ఖరాజ్**:భూమి ఉత్పత్తిలో పదో వంతుకు సమానమైన భూమి పన్ను
- **జకాత్**:ముస్లింల నుంచి వచ్చే ఆస్తిపై రెండున్నర శాతం పన్ను
- **ఖమ్**:స్వాధీనం చేసుకున్న దోపిడీలో ఐదవ వంతు (నాలుగు వంతు సైనికులకు మిగిలి ఉంది)
- **ఇతర పన్నులు**: నీటిపారుదల పన్ను, తోట పన్ను, ఆక్ట్రాయ్ పన్ను మరియు అమ్మకపు పన్ను

తుగ్లక్ రాజవంశం పతనం

1388లో ఫిరోజ్ తుగ్లక్ మరణానంతరం, భవిష్యత్ పాలకులు చిన్నవారు మరియు వారి పాలనలో అసమర్థులుగా నిరూపించబడినందున తుగ్లక్ సామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నం కావడం ప్రారంభమైంది. గుజరాత్, మాల్వా మరియు షర్కీ (జాన్‌పూర్) రాజ్యాలు సుల్తానేట్ నుండి విడిపోయాయి. 1394లో లాహోర్‌లోని హిందువులు స్వతంత్ర పాలనను డిమాండ్ చేశారు. తిరుగుబాటును అణిచివేసేందుకు అప్పటి పాలకుడు మహమ్మద్ షా తన కుమారుడు హుమాయూన్‌తో కలిసి సన్నాహాలు చేశాడు. కానీ చక్రవర్తి మరణించాడు, తరువాత అతని కొడుకు హత్య.

సయ్యద్ రాజవంశం:

సయ్యద్ రాజవంశం క్రీ.శ. 1414 లో ఖిజర్ ఖాన్ చేత స్థాపించబడింది మరియు అల్లా-ఉద్-దిన్ షా పాలకుడిగా ఉన్నప్పుడు ఈ రాజవంశం యొక్క పాలన ముగిసింది. సయ్యద్ రాజవంశం ఖిజర్ ఖాన్ చేత స్థాపించబడింది. మమ్లూక్, ఖిల్జీ మరియు తుగ్లక్ రాజవంశాల తరువాత, సయ్యద్ రాజవంశం స్థాపించబడింది మరియు క్రీ.శ. 1414 నుండి క్రీ.శ. 1451 వరకు 37 సంవత్సరాలు ఢిల్లీ సుల్తానేట్‌ను విజయవంతంగా

పాలించింది. సయ్యద్ రాజవంశాన్ని ఖిజ్ర్ ఖాన్, ముబారక్ షా, అలాగే ముహమ్మద్ షా మరియు అల్లావుద్దీన్ ఆలం షా అనే చివరి పాలకుడు అనే నలుగురు పాలకులు పాలించారు. సయ్యద్ రాజవంశం తరువాత ఢిల్లీ సుల్తానేట్ యొక్క చివరి పాలక రాజవంశం అయిన లోడి రాజవంశం వచ్చింది. అలా-ఉద్-దిన్ ఆలం షా ఇష్టపూర్వకంగా బహ్లోల్ లోడికి రాజ్యాన్ని ఇచ్చి, బుదౌన్‌కు వెళ్లి అక్కడ తుది శ్వాస విడిచాడని ఆరోపించారు.

లోడి రాజవంశం:

లోడి రాజవంశం ఆఫ్ఘన్ రాజవంశం మరియు భారతదేశంలోని ఢిల్లీ సుల్తానేట్ యొక్క ఐదవ మరియు చివరి రాజవంశం. ఇది 1451 నుండి 1526 వరకు పాలించింది. లోడి రాజవంశ స్థాపకుడు బహ్లుల్ లోధి, సికిందర్ మరియు చివరి పాలకుడు ఇబ్రహీం లోడి స్థాపించారు.

బహ్లుల్ లోడి (క్రీ.శ. 1451–1489)

లోడి రాజవంశం బహ్లుల్ లోడిచే స్థాపించబడింది. అతను 1451 మరియు 1489 మధ్య పాలించాడు. భారతదేశంలోని పంజాబ్‌లోని సిర్హింద్ గవర్నర్ మాలిక్ సుల్తాన్ షా లోడి అతని మామ మరియు అతను అతని అల్లుడు. అతను సాహసోపేతమైన సైనికుడు మరియు గొప్ప ఆఫ్ఘన్.బహ్లుల్ లోడి ఆఫ్ఘన్‌లకు జాగీర్ ఇచ్చి స్నేహితులుగా భావించి వారిపై విజయం సాధించాడు. ఇతడు క్రీ.శ.1489లో మరణించాడు. అతని మరణం తరువాత అతని కుమారుడు సికందర్ లోధి సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు.

సికందర్ లోధీ (క్రీ.శ. 1489–1517)

సికిందర్ లోధీ బహ్లుల్ లోడికి రెండవ సంతానం, పెద్ద బిడ్డ బార్బక్ షా. సికందర్ లోడి క్రీ.శ. 1489 నుండి క్రీ.శ. 1517 ల మధ్య పాలించాడు. 1489లో సికిందర్ షా అనే పేరుతో సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు. 1504లో అతను ఆగ్రాను స్థాపించాడు. సికిందర్ లోడి సంగీతం, సాహిత్యం మరియు కళలకు ఉదారంగా మద్దతు ఇచ్చేవారు. అతను ఆగ్రా నగరాన్ని అద్భుతమైన మరియు అపారమైన కోటలు మరియు నిర్మాణాలతో అలంకరించాడు. అతని హయాంలో, లహజత్-I- సికందర్ షాహి అని పిలిచే ఒక సంగీత గమనిక సృష్టించబడింది. సికిందర్ లోడి 1517లో మరణించాడు. అతని చిన్న కుమారుడు ఇబ్రహీం లోడి రాజ్యాన్ని నియంత్రించాడు.

సికందర్ లోడి రచనలు

– క్రీ.శ.1503లో ఆగ్రా నగర స్థాపన మరియు 1506 ADలో రాజధానిని ఢిల్లీ నుండి ఆగ్రాకు మార్చారు.

– అతను ఢిల్లీ సుల్తానేట్‌ను పునరుద్ధరించడానికి ప్రయత్నించాడు. బెంగాల్, బీహార్, చంద్రైరి, అవధ్ మరియు బుందేల్‌ఖండ్ రాజులపై అధికారాన్ని స్థాపించడం ద్వారా.

– భూమి కొలత స్కేల్: గజే సికందారిని ప్రామాణికమైన ప్రమాణంగా ఉపయోగించడం.

– గ్వాలియర్ కోటను స్వాధీనం చేసుకోవడానికి అనేక ప్రయత్నాలు జరిగాయి. ప్రతిసారీ రాజా మాన్‌సింగ్ చేతిలో ఓడిపోయాడు.

– జాజియా పన్ను: సికందర్ లోడి హిందువులపై బలవంతంగా జజియా పన్ను విధించాడు

ఇబ్రహీం లోధీ (క్రీ.శ. 1517–1526)

ఇబ్రహీం లోడి సికిందర్ లోడి చిన్న కుమారుడు. సికిందర్ లోధీ మరణం తర్వాత అతను లోడి రాజవంశం యొక్క సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు. అతను ఢిల్లీ మరియు లోడి రాజవంశానికి చివరి సుల్తాన్‌గా పనిచేశాడు. ఆఫ్ఘన్ ప్రభువుల నుండి తీవ్ర వ్యతిరేకతను ఎదుర్కొన్న తర్వాత ఇబ్రహీం లోడి ద్వంద్వ ప్రభుత్వ వ్యవస్థను తిరిగి ప్రవేశపెట్టాడు. మొదటి పానిపట్ యుద్ధంలో బాబర్ యొక్క సేనలు అతనిని మట్టుబెట్టాయి మరియు భారతదేశంలో భారీ మొఘల్ సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించాయి.

ప్రశ్నలు

చిన్న ప్రశ్నలు

1. ఇక్తా

2. ఖలీసా

3. టర్క్ దండయాత్ర

4. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్

5. సుల్తానుల ఆధ్వర్యంలో కళ మరియు వాస్తుశిల్పం

వ్యాస ప్రశ్నలు

1. తరైన్ యుద్ధాల ప్రాముఖ్యత ఏమిటి? చర్చించండి.

2. టర్కీ దండయాత్రల సమయంలో రాజపుత్రుల వైఫల్యానికి కారణాలు ఏమిటి?

3. టర్క్స్ వారి విజయంలో సహాయపడిన కారణాలు ఏమిటి. విశదీకరించండి

2. రజియా సుల్తాన్ మరియు ఆమె రచనలపై వ్రాయండి.

3. అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ తీసుకొచ్చిన విభిన్న సంస్కరణలను పేర్కొనండి.

4. ఫిరోజ్‌షా తుగ్లక్ రచనలు ఏమిటి? వివరించండి.

5. సయ్యద్ మరియు లోడిస్ పాలన యొక్క కార్యకలాపాలపై దృష్టి పెట్టండి.

★★★★★★★

పాఠం – 14

భక్తి, సూఫీ సంప్రదాయాలు

పరిచయం:–

ప్రాచీన కాలం నుంచి భారత దేశం వివిధ మత విశ్వాసాలకు, ఉద్యమాలకు కేంద్ర బిందువు అయింది. ప్రసిద్ధ చరిత్ర కారుడు యూసఫ్ హుస్సేన్ భక్తి ఉద్యమకాలాన్ని రెండుగా విభజించాడు. అందులో మొదటి భగవద్గీత్ర రచన కాలం నుంచి ముస్లిం పాలన విస్తరించిన 13వ శతాబ్దం వరకు ఉన్న కాలం రెండోది క్రీ.శ. 13 వ శతాబ్దం నుంచి హిందూ ముస్లిం ఐక్యతను వ్యాప్తిచేసిన ప్రబోధకుల కాలమైన 16 వ శతాబ్దం.

లక్ష్యాలు

1. భక్తి మరియు సూఫీ ఉద్యమం ఎందుకు ఉద్భవించాయో అర్థం చేసుకోండి
2. బోధనలను తెలియచేయండి
3. మిశ్రమ సంస్కృతి యొక్క లక్షణాలు

అభ్యాస ఫలితాలు

1. వ్యక్తిగత ఏకేశ్వరోపాసన అభ్యాసం
2. ప్రేమ మరియు శాంతి మార్గం
3. సోదరత్వ అభ్యాసం
4. వ్యతిరేక వర్ణ వ్యవస్థ
5. అభివృద్ధి చెందిన సమకాలీన సంస్కృతి
6. భాషల అభివృద్ధి

భక్తి – అర్థం

అత్యంత భక్తి శ్రద్ధలతో మోక్ష సాధనకై చేసే దైవ పూజనే భక్తి అంటారు. ఇటువంటి భక్తి సంప్రదాయం అనాది కాలం అంటే సింధూ నాగరికత కాలం నుంచే భారతదేశంలో ఉంది. యోగముద్రలో ఆశీనుడై చుట్టూ జంతువులను కలిగి ఉన్న పశుపతి అని పిలువలుడే శివుడిని హరప్పా ప్రజలు ఆరాధించారు. వేదాలు, ఉపనిషత్తులు, ఇతిహాసాలు, పురాణాల్లో భక్తి ప్రస్తావన ఉంది. మధ్య యుగంలో భక్తి ఉద్యమం అత్యంత ప్రధానమైంది. వీరు బ్రాహ్మణులు ప్రోత్సహించిన సంప్రదాయ మతాన్ని కర్మలను, మూఢాచారాలని, వర్ణ భేదాలను ప్రతిఘటించారు. భక్తి ప్రభోదకుల్లో శంకరాచార్య, రామానుదు, నింబార్కుడు, వల్లభాచార్య, రామానంద, చైతన్య, కబీర్, గురునానక్, దాదు దయాళ్, మీరాబాయి, తులసీదాస్, సూరదాస్ వంటి వారు ముఖ్యులు.

భక్తి ఉద్యమ ప్రధాన లక్షణాలు–

ప్రాచీన కాలం నుంచి మధ్య యుగం వరకు నడిచిన భక్తి ఉద్యమంలో క్రింది ప్రధాన లక్షణాలను గమనించవచ్చు

సూఫీ మతం – అర్థం, పుట్టుక, ప్రధాన లక్షణాలు

మధ్యయుగ భారతదేశంలో భక్తి ఉద్యమం లాగానే సూఫీ ఉద్యమం కూడా హిందు ముస్లింలను ఒకే వేదిక పైకి తేవడానికి ప్రయత్నించింది. ముస్లిం మత విశ్వాసానికి మరొక పేరే సూఫీ మతం. అరేబియాలో సూఫీ మతం ప్రారంభమై తరువాత భారతదేశానికి వ్యాప్తి చెందింది. సూఫీమతాన్ని భారత దేశానికి తెచ్చిన ఘనత అరబ్బులకే దక్కుతుంది.

క్రీ.శ 19 వ శతాబ్దంలో 'సూఫీ ఇజం' అనే ఆంగ్ల పదం వాడుకలోకి వచ్చింది. సూఫీ అనే పదం 'తసావూఫ్' అనే ఇస్లాం గ్రంథాల్లో ఉంది. ' సఫా' అనే పదం నుంచి సూఫీ ఆవిర్భవించిందని కొందరు పండితులు అభిప్రాయపడ్డారు. మరికొందరు 'సుఫా' అనే పదం నుంచి ఆవర్భవించిందని పేర్కొన్నారు. సుఫా అంటే మహ్మద్ మసీదు వెలుపుల ఆయన శిష్యులు మత సమావేశాలను జరిపే అరుగు (ప్లాట్ ఫాం) అని అర్థం. బస్రాకు చెందిన జహిజ్ మొదటిసారిగా సూఫీ అనే పదాన్ని ఉపయోగించాడు. క్రీ.శ 10వ శతాబ్దం కంటే పూర్వం సూఫీమతం అరేబియా – పర్షియా ప్రజల సాంఘీక, మత జీవనాన్ని ప్రభావితం చేసింది. భగవంతుడిని ప్రేమించడమే అతన్ని చేరే ప్రధాన మార్గమని సూఫీ బోధకుల ధృడకమ్మకం. ఎక్కువ మంది సూఫీ బోధకులు సమాజానికి దూరంగా ఏకంతంగా గడిపి మోక్షసాధనాకై ప్రయత్నించారు. ఉలేమాల అధిపత్యాన్ని వారి ఖురాన్ వాస్తవ స్ఫూర్తి అయిన ప్రజాస్వామ్య, సమానత్వ భావాలకు వ్యతిరేకంగా వివహరించేవారు . సూఫీ హిందూ, జైన, బౌద్ధ, క్రైస్తవ, జొరాస్ట్రియన్ మతాల వల్ల ప్రభావితులయ్యాయి.

ప్రధాన సూఫీ బోధనలు, సూఫీ బోధకులు–

సూఫీలు, సూఫీ ఆజ్ఞ లేదా 'సిల్సిలాప్' లుగా ఏర్పడ్డారు. వాటిని స్థాపించిన వారి పేరు లేదా ఇంటి పేరు మీద వాటికి ఆ పేర్లు ఏర్పడ్డాయి. చిస్తి, సుహ్రావర్ధీ. నక్షాబందీ వంటి వాటి పేర్లు ప్రతి సూఫీ శాఖకు ప్రత్యేక ఆశ్రమాలు ఉండేవి. వీటిలో ప్రజలకు బోధనలు చేసేవారు.

ముఖ్యమైన సూఫీ, సిల్సిలాలు, సూఫీ సన్యాసులు

1) చిస్తె చిల్ సిలా – హజరతో ఖ్వాజా – అబ్దుల్ చిష్ఠి – అజ్మీర్ కేంద్రం 1236లో అజ్మీర్లో మరణం

2) హజరత్ ఖ్వాజా మొయినుద్దీన్ –చిష్ఠి – బడుగు వర్గాల వారిని ఆకర్షించాడు.

3) హజరత్ ఫరీద్– ఉక్. దివ్– మసూద్

4) హజరత్ షేక్ – నిజాముద్దీన్ – ఆలియా బాల్బన్ ఇతని భక్తుడు.

5) హజరత్ షేక్ నజీరోద్దీన్ – అయోద్యలో జననం అమీర్ ఖుస్రూ ఇతడి శిష్యుడు

6) హజరత్ శే – సలీం చిస్టీ – అక్బర్ సమకాలీనుడు

2) సుహ్రావర్తి సీల్ శిలా

1) హజరత్ షిక్ - బహఉద్దీన్ జకారియా మూల్తాన్ శాఖ స్థాపకుడు

2) హజరత్ బహురుద్దిన్ ఆరిఫ్ బహురుద్దీన్ జకారియా కుమారుడు

3) సయ్యద్ జలాలుద్దిన్ సురఖ–బఖారీ ఉచ్ శాఖ స్థాపకుడు రాజ్ పూర్ కేంద్రస్థానం

3) ఫిరదౌసియా సలోనిలు

హజరత్ షేక్–షరీఫ్ ఉద్దీన్–యాహ్ బాగ్దాద్

4) ఖాద్రి సీల్ శిలా

హజరత్ వీక్–అబ్బుల్–ఖాద్రీ–జిలాని సంగీతాన్ని, యోగాను వ్యతిరేకించాడు.

5) నక్షాబందీ సీల్ సిలా

హజరత్ ఖ్వాజా– బాక్వి–బిలాహ్.

- మొగలుల కాలం నాటి భారతదేశంలో తన కాలంలో 14 సీల్ సిలాలు ఉన్నట్లు అబుల్ ఫజలో తన ఐనీ అక్బరీ పెర్కోన్నాడు .
- వాటిల్లో ఆరు పసిద్ధమైనవి.

- సుహ్రవర్ధి శాఖ ఢిల్లీ సుల్తానుల కాలం నుంచి వర్ధిల్లిన సిల్ సిలా. మొదట్లో దీని కేంద్రస్థానం ముల్తాన్ లో ఉండేది.
- భారత దేశంలో ప్రసిద్ధి చెందిన ఖ్వాజా మొయినుద్దీన్ చిష్టి ఏర్పాటు చేసిన చిస్టిరియా సిల్ సిలా మరో ముఖ్యమైంది
- దీన్ని తొలిసారిగా 966 వ సం॥ లో ఇరాన్ లో ఖ్వాజా అబ్దుల్ చిష్టీ స్థాపించాడు .
- ఇది హిందూ, ముస్లిం భక్తులను ఆకర్షించింది. ఆజ్మీర్, నార్నాల్, సర్ వాల్, నాగూర్, ముల్తాన్, హన్సీ, అయోధ్య, బదేనీలు ప్రసిద్ధ సూఫీ సిల్ శిలాలు.

భారత దేశంలోని చిష్టి సూఫీ బోధకుల్లో హజరత్ ఖ్వాజా మొయినుద్దీన్ శిష్యులైన షేక్ హమీదుద్దీన్, షేక్ కుతుబుద్దీన్ భక్తి యార్ కాకీలు ప్రధానమైన వారు.

షేక్ ఫరీద్ లేదా బాబా ఫరీద్ క్రి.శ 1175–1265 ఢిల్లీ సుల్తానుల కాలానికి చెందిన మరొకను బోధకుడు. అతడు అతి సామాన్య జాబితాన్ని గడిపాడు. భక్తి బోధకుల సంగీతాన్ని ఇష్టపడేవాడు. ఆయిన శిష్యుల్లో నిజాముద్దీన అలియా కీ.శ (1286–1325) ముఖ్యుడు. ఢిల్లిలోని ఘజియాపూర్ లో తన కేంద్రాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు.

సుహ్రావర్తి సిల్ సిలా:–

సుహ్రావర్థి సిల్ సిలా రెండవ ప్రసిద్ధశాఖ. ఈశాన్య వాయువ్య భారత దేశంలో విలసిల్లింది. ముల్తాన్ దీని ప్రధాన కేంద్రమైన తరవాత కాలంలో సింధుకు విస్తరించింది. భారత దేశంలో దీన్ని ముల్తాన్ కు చెందిన షేక్ బహుఉద్దీన్ స్థాపించాడు. ఆయన ముస్లిం విజ్ఞాన కేంద్రాలతో పాటు మక్కా, మదినా, సమీర్ ఖండ్, బాగ్దాద్ ను సందర్శించి ప్రజలు, వారి సంస్కృతిని గురించి అనేక విషయాలను తెలుసుకొని తన గురువు షేక్ షహబుద్దీన్ సుహ్రావర్థీ (బాగ్దాద్) ని అనుకరించాడు. పేదరికంలో జీవించడాన్ని వ్యతిరేకించడంతో పాటు కఠిన ఉపవాసాన్ని తిరస్కరించాడు. ఆయన క్రి.శ 1262 లో మండించాడు.

షేక్ బహనంద్ దీన్ జకారియా సుహ్రావర్తి మరణానంతరం ఈ సిల్ సిలా రెండు బాగాలు చీలిపోయింది.

అతని కుమరుడు బదర్ ఉద్దీన్ ఆరిఫ్ నాయకత్వంలో ముల్తాన్ శాఖ, సయ్యద్ జలాలుద్దీన్ బుఖారి నాయకత్వంలో ఉచ్ శాఖలుగా విడిపోయాయి.

- సుహ్రావర్థి సిల్ సిలా చాలా విషయాల్లో చిష్టి సిల్ సిలాను వ్యతిరేకించింది.
- సుహ్రా వర్థీలు పాలకుల మన్నన పొంది వారిచే కానుకలను స్వీకరించడం వంటివి చేశారు. వారు పేద సామాన్య ప్రజలను గురించి పట్టించుకోలేదు
- సుహ్రావర్థీ సీల్ సిలా తమ దర్గాలలో కేవలం సంపన్నులు, ఉన్నత వర్గాల సందర్శకులనే అనుమతించారు. మూడవ ప్రధానమైన సిల్ సిలా ‘నక్షాబంది సిల్ సిలా’ దీన్ని ఖ్వాజీ పేట మహ్మద్ స్థాపించాడు.
- ఇతడి శిష్యుడైన ఖ్వాజా బాకీభిల్లా భారత దేశం అంతటా దీన్ని వ్యాప్తి చేశాడు. పరిషత్ న్యాయానికి ప్రాధాన్యత ఇచ్చిన వీరు చిష్ఠి సిల్ సిలాలు ఇతర సిల్ సిలాలు ముస్లింలలో ప్రవేశపెట్టి మార్పులను

వ్యతిరేకించారు. ఈ సిల్ సిలాతో పాటు ఖాద్రీ, ఫిరదౌసియా సిల్ సిలాలు కూడా సమాజంలోని కొన్ని వర్గాల్లో ప్రత్యేకస్థానాన్ని పొందాయి.

సమాజంపై భక్తి, సూఫీ ఉద్యమాల ప్రభావం

భక్తి, సూఫీ ఉద్యమకారుల బోధనలు భారతీయులకు కొత్త వేదికను సమకూర్చాయి. వీరి ఉదార, మానవతావాద బోధనలు అనేక మంది సానూన్యులను ఆకర్షించాయి. వీరి భావనలు బ్రహ్మనుల, పూజారుల, మౌల్వీల ఆధిపత్యాన్ని ప్రశ్నించాయి. ప్రజల భాషల్లో బోధన చేసి వీరు సామన్యులను ఆకట్టుకొన్నారు. కబీర్, నానక్ వంటి భక్తి ఉద్యమకారుల ఉదార ఆలోచనలు హిందూ ముస్లింల మధ్య ఉన్న విభేదాలను తగ్గించాయి. అన్ని వర్గాల ప్రజలకు నీతితో కూడిన ఆత్మ విశ్వాసంతో జీవించాలని పిలుపు నివ్వడంతో పాటు కులవ్యవస్థను వ్యతిరేకించారు. వీరి విధానాలు సమానత్వాన్ని బోధించి మత మార్పిడులను నిరోధించాయి .

భక్తి, సూఫీ సన్యాసులు తమ నిరాడంబర జీవితం, పవిత్రమైన వ్యక్తిత్వం ద్వారా పరస్పరం ప్రభావితులయ్యారని ప్రముఖ చరిత్రకారులు యూసఫ్ హుస్సేన్, ఎ.ఎల్. శ్రీవాత్సవ, R. C. మంజూందార్, J.N. సర్కార్ వంటి వారు అభిప్రాయపడ్డారు. వారిరువురూ హిందు ముస్లింల మధ్య పెరుగుతున్న స్పర్ధను తగ్గించేందుకు కృషి చేశారు. ఈ ఉద్యమాల వల్ల ప్రాంతీయ భాషలు అభివృద్ధి చెందడంతో పాటు సమాజానికి కొత్త ఆశలు, రూపం ప్రసాదించ బడ్డాయి .

చిన్న ప్రశ్నలు:

1. భక్తి ఉద్యమం
2. చిస్టీ
3. మిశ్రమ సంస్కృతి

వ్యాస ప్రశ్నలు

1. భక్తి ఉద్యమం గురించి వ్రాయండి
2. సూఫీ ఉద్యమం గురించి వ్రాయండి
3. భారత దేశంలో మిశ్రమ సంస్కృతి ఎలా అభివృద్ధి చెందిందో వివరించండి.

పాఠం – 15

మొఘల్ సామ్రాజ్య పునాది – సుర్ వంశ అధికారం

పరిచయం

సుదీర్ఘమైన చరిత్ర, అపూర్వమైన సంస్కృతి గలిగి ప్రపంచమున విశిష్టమైన స్థానమును అలంకరించిన భారతీయులు చారిత్రక గుణపాఠములు నేర్చుకొనకపోవుట అత్యంత శోచనీయం. భారతీయులలోని అనైక్యత అంతః కలహములు విదేశీయులు మనపై దాడిచేసి, మన దేశమును స్వాధీనపర్చు కొనుటకు దోహద పడెను.

లక్ష్యం

1. భారతదేశంలో మొఘల్ పాలన పునాది గురించి తెలుసుకోండి
2. పాలకులు మరియు పరిపాలన
3. విధి విధానాలు మరియు పన్ను వసూలు
4. ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు వాణిజ్యం
5. కళ మరియు వాస్తుశిల్పానికి సహకారం
6. సాంస్కృతిక సంశ్లేషణ

అభ్యాస ఫలితాలు

1. అధికార స్థాపనకు వ్యూహాలు
2. రాష్ట్ర సంక్షేమం కోసం పరిపాలన
3. ఆదాయాన్ని ఉత్పత్తి చేయడానికి విధానాలు
4. పరిశ్రమలను స్థాపించడం మరియు వాణిజ్యాన్ని పెంచడం
5. సృజనాత్మకత –కళ మరియు నిర్మాణ రూపాలు
6. ఉద్భవిస్తున్న కొత్త సంస్కృతి

విదేశీయులైన గ్రీకులు, కుషాణులు, హూణులు, అరబ్బులు మొ॥వారు మన దేశమును జయించి పరిపాలించిరి. క్రీ. శ.13 వ శతాబ్దములో క్రీ.శ (1206) మన దేశమును ముస్లింలు రాజస్థాన గావించుటకు దోహదపడిన రాజకీయ పరిస్థితులే మరలా క్రీ.శ 16వ శతాబ్దము క్రీశ 1526 న బాబర్ మనదేశం పై దండయాత్ర చేసి మొగల్ సామ్రాజ్యమును స్థాపించుకొనుటకు దోహదపడెను. కనుకనే ఆచార్య శ్రీ. వాత్సవ పండితుడు చరిత్ర పునరావృతమగునన్న నానుడి పేర్కొన్నట్లు సత్యమైయ్యెను.

మొదటి పానిపట్టు యుద్ధం :- 1526 Apr 21

బాబరు స్థానిక పాలకుల ఆహ్వానమును పురస్కరించుకొని బాబరు 21 April 1526 న మొదటి పానిపట్టు యుద్ధమున కడపటి ఢిల్లీ సుల్తాన్ అగు ఇబ్రహీం లోడిని ఓడించి, వధించి డిల్లీ, ఆగ్రాలను ఆక్రమించెను. ఈ యుద్ధమున లోడి వంశం పతనాం కాగా, భారత దేశమున మొగల్ సామ్రాజ్యంను స్థాపించబడెను.

కాణ్వాహ యుద్ధం 17 march 1527

శత సంగ్రామవీరుడైన, రసపుత్ర కూటమి నాయకుడైన రాణా సంగ్రామ్ సింగ్ బాబరుకి మధ్య కాణ్వాహ యుద్ధం జరిగింది. ఈ యుద్ధంలో బాబరు విజయము పొందెను. రాణాసంగ్రామ్ సింగ్ క్షతగాత్రుడై తదుపరి క్రీ.శ 1528లో మరణించెను.

చందేరి యుద్ధం 1528 :-

కాణ్వాహ యుద్ధములో బాబరునకు వ్యతిరేకముగా చందేరి దర్గాధిపతి మోదినీ రాయ్ రాణాసంగ్రామ్ సింగ్ కు సహాయపడెను. అందుచే తన్నెదిరించిన మోదినీరాయ్ ని శిక్షించుటకు బాబరు 1528లో చందేరా, దుర్గము దండెత్తి మోదినీ రాయ్ ని ఓడించి చందేరి దుర్గమును ఆక్రమించెను.

గోగ్రా యుద్ధము :-

బీహార్, బెంగాల్ నందలి ఆఫ్ఘనులు, ఇబ్రహీంలోడీ సోదరుడైన 'మహమ్మద్ లోడి' బెంగాల్ సుల్తానైన నస్రత్ షాల నాయకత్వమున బాబరును ఎదిరించి ఢిల్లిలో అధికారమును తిరిగి నెలకొల్పనెంచిరి. బాబారు 6, మే 1529న బెంగాల్ పై దాడి చేసి గోగ్రా నది ఒడ్డున చిత్తుగా నస్రత్ షాను ఓడించెను. నస్రత్ షా బాబరుతో సంధి చేసుకోని రాజ్య విస్తరణ చేసుకొన్నాడు.

సామ్రాజ్య విస్తరణ ;- ఇట్టి బాబరు దిగ్విజయముల వలన అతని సామ్రాజ్యము పశ్చిమమున అక్సెస్ నది నుండి తూర్పున గోగ్రానది వరకు, ఉత్తరమున హిమలయ పర్వతముల నుండి దక్షిణమున గ్వాలియర్ వరకు విస్తరించెను

బాబర్ మరణం 1530

బాబర్ సాధించిన విజయమును పూర్తిగా అనుభవింపక పూర్వమే శ్రీ.శ 1530లో బాబరు మరాణించెను. ఒకవైపు నిరంతరం యుద్ధములు మరొకవైపు పెద్దకుమారుడు హుమాయున్ మనో వ్యాధిగ్రస్తుడగుటచే బాబరికి మనో వ్యాధి అధికము అయ్యి బాబర్ మరాణించెను.

హుమయూన్ (1530-40) 1555-1556.

బాబర్ తర్వాత అతని కుమారుడైన నసీరుద్దీన్ హుమాయూన్ క్రీ.శ 1530-40, 1555-56 మొగల్ సింహాంసనాన్ని అదిష్టించి రాజ్య సరిహద్దులకు విస్తృతం చేశాడు. హుమాయున్ అంటే అదృష్టవంతుడు అని అర్థం. అయితే షేర్ షా చేతిలో ఓడిపోయి రాజ్యాన్ని అప్పగించి దేశం వదిలి వెళ్ళిపోయాడు. క్రీ.శ 1555 పర్షియా పాలకుడు తహమాన్ షా సహకారంతో హుమాయున్ తిరిగి ఢిల్లీని ఆక్రమించుకొన్న ఎక్కువ కాలం జీవించలేదు. 1556 లో మరాణించాడు. అందువల్ల మొగల్ చరిత్రలో దురదృష్టవంతుడుగా పిలువబడ్డాడు. హుమాయూన్ జీవితమంతా సమస్యల సుడిగుండంలో చిక్కుకొని చివరకు ఆ సుడిగుండంలోనే పడిపోయాడు.

షేర్షా క్రీ.శ. 1540-1545

సూర్ వంశానికి చెందిన షేర్షా, అసలు పేరు పరీద్. 1472 వ సం.లలో జన్మించిన షేర్ షా తర్వాత ఫర్గానాకు అధిపతి అయి గొప్ప పాలుడిగా పేరుపొందాడు. తర్వాత బీహర్ గవర్నర్ అయ్యాడు. ఈ సమయంలోనే పులితో పోరాడి షేర్ ఖాన్ అనే పేరు పొందాడు. ఢిల్లి మొగల్ సుల్తాన్ అయిన హుమాయూన్, చౌసా, కనూబ్ యుద్దాల్లో ఓడించి 1540వ సం॥ లో షేర్ షా అనే బిరుదును స్వీకరించి డిల్లీ కి సుల్తాన్ గా ప్రకటించుకొన్నాడు. త్రిపాఠి అనే చరిత్రకారుడు పేర్కొన్నట్లు షేర్షా బురదలో నుంచి వికసించిన పుష్పం

షేర్షా విజేతగా కంటే గొప్ప పాలకుడిగా ప్రసిద్ధి చెందాడు. ప్రజాభిప్రాయం ప్రకారం పాలనా వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేసిన తొలి ముస్లిం పాలకుడు. షేర్షా ప్రదర్శించిన పాలనా విజ్ఞత మరే ఇతర పాలకులు కనీసం బ్రిటిష్ వారు కూడా చూపలేదు. అని క్రూడ్ అనే చరిత్రకారుడు వ్యాఖానించాడు.

షేర్షా పరిపాలనా విధానం –

1) కేంద్ర ప్రభుత్వానికి సుల్తాన్ అయిన షేర్షా సర్వాధికారి, ప్రాజ్ఞ నిరంకుశుడు

2) సుల్తాన్ కు పరిపాలించేందుకు నలుగురు మంత్రులు ఉండేవారు .

a) దివాన్ – ఇ – వి జారత్ (ప్రధాన మంత్రి)

b) దివాన్ – ఇ– అరిజ్ (సైనిక వివహరాల మంత్రి)

c) దివాన్ – ఇ–రసాలతో (విదేశీ మంత్రి)

d) దివాన్ : ఇ–ఇన్షా (రాజశాసనాలు, ఉత్తరప్రత్యుత్తరాల మంత్రి)

3) పరిపాలనా సౌలభ్యం కోసం షేర్షా ప్రజాసామ్య పద్దతిలో పరిపాలనా విభాగాలను ఏర్పాటు చేశాడు.

(a) సర్కార్ ల పైన ప్రధాన షేక్ దార్ అధికారి

(b) పరిగణాలకు షేక్ దార్ అధికారి.

(c) గ్రామ పాలన గ్రామాల పెద్దల నాయకత్వంలో జరిగేది

భూమిశిస్తు విధానం:– షేరషా ఉదారమైన, శాస్త్రీయంమైన భూమిశిస్తు విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టి చరిత్రలో శాశ్వత కీర్తిని సంపాదించాడు.

1. వ్యవసాయ భూమిని భిఘా అనే యూనిట్ గా విభజించాడు. పండిన పంటలో 1/3 వంతు శిస్తు వసూలు చేయడం జరిగింది.
2. రైతులకు పట్టాలిచ్చి వారి నుండి కబూలియత్ లు తీసుకున్నాడు.
3. రెవెన్యూ ఉద్యోగులు శిస్తు విదించేటప్పుడు ఉదారంగా వసూలు చేయునప్పుడు కఠినంగా ఉండాలని ఆదేశించాడు.

నాణేలు:– షేర్షా నాణేల సంస్కరణలు చేపట్టాడు. ఇతను ప్రవేశపెట్టిన వెండి నాణేం, మొఘలు ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ కాలం వరకు చెలామణిలో ఉండేది. దీనిని 'థాయ్' అని పిలిచేవారు. బంగారు, వెండి, రాగి నాణేల విలువను కూడా క్రమబద్ధం చేసి చలామనిలోకి తెచ్చాడు.

ప్రజాసంక్షేమ పథకాలు!–

షేర్షా సామాన్య ప్రజల సంక్షేమం కోసం పాటుపడిన గోప్ప సుల్తాన్. వ్యాపారాభివృద్ధికి తన సామ్రాజ్యంలోని ముఖ్య నగరాలను కలుపుతూ రహదారులు వేయించాడు. షేర్షా వేసిన రహదారులలో నాలుగు ప్రధానమైనవి.

1) తూర్పు బెంగాల్ లోని సోనార్ గాం నుండి లాహోర్ వరకు

2) ఆగ్రా నుంచి బుర్హాన్ పూర్

3) జోద్ పూర్ నుంచి చిత్తోడ్

4) లాహోర్ నుంచి ముల్తాన్ వరకు

ఇతడు రహదారుల వెంట దాదాపు 1700 సరాయిలు (విశ్రాంతి భవనాలు) నిర్మించాడు. రహదారుల వెంట చెట్లు పెంచాడు. మంచినీటి సౌకర్యం కల్పించాడు.

న్యాయపాలన :- రాజ్యంలో చక్రవర్తి అత్యున్నత న్యాయాధికారి. అతని తర్వాత దివాన్ –ఇ – ఖాజీ. న్యాయశాఖకు ఆధిపత్యం వహించాడు. శిక్షలు కఠినంగా ఉండేవి.

సైన్యం: – షేర్షా సైనిక వవస్థకు అత్యధిక ప్రాధాన్యత ఇచ్చాడు. సామర్థ్యాన్ని బట్టి సైనికుల నియామకం జరిగేది . షేర్షా అశ్విక దళానికి ఎక్కువగా ప్రాధాన్యత ఇచ్చాడు. గుఱ్ఱములపై ముద్రలు వేసే "థాంగ్" పద్ధతిని ప్రవేశ పెట్టాడు.

భవనాలు: ఢిల్లిలో పురాణా ఖిల్లాను, అందులోని మసీదులను షేరషా నిర్మించాడు

బీహార్ లోని ససరాం వద్ద తన కోసం సమాధిని నిర్మించుకున్నాడు. భారతదేశంలోని వాస్తుకళలోనే అద్భుతమైన కళాఖండం ఇతని సమాది.

షేర్ షా ఘనత – షేర్షా సుల్తాన్ గా కేవలం 5 సంవత్సరాలు మాత్రమే పాలించాడు. కాని మధ్యయుగ భారతదేశ చరిత్రలో విశిష్టమైన స్థానాన్ని పొందాడు.

ప్రశ్నలు:

1. మొదటి పానిపట్టు యుద్ధం
2. హుమాయూన్
3. షేర్ షా భూ సంస్కరణలు
4. షేర్ షా ద్రవ్య విధానం

వ్యాస ప్రశ్నలు

1. మొఘల్ సామ్రాజ్య ఆవిర్భావం ఏ విధంగా జరిగిందో వివరించండి
2. షేర్ షా పరిపనల విధానం
3. భారత దేశానికి షేర్ షా యొక్క సేవలు వివరించండి

పాఠం – 16

అక్బర్ –మొఘల్ పరిపాలన (1556-1605) – ప్రసిద్ధ మొఘలులు వారి వారసులు

పరిచయం

అక్బర్ మొఘల్ పాలనను తిరిగి స్థాపించాడు. జహంగీర్, షాజహాన్ మరియు ఔరంగజేబులను అనుసరించి అదనపు విధానాలు, కార్యకలాపాలతో పరిపాలనను బలోపేతం చేశాడు. మరియు కళ మరియు వాస్తుశిల్పంలో వారి సహకారాలు ప్రపంచ ప్రసిద్ధి చెందాయి. యునెస్కో వారసత్వ జాబితాలో భాగమయ్యాయి.

లక్ష్యాలు

1. మొఘల్ పాలన పునఃస్థాపనను అర్థం చేసుకోవడం
2. విధానాలు మరియు ప్రభావం
3. ప్రభువులు మరియు జమీందార్లు
4. భాష, సాహిత్యం మరియు సంగీతం
5. కళ మరియు నిర్మాణ అభివృద్ధి

అభ్యాస ఫలితాలు

1. కోల్పోయిన శక్తిని ఏకీకృతం చేసే విధానం
2. పరిపాలనను బలోపేతం చేయడం, ఆదాయాన్ని ఉత్పత్తి చేయడం మరియు వ్యవసాయ విధానాలు
3. దక్కన్ మరియు మతపరమైన విధానాల అమలు
4. సంగీత వాయిద్యాలు మరియు రాగాలు
5. ఆహారం మరియు వంటకాలు, వివిధ రకాల తినుబండారాలు
6. చిత్రలేఖనం – సూక్ష్మచిత్రం
7. చేతి వ్రాత– రచనా శైలి
8. వాస్తుశిల్పం – కోటలు మరియు పాలరాయి స్మారక చిహ్నాలు

బాబర్ మనవడు అక్బర్ (1556-1605) వినూత్న విధానాలను అనుసరించి అత్యంత అద్భుతమైన మొఘల్ పాలకుడయ్యాడు. అక్బర్ బాబర్ సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరించాడు. 1556లో పదమూడు సంవత్సరాల నాలుగు నెలల చిన్న వయసులో కలనౌర్‌లో అక్బర్ పట్టాభిషేకం చేయబడ్డాడు. అక్బర్ కష్టమైన స్థానానికి విజయం సాధించాడు. ఆఫ్ఘన్లు ఇప్పటికీ ఆగ్రాకు మించి బలంగా ఉన్నారు మరియు తుది బలం కోసం హేము నాయకత్వంలో తమ దళాలను తిరిగి సమీకరిస్తున్నారు.

హేము వైపు నుండి వచ్చిన ముప్పు అత్యంత తీవ్రమైనదిగా పరిగణించబడింది. చునార్ నుండి బెంగాల్ సరిహద్దు వరకు ఉన్న ప్రాంతం షేర్ షా మేనల్లుడు ఆదిల్ షా ఆధిపత్యంలో ఉంది. ఇస్లాం షా ఆధ్వర్యంలో మార్కెట్ల సూపరింటెండెంట్‌గా జీవితాన్ని ప్రారంభించిన హేము, ఆదిల్ షా ఆధ్వర్యంలో వేగంగా ఎదిగాడు. అతను పోరాడిన ఇరవై రెండు యుద్ధాలలో ఒక్కటి కూడా ఓడిపోలేదు.

రెండవ పానిపట్ యుద్ధం (5 నవంబర్ 1556)

ఆదిల్ షా హేము అనే వజీర్‌ను విక్రమజిత్ అనే బిరుదుతో నియమించి, మొఘలులను తరిమికొట్టే పనిని అతనికి అప్పగించాడు. హేము ఆగ్రాను స్వాధీనం చేసుకున్నాడు మరియు 50,000 అశ్వికదళం, 500 ఏనుగులు మరియు బలమైన ఫిరంగిదళంతో ఢిల్లీపైకి కవాతు చేశాడు.

మొఘలులకు మరియు హేము నేతృత్వంలోని ఆఫ్ఘన్ దళాలకు మధ్య మరోసారి పానిపట్ వద్ద (1556 నవంబర్ 5) యుద్ధం జరిగింది. హేము యొక్క ఫిరంగిని మొఘల్ దళం ముందుగానే స్వాధీనం చేసుకున్నప్పటికీ, యుద్ధం యొక్క ఆటుపోట్లు హేముకు అనుకూలంగా ఉన్నాయి, కానీ ఒక బాణం అతని కంటికి తగిలి అతను మూర్ఛపోయాడు. నాయకుడు లేని ఆఫ్ఘన్ సైన్యం ఓడిపోయింది, హేమును బంధించి ఉరితీశారు. అందువలన, అక్బర్ తన సామ్రాజ్యాన్ని దాదాపుగా తిరిగి స్వాధీనం చేసుకోవలసి వచ్చింది.

అక్బర్ ఆధ్వర్యంలో సామ్రాజ్య విస్తరణ

అక్బర్ పాలనలో మొఘల్ సామ్రాజ్యం యొక్క భూభాగాలు మాల్వా, నర్మదా లోయ, మధ్యప్రదేశ్ ఉత్తర ప్రాంతాలు, రాజస్థాన్‌లోని ప్రధాన భాగం, గుజరాత్, బెంగాల్ మరియు బీహార్‌లను కలుపుకొని విస్తరించాయి.

అక్బర్ ఆధ్వర్యంలో పరిపాలన

అక్బర్ పరిపాలనలో పురోగతి కనిపించింది మరియు అది మొఘల్ సామ్రాజ్య ఏకీకరణకు దారితీసింది.

భూమి రెవెన్యూ పరిపాలన.

అక్బర్ ఎదుర్కొన్న అతి ముఖ్యమైన సమస్యలలో ఒకటి భూ రెవెన్యూ పరిపాలన వ్యవస్థ. గుజరాత్ నుండి తిరిగి వచ్చిన తర్వాత (1573), అక్బర్ భూ రెవెన్యూ వ్యవస్థపై వ్యక్తిగత శ్రద్ధ చూపాడు. ఉత్తర భారతదేశం అంతటా కరోరీలు అని పిలువబడే అధికారులను నియమించారు. వారు కోటి ఆనకట్టల (రూ. 2,50,000) సేకరణకు బాధ్యత వహించారు మరియు ఖానుంగోలు అందించిన వాస్తవాలు మరియు గణాంకాలను కూడా తనిఖీ చేశారు. వాస్తవ ఉత్పత్తులు, స్థానిక ధరలు, ఉత్పాదకత మొదలైన వాటికి సంబంధించి వారు అందించిన సమాచారం ఆధారంగా, 1580లో, అక్బర్ దహ్సాలా అనే కొత్త వ్యవస్థను స్థాపించాడు.

దహ్సాల వ్యవస్థలో, వివిధ పంటల సగటు ఉత్పత్తిని అలాగే గత పది (డా) సంవత్సరాలలో ఉన్న సగటు ధరలను లెక్కించారు. సగటు ఉత్పత్తిలో మూడింట ఒక వంతు రాష్ట్ర వాటా. అయితే, రాష్ట్ర డిమాండ్‌ను నగదు రూపంలో పేర్కొనబడింది. గత పదేళ్లలో సగటు ధరల షెడ్యూల్ ఆధారంగా రాష్ట్ర వాటాను డబ్బుగా మార్చడం ద్వారా ఇది జరిగింది. అందువల్ల, వాటా కింద ఒక బిఘా భూమి ఉత్పత్తిదారునికి మౌండ్‌లలో ఇవ్వబడింది. కానీ సగటు ధరల ఆధారంగా, రాష్ట్ర డిమాండ్‌ను బిఘాకు రూపాయలలో నిర్ణయించారు.

తరువాత, మరింత మెరుగుదల జరిగింది. స్థానిక ధరలను పరిగణనలోకి తీసుకోవడమే కాకుండా, ఒకే రకమైన ఉత్పాదకత కలిగిన పరగణాలను ప్రత్యేక అంచనా వృత్తాలుగా విభజించారు. అందువల్ల, రైతు స్థానిక ఉత్పాదకతతో పాటు స్థానిక ధరల ఆధారంగా కూడా చెల్లించాల్సి వచ్చింది.

దహ్సాలా వ్యవస్థ యొక్క ప్రయోజనాలు

ఈ వ్యవస్థ వల్ల అనేక ప్రయోజనాలు ఉన్నాయి. ఇనుప వలయాలతో అనుసంధానించబడిన వెదురుతో రైతు విత్తిన విస్తీర్ణాన్ని కొలిచిన వెంటనే, రైతులకు మరియు రాష్ట్రానికి బకాయిలు ఏమిటో తెలుసు. కరువు, వరదలు మొదలైన వాటి కారణంగా పంటలు విఫలమైతే రైతుకు భూమి ఆదాయంలో మినహాయింపు ఇవ్వబడింది. కొలత మరియు దాని ఆధారంగా అంచనా వేసే వ్యవస్థను జబ్తి వ్యవస్థ అంటారు. లాహోర్ నుండి అలహాబాద్ వరకు మరియు మాల్వా మరియు గుజరాత్‌లలో అక్బర్ ఈ వ్యవస్థను ప్రవేశపెట్టాడు. దహ్సాల వ్యవస్థ జబ్తి వ్యవస్థ యొక్క మరింత అభివృద్ధి.

జబ్తి వ్యవస్థ రాజా తోడర్ మాల్ తో ముడిపడి ఉంది మరియు కొన్నిసార్లు తోడర్ మాల్ యొక్క బందోబస్తు అని కూడా పిలుస్తారు. తోడర్ మాల్ ఒక తెలివైన రెవెన్యూ అధికారి, అతను మొదట షేర్ షా కింద పనిచేశాడు.

కానీ అతను అక్బర్ కింద ముందంజలో ఉన్న తెలివైన రెవెన్యూ అధికారుల బృందంలో ఒకడు మాత్రమే. దహశాల వ్యవస్థ వారి సమిష్టి శ్రమ ఫలితంగా ఏర్పడింది.

అక్బర్ హయాంలో అనేక ఇతర అంచనా వ్యవస్థలు కూడా అనుసరించబడ్డాయి. అత్యంత సాధారణమైనవి మరియు బహుశా పురాతనమైనవి బటై లేదా ఘల్లాబక్షి అని పిలువబడ్డాయి. కొన్ని పరిస్థితులలో రైతులు జబ్తి మరియు బటై మధ్య ఎంచుకోవడానికి అనుమతించబడ్డారు. పత్తి, నీలిమందు, నూనె గింజలు, చెరకు మొదలైన పంటల విషయంలో, రాష్ట్ర డిమాండ్ ఎల్లప్పుడూ నగదు రూపంలోనే ఉండేది. అందువల్ల, వీటిని వాణిజ్య పంటలు అని పిలిచేవారు.

అక్బర్ కాలంలో విస్తృతంగా ఉపయోగించబడిన మూడవ వ్యవస్థ నసాక్. ఇది రైతు గతంలో చెల్లించిన దాని ఆధారంగా చెల్లించాల్సిన మొత్తాన్ని అంచనా వేయడం. ఈ వ్యవస్థ అంటే పంటల తనిఖీ మరియు గత అనుభవం ఆధారంగా స్థూల అంచనా వేయడం, తద్వారా గ్రామం మొత్తం చెల్లించాల్సిన మొత్తాన్ని నిర్ణయించడం. దీనిని కంకుట్ లేదా అంచనా అని కూడా అంటారు.

భూమి ఆదాయాన్ని నిర్ణయించడంలో, సాగు కొనసాగింపును పరిగణనలోకి తీసుకున్నారు. దాదాపు ప్రతి సంవత్సరం సాగులో ఉన్న భూమిని పోలాజ్ అని పిలుస్తారు. అది సాగు చేయబడనప్పుడు దానిని పరాతి (బీడు) అని పిలుస్తారు. పరాతి భూమిని సాగు చేసినప్పుడు పూర్తి (పోలాజ్) రేటుకు చెల్లించబడుతుంది. రెండు నుండి మూడు సంవత్సరాలుగా బీడుగా ఉన్న భూమిని చాచార్ అని పిలుస్తారు మరియు అంతకంటే ఎక్కువ కాలం ఉంటే బంజార్ అని పిలుస్తారు.

అక్బర్ ఆధ్వర్యంలో సాగు మెరుగుదల

అక్బర్ సాగు అభివృద్ధి మరియు విస్తరణపై తీవ్ర ఆసక్తి కలిగి ఉన్నాడు. రైతులకు తండ్రిలా వ్యవహరించాలని అతను అమిల్‌ను కోరాడు. అవసరమైన సమయాల్లో విత్తనాలు, పనిముట్లు, జంతువులు మొదలైన వాటి కోసం రైతులకు రుణాలు (టచ్చవి) ద్వారా డబ్బును ముందస్తుగా ఇవ్వాలి మరియు వాటిని సులభంగా వాయిదాలలో తిరిగి పొందాలి. పదిహేడవ శతాబ్దం చివరి వరకు అక్బర్ స్థిరనివాసం మొఘల్ సామ్రాజ్యం యొక్క భూ ఆదాయ వ్యవస్థకు ఆధారం.

మానసబ్దారీ వ్యవస్థ మరియు సైన్యం

అక్బర్ తన సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరించుకోవాలి మరియు దానిపై తన పట్టును నిలబెట్టుకోవాలి మరియు ఇది బలమైన సైన్యంతో మాత్రమే సాధ్యమవుతుంది. ఈ ప్రయోజనం కోసం, అతను తన సైన్యాన్ని అలాగే ప్రభువులను వ్యవస్థీకరించడం అవసరం. అక్బర్ ఈ రెండు లక్ష్యాలను మానసబ్దారీ వ్యవస్థ ద్వారా సాధించాడు.

ఈ వ్యవస్థలో, ప్రతి అధికారికి ఒక ర్యాంక్ (మన్సబ్) కేటాయించబడింది. అత్యల్ప ర్యాంక్ 10, మరియు అత్యధికం 5000 ప్రభువులకు కేటాయించబడింది. వంశపారంపర్య రాజులు ఉన్నత మన్సబ్‌లను పొందారు. అక్బర్ ఆధ్వర్యంలో మన్సబ్ వ్యవస్థ క్రమంగా అభివృద్ధి చెందింది. మొదట ఒకే ర్యాంక్ (మన్సబ్) ఉండేది. నలభైవ సంవత్సరం (1594—95) నుండి, ర్యాంకులను రెండుగా విభజించారు—జాత్ మరియు సావర్. జాత్ అనే పదానికి వ్యక్తిగతం అని అర్థం. ఇది ఒక వ్యక్తి యొక్క వ్యక్తిగత స్థితిని మరియు అతనికి రావాల్సిన జీతాన్ని కూడా నిర్ణయించింది. సావర్ ర్యాంక్ ఒక వ్యక్తి నిర్వహించాల్సిన అశ్వికదళ సైనికుల (సావర్లు) సంఖ్యను సూచిస్తుంది.

అశ్వికదళ సైనికులతో పాటు, విల్లు సైనికులు, మస్కటీర్లు (బందుక్చి), సప్పర్లు మరియు మైనర్లను కూడా ఆ బృందాలలో నియమించారు. గుర్రాలను ఆరు వర్గాలుగా మరియు ఏనుగులను నాణ్యత ప్రకారం ఐదుగా వర్గీకరించారు, గుర్రాలు మరియు ఏనుగుల సంఖ్య మరియు నాణ్యతను జాగ్రత్తగా నిర్దేశించారు. ఎందుకంటే గుర్రాలు మరియు ఏనుగులు అధిక జాతికి చెందినవి మరియు సమర్థవంతమైన సైనిక యంత్రానికి అనివార్యమైనవిగా పరిగణించబడ్డాయి. వాస్తవానికి, ఆ రోజుల్లో అశ్వికదళం మరియు ఏనుగులు సైన్యం యొక్క ప్రధాన ఆధారం అయ్యాయి, అయితే ఫిరంగిదళం వేగంగా మరింత ముఖ్యమైనదిగా మారుతోంది. సైన్యాన్ని మరింత కదిలేలా చేయడానికి రవాణా దళాలు చాలా ముఖ్యమైనవి.

కోటలను బద్దలు కొట్టడానికి భారీ ముట్టడి తుపాకులు కూడా ఉన్నాయి; వీటిలో కొన్ని చాలా బరువుగా ఉండటం వలన వాటిని లాగడానికి 100 లేదా 200 ఎద్దులు మరియు అనేక ఏనుగులు అవసరమయ్యాయి. చక్రవర్తి రాజధాని నుండి బయటకు వెళ్ళినప్పుడల్లా తేలికపాటి ఫిరంగిదళాల బలమైన ఉద్యానవనం అతనితో పాటు ఉండేది. మొఘలుల పాలనలో అభివృద్ధి చెందిన మన్సబ్దారి వ్యవస్థ, భారతదేశం వెలుపల ఖచ్చితమైన సమాంతరాలను కలిగి లేని ఒక విలక్షణమైన మరియు ప్రత్యేకమైన వ్యవస్థ.

ప్రభుత్వ సంస్థ

కేంద్ర మరియు ప్రాంతీయ ప్రభుత్వాల వ్యవస్థీకరణపై అక్బర్ చాలా శ్రద్ధ వహించాడు. వివిధ విభాగాల మధ్య అధికార విభజన మరియు తనిఖీలు మరియు సమతుల్యతల ఆధారంగా అక్బర్ కేంద్ర పరిపాలన యంత్రాంగాన్ని పునర్వ్యవస్థీకరించాడు.

1580లో అక్బర్ సామ్రాజ్యాన్ని పన్నెండు సుబాలుగా విభజించాడు. అవి బెంగాల్, బీహార్, అలహాబాద్, అవధ్, ఆగ్రా, ఢిల్లీ, లాహోర్, ముల్తాన్, కాబూల్, అజ్మీర్, మాల్వా మరియు గుజరాత్. ప్రతి ప్రావిన్సుకు ఒక గవర్నర్ (సుబేదార్), ఒక దివాన్, ఒక బక్షి, ఒక సదర్, ఒక ఖాజీ మరియు ఒక వకియా-నవిస్‌లను నియమించారు.

అందువలన, చెక్స్ మరియు బ్యాలెన్స్ సూత్రంపై ఆధారపడిన క్రమబద్ధమైన ప్రభుత్వం ప్రావిన్సులకు విస్తరించబడింది.

అక్బర్ రాజ్‌పుత్ విధానం

దేశంలోని శక్తివంతమైన రాజులు మరియు జమీందార్ల పట్ల మొఘల్ విధానం యొక్క విస్తృత నేపథ్యానికి వ్యతిరేకంగా అక్బర్ రాజ్‌పుత్‌లతో సంబంధాలను చూడాలి. అక్బర్ రాజ్‌పుత్ విధానం విస్తృత మత సహన విధానంతో కలిపి ఉంది. 1564లో, అతను జిజియాను రద్దు చేశాడు, దీనిని కొన్నిసార్లు ఉలమాలు ముస్లిమేతరులను అవమానించడానికి ఉపయోగించేవారు మరియు దీనిని తరచుగా ముస్లిం ఆధిపత్యం మరియు ఆధిపత్యానికి చిహ్నంగా భావిస్తారు. అతను అంతకుముందు యాత్రికుల పన్నును మరియు యుద్ధ ఖైదీలను బలవంతంగా మతమార్పిడి చేసే పద్ధతిని రద్దు చేశాడు.

రాజపుత్ర పాలకులలో చాలామంది అక్బర్ రాజ్యాన్ని అంగీకరించి, అతనికి వ్యక్తిగత గౌరవం ఇచ్చారు. జైసల్మేర్ మరియు బికనీర్ పాలకులు కూడా అక్బర్‌తో వివాహ సంబంధాలలోకి ప్రవేశించారు. మొఘల్ రాజ్యాన్ని అంగీకరించడానికి నిరాకరించిన ఏకైక రాష్ట్రం మేవార్. అంతేకాకుండా, రాజపుత్ర రాజులకు పెద్ద ఎత్తున స్వయంప్రతిపత్తిని అనుమతించడం ద్వారా, అక్బర్ తమ ఉత్తమ ప్రయోజనాలకు హానికరం కాదని భావించిన రాజపుత్ర రాజులతో ఒక సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. అక్బర్ రాజపుత్ర విధానం మొఘల్ రాజ్యానికి మరియు రాజపుత్రులకు కూడా ప్రయోజనకరంగా నిరూపించబడింది. ఈ కూటమి భారతదేశంలోని అత్యంత ధైర్యవంతులైన యోధుల సేవలను మొఘల్ సామ్రాజ్యానికి అందించింది. అక్బర్ రాజపుత్ర విధానాన్ని అతని వారసులు జహంగీర్ మరియు షాజహాన్ కొనసాగించారు.

ఆ విధంగా, శతాబ్దం ప్రారంభం నాటికి ఉత్తర భారతదేశం యొక్క రాజకీయ ఏకీకరణ సాధించబడింది మరియు మొఘలులు దక్కన్ లోకి చొచ్చుకుపోవడం ప్రారంభించారు. కానీ అంతకంటే ముఖ్యమైనది ఏమిటంటే, ఈ విశాల సామ్రాజ్యంలోని ప్రజల సాంస్కృతిక మరియు భావోద్వేగ ఏకీకరణ వేగంగా అభివృద్ధి చెందింది.

అక్బర్ మత విధానం

అక్బర్ మతం మరియు తత్వశాస్త్రం పట్ల తీవ్ర ఆసక్తి కలిగి ఉన్నాడు. 1575లో, అక్బర్ తన కొత్త రాజధాని ఫతేపూర్ సిక్రీలో ఇబాదత్ ఖానా లేదా ప్రార్థన మందిరం అనే హాలును నిర్మించాడు. దీనికి అతను ఎంపిక చేసిన వేదాంతవేత్తలు, ఆధ్యాత్మికవేత్తలు మరియు తన సభికులు మరియు గొప్ప వ్యక్తులను పిలిచాడు, వారు పాండిత్యం మరియు మేధో విజయాలకు ప్రసిద్ధి చెందారు. అక్బర్ వారితో మతపరమైన మరియు ఆధ్యాత్మిక అంశాలను చర్చించాడు.

అక్బర్ ఇబాదత్ ఖానాను అన్ని మతాల వారికి – క్రైస్తవులు, జొరాస్ట్రియన్లు, హిందువులు, జైనులు, నాస్తికులు కూడా – తెరిచిన తర్వాత. ఇది చర్చలను విస్తృతం చేసింది మరియు చర్చలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఇబాదత్ ఖానాలోని చర్చలు వివిధ మతాల మధ్య మెరుగైన అవగాహనకు దారితీయలేదు, కానీ ప్రతి మతం ప్రతినిధులు ఇతరులను ఖండించి, తమ మతం ఇతరులకన్నా గొప్పదని నిరూపించడానికి ప్రయత్నించడంతో తీవ్ర ఆగ్రహం ఏర్పడింది.

అక్బర్ తనకు వ్యక్తిగతంగా విధేయులుగా ఉండి, సుల్–ఇ–కుల్ ఆధారంగా తన రాజ్య భావనకు మద్దతు ఇచ్చే ప్రభువులు మరియు ఇతరుల బృందాన్ని కోరుకున్నాడు, అంటే. వారి మత విశ్వాసాలతో సంబంధం లేకుండా అన్ని వర్గాల పట్ల సమాన సహనం మరియు గౌరవం. అక్బర్ సుల్–ఇ–కుల్ లేదా మతాల మధ్య శాంతి మరియు సామరస్యం అనే భావనను ఇతర మార్గాల్లో కూడా నొక్కి చెప్పడానికి ప్రయత్నించాడు.

అక్బర్ సామాజిక సంస్కరణలు

అక్బర్ అనేక సామాజిక సంస్కరణలను కూడా ప్రవేశపెట్టాడు. సతి అనే వితంతువును దహనం చేసే విధానాన్ని ఆపడానికి ప్రయత్నించాడు, ఆమె స్వయంగా, ఆమె స్వంత ఇష్టానుసారం, నిరంతరం కోరుకుంటే తప్ప. వితంతు పునర్వివాహం కూడా చట్టబద్ధం చేయబడింది. వివాహ వయస్సును బాలికలకు 14 సంవత్సరాలు మరియు అబ్బాయిలకు 16 సంవత్సరాలుగా పెంచారు. వైన్లు మరియు స్పిరిట్ అమ్మకాలు పరిమితం చేయబడ్డాయి.

అక్బర్ విద్యా సంస్కరణలు

అక్బర్ విద్యా సిలబస్‌ను కూడా సవరించాడు, నైతిక విద్య మరియు గణితంపై మరియు వ్యవసాయం, జ్యామితి, ఖగోళ శాస్త్రం, ప్రభుత్వ నియమాలు, తర్కం, చరిత్ర మొదలైన లౌకిక విషయాలపై ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇచ్చాడు. అతను కళాకారులు, కవులు, చిత్రకారులు మరియు సంగీతకారులకు కూడా పోషణ ఇచ్చాడు, తద్వారా అతని ఆస్థానం నవరత్నాలు అని పిలువబడే ప్రసిద్ధ వ్యక్తుల నక్షత్ర మండలానికి ప్రసిద్ధి చెందింది. అందువలన, అక్బర్ పాలనలో, రాష్ట్రం తప్పనిసరిగా లౌకిక, ఉదారవాద మరియు సామాజిక విషయాలలో జ్ఞానోదయం పొందింది మరియు సాంస్కృతిక ఏకీకరణను ప్రోత్సహించేదిగా మారింది.

జహంగీర్ (1605–27), షా జహాన్ (1628–1658) – మరియు ఔరంగజేబు (1658 –1707) క్రీ.శ.

అక్బర్ పెద్ద కుమారుడు జహంగీర్ సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు. అక్బర్ లాగే, జహంగీర్ కూడా విజయం బలం ఆధారంగా కాకుండా ప్రజల సద్భావనను పొందడం ఆధారంగా శాశ్వతంగా ఉంటుందని గ్రహించాడు.

1622 నాటికి, జహంగీర్ మాలిక్ అంబర్‌ను తన అధీనంలోకి తెచ్చుకుని, మేవార్‌తో చాలా కాలంగా సాగుతున్న పోరాటాన్ని చక్కదిద్దాడు మరియు బెంగాల్‌ను శాంతింపజేశాడు. జహంగీర్ ఇంకా చాలా చిన్నవాడు (51), మరియు శాంతి యుగం ముందుకు ఉన్నట్లు అనిపించింది. కానీ రెండు పరిణామాల ద్వారా పరిస్థితి సమూలంగా మారిపోయింది – పర్షియన్లు కాంధర్‌ను జయించడం మొఘల్ ప్రతిష్టకు దెబ్బ, మరియు జహంగీర్ ఆరోగ్యం క్షీణించడం వల్ల యువకులలో వారసత్వం కోసం అంతర్లీనంగా ఉన్న పోరాటం ప్రారంభమైంది మరియు ప్రభువులు అధికారం కోసం పోటీ పడటానికి దారితీసింది. ఈ పరిణామాలు నూర్జహాన్‌ను రాజకీయ రంగంలోకి దింపాయి.

నూర్ జహాన్

జహంగీర్ మీనా బజార్‌లో నూర్జహాన్‌ను అనుకోకుండా కలిశాడు. జహంగీర్ 1611లో నూర్జహాన్‌ను వివాహం చేసుకున్నాడు. ఆమె కుటుంబం గౌరవప్రదమైనది, మరియు ఆమె తండ్రి ఇతిమదుద్దౌలా చీఫ్ దివాన్ పదవికి ఎదిగాడు.

ఈ పొత్తు వల్ల కుటుంబంలోని ఇతర సభ్యులు కూడా ప్రయోజనం పొందారు, వారి మన్సబ్‌లు పెరిగాయి. ఇతిమదుద్దౌలా సమర్థుడు, సమర్థుడు మరియు విశ్వాసపాత్రుడు అని నిరూపించుకున్నాడు మరియు గణనీయమైన ప్రభావాన్ని చూపాడు

పదేళ్ల తర్వాత మరణించే వరకు రాజ్య వ్యవహారాలను చూసుకున్నాడు. నూర్జహాన్ సోదరుడు అసఫ్ ఖాన్ కూడా పండితుడు మరియు సమర్థుడు. అతను ఖాన్-ఇ-సమన్‌గా నియమించబడ్డాడు, ఇది చక్రవర్తి పూర్తి విశ్వాసం ఉన్న ప్రభువులకు కేటాయించబడిన పదవి. అతను తన కుమార్తెను ఖుర్రామ్ (షాజహాన్) తో వివాహం చేశాడు.

నూర్జహాన్ 'జుంటా' అనే సమూహాన్ని ఏర్పాటు చేసింది, దీనిని నూర్జహాన్, 'జుంటా' అని పిలుస్తారు. దాని మద్దతు మరియు మద్దతు లేకుండా ఎవరూ తన కెరీర్‌లో ముందుకు సాగలేని విధంగా జహంగీర్‌ను 'నిర్వహించింది'.

బాద్షా బేగం

ముఖ్యమైన ప్రభువులు ఆమెను సంఘటనల గురించి తెలియజేయడానికి మరియు చక్రవర్తితో ఆమె జోక్యాన్ని నిర్ధారించడానికి ఆమెను పిలిచేవారు. ఆమె రాజ గృహంలో ఆధిపత్యం చెలాయించింది మరియు పెర్షియన్ సంప్రదాయాల ఆధారంగా కొత్త ఫ్యాషన్లను ఏర్పాటు చేసింది. ఆమె స్థానం కారణంగా, పెర్షియన్ కళ మరియు సంస్కృతి ఆస్థానంలో గొప్ప ప్రతిష్టను సంపాదించాయి.

నూర్జహాన్ జహంగీర్ కు నిత్య సహచరురాలు, మరియు ఆమె మంచి గుర్రపు రౌతు మరియు ఖచ్చితమైన షాట్ కావడంతో అతని వేట యాత్రలలో కూడా ఆమె చేరింది. అందువల్ల, ఆమె జహంగీర్ ను ప్రభావితం చేయగలిగింది మరియు చాలా మంది తమ తరపున రాజుతో మధ్యవర్తిత్వం వహించడానికి ఆమెను సంప్రదించారు. మొఘల్ పాలనలో, ఇంతకు ముందు ఏ స్త్రీ కూడా ఇంత ముఖ్యమైన స్థానానికి చేరుకోలేదు.

షాజహాన్ (1628–58)

షాజహాన్మొఘల్ రాజవంశం యొక్క ఉత్తమ పాలకులలో ఒకరు. సామ్రాజ్యానికి కొత్త దిశానిర్దేశం చేయగల సామర్థ్యం ఆయనకు ఉంది. షాజహాన్ అద్భుతమైన సైనిక నైపుణ్యాలను కలిగి ఉన్నాడు, అది అతను యువరాజుగా ఉన్నప్పుడు కూడా అతన్ని సమర్థవంతమైన పాలకుడిగా మార్చింది. తన తాత అక్బర్ ఓడించలేని రాజ్‌పుత్‌ల రాష్ట్రమైన మేవార్‌ను అతను ఓడించగలిగాడు. రాజుగా సింహాసనాన్ని అధిష్టించడానికి ముందే బెంగాల్, దక్కన్, గుజరాత్, ఢిల్లీ మరియు బీహార్‌లను పరిపాలించిన సమర్థుడైన యువరాజు షాజహాన్ అని పరిగణించాల్సిన అవసరం ఉంది. సైనికులకు సమర్థవంతమైన శిక్షణను అందించడం ద్వారా సామ్రాజ్యం యొక్క సైన్యాన్ని నిర్మించడంలో ఆయన ముఖ్యమైన పాత్ర పోషించారు. యుద్ధానికి అవసరమైన ఆయుధాలను ఉత్పత్తి చేయడానికి కూడా ఆయన చొరవ తీసుకున్నారు.

అతని వ్యక్తిగత జీవితాన్ని పరిశీలిస్తే, షాజహాన్ అనేకసార్లు వివాహం చేసుకున్నాడని గమనించవచ్చు, ఇది అతని కాలంలో ఆచారం. అతను అర్జొమ్నాద్ బానును ఎక్కువగా ప్రేమించాడు, దీనిని ముంతాజ్ మహల్ అని పిలుస్తారు. అర్జనా బాను 1631లో వారి బిడ్డకు జన్మనిస్తూ మరణించాడు. ఔరంగజేబు షాజహాన్ కుమారుడు, అతను మొఘల్ సామ్రాజ్యాన్ని తన పతనం వరకు పరిపాలించాడు, చివరికి అది మొఘల్ సామ్రాజ్య వైభవాన్ని అంతం చేసింది. షాజహాన్ పెద్ద కుమార్తె ముంతాజ్ మహల్ తో 8 సంవత్సరాలు జైలులో ఉన్నప్పుడు ఆమె పాలిచ్చిందని తెలిసింది.

విదేశీ విధానం

షాజహాన్ పాలన (1628–58) బహుముఖ కార్యకలాపాలతో నిండి ఉంది. ఆ సమయంలో పశ్చిమ ఆసియాలో అత్యంత శక్తివంతమైన సామ్రాజ్యం ఒట్టోమన్ టర్కులది. పశ్చిమం నుండి ఒట్టోమన్ ముప్పు పర్షియన్లను మొఘలులతో స్నేహం చేయడానికి ఆసక్తిని కలిగించింది, ఖలీఫా వారసుడిగా టర్కిష్ సుల్తాన్ చేసిన ఆధిపత్య వాదనను అంగీకరించడానికి మొఘలులు సిద్ధంగా లేనందున వారు టర్కీతో సన్నిహిత సంబంధాలను కోరుకునేవారు. మొఘలుల విదేశాంగ విధానాన్ని రూపొందించిన కొన్ని అంశాలు ఇవి.

రెండవది, మొఘలులు ఆ కాలంలోని ప్రముఖ ఆసియా దేశాలతో సమానత్వ సంబంధాలను పట్టుబట్టారు, ప్రవక్తతో తమకున్న సంబంధం ద్వారా ప్రత్యేక స్థానాన్ని పొందిన సఫావిద్‌లతో మరియు పాద్షా-ఇ-ఇస్లాం బిరుదును స్వీకరించి బాగ్దాద్ ఖలీఫా వారసులమని చెప్పుకున్న ఒట్టోమన్ సుల్తాన్‌లతో కూడా.

మూడవదిగా, మొఘలులు తమ విదేశాంగ విధానాన్ని భారతదేశ వాణిజ్య ప్రయోజనాలను ప్రోత్సహించడానికి ఉపయోగించారు. కాబూల్ మరియు ఖాంధర్ మధ్య ఆసియాతో భారతదేశ వాణిజ్యానికి జంట ద్వారాలు.

పరిపాలన

అక్బర్ అభివృద్ధి చేసిన పరిపాలనా యంత్రాంగం మరియు ఆదాయ వ్యవస్థను జహంగీర్ మరియు షాజహాన్ హయాంలో స్వల్ప మార్పులతో నిర్వహించారు. అయితే, మానసబ్దారీ వ్యవస్థ పనితీరులో ముఖ్యమైన మార్పులు సంభవించాయి.

మొఘలులు మిశ్రమ దళాలను ఇష్టపడ్డారు, ఇరానీ మరియు తురానీ మొఘలులు, భారతీయ ఆఫ్ఘన్లు మరియు రాజ్‌పుత్‌ల నుండి స్థిర నిష్పత్తిలో పురుషులను తీసుకున్నారు. ఇది గిరిజన లేదా నైతిక ప్రత్యేకత యొక్క స్ఫూర్తిని విచ్ఛిన్నం చేయడానికి ఉద్దేశించబడింది.

మొఘలుల కాలంలో మానసబ్దారీ వ్యవస్థ ఒక సంక్లిష్టమైన వ్యవస్థ. దాని సమర్థవంతమైన పనితీరు దాగ్ (బ్రాండింగ్) వ్యవస్థ మరియు జాగీర్దారీ వ్యవస్థ యొక్క సరైన పనితీరుతో సహా అనేక అంశాలపై ఆధారపడి ఉండేది.

మొఘల్ ఆర్మీ

మొఘల్ సైన్యంలో అశ్విక దళం ప్రధాన విభాగంగా ఉండేది మరియు మన్సబ్దార్లు దానిలో అధిక భాగాన్ని అందించారు. మన్సబ్దార్లతో పాటు, మొఘల్ చక్రవర్తులు అహదీలు అని పిలువబడే వ్యక్తిగత సైనికులను అలరించేవారు. అహదీలను పెద్దమనుషులు-సైనికులు అని పిలుస్తారు మరియు ఇతర సైనికుల కంటే చాలా ఎక్కువ జీతాలు పొందారు. చక్రవర్తులు రాజ అంగరక్షకులు (వాలాషాహిలు) మరియు సాయుధ ప్యాలెస్ గార్డుల దళాన్ని నిర్వహించారు. వారు అశ్విక దళం కానీ కోట మరియు ప్యాలెస్‌లో కాలినడకన సేవ చేశారు.

ఫుట్‌మెన్ (పియాద్గన్) అనేక మంది కానీ వివిధ రకాల బృందాలను ఏర్పాటు చేశారు. వారిలో చాలామంది అగ్గిపెట్టెలు మోసేవారు (బందుక్చి) మరియు నెలకు మూడు నుండి ఏడు రూపాయల వరకు జీతాలు పొందారు. ఇది పదాతిదళానికి సరైనది. కానీ ఫుట్‌మెన్లలో పోర్టర్లు, సేవకులు, వార్తా రన్నర్లు, ఖడ్గవీరులు, మల్లయోధులు మరియు బానిసలు కూడా ఉన్నారు.

మొఘల్ చక్రవర్తుల వద్ద యుద్ధ ఏనుగుల పెద్ద లాయం, మరియు బాగా వ్యవస్థీకృత ఫిరంగిదళాల ఉద్యానవనం కూడా ఉన్నాయి. ఫిరంగిదళంలో రెండు విభాగాలు ఉండేవి – కోటలను రక్షించడానికి లేదా దాడి చేయడానికి ఉపయోగించే భారీ తుపాకులు; ఇవి తరచుగా వికృతంగా మరియు తరలించడానికి కష్టంగా ఉండేవి. రెండవది తేలికపాటి ఫిరంగిదళం, ఇది చాలా మొబైల్ మరియు చక్రవర్తి కోరుకున్నప్పుడల్లా అతనితో కదిలేది.

టర్కీ మరియు ఒమన్ సుల్తానేట్ మినహా ఆసియా శక్తులతో సహా మొఘలులు నావికా రంగంలో, ముఖ్యంగా సముద్ర యుద్ధ రంగంలో లోపభూయిష్టంగా ఉన్నారు. మొత్తం సైన్యం, ముఖ్యంగా అశ్వికదళం, జాగీర్దారీ వ్యవస్థతో దగ్గరి సంబంధం కలిగి ఉంది, ఇది క్రమంగా దేశంలో ప్రబలంగా ఉన్న భూ సంబంధాల భూస్వామ్య వ్యవస్థపై. అంతిమంగా ఒకదాని బలం మరియు సామర్థ్యం మరొకదానిపై ఆధారపడి ఉంటాయి.

ఔరంగజేబు (1658–1707)

ఔరంగజేబు దాదాపు 50 సంవత్సరాలు పరిపాలించాడు. అతని సుదీర్ఘ పాలనలో, మొఘల్ సామ్రాజ్యం దాని ప్రాదేశిక పరాకాష్టకు చేరుకుంది. దాని అత్యున్నత స్థాయిలో, ఇది ఉత్తరాన కాశ్మీర్ నుండి దక్షిణాన జింజి వరకు మరియు పశ్చిమాన హిందూకుష్ నుండి తూర్పున చిట్టగాంగ్ వరకు విస్తరించి ఉంది. ఔరంగజేబు కష్టపడి పనిచేసే పాలకుడిగా నిరూపించుకున్నాడు మరియు ప్రభుత్వ పనులలో తనను లేదా తన అనుచరులను ఎప్పుడూ విడిచిపెట్టలేదు. ఆయన లేఖలు రాష్ట్ర వ్యవహారాలన్నింటిపై ఆయన చూపిన శ్రద్ధను చూపుతాయి.

ఔరంగజేబు మతపరమైన విధానం

ఔరంగజేబు మత విధానాన్ని సామాజిక, ఆర్థిక మరియు రాజకీయ సందర్భంలో చూడాలి. ఔరంగజేబు తన దృక్పథంలో సనాతనవాది మరియు ఇస్లామిక్ చట్టం యొక్క చట్రంలో విస్తృతంగా ఉండటానికి ప్రయత్నించాడు. కానీ ఈ చట్టం భారతదేశం వెలుపల చాలా భిన్నమైన పరిస్థితులలో అభివృద్ధి చెందింది మరియు భారతదేశానికి కఠినంగా వర్తించబడలేదు. అనేక సందర్భాల్లో తన ముస్లిమేతర ప్రజల యొక్క సున్నితత్వాన్ని గౌరవించడంలో అతను విఫలమవడం, పాత దేవాలయాల ధ్వంసానికి దారితీసిన విధానాన్ని అతను వివరించడం మరియు ఇస్లామిక్ చట్టం నిర్దేశించిన జిజియాను తిరిగి విధించడం వంటివి ముస్లింలను తన వైపుకు తీసుకురావడానికి లేదా ఇస్లామిక్ చట్టం ఆధారంగా ఉన్న రాష్ట్రం పట్ల ఎక్కువ విధేయతను ఉత్పత్తి చేయడానికి అతనికి సహాయపడలేదు.

ఔరంగజేబు డెక్కన్ విధానం

సింహాసనాన్ని అధిష్టించిన తరువాత, ఔరంగజేబు దక్కన్‌లో రెండు సమస్యలను ఎదుర్కొన్నాడు: శివాజీ శక్తి పెరగడం వల్ల ఎదురైన సమస్య, మరియు 1636 ఒప్పందం ద్వారా తనకు అప్పగించబడిన భూభాగాలతో విడిపోవడానికి బీజాపూర్‌ను ఒప్పించే సమస్య. మొఘలులు 1668 మరియు 1676 మధ్య దక్కన్‌లో దాదాపు సమయాన్ని గుర్తించారు. ఆ కాలంలో గోల్కొండలో మాదన్న మరియు అఖన్న అధికారంలోకి రావడం ఒక కొత్త అంశం.

బీజాపూర్ మరియు గోల్కొండ పతనం తరువాత, ఔరంగజేబు తన సైన్యాలన్నింటినీ మరాఠీలకు వ్యతిరేకంగా కేంద్రీకరించగలిగాడు. 1690 మరియు 1703 మధ్య కాలంలో, ఔరంగజేబు మరాఠీలతో చర్చలు జరపడానికి మొండిగా నిరాకరించాడు. 1700 నుండి 1705 వరకు ఐదున్నర సంవత్సరాలు, ఔరంగజేబు తన అలసిపోయిన మరియు అనారోగ్యంతో ఉన్న శరీరాన్ని ఒక కోట ముట్టడి నుండి మరొక కోటకు లాగాడు. వరదలు, వ్యాధులు మరియు మరాఠా సంచార బృందాలు మొఘల్ సైన్యాన్ని భయానకంగా బలిగొన్నాయి.

1706 నాటికి, అన్ని మరాఠా కోటలను స్వాధీనం చేసుకునే తన ప్రయత్నం వ్యర్థమని ఔరంగజేబు నమ్మాడు. అతను నెమ్మదిగా ఔరంగాబాద్‌కు వెనక్కి తగ్గాడు, అయితే సంతోషించిన మరాఠా సైన్యం చుట్టూ తిరుగుతూ, దారి తప్పిన వారిపై దాడి చేసింది. ఆ విధంగా, 1707లో ఔరంగజేబు ఔరంగాబాద్‌లో తుది శ్వాస విడిచినప్పుడు, అతను చాలా పరధ్యానంలో ఉన్న మరియు వివిధ అంతర్గత సమస్యలన్నీ తారాస్థాయికి చేరుకుంటున్న ఒక సామ్రాజ్యాన్ని విడిచిపెట్టాడు.

మొఘల్ సామ్రాజ్య పతనం

మొఘల్ సామ్రాజ్యం పతనానికి ఆర్థిక, సామాజిక, రాజకీయ మరియు సంస్థాగత అంశాలు కారణమయ్యాయి. మొఘల్ పాలకవర్గం ఆధునిక శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని విస్మరించడం కూడా ఒక ముఖ్యమైన అంశం.

ఔరంగజేబు మరణం తరువాత మొఘల్ సామ్రాజ్యం వేగంగా క్షీణించింది. మొఘల్ ఆస్థానం ప్రభువుల మధ్య భిన్న పోరాటాలకు వేదికగా మారింది, మరియు త్వరలోనే ప్రతిష్టాత్మకమైన ప్రాంతీయ గవర్నర్లు స్వతంత్రంగా ప్రవర్తించడం ప్రారంభించారు. మరాఠా దోపిడీలు దక్కన్ నుండి సామ్రాజ్యం యొక్క కేంద్రమైన గంగా మైదానాల వరకు విస్తరించాయి. 1739లో నాదిర్ షా మొఘల్ చక్రవర్తిని బంధించి ఢిల్లీని దోచుకున్నప్పుడు సామ్రాజ్యం యొక్క బలహీనత ప్రపంచానికి ప్రకటించబడింది.

మొఘలుల పాలనలో ఆర్థిక మరియు సామాజిక జీవితం

ఆర్థిక మరియు సామాజిక రంగాలలో, అక్బర్ ఆగమనం నుండి పదిహేడవ శతాబ్దం చివరి వరకు ఉన్న కాలాన్ని ఒకటిగా పరిగణించవచ్చు ఎందుకంటే ముఖ్యమైన సామాజిక మరియు ఆర్థిక పరిణామాలు ఉన్నప్పటికీ ప్రాథమిక మార్పులు లేవు.

ఈ కాలంలో, అనేక మంది యూరోపియన్ వ్యాపారులు మరియు ప్రయాణికులు – రాల్ఫ్ ఫిచ్, డి లాట్, నికితిన్ – భారతదేశానికి వచ్చారు, మరియు వారిలో కొందరు దేశ సామాజిక మరియు ఆర్థిక పరిస్థితుల గురించి ఖాతాలను వదిలిపెట్టారు. సాధారణంగా, వారు భారతదేశ సంపద మరియు శ్రేయస్సును మరియు పాలక వర్గాల ఆడంబరమైన జీవనశైలిని, ఒకవైపు, మరియు మరోవైపు సాధారణ ప్రజల – రైతులు, చేతివృత్తులవారు మరియు కార్మికుల – కృంగిపోయే పేదరికాన్ని నొక్కి చెప్పారు.

గ్రామస్తులు నివసించే మట్టి ఇళ్ళు ప్రస్తుత ఇళ్ళకు భిన్నంగా లేవు. వారి దగ్గర మంచాలు, వెదురు చాపలు, గ్రామ కుమ్మరి తయారు చేసిన మట్టి పాత్రలు తప్ప మరే ఫర్నిచర్ లేదు.

ఆహారం విషయానికొస్తే, బియ్యం, చిరు ధాన్యాలు మరియు పప్పుధాన్యాలు (పెల్సెర్ట్ మరియు డి లాయెట్ దీనిని ఖిచేరి అని పిలుస్తారు) ప్రధాన ఆహారంగా మారాయి, బెంగాల్ మరియు తీరప్రాంతాలలో చేపలు మరియు దక్షిణ ద్వీపకల్పంలో మాంసంతో పాటు. ఉత్తర భారతదేశంలో, గోధుమలు లేదా ముతక ధాన్యాలతో చేసిన చపాతీలు, పప్పుధాన్యాలు మరియు ఆకుపచ్చ కూరగాయలు సాధారణంగా ఉండేవి. సాధారణ ప్రజలు సాయంత్రం పూట తమ ప్రధాన భోజనం తినేవారని, పప్పుధాన్యాలు లేదా ఇతర ఎండిన ధాన్యాలను నమిలేవారని చెబుతారు. అప్పట్లో ఆహార ధాన్యాల కంటే నెయ్యి మరియు నూనె చాలా చౌకగా ఉండేవి మరియు పేదవాడి ఆహారంలో ప్రధాన భాగంగా ఉండేవి. కానీ ఉప్పు మరియు చక్కెర ఖరీదైనవి.

మేత భూములు ఉండటం వల్ల, వారు ఎక్కువ పశువులను ఉంచుకోగలిగారు, కాబట్టి ఎక్కువ పాలు మరియు పాల ఉత్పత్తులు అందుబాటులో ఉండేవి. జీవన ప్రమాణం చివరికి ఆదాయం మరియు వేతనాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. భూమిలేని రైతులు మరియు కార్మికులు తరచుగా 'అంటరానివారు' లేదా కామిన్ అని పిలువబడే ప్రజలకు చెందినవారు. కరువు వచ్చినప్పుడల్లా – మరియు కరువులు తరచుగా వచ్చేవి – ఈ తరగతి రైతులు మరియు గ్రామీణ కళాకారులు ఎక్కువగా నష్టపోయారు.

ఆసియా మరియు ఆఫ్రికాలోని అనేక ఇతర దేశాల మాదిరిగా కాకుండా, భారతదేశం బాగా వైవిధ్యభరితమైన ఆర్థిక వ్యవస్థను కలిగి ఉంది, గోధుమ, వరి, పప్పుధాన్యాలు, బార్లీ, పప్పుధాన్యాలు, బజ్రా మొదలైన

అనేక రకాల పంటలను పండించడంతో పాటు, తయారీకి ఉపయోగించే మరియు స్థానికంగా ప్రాసెస్ చేయగల పంటలను కూడా కలిగి ఉంది. ఇవి పత్తి, ఇండిగో, చాయ్ (ఎరుపు రంగు), చెరకు, నూనె గింజలు మొదలైనవి. ఈ పంటలు అధిక రేటుతో భూమి ఆదాయాన్ని చెల్లించాయి మరియు నగదు రూపంలో చెల్లించాల్సి వచ్చింది. అందువల్ల, వాటిని తరచుగా నగదు పంటలు లేదా ఉన్నతమైన పంటలు అని పిలుస్తారు.

పదిహేడవ శతాబ్దంలో, రెండు కొత్త పంటలు చేర్చబడ్డాయి – పొగాకు మరియు మొక్కజొన్న. ఆ కాలంలో బెంగాల్‌లో పట్టు మరియు టస్సర్ సాగు విస్తృతంగా వ్యాపించింది, చైనా నుండి పట్టును దిగుమతి చేసుకోవలసిన అవసరం లేకుండా పోయింది. పద్దెనిమిదవ శతాబ్దంలో బంగాళాదుంప మరియు ఎర్ర మిరపకాయలను స్వీకరించడం జరిగింది.

భారతదేశం ఆహార ధాన్యాలను, ముఖ్యంగా బియ్యం మరియు చక్కెరను కొన్ని పొరుగు దేశాలకు ఎగుమతి చేసింది. ఆ కాలంలో తయారీ వస్తువుల విస్తరణకు, ముఖ్యంగా వస్త్రాల తయారీకి అవసరమైన ముడి పదార్థాలను కూడా అందించగలిగింది. మొఘల్ రాజ్యం రైతులకు సాగు విస్తరణ మరియు మెరుగుదల కోసం ప్రోత్సాహకాలు మరియు రుణాలు (టక్కావి) అందించింది. అందువల్ల, భారతీయ వ్యవసాయం సమతుల్యతతో, సమర్థవంతంగా ఉంది మరియు ఆ కాలంలో తయారీ రంగం మరియు వాణిజ్య వృద్ధిలో ఖచ్చితమైన పాత్ర పోషించింది.

నగరాల విషయానికొస్తే, అతిపెద్ద విభాగం పేదలే – చేతివృత్తులవారు, సేవకులు మరియు బానిసలు, సైనికులు, చేతివృత్తుల కార్మికులు మొదలైనవారు. యూరోపియన్ ప్రయాణికుల ప్రకారం, అత్యల్ప తరగతి సేవకుడి జీతం నెలకు రెండు రూపాయల కంటే తక్కువ.

పాలక వర్గాలు: ప్రభువులు మరియు జమీందార్లు

మధ్యయుగ భారతదేశంలో భూస్వామ్య ప్రభువులైన జమీందార్లతో కలిసి ప్రభువులు పాలక వర్గంగా ఏర్పడ్డారు. సామాజికంగా మరియు ఆర్థికంగా, మొఘల్ ప్రభువులు ఒక ప్రత్యేక వర్గంగా ఏర్పడ్డారు. కేంద్ర మరియు ప్రాంతీయ ప్రభుత్వాలలో అనేక మంది కాయస్థులు మరియు ఖత్రిలు వివిధ స్థాయిలలో నియమించబడ్డారు. వారిలో కొంతమందిని ఉన్నత పదవులకు ఎదిగేలా చేశారు. మొఘల్ ప్రభువులు చాలా ఎక్కువ జీతాలు పొందినప్పటికీ, వారి ఖర్చులు కూడా చాలా ఎక్కువగా ఉండేవి. ప్రతి ప్రభువు పెద్ద సంఖ్యలో సేవకులు మరియు పరిచారకులను, గుర్రాలు, ఏనుగులు మొదలైన వాటితో కూడిన పెద్ద లాయం మరియు అన్ని రకాల రవాణాను నిర్వహించేవారు. వారిలో చాలామంది పెద్ద సంఖ్యలో మహిళలను కలిగి ఉండేవారు, ఇది ఆ కాలంలో హోదా కలిగిన పురుషుడికి సాధారణమైనదిగా పరిగణించబడేది.

మిడిల్ స్ట్రాటా

'మధ్య రాష్ట్రం' అంటే ధనిక మరియు పేద వర్గాల మధ్య జీవన ప్రమాణాలు ఉన్న విభాగం, అటువంటి విభాగాలు మొఘల్ భారతదేశంలో ఎక్కువగా ఉండేవి. వారిలో చిన్న మన్సబ్దార్లు, చిన్న దుకాణదారులు మరియు మాస్టర్ హస్తకళాకారుల యొక్క చిన్న, కానీ ముఖ్యమైన విభాగం ఉన్నారు. ఇందులో హకీములు, ప్రముఖ సంగీతకారులు మరియు కళాకారులు, చరిత్రకారులు, పండితులు, ఖాజీలు మరియు వేదాంతవేత్తలు మరియు పెద్ద మరియు పెరుగుతున్న మొఘల్ పరిపాలనా యంత్రాంగాన్ని నడిపే చిన్న అధికారులు లేదా కలం-నొక్కేవారి పెద్ద తరగతి కూడా ఉన్నారు. వారు వివిధ మత సమూహాలు మరియు కులాల నుండి తీసుకోబడ్డారు.

వాణిజ్యం మరియు వాణిజ్య సంస్థ

భారతీయ వర్తక తరగతులు పెద్ద సంఖ్యలో ఉండేవి, దేశవ్యాప్తంగా విస్తరించి, చక్కగా వ్యవస్థీకృతమైనవి మరియు అత్యంత ప్రొఫెషనల్. కొందరు సుదూర, అంతర్-ప్రాంతీయ వాణిజ్యంలో మరియు మరికొందరు స్థానిక, రిటైల్ వ్యాపారంలో ప్రత్యేకత కలిగి ఉన్నారు. మునుపటి వారిని సేథ్, బోహ్రా లేదా మోడి అని పిలుస్తారు, తరువాతి వారిని బియోపారిస్ లేదా బానిక్ అని పిలుస్తారు. వస్తువులను రిటైల్ చేయడంతో పాటు, బానిక్‌లకు గ్రామాలు మరియు పట్టణాలలో వారి స్వంత ఏజెంట్లు ఉన్నారు, వారి సహాయంతో వారు ఆహార ధాన్యాలు మరియు వాణిజ్య పంటలను కొనుగోలు చేశారు.

బంజారాలు అనే ప్రత్యేక తరగతి వ్యాపారులు ఉండేవారు, వారు పెద్దమొత్తంలో వస్తువులను మోసుకెళ్లడంలో ప్రత్యేకత కలిగి ఉండేవారు. బంజారాలు చాలా దూరం ప్రయాణించేవారు, కొన్నిసార్లు వేలాది ఎద్దులు ఆహార ధాన్యాలు, పప్పులు, నెయ్యి, ఉప్పు మొదలైన వాటిని మోసుకెళ్లేవి. వస్త్రాలు, పట్టువస్త్రాలు మొదలైన ఖరీదైన వస్తువులను ఒంటెలు మరియు కంచర గాడిదలపై లేదా బండ్లలో మోసేవారు.

ఆ కాలంలో ఆహార పదార్థాల వ్యాపారం మరియు విస్తృత శ్రేణి వస్త్ర ఉత్పత్తులు అంతర్-ప్రాంతీయ వాణిజ్యంలో అతి ముఖ్యమైన భాగాలు. బెంగాల్ చక్కెర మరియు బియ్యంతో పాటు సున్నితమైన మస్లిన్ మరియు పట్టును ఎగుమతి చేసేది. కోరమండల్ తీరం వస్త్ర ఉత్పత్తికి కేంద్రంగా మారింది మరియు గుజరాత్‌తో తీరం వెంబడి మరియు దక్కన్ అంతటా చురుకైన వాణిజ్యాన్ని కలిగి ఉంది.

గుజరాత్ విదేశీ వస్తువుల ప్రవేశ స్థానం. ఇది ఉత్తర భారతదేశానికి చక్కటి వస్త్రాలు మరియు పట్టు (పటోలా)లను ఎగుమతి చేసింది, బుర్హాన్‌పూర్ మరియు ఆగ్రా రెండు వాణిజ్య కేంద్రాలుగా ఉన్నాయి. ఇది బెంగాల్ నుండి ఆహార ధాన్యాలు మరియు పట్టును పొందింది మరియు మలబార్ నుండి మిరియాలు కూడా దిగుమతి

చేసుకుంది. ఉత్తర భారతదేశం విలాసవంతమైన వస్తువులను దిగుమతి చేసుకుంది మరియు నీలిమందు మరియు ఆహార ధాన్యాలను కూడా ఎగుమతి చేసింది.

లాహోర్ హస్తకళల ఉత్పత్తికి మరొక కేంద్రంగా ఉండేది. ఇది కాశ్మీర్ యొక్క విలాసవంతమైన ఉత్పత్తులైన శాలువాలు, తివాచీలు మొదలైన వాటికి పంపిణీ కేంద్రంగా కూడా ఉండేది. పంజాబ్ మరియు సింధ్ ఉత్పత్తులు సింధు నది దిగువకు తరలించబడ్డాయి. దీనికి ఒకవైపు కాబూల్ మరియు ఖంధర్‌తో, మరోవైపు ఢిల్లీ మరియు ఆగ్రాతో సన్నిహిత వాణిజ్య సంబంధాలు ఉన్నాయి.

దేశంలోని ఒక ప్రాంతం నుండి మరొక ప్రాంతానికి డబ్బును సులభంగా బదిలీ చేయడానికి వీలు కల్పించే ఆర్థిక వ్యవస్థ పెరుగుదల ద్వారా వస్తువుల తరలింపు కూడా సులభతరం చేయబడింది. ఇది హుండీల వాడకం ద్వారా జరిగింది.

భారతదేశంలోని వర్తక సమాజం ఒక కులం లేదా మతానికి చెందినది కాదు. గుజరాతీ వ్యాపారులలో హిందువులు మరియు జైనులు ఉన్నారు, మరియు ఎక్కువగా బోహ్రాలైన ముస్లింలు ఉన్నారు. రాజస్థాన్‌లో, ఓస్వాల్‌లు, మహేశ్వరులు మరియు అగర్వాల్‌లను మార్వాడీలు అని పిలవడం ప్రారంభించారు. మధ్య ఆసియాకు భూభాగ వాణిజ్యం ముల్తానీలు, ఆఫ్ఘన్లు మరియు ఖత్రిల చేతుల్లో ఉంది. పద్దెనిమిదవ శతాబ్దంలో మార్వారీలు మహారాష్ట్ర మరియు బెంగాల్‌కు విస్తరించారు. కోరమండల్ తీరంలోని చెట్టిలు మరియు మలబార్‌లోని ముస్లిం వ్యాపారులు, భారతీయ మరియు అరబ్ ఇద్దరూ దక్షిణ భారతదేశంలో అత్యంత ముఖ్యమైన వర్తక సమాజాలను ఏర్పరచారు.

భారతదేశంలోని వర్తక సమాజంలో, ముఖ్యంగా ఓడరేవు పట్టణాలలో, ఐరోపా వర్తక యువరాజులతో పోల్చదగిన సంపద మరియు అధికారంలో ఉన్న కొంతమంది ధనిక వ్యాపారులు ఉన్నారు.

పదిహేడవ శతాబ్దంలో భారతదేశంలో వాణిజ్యం మరియు వాణిజ్యం అనేక కారణాల వల్ల విస్తరించాయి. మొఘల్ పాలనలో దేశం యొక్క రాజకీయ ఏకీకరణ మరియు విస్తృత ప్రాంతాలలో శాంతిభద్రతల స్థాపన ఒక ముఖ్యమైన అంశం. మొఘలులు రోడ్లు మరియు సారాయిలపై దృష్టి పెట్టారు.

సామ్రాజ్యంలోకి ప్రవేశించే సమయంలో వస్తువులపై పన్నులు విధించేవారు. రోడ్డు సుంకం లేదా రహ్దారీని చట్టవిరుద్ధంగా ప్రకటించారు, అయినప్పటికీ స్థానిక రాజులు కొందరు దీనిని వసూలు చేయడం కొనసాగించారు. మొఘలులు సామ్రాజ్యం అంతటా చెల్లాచెదురుగా ఉన్న టంకశాలల నుండి అధిక స్వచ్ఛత కలిగిన వెండి రూపాయలను ముద్రించారు. ఏ వ్యాపారి అయినా రాయల్ టంకశాలకు వెండిని తీసుకెళ్లవచ్చు మరియు బట్టా

(డిస్కౌంట్) చెల్లించడం ద్వారా నాణేలను కలిగి ఉండవచ్చు. మొఘల్ రూపాయి భారతదేశంలో మరియు విదేశాలలో ఒక ప్రామాణిక నాణెం అయింది మరియు తద్వారా భారతదేశ వాణిజ్యానికి సహాయపడింది.

రాల్ఫ్ ఫిచ్ ప్రకారం, ఆగ్రా మరియు ఫతేపూర్ సిక్రీ లండన్ కంటే పెద్దవి, అప్పట్లో యూరప్‌లోని అతిపెద్ద పట్టణాలలో ఒకటి. అక్బర్ ఆస్థానానికి వచ్చిన జెస్యూట్ పూజారి మోన్సెరేట్, లాహోర్ యూరప్ లేదా ఆసియాలోని ఏ నగరాల కంటే తక్కువ కాదని చెప్పాడు. పదిహేడవ శతాబ్దం మధ్యలో రాసిన బెర్నియర్, ఢిల్లీ పారిస్ కంటే తక్కువ కాదని, ఆగ్రా ఢిల్లీ కంటే పెద్దదని చెప్పాడు.

ఈ కాలంలో, పశ్చిమాన అహ్మద్‌నగర్ మరియు బుర్హాన్‌పూర్, వాయువ్యంలో ముల్తాన్ మరియు తూర్పున పాట్నా, రాజ్‌మహల్ మరియు ఢాకా పెద్ద పట్టణాలుగా అభివృద్ధి చెందాయి.

విదేశీ వాణిజ్యం మరియు యూరోపియన్ వ్యాపారులు

మొఘలుల కాలంలో భారతదేశం మరియు బాహ్య ప్రపంచం మధ్య చురుకైన వాణిజ్యం జరిగింది. భారతదేశం ఆగ్నేయ మరియు పశ్చిమ ఆసియాలోని అనేక దేశాలకు చక్కెర, బియ్యం మొదలైన ఆహార పదార్థాలను సరఫరా చేసింది మరియు ఈ ప్రాంత వాణిజ్యంలో భారతీయ వస్త్రాలు చాలా ముఖ్యమైన పాత్ర పోషించాయి.

భారతదేశం దిగుమతి చేసుకోవాల్సిన వస్తువులు టిన్ మరియు రాగి వంటి కొన్ని లోహాలు మాత్రమే, వీటి ఉత్పత్తి సరిపోలేదు (టిన్‌ను కాంస్య తయారీకి ఉపయోగించారు), ఆహారం మరియు ఔషధ ప్రయోజనాల కోసం కొన్ని సుగంధ ద్రవ్యాలు, యుద్ధ గుర్రాలు మరియు విలాస వస్తువులు (దంతం వంటివి). బంగారం మరియు వెండి దిగుమతి ద్వారా వాణిజ్యం యొక్క అనుకూలమైన సమతుల్యతను తీర్చారు.

పదహారవ మరియు పదిహేడవ శతాబ్దాలలో, అనేక మంది యూరోపియన్ వ్యాపారులు, ముఖ్యంగా పోర్చుగీస్, డచ్, ఇంగ్లీష్ మరియు తరువాత ఫ్రెంచ్ వారు వాణిజ్య ప్రయోజనాల కోసం భారతదేశానికి వచ్చారు. వ్యవసాయం మరియు తయారీ రంగాలలో వేగవంతమైన విస్తరణ ఫలితంగా యూరోపియన్ ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధికి ఈ సంస్థ ప్రత్యక్ష ఫలితం.

మొఘలుల పాలనలో సాంస్కృతిక పరిణామాలు

మొఘల్ పాలనలో భారతదేశంలో బహుముఖ సాంస్కృతిక కార్యకలాపాలు వెల్లువెత్తాయి. ఈ కాలంలో సృష్టించబడిన వాస్తుశిల్పం, చిత్రలేఖనం, సాహిత్యం మరియు సంగీత రంగాలలో సంప్రదాయాలు ఒక ప్రమాణాన్ని నిర్దేశించాయి మరియు తరువాతి తరాలను బాగా ప్రభావితం చేశాయి. ఈ కోణంలో, మొఘల్ కాలాన్ని ఉత్తర

భారతదేశంలో మౌర్య యుగం తరువాత రెండవ శాస్త్రీయ యుగం అని పిలుస్తారు. ఈ సాంస్కృతిక అభివృద్ధిలో, మొఘలులు దేశానికి తీసుకువచ్చిన తుర్కో-ఇరానియన్ సంస్కృతితో భారతీయ సంప్రదాయాలు కలిసిపోయాయి.

కళ మరియు వాస్తు శిల్పం

మొఘలులు అద్భుతమైన కోటలు, రాజభవనాలు, ద్వారాలు, ప్రజా భవనాలు, మసీదులు, బావోలిలు (నీటి ట్యాంక్ లేదా బావి) మొదలైన వాటిని నిర్మించారు. వారు ప్రవహించే నీటితో అనేక అధికారిక తోటలను కూడా నిర్మించారు. వాస్తవానికి వారి రాజభవనాలు మరియు ఆనంద కేంద్రాలలో కూడా ప్రవహించే నీటిని ఉపయోగించడం మొఘలుల ప్రత్యేక లక్షణం. బాబర్ తోటలంటే చాలా ఇష్టం మరియు ఆగ్రా మరియు లాహోర్ పరిసరాల్లో కొన్నింటిని నిర్మించాడు. కాశ్మీర్‌లోని నిషాత్ బాగ్, లాహోర్‌లోని షాలిమార్, పంజాబ్ పర్వత ప్రాంతంలోని పింజోర్ తోట మొదలైన కొన్ని మొఘల్ తోటలు నేటికీ మనుగడలో ఉన్నాయి. షేర్ షా వాస్తుశిల్పానికి కొత్త ప్రేరణనిచ్చాడు. ససారాం (బీహార్) వద్ద అతని ప్రసిద్ధ సమాధి మరియు ఢిల్లీలోని పాత కోటలోని అతని మసీదు నిర్మాణ అద్భుతాలుగా పరిగణించబడతాయి. అవి మొఘలుల పూర్వ శైలి నిర్మాణ శైలికి పరాకాష్టగా మరియు కొత్తదానికి ప్రారంభ బిందువుగా నిలుస్తాయి.

పెద్ద ఎత్తున నిర్మాణాలు చేపట్టడానికి సమయం మరియు వనరులను కలిగి ఉన్న మొదటి మొఘల్ పాలకుడు అక్బర్. అతను వరుస కోటలను నిర్మించాడు, వాటిలో అత్యంత ప్రసిద్ధమైనది ఆగ్రాలోని కోట. ఎర్ర ఇసుకరాయితో నిర్మించబడిన ఈ భారీ కోటకు అనేక అద్భుతమైన ద్వారాలు ఉన్నాయి.

1572లో, అక్బర్ ఆగ్రా నుండి 36 కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉన్న ఫతేపూర్ సిక్రీ వద్ద ఒక ప్యాలెస్-కమ్-ఫోర్ట్ కాంప్లెక్స్‌ను ప్రారంభించాడు, దీనిని అతను ఎనిమిది సంవత్సరాలలో పూర్తి చేశాడు. ఒక కొండపై, ఒక పెద్ద కృత్రిమ సరస్సుతో పాటు నిర్మించబడిన దీనిలో గుజరాత్ మరియు బెంగాల్ శైలిలో అనేక భవనాలు ఉన్నాయి.

జహంగీర్ పాలన చివరి నాటికి భవనాలను పూర్తిగా పాలరాయితో నిర్మించడం మరియు గోడలను విలువైన రాళ్లతో చేసిన పూల డిజైన్లతో అలంకరించడం ప్రారంభమైంది. పియత్ర దురా అని పిలువబడే ఈ అలంకరణ పద్ధతి షాజహాన్ పాలనలో మరింత ప్రాచుర్యం పొందింది, అతను దీనిని తాజ్ మహల్‌లో పెద్ద ఎత్తున ఉపయోగించాడు, దీనిని నిర్మాత కళకు ఒక ఆభరణంగా పరిగణించారు.

మొఘలులు అభివృద్ధి చేసిన అన్ని నిర్మాణ రూపాలను తాజ్ మహల్ ఒక ఆహ్లాదకరమైన రీతిలో కలిపింది. అక్బర్ పాలన ప్రారంభంలో ఢిల్లీలో నిర్మించబడిన హుమాయున్ సమాధి, పాలరాయితో చేసిన భారీ గోపురం కలిగి ఉంది, దీనిని తాజ్ పూర్వగామిగా పరిగణించవచ్చు.

షాజహాన్ హయాంలో మసీదు నిర్మాణం కూడా పరాకాష్టకు చేరుకుంది, వాటిలో రెండు ముఖ్యమైనవి ఆగ్రా కోటలోని మోతీ మసీదు, ఇది పూర్తిగా పాలరాయితో తాజ్ లాగా నిర్మించబడింది మరియు మరొకటి ఢిల్లీలోని జామా మసీదు ఎర్ర ఇసుకరాయితో నిర్మించబడింది. ఎత్తైన ద్వారం, పొడవైన, సన్నని మినార్లు మరియు గోపురాల శ్రేణి ఢిల్లీలోని జామా మసీదు యొక్క లక్షణం.

భారతీయ మరియు తుర్కో-ఇరానియన్ రూపాలు మరియు అలంకార నమూనాల కలయికపై ఆధారపడిన మొఘల్ నిర్మాణ సంప్రదాయాలు పద్దెనిమిదవ మరియు పంతొమ్మిదవ శతాబ్దాల ప్రారంభంలో కూడా కొనసాగాయి మరియు మొఘల్ సంప్రదాయాలు అనేక ప్రాంతీయ మరియు స్థానిక రాజ్యాల రాజభవనాలు మరియు కోటలను ప్రభావితం చేశాయి.

పెయింటింగ్

చిత్రలేఖన రంగంలో మొఘలులు విశిష్టమైన కృషి చేశారు. వారు కోర్టు, యుద్ధ దృశ్యాలు మరియు వేటను వర్ణించే కొత్త ఇతివృత్తాలను ప్రవేశపెట్టారు మరియు కొత్త రంగులు మరియు కొత్త రూపాలను జోడించారు. చాలా వివక్షత కలిగిన దృష్టి కలిగిన జహంగీర్ పాలనలో మొఘల్ చిత్రలేఖనం పరాకాష్టకు చేరుకుంది. మొఘల్ పాఠశాలలో ప్రజల ముఖాలు, శరీరాలు మరియు పాదాలను ఒకే చిత్రంలో వేర్వేరు కళాకారులు చిత్రించడం ఒక ఫ్యాషన్.

వేట, యుద్ధ మరియు ఆస్థాన దృశ్యాలను చిత్రించడంతో పాటు, జహంగీర్ పాలనలో పోర్ట్రెయిట్ పెయింటింగ్ మరియు జంతువుల చిత్రాలలో ప్రత్యేక పురోగతి సాధించబడింది. ఈ రంగంలో మన్సూర్ గొప్ప పేరు. పోర్ట్రెయిట్ పెయింటింగ్ కూడా ఫ్యాషన్‌గా మారింది. రాజస్థాన్ శైలి చిత్రలేఖనం పశ్చిమ భారతదేశం లేదా జైన చిత్రలేఖన పాఠశాల యొక్క ఇతివృత్తాలు మరియు మునుపటి సంప్రదాయాలను మొఘల్ రూపాలు మరియు శైలులతో కలిపింది.

భాష, సాహిత్యం మరియు సంగీతం

అఖిల భారత స్థాయిలో ఆలోచన మరియు ప్రభుత్వానికి మాధ్యమంగా పర్షియన్ మరియు సంస్కృతం యొక్క ముఖ్యమైన పాత్ర మరియు ప్రాంతీయ భాషల అభివృద్ధి. ఈ ధోరణులు పదహారవ మరియు పదిహేడవ శతాబ్దాలలో కొనసాగాయి. అక్బర్ కాలం నాటికి, ఉత్తర భారతదేశంలో పర్షియన్ పరిజ్ఞానం చాలా విస్తృతంగా వ్యాపించింది, పర్షియన్ భాషతో పాటు స్థానిక భాష (హిందవి)లో రెవెన్యూ రికార్డులను ఉంచే సంప్రదాయాన్ని అతను తొలగించాడు. ప్రాంతీయ భాషలు స్థిరత్వం మరియు పరిణతిని పొందాయి మరియు ఈ కాలంలో కొన్ని

అత్యుత్తమ సాహిత్య కవిత్వం ఉత్పత్తి చేయబడ్డాయి. ఆగ్రా పరిసరాల్లో మాట్లాడే మాండలికం అయిన బ్రిజ్ రూపంలో మధ్యయుగ హిందీని మొఘల్ చక్రవర్తి మరియు హిందూ పాలకులు కూడా పోషించారు.

అక్బర్ కాలం నుండి, హిందీ కవులు మొఘల్ ఆస్థానానికి అనుబంధం ఏర్పరచుకోవడం ప్రారంభించారు. ప్రముఖ మొఘల్ కులీనుడు, అబ్దుర్ రహీం ఖాన్-ఇ-ఖానన్, పర్షియన్ జీవిత ఆలోచనలు మరియు మానవ సంబంధాలతో భక్తి కవిత్వాన్ని చక్కగా కలిపాడు. ఆ విధంగా, పర్షియన్ మరియు హిందీ సాహిత్య సంప్రదాయాలు ఒకదానికొకటి ప్రభావితం చేసుకోవడం ప్రారంభించాయి. దక్షిణ భారతదేశంలో, మలయాళం తన సాహిత్య జీవితాన్ని ఒక ప్రత్యేక భాషగా ప్రారంభించింది. ఏకనాథ్ మరియు తుకారాం చేతుల మీదుగా మరాఠీ అత్యున్నత స్థాయికి చేరుకుంది. సిక్కు గురువుల రచనల కారణంగా, పంజాబీ కొత్త జీవితాన్ని పొందింది.

సంగీతం

భారతీయులు మరియు ముస్లింలు సహకరించిన సాంస్కృతిక జీవితంలోని మరొక విభాగం సంగీతం. అనేక కొత్త శ్రావ్యాలను (రాగాలు) కంపోజ్ చేసిన ఘనత గ్వాలియార్‌కు చెందిన తాన్సేన్‌ను అక్బర్ పోషించాడు. జహంగీర్ మరియు షాజహాన్‌తో పాటు అనేక మంది మొఘల్ ప్రభువులు ఈ ఉదాహరణను అనుసరించారు. సంగీత రంగంలో అత్యంత ముఖ్యమైన పరిణామాలు పద్దెనిమిదవ శతాబ్దం తరువాత ముహమ్మద్ షా (1719—48) పాలనలో జరిగాయి, అతను సంగీతం మరియు సంగీతకారులకు గొప్ప పోషకుడు.

ముగింపు

మొఘల్ శకం దేశ రాజకీయ, ఆర్థిక మరియు సాంస్కృతిక జీవితంలో ముఖ్యమైన మార్పులను చూసింది మరియు కొంతవరకు సామాజిక జీవితంలో కూడా గణనీయమైన మార్పులను చూసింది. సామాజిక జీవితంలో, ఇస్లాం సవాలు విసిరినప్పటికీ, రాజపుత్ర పాలకులు ధర్మాన్ని రక్షించాల్సిన బాధ్యత వహించినందున, కుల వ్యవస్థ వారి రాజకీయ అధికారాన్ని కోల్పోయినప్పటికీ, కుల వ్యవస్థ ఆధిపత్యం చెలాయించడం కొనసాగించింది. దీని అర్థం సమాజంలోని నాలుగు రెట్లు విభజన (వర్ణాశ్రమధర్మం)ను సమర్థించడం. రాజకీయ సమైక్యత పెరుగుదల సాంస్కృతిక సమైక్యతతో సమాంతరంగా జరిగింది. భారతీయ సమాజం ప్రపంచంలోని కొన్ని సమాజాలలో ఒకటి, ఇది ఎక్కువ లేదా తక్కువ ఏకీకృత సంస్కృతిని అభివృద్ధి చేయగలిగింది జాతి, మతం మరియు భాషలలో తేడాలు. ఈ ఏకీకృత సంస్కృతి సృజనాత్మక కార్యకలాపాల విస్ఫోటనంలో ప్రతిబింబించింది, ఇది పదిహేడవ శతాబ్దాన్ని రెండవ శాస్త్రీయ యుగంగా మార్చింది.

భారతదేశం శాస్త్ర సాంకేతిక రంగంలో ప్రపంచం కంటే వెనుకబడి ఉంది మరియు మొఘల్ పాలక వర్గం ఈ అభివృద్ధి పట్ల పూర్తిగా అంధంగా ఉంది. చాలా తయారీదారులు చిన్న స్థాయిలోనే ఉన్నారు, దాదాపుగా యంత్రాలు లేవు, కార్మికులు సరళమైన సాధనాలను ఉపయోగిస్తున్నారు. పర్యవసానంగా, ఒక చేతివృత్తులవాడు ఎంత నైపుణ్యం కలిగినవాడైనా, అతని ఉత్పాదకత మరియు సామర్థ్యం తక్కువగానే ఉన్నాయి. కులం కారణంగా మరియు చాలా మంది చేతివృత్తులవారికి మూలధనం తక్కువగా ఉండటం వల్ల, పాశ్చాత్య దేశాలలో లాగా చేతివృత్తులవారు వ్యాపారులు మరియు వ్యవస్థాపకులుగా అభివృద్ధి చెందలేకపోయారు. ఇది డబ్బు యొక్క అత్యంత అసమాన పంపిణీకి ప్రతిబింబం మరియు దేశీయ మార్కెట్ పరిమితం చేయబడింది.

దీని వలన ఉత్పత్తి పెరిగింది, కానీ చేతివృత్తులవారు భారతీయులైనా లేదా విదేశీయులైనా వ్యాపారులపై మరింత ఎక్కువగా ఆధారపడేలా చేసింది. ఈ పరిస్థితులలోనే బ్రిటిష్ వారు భారతదేశాన్ని జయించి, తూర్పు దేశాల తయారీ కేంద్రం కాకుండా ముడి పదార్థాలను సరఫరా చేస్తూ, ఒక కాలనీగా మార్చుకోగలిగారు.

ప్రశ్నలు

చిన్న ప్రశ్నలు

1. జాబ్టి వ్యవస్థ

2. రెండవ పానిపట్ యుద్ధం

3. దిన్–ఇ–ఇలాహి

4. మొఘలుల కాలంలో కళ

5. మొఘల్ కాలంలో ప్రజల జీవితం

6. అక్బర్ రాజ్‌పుత్ విధానం

7. ఔరంగజేబు దక్కన్ విధానం

వ్యాస ప్రశ్నలు

1. అక్బర్ పరిపాలనా విధానం ఎలా ఉండేది? చర్చించండి.

2. దహ్సాల వ్యవస్థపై దృష్టి పెట్టండి.

3. మొఘలుల కాలంలో భూ ఆదాయం ఎలా ఉండేది? వివరించండి.

4. మొఘలుల కాలంలో నిర్మాణ పురోగతి గురించి ప్రస్తావించండి.

5. మొఘల్ కాలంలో వాణిజ్యం మరియు వాణిజ్యం గురించి రాయండి.

6. మొఘల్ కాలంలో భారతదేశంలో భాషల అభివృద్ధిని విశ్లేషించండి.

★★★★★★★★★★★★

పాఠం– 17

విజయనగర సామ్రాజ్యం – భహమనీ రాజ్యం సిక్కు శక్తి మరియు మరాఠాల పెరుగుదల

దక్షిణ భారతదేశంలో విజయనగర, బహమనీ మరియు మరాఠాల స్థాపన. పంజాబ్‌లో సిక్కుల అధికారం పెరగడం మొఘలులకు సవాలుగా మారాయి. వారి మధ్య అనేక తగాదాలు, యుద్ధాలు జరిగాయి. వారి పరిపాలన, ఆర్థిక వ్యవస్థ, రాజకీయాలు, సమాజం మరియు సంస్కృతి ప్రజల జీవితాన్ని ప్రతిబింబిస్తాయి.

లక్ష్యాలు

1. వివిధ రాజ్యాలు మరియు పాలకుల అవగాహన
2. వారి విధానాలు మరియు రాజకీయాలు
3. సమాజానికి సహకారం
4. సవాళ్లు మరియు వ్యూహాలు

అభ్యాస ఫలితాలు

1. రాజకీయ పరిస్థితులు మరియు పరిష్కారాలు
2. పరిపాలన మరియు మంత్రులు
3. స్వరాజ్యం పుట్టుక మరియు దాని సాధన కోసం పోరాటం
4. యుద్ధ వ్యూహాలు మరియు విజయం
5. మాతృభూమి పట్ల దేశభక్తి

విజయనగర రాజ్యాన్ని ఐదుగురు సోదరుల కుటుంబానికి చెందిన హరిహర మరియు బుక్క రాయలు స్థాపించారు. హరిహర పట్టాభిషేకం తేదీ 1336. బుక్క తన సోదరుడి తర్వాత 1356లో విజయనగర సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు, 1377 వరకు పరిపాలించాడు. విజయనగర సామ్రాజ్యం యొక్క శక్తి పెరుగుదల దక్షిణ మరియు ఉత్తరాన ఉన్న అనేక శక్తులతో ఘర్షణకు దారితీసింది. దక్షిణాన, దాని ప్రధాన ప్రత్యర్థులు మధురై సుల్తానులు. విజయనగర మరియు మధురై సుల్తానుల మధ్య పోరాటం దాదాపు నాలుగు దశాబ్దాల పాటు కొనసాగింది.

విజయనగర సామ్రాజ్యం అప్పుడు తమిళ దేశంతో పాటు చేర (కేరళ) దేశంతో సహా రామేశ్వరం వరకు మొత్తం దక్షిణ భారతదేశాన్ని కలిగి ఉంది. రాజవంశంలో గొప్ప పాలకుడిగా పరిగణించబడే దేవరాయ II (1425–1446) విజయనగర సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు. తన సైన్యాన్ని బలోపేతం చేయడానికి, అతను తన సైన్యాన్ని పునర్వ్యవస్థీకరించాడు, దానిలో ఢిల్లీ సుల్తానేట్ సైన్యాల యొక్క అనేక లక్షణాలను చేర్చాడు.

అయితే, ఉత్తరాన, విజయనగరం బహమనీ రాజ్యం రూపంలో శక్తివంతమైన శత్రువును ఎదుర్కొంది. విజయనగర పాలకులు మరియు బహమనీ సుల్తానుల ప్రయోజనాలు మూడు వేర్వేరు మరియు విభిన్న ప్రాంతాలలో ఘర్షణ పడ్డాయి: తుంగభద్ర దోయాబ్‌లో, కృష్ణలో – గోదావరి డెల్టాలో మరియు మరాత్వాడ దేశంలో. విజయనగర మరియు బహమనీ రాజ్యాల మధ్య సైనిక ఘర్షణలు దాదాపుగా ఒక సాధారణ లక్షణంగా ఉండేవి మరియు ఈ రాజ్యాలు కొనసాగినంత కాలం కొనసాగాయి.

విజయనగర సామ్రాజ్యానికి విదేశీ యాత్రికుల సందర్శన

పదిహేనవ శతాబ్దం మొదటి అర్ధభాగంలో, సమర్థులైన పాలకుల శ్రేణిలో, విజయనగరం దక్షిణాన అత్యంత శక్తివంతమైన మరియు సంపన్న రాష్ట్రంగా ఉద్భవించింది. 1420లో విజయనగరాన్ని సందర్శించిన ఇటాలియన్ యాత్రికుడు నికోలో కాంటి దాని గురించి మనకు స్పష్టమైన వివరణ ఇచ్చాడు. ఆయన ఇలా అంటాడు: 'నగరం చుట్టుకొలత అరవై మైళ్లు, దాని గోడలు పర్వతాల వరకు ఉన్నాయి. వాటి పాదాల వద్ద లోయలను చుట్టుముట్టాయి. ఫెరిష్టా ఇంకా ఇలా అంటాడు: 'బహమనీ వంశపు రాకుమారులు తమ ఆధిపత్యాన్ని శౌర్యం ద్వారా మాత్రమే కొనసాగించారు; ఎందుకంటే అధికారం, సంపద మరియు దేశం యొక్క విస్తీర్ణంలో, బీజనగర్ (విజయనగరం) రాయలు వారిని మించిపోయారు.'

భారతదేశంలో మరియు వెలుపల విస్తృతంగా ప్రయాణించిన పర్షియన్ యాత్రికుడు అబ్దుర్ రజాక్, దేవరాయ II పాలనలో విజయనగరాన్ని సందర్శించాడు. ఆయన దేశం గురించి ఒక అద్భుతమైన వివరణ ఇస్తూ ఇలా అన్నాడు: 'ఈ తరువాతి యువరాజు తన రాజ్యాలలో మూడు వందల ఓడరేవులను కలిగి ఉన్నాడు, ప్రతి

ఒక్కటి కాలికట్‌కు సమానం, మరియు టెర్రా ఫిర్మాపై అతని భూభాగాలు మూడు నెలల ప్రయాణ స్థలాన్ని కలిగి ఉంటాయి'.

అబ్దుర్ రజాక్ తాను చూసిన లేదా విన్న ప్రపంచంలో ఎక్కడైనా అత్యంత అద్భుతమైన నగరాల్లో విజయనగరాన్ని ఒకటిగా భావిస్తాడు. నగరాన్ని వివరిస్తూ, ఆయన ఇలా అంటాడు: 'ఏడు కోటలు మరియు అదే సంఖ్యలో గోడలు ఒకదానికొకటి చుట్టుముట్టే విధంగా ఇది నిర్మించబడింది. ఇతర కోటల మధ్యలో ఉంచబడిన ఏడవ కోట, హెరాత్ నగరం యొక్క మార్కెట్ స్థలం కంటే పది రెట్లు పెద్ద ప్రాంతాన్ని ఆక్రమించింది.'

విజయనగర రాజులు చాలా ధనవంతులుగా పేరుపొందారు. అబ్దుర్ రజాక్ రాజు రాజభవనం బంగారం మరియు ఆభరణాలతో నిండిన బేసిన్‌లను పోలి ఉండే బహుళ కంపార్ట్‌మెంట్‌లను కలిగి ఉందని వివరించింది, ఇది విస్తారమైన సంపదను సృష్టించింది అనే సంప్రదాయాన్ని ప్రస్తావించాడు. ఒక పాలకుడు సంపదను నిల్వ చేయడం ఒక పురాతన సంప్రదాయం. అయితే, అలా నిల్వ చేసిన సంపద చెలామణిలో లేదు మరియు కొన్నిసార్లు విదేశీ దాడిని ఎదుర్కొంది.

దేవరాయ II మరణం తరువాత (1446) విజయనగర సామ్రాజ్యంలో గందరగోళం నెలకొంది. విజయనగరంలో ఆదిమ రాజ్యం స్థాపించబడనందున, సింహాసనం కోసం పోటీ పడుతున్న వివిధ పోటీదారుల మధ్య వరుస అంతర్యుద్ధాలు జరిగాయి. ఈ ప్రక్రియలో అనేక మంది సామంతులు స్వాతంత్ర్యం పొందారు. మంత్రులు చాలా శక్తివంతులుగా మారారు మరియు ప్రజల నుండి బహుమతులు మరియు భారీ పన్నులు వసూలు చేయడం ప్రారంభించారు, దీనివల్ల వారికి గణనీయమైన బాధ కలిగింది.

కృష్ణ దేవ రాయ (1509–30)

తుళువ రాజవంశాన్ని కృష్ణ దేవ స్థాపించాడు. కృష్ణ దేవ రాయ (1509–30) ఈ రాజవంశంలో గొప్ప వ్యక్తి. కొంతమంది చరిత్రకారులు అతన్ని విజయనగర పాలకులందరిలో గొప్పవాడిగా భావిస్తారు. కృష్ణ దేవ అంతర్గత శాంతిభద్రతలను తిరిగి స్థాపించడమే కాకుండా, విజయనగర పాత ప్రత్యర్థులతో, అంటే బహమనీ రాజ్యం యొక్క వారసుడు రాష్ట్రాలు మరియు అనేక విజయనగర భూభాగాలను ఆక్రమించిన ఒరిస్సా రాష్ట్రాన్ని కూడా ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. అదనంగా, అతను పోర్చుగీసువారితో పోరాడవలసి వచ్చింది, వారి శక్తి నెమ్మదిగా పెరుగుతోంది. కృష్ణ దేవ పాలనలో, విజయనగరం దక్షిణాన బలమైన సైనిక శక్తిగా ఉద్భవించింది.

ఈ కాలంలో విజయనగరంలో ఉన్న పరిస్థితులను అనేక మంది విదేశీ ప్రయాణికులు వర్ణించారు. కృష్ణ దేవ ఆస్థానంలో అనేక సంవత్సరాలు గడిపిన ఇటాలియన్ పేస్ తన వ్యక్తిత్వం గురించి అద్భుతమైన కథనాన్ని

అందించారు. అతను ఇలా వ్యాఖ్యానించాడు: 'ఆయన గొప్ప పాలకుడు మరియు చాలా న్యాయవంతుడు, కానీ అకస్మాత్తుగా కోపానికి లోనవుతాడు.' అతను తన ప్రజలను ఎంతో ప్రేమించాడు మరియు వారి సంక్షేమం కోసం అతని శ్రద్ధ సామెతగా మారింది. తుంగభద్ర దోయాబ్ నుండి అన్ని నాయక్‌లను తరిమికొట్టి, దానిని ప్రత్యక్ష పరిపాలనలోకి తీసుకురావడం ద్వారా అతను మరింత కేంద్రీకృత పరిపాలనను సృష్టించడానికి ప్రయత్నించాడు.

కృష్ణ దేవా గొప్ప నిర్మాణకర్త. అతను విజయనగరం సమీపంలో ఒక కొత్త పట్టణాన్ని నిర్మించాడు మరియు నీటిపారుదల ప్రయోజనాల కోసం కూడా ఉపయోగించబడే ఒక పెద్ద చెరువును తవ్వాడు. అతను తెలుగు మరియు సంస్కృతంలో ప్రతిభావంతులైన పండితుడు. అతని అనేక రచనలలో, రాజకీయాలపై తెలుగులో ఒకటి మరియు సంస్కృతంలో ఒక నాటకం మాత్రమే నేడు అందుబాటులో ఉన్నాయి. సంస్కృత రచనల అనుకరణ స్వతంత్ర రచనలకు దారితీసినప్పుడు అతని పాలన తెలుగు సాహిత్యంలో ఒక కొత్త యుగాన్ని గుర్తించింది. అతను తెలుగు, కన్నడ మరియు తమిళ కవులకు కూడా తన పోషణను విస్తరించాడు. బార్బోసా, పేస్ మరియు నూనిజ్ వంటి విదేశీ ప్రయాణికులు అతని సమర్థవంతమైన పరిపాలన మరియు అతని పాలనలో సామ్రాజ్యం యొక్క శ్రేయస్సు గురించి మాట్లాడుతారు.

కృష్ణ దేవా (1530) మరణం తరువాత, అతని కుమారులు అందరూ చిన్నవారు కాబట్టి అతని సంబంధాలలో వారసత్వం కోసం పోరాటం జరిగింది. చివరికి, 1543లో, సదాశివ రాయ సింహాసనాన్ని అధిష్టించి 1567 వరకు పరిపాలించాడు. కానీ నిజమైన అధికారం త్రిమూర్తుల చేతుల్లో ఉంది, దీనిలో ప్రధాన వ్యక్తి రామరాజు.

రామరాజు వివిధ ముస్లిం శక్తులను ఒకదానికొకటి వ్యతిరేకంగా ఆడించగలిగాడు. అతను పోర్చుగీసులతో వాణిజ్య ఒప్పందం కుదుర్చుకున్నాడు, తద్వారా బీజాపూర్ పాలకుడికి గుర్రాలను సరఫరా చేయడం ఆగిపోయింది. వరుస యుద్ధాలలో అతను బీజాపూర్ పాలకుడిని పూర్తిగా ఓడించాడు. గోల్కొండ మరియు అహ్మద్‌నగర్‌లపై అవమానకరమైన పరాజయాలను కూడా చవిచూశాడు. ఈ మూడు శక్తుల మధ్య విజయనగరానికి అనుకూలమైన అధికార సమతుల్యతను కొనసాగించడం కంటే రామరాజుకు పెద్ద ఉద్దేశ్యం లేదని తెలుస్తోంది.

వారు 1565లో తాలికోట సమీపంలోని బన్నిహట్టి వద్ద విజయనగరంపై ఘోర పరాజయాన్ని చవిచూశారు. దీనిని తాలికోట యుద్ధం లేదా రాక్షస-తంగడి యుద్ధం అని కూడా పిలుస్తారు. రామరాజును చుట్టుముట్టి, ఖైదీగా తీసుకొని వెంటనే ఉరితీశారు. యుద్ధంలో 1,00,000 మంది హిందువులు చంపబడ్డారని చెబుతారు. విజయనగరాన్ని పూర్తిగా దోచుకుని శిథిలావస్థకు చేర్చారు. బన్నిహట్టి యుద్ధం సాధారణంగా విజయనగర మహాయుగం ముగింపుకు గుర్తుగా పరిగణించబడుతుంది.

పరిపాలన

విజయనగర రాజ్యంలో రాజుకు రాజ్యంలోని గొప్ప ప్రభువులతో కూడిన మంత్రుల మండలి సలహా ఇచ్చేది. రాజ్యాన్ని రాజ్యాలు లేదా మండలాలు (ప్రావిన్సులు)గా విభజించారు, వాటి క్రింద నాడు (జిల్లా), స్థల (ఉప జిల్లా) మరియు గ్రామం (గ్రామం) ఉన్నాయి.

సామ్రాజ్యంలో అనేక ప్రాంతాలు అధీన పాలకుల నియంత్రణలో ఉండేవి, అంటే యుద్ధంలో ఓడిపోయిన వారు, కానీ వారి రాజ్యాలు వారికి తిరిగి ఇవ్వబడ్డాయి. కేంద్ర నియంత్రణలో ఉన్న పెద్ద ప్రాంతంలో, రాజు సైనిక అధిపతులకు అమరం లేదా స్థిర ఆదాయంతో భూభాగాన్ని మంజూరు చేశాడు. పలయగర్ (పలయగర్) లేదా నాయకులు అని పిలువబడే ఈ అధిపతులు రాష్ట్ర సేవ కోసం నిర్ణీత సంఖ్యలో సైనికులు, గుర్రాలు మరియు ఏనుగులను నిర్వహించాల్సి వచ్చింది.

నాయక్‌లు లేదా పాలెగార్లు కూడా కేంద్ర ఖజానాకు కొంత మొత్తాన్ని చెల్లించాల్సి వచ్చింది. వారు చాలా శక్తివంతమైన విభాగాన్ని ఏర్పాటు చేశారు మరియు కొన్నిసార్లు వారిని నియంత్రించడం ప్రభుత్వానికి కష్టంగా ఉండేది. విజయనగర సామ్రాజ్యం యొక్క ఈ అంతర్గత బలహీనతలు బన్నిహట్టి యుద్ధంలో దాని ఓటమికి మరియు దాని తరువాత విచ్ఛిన్నానికి దోహదపడ్డాయి. తంజావూరు మరియు మధురై వంటి అనేక మంది నాయకులు ఆ సమయం నుండి స్వతంత్రులు అయ్యారు.

ప్రజల ఆర్థిక జీవితం

ప్రజల ఆర్థిక జీవితం దాదాపుగా ఉంది. వారి ఇళ్ళు ఎక్కువగా చిన్న తలుపుతో గడ్డితో కప్పబడి ఉండేవి. వారు సాధారణంగా చెప్పులు లేకుండా తిరిగేవారు, నడుము కంటే కొంచెం ఎక్కువ ధరించేవారు. ఉన్నత వర్గాల ప్రజలు కొన్నిసార్లు ఖరీదైన బూట్లు మరియు తలపై పట్టు తలపాగా ధరించేవారు, కానీ నడుము పైన తమను తాము కప్పుకోలేదు. అన్ని వర్గాల ప్రజలు ఆభరణాలను ఇష్టపడేవారు మరియు వాటిని 'చెవులలో, మెడలపై, చేతులపై' ధరించేవారు. ఒక శాసనం ప్రకారం, పన్నుల రేట్లు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

–శీతాకాలంలో కురువై (ఒక రకమైన బియ్యం) ఉత్పత్తిలో మూడింట ఒక వంతు

–నువ్వులు, రాగులు, ఉలవలు మొదలైన వాటిలో నాల్గవ వంతు

–పొడి భూమిలో పండించే మిల్లెట్ మరియు ఇతర పంటలలో ఆరవ వంతు

అందువల్ల, పంటల రకం, నేల, నీటిపారుదల పద్ధతి మొదలైన వాటి ప్రకారం రేటు మారుతూ ఉంటుంది.

భూమి పన్నుతో పాటు, ఆస్తి పన్ను, ఉత్పత్తుల అమ్మకంపై పన్ను, వృత్తి పన్నులు, సైనిక సహకారం (ఆపద సమయాల్లో), వివాహ పన్ను మొదలైన అనేక ఇతర పన్నులు ఉన్నాయి. పదహారవ శతాబ్దపు యాత్రికుడు నికితిన్ ఇలా అంటాడు: 'భూమి ప్రజలతో నిండి ఉంది, కానీ దేశంలో ఉన్నవారు చాలా దయనీయంగా ఉన్నారు, అయితే ప్రభువులు చాలా సంపన్నులు మరియు విలాసాలను ఆనందిస్తారు.'

విజయనగర సామ్రాజ్యం కింద పట్టణ జీవితం పెరిగింది మరియు వాణిజ్యం అభివృద్ధి చెందింది. పట్టణాలు పెరిగాయి, వాటిలో చాలా దేవాలయాల చుట్టూ ఉన్నాయి. ఆలయాలు చాలా పెద్దవిగా ఉండేవి మరియు యాత్రికులకు ప్రసాదం పంపిణీ చేయడానికి, దేవుడి సేవకు, పూజారులకు మొదలైన వాటికి ఆహార పదార్థాలు మరియు వస్తువుల సరఫరా అవసరం. ఆలయాలు గొప్పవి మరియు అంతర్గత మరియు విదేశీ వాణిజ్యంలో కూడా చురుకుగా పాల్గొన్నాయి. విజయనగర పాలనలో పట్టణాలు మరియు పట్టణీకరణ గణనీయంగా పెరిగింది.

బహమనీ రాజ్యం – దాని విస్తరణ మరియు విచ్ఛిన్నం

బహమనీ రాజ్యం 1347లో ఉనికిలోకి వచ్చింది. దాని స్థాపకుడు అల్లావుద్దీన్ హసన్, ఒక ఆఫ్ఘన్ సాహసికుడు. అతను గంగు అనే బ్రాహ్మణుడి సేవలో ఎదిగాడు మరియు అందువలన హసన్ గంగు అని పిలుస్తారు. అతని పట్టాభిషేకం తర్వాత, అతను అల్లావుద్దీన్ హసన్ బహమన్ షా అనే బిరుదును స్వీకరించాడు. ఫెరిష్టా పేర్కొన్న ప్రసిద్ధ పురాణం ప్రకారం, బహమన్ షా అనే పదం అతని బ్రాహ్మణ పోషకుడికి నివాళిగా ఉద్దేశించబడింది. ఏదేమైనా, ఈ బిరుదు నుండే రాజ్యాన్ని బహమనీ రాజ్యం అని పిలిచేవారు.

ఆ కాలంలో బహమనీ రాజ్యంలో అత్యంత అద్భుతమైన వ్యక్తి ఫిరూజ్ షా బహమనీ (1397–1422). ఆయనకు మత శాస్త్రాలు, అంటే ఖురాన్ పై వ్యాఖ్యానాలు, న్యాయశాస్త్రం మొదలైన వాటితో బాగా పరిచయం ఉంది మరియు వృక్షశాస్త్రం, జ్యామితి, తర్కం మొదలైన సహజ శాస్త్రాల పట్ల ప్రత్యేక అభిమానం ఉంది. ఆయన మంచి కాలిగ్రాఫిస్ట్ మరియు కవి మరియు తరచుగా ఉత్కృష్ట శ్లోకాలను రచించేవాడు. ఫెరిష్టా ప్రకారం, ఆయన పర్షియన్, అరబిక్ మరియు టర్కిష్ భాషలలో మాత్రమే కాకుండా, తెలుగు, కన్నడ మరియు మరాఠీ భాషలలో కూడా బాగా ప్రావీణ్యం కలిగి ఉన్నారు.

బహమనీ రాజ్యం క్రమంగా విస్తరించింది మరియు మహమ్మద్ గవాన్ ప్రధాన మంత్రిగా ఉన్న కాలంలో దాని శక్తి మరియు ప్రాదేశిక పరిమితుల అత్యున్నత స్థాయికి చేరుకుంది.

మహమ్మద్ గవాన్, అనేక అంతర్గత సంస్కరణలను కూడా చేపట్టాడు. ఆయన రాజ్యాన్ని ఎనిమిది ప్రావిన్సులు లేదా తరాఫ్‌లుగా విభజించాడు. ప్రతి తరాఫ్‌ను ఒక తరాఫ్‌దార్ పరిపాలించేవాడు. ప్రతి తరాఫ్

జీతాలు మరియు బాధ్యతలు నిర్ణయించబడ్డాయి. 500 గుర్రాల బృందాన్ని నిర్వహించడానికి, ఒక తరాఫ్‌కు సంవత్సరానికి 1,00,000 హండ్ల జీతం లభించింది. జీతం నగదు రూపంలో లేదా జాగీర్‌ను కేటాయించడం ద్వారా చెల్లించవచ్చు. జాగీర్ ద్వారా జీతం పొందిన వారికి భూమి ఆదాయ సేకరణ ఖర్చులను అనుమతించారు. ప్రతి ప్రావిన్స్‌లో, సుల్తాన్ ఖర్చుల కోసం ఒక భూమి (ఖలీసా) కేటాయించబడింది. భూమిని కొలవడానికి మరియు రైతు రాష్ట్రానికి చెల్లించాల్సిన మొత్తాన్ని నిర్ణయించడానికి ప్రయత్నాలు జరిగాయి.

మహమూద్ గవాన్ గొప్ప కళల పోషకుడు. అతను రాజధాని బీదర్‌లో ఒక అద్భుతమైన మదరసా లేదా కళాశాలను నిర్మించాడు. రంగు పలకలతో అలంకరించబడిన ఈ చక్కని భవనం మూడు అంతస్తుల ఎత్తులో ఉంది మరియు వెయ్యి మంది ఉపాధ్యాయులు మరియు విద్యార్థులకు వసతి కల్పించింది, వారికి బట్టలు మరియు ఆహారం ఉచితంగా ఇవ్వబడింది. ఇరాన్ మరియు ఇరాక్‌లకు చెందిన ఆ కాలంలోని అత్యంత ప్రసిద్ధ పండితులు మహమూద్ గవాన్ సూచన మేరకు మదరసాకు వచ్చారు.

వివిధ గవర్నర్లు స్వతంత్రులు అయ్యారు. త్వరలోనే, బహమనీ రాజ్యం ఐదు సంస్థానాలుగా విభజించబడింది: గోల్కొండ, బీజాపూర్, అహ్మద్‌నగర్, బేరార్ మరియు బీదర్. వీటిలో, అహ్మద్‌నగర్, బీజాపూర్ మరియు గోల్కొండ రాజ్యాలు పదిహేడవ శతాబ్దంలో మొఘల్ సామ్రాజ్యంలో విలీనం అయ్యే వరకు దక్కన్ రాజకీయాల్లో ప్రముఖ పాత్ర పోషించాయి

సిక్కుల శక్తి ఆవిర్భావం

15వ శతాబ్దం చివరలో, గురునానక్ సిక్కు సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు, ఇది పంజాబ్‌లోని జాట్ రైతులు మరియు నిమ్న కులాల నుండి వచ్చిన వ్యక్తులను సిక్కు మతంలోకి మార్చింది. 1606 నుండి 1645 వరకు సిక్కులను పోరాట మరియు మిలిటెంట్ సమూహంగా మార్చడంలో గురు హర్‌గోబింద్ గణనీయమైన పాత్ర పోషించాడు. అయితే, సిక్కుల పదవ మరియు చివరి గురువు (1664-1708) గురు గోవింద్ సింగ్ నాయకత్వంలో వారు ప్రముఖ రాజకీయ మరియు సైనిక శక్తిగా ఉద్భవించారు.

సిక్కుల సామ్రాజ్యం యొక్క భౌగోళిక పరిధి

* ఖల్సా ఆధారంగా, మహారాజా రంజిత్ సింగ్ అనేక ప్రత్యేక సిక్కు మిస్ల్‌లను ఒకే రాజకీయ శక్తిగా ఏకం చేయడం ద్వారా సిక్కు సామ్రాజ్యాన్ని (1801–1849) స్థాపించాడు.
* సామ్రాజ్యం పశ్చిమాన ఖైబర్ పాస్ నుండి ఉత్తరాన కాశ్మీర్, దక్షిణాన సింధ్ మరియు తూర్పున టిబెట్ వరకు విస్తరించి ఉంది.
* సామ్రాజ్యం యొక్క ప్రధాన భౌగోళిక పాదముద్ర పంజాబ్ ప్రాంతంలో ఉంది.

సిఖ్ సైనిక శక్తిగా ఆవిర్భావం

సిక్కులు సైనిక శక్తిగా ఎదగడానికి వారి బలమైన మతపరమైన గుర్తింపు, వారి గురువుల మార్గదర్శకత్వం కారణం. సిక్కు సైనిక శక్తిగా ఎదగడానికి సంబంధించిన ముఖ్య అంశాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

* గురు హర్గోబింద్ చొరవలు: సిక్కులు పోరాట మరియు మిలిటెంట్ సమూహంగా రూపాంతరం చెందడంలో గురు హర్గోబింద్ కీలక పాత్ర పోషించారు.

* గురు గోబింద్ సింగ్ మార్గదర్శకత్వం: గురు గోబింద్ సింగ్ నాయకత్వంలో, సిక్కులు రాజకీయ మరియు సైనిక శక్తిగా ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకున్నారు, ఖల్సా సోదరభావాన్ని స్థాపించారు.

* బందా బహదూర్ ప్రయత్నాలు: గురు గోబింద్ సింగ్ మరణం తరువాత, బందా బహదూర్ నాయకుడిగా ఉద్భవించి పంజాబ్‌లోని దిగువ కులాలు మరియు రైతులను ఏకం చేశారు. అతను మొఘల్ సైన్యంతో తీవ్ర ఘర్షణలో పాల్గొన్నాడు కానీ ఉన్నత వర్గాలు మరియు కులాల నుండి అలాగే ఇప్పటికీ శక్తివంతమైన మొఘల్ కేంద్రం నుండి వ్యతిరేకతను ఎదుర్కొన్నాడు.

* ఔరంగజేబు ప్రారంభ విధానం: ప్రారంభంలో, ఔరంగజేబు సిక్కుల పట్ల బహిరంగంగా శత్రుత్వం కలిగి లేదు, కానీ వారి ప్రభావం విస్తరించి మొఘల్ కేంద్ర అధికారాన్ని సవాలు చేయడంతో, అతని వైఖరి మారిపోయింది.

* మతపరమైన అసహనం మరియు సిక్కుల ప్రతిఘటన: ఔరంగజేబు పాలనలో మతపరమైన అసహనం సిక్కులు తమ గుర్తింపును నొక్కి చెప్పడం కొనసాగించడంతో వారి నుండి ప్రతిఘటనను ఎదుర్కొంది.

* అధిరోహణకు అవకాశం: నాదిర్ షా మరియు అహ్మద్ షా అబ్దాలి దండయాత్రలు పంజాబ్ పాలనను దెబ్బతీశాయి, సిక్కులు మళ్లీ పైకి రావడానికి అవకాశం కల్పించాయి.

* రాజకీయ శూన్యతను పూరించడం: అబ్దాలి నిష్క్రమణ తర్వాత, సిక్కులు 1765 మరియు 1800 మధ్య జమ్మూ మరియు పంజాబ్‌పై నియంత్రణ సాధించి, రాజకీయ శూన్యతను పూరించడం ప్రారంభించారు, ఇది వారి అధికార వనరులో మార్పుకు దారితీసింది.

సిక్కుల పరిపాలన స్వభావం

19వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో మహారాజా రంజిత్ సింగ్ పాలనలో అత్యున్నత స్థాయికి చేరుకున్న సిక్కు సామ్రాజ్యం, సిక్కు సమాజం యొక్క ప్రత్యేక లక్షణాలను ప్రతిబింబించే విలక్షణమైన స్వభావం మరియు పరిపాలనను కలిగి ఉంది. వారి పరిపాలన గురించి క్లుప్త వివరణ క్రింద ఇవ్వబడింది:

* క్షితిజ సమాంతర సంస్థ: కుటుంబ సంబంధాల ఆధారంగా కలయికలైన మిస్ల్‌ల ఆవిర్భావంతో, భూములు యూనిట్లుగా ఉంచబడ్డాయి, ఇది మరింత క్షితిజ సమాంతరంగా వ్యవస్థీకృత సమాజానికి దారితీసింది.

* రంజిత్ సింగ్ కేంద్రీకరణ ప్రయత్నాలు: సుకర్‌చాకియా మిస్ల్ పాలకుడు రంజిత్ సింగ్ 18వ శతాబ్దం చివరిలో మరింత కేంద్రీకృత సిక్కు రాజ్యాన్ని స్థాపించడానికి ప్రయత్నాలు చేశాడు. అయితే, ఈ మొత్తం కాలంలో పంజాబ్‌లో రాజకీయ అధికారం వికేంద్రీకరించబడింది మరియు అడ్డంగా చెల్లాచెదురుగా ఉంది.

* గుర్తింపు మరియు పాలన యొక్క పరిధి: 1809లో అమృత్‌సర్ ఒప్పందం ద్వారా రంజిత్ సింగ్‌ను ఆంగ్లేయులు పంజాబ్ యొక్క ఏకైక సార్వభౌమ పాలకుడిగా గుర్తించారు. ఆయన మరణించే సమయానికి, సట్లెజ్ నది మరియు హిందూకుష్, కారకోరం మరియు సులైమాన్ పర్వత శ్రేణుల మధ్య ప్రాంతాలలో ఆయన పాలన గుర్తించబడింది.

* దర్బార్ రాజకీయాలు: రంజిత్ సింగ్ శక్తివంతమైన సిక్కు అధిపతులు, మధ్య పంజాబ్ రైతుల నుండి కొత్తగా నియమించబడిన సైనిక కమాండర్లు మరియు దర్బార్ రాజకీయాల కేంద్ర స్థాయిలో జమ్మూ నుండి డోగ్రా రాజ్‌పుత్‌ల వంటి పంజాబీయేతర ప్రభువుల మధ్య సున్నితమైన సమతుల్యతను కొనసాగించాడు.

* ప్రభావవంతమైన సమతుల్య ఆట: ఈ జాగ్రత్తగా సమతుల్య చర్య 1839లో రంజిత్ సింగ్ మరణించే వరకు బాగా పనిచేసింది, సమతుల్య పరిపాలనను నిర్ధారిస్తుంది.

* విలక్షణమైన సిక్కు గుర్తింపు: పవిత్ర గ్రంథాలు వంటి సాంస్కృతిక వనరులను ఉపయోగించడం ద్వారా మరియు దీక్ష మరియు ఇతర జీవిత చక్ర ఆచారాలను నొక్కి చెప్పడం ద్వారా ఖల్సా ఒక ప్రత్యేకమైన సిక్కు సామాజిక మరియు రాజకీయ గుర్తింపును సృష్టించాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. 18వ శతాబ్దంలో అస్తవ్యస్తంగా ఉన్న సిక్కు సమాజాన్ని క్రమాన్ని తీసుకురావడానికి ఈ ప్రయత్నాలు జరిగాయి.

1799 మరియు 1849 మధ్య సిక్కుల ఆవిర్భావం వారి చరిత్రలో ఒక పరివర్తనాత్మక కాలాన్ని సూచిస్తుంది. మహారాజా రంజిత్ సింగ్ ఆధ్వర్యంలో సిక్కు సామ్రాజ్యం స్థాపన నుండి వారి రాజకీయ మరియు సైనిక శక్తి ఏకీకరణ వరకు, సిక్కులు పంజాబ్ మరియు అంతకు మించి ఒక ప్రముఖ శక్తిగా ఉద్భవించారు.

గురునానక్ బోధనలలో మరియు ఖల్సా ఏర్పాటులో వారి మూలాలతో, సిక్కులు స్థితిస్థాపకత, మతపరమైన గుర్తింపు మరియు సైనిక పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించారు. రంజిత్ సింగ్ వంటి నాయకుల ఆధ్వర్యంలో పరిపాలన పంజాబ్ పాలనకు సున్నితమైన సమతుల్యతను తీసుకువచ్చింది, అయితే విలక్షణమైన సిక్కు గుర్తింపు సాంస్కృతిక వనరులు మరియు ఆచారాల ద్వారా బలోపేతం చేయబడింది. మొత్తంమీద, ఈ యుగం భారత ఉపఖండంలో సిక్కులు ఒక ముఖ్యమైన రాజకీయ మరియు సైనిక శక్తిగా ఎదగడానికి సాక్ష్యంగా నిలిచింది.

మరాఠాల ఆవిర్భావం

పశ్చిమ దక్కన్ పీఠభూమి నుండి వచ్చిన యోధుల సమాజమైన మరాఠాల ఆవిర్భావం భారత చరిత్రలో గొప్ప ప్రాముఖ్యతను కలిగి ఉంది. మరాఠా భాష మాట్లాడే వారు, భారతీయులకు స్వయం పాలన కోసం వాదించిన హిందవి స్వరాజ్య భావనను స్థాపించడం ద్వారా శక్తివంతమైన శక్తిగా ఉద్భవించారు. శివాజీ నేతృత్వంలో, మరాఠాలు ఆదిల్ షాహి రాజవంశంపై తిరుగుబాటు చేసి, తరువాత శక్తివంతమైన మొఘల్ సామ్రాజ్యాన్ని సవాలు చేశారు. వారి అవిశ్రాంత పోరాటాలు చివరికి 17వ శతాబ్దంలో రాయ్‌గఢ్ రాజధానిగా రాజ్య స్థాపనకు దారితీశాయి. ఇది మరాఠాల అద్భుతమైన ఆవిర్భావానికి మరియు స్వాతంత్ర్యం మరియు సార్వభౌమాధికారం కోసం వారి అచంచలమైన తపనకు నాంది పలికింది. వారి అధికారంలోకి రావడం వారి చరిత్ర గమనాన్ని రూపొందించిన వ్యూహాత్మక మరియు రాజకీయ పరిణామాల శ్రేణి ఫలితంగా జరిగింది. ఛత్రపతి శివాజీ ప్రధాన పాత్ర పోషించారు.

ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజ్

ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజ్, ఫిబ్రవరి 19, 1630న శివనేరి కొండ కోటలో జన్మించారు, ఒక ప్రముఖ మరాఠా యోధుడు మరియు పశ్చిమ భారతదేశంలో మరాఠా సామ్రాజ్య స్థాపకుడు. ఆయన జీవితం మరియు వారసత్వం భారత చరిత్రలో చెరగని ముద్ర వేసింది, మొఘల్ సామ్రాజ్యానికి వ్యతిరేకంగా ప్రతిఘటన స్ఫూర్తిని, స్వపరిపాలన కోసం తపనను ప్రతిబింబించాయి. మరాఠా సైన్యాధిపతి షాహాజీ భోంస్లే మరియు జీజాబాయి దంపతులకు శివాజీ జన్మించాడు, ఆయన బోధనలు ఆయన ప్రారంభ జీవితాన్ని తీవ్రంగా ప్రభావితం చేశాయి. జీజాబాయి ఆయనలో తమ భూమి, ప్రజల పట్ల గర్వం మరియు బాధ్యతను నింపారు. చిన్నప్పటి నుంచీ శివాజీ అసాధారణమైన నాయకత్వ లక్షణాలను మరియు బలమైన న్యాయ భావాన్ని ప్రదర్శించాడు.

16 సంవత్సరాల వయస్సులో, శివాజీ విశ్వాసపాత్రులైన అనుచరుల బృందాన్ని సేకరించి మరాఠా రాజ్యాన్ని స్థాపించడానికి తన ప్రచారాన్ని ప్రారంభించాడు. 1645లో ఆయన తన మొదటి కోట టోర్నాను స్వాధీనం చేసుకున్నారు, ఇది నాయకుడిగా తన ప్రయాణానికి నాంది పలికింది. తరువాతి కొన్ని సంవత్సరాలలో, ఆయన

వ్యూహాత్మకంగా అనేక కోటలు మరియు భూభాగాలను సంపాదించాడు, గెరిల్లా యుద్ధ వ్యూహాలను ఉపయోగించి తన ట్రేడ్‌మార్క్‌గా మారాడు.

శివాజీ జీవితంలో అత్యంత ముఖ్యమైన మైలురాళ్లలో ఒకటి జూన్ 6, 1674న రాయ్‌గడ్ కోటలో ఛత్రపతిగా పట్టాభిషేకం. ఈ సంఘటన సార్వభౌమత్వాన్ని ప్రకటించడం మరియు మరాఠా సామ్రాజ్యాన్ని అధికారికంగా స్థాపించడం. గొప్ప వైభవంగా నిర్వహించిన పట్టాభిషేక వేడుకలో, స్వతంత్ర పాలకుడిగా అతని చట్టబద్ధతను నొక్కి చెప్పే ఆచారాలు మరియు ఆచారాలు ఉన్నాయి. ఇది మొఘల్ ఆధిపత్యం నుండి స్వయంప్రతిపత్తి కోసం మరాఠాల ఆకాంక్షను సూచించే ఒక ప్రతీకాత్మక క్షణం.

పరిపాలన

మరాఠా రాష్ట్రం పర్షియన్‌ను మరాఠీని అధికారిక భాషగా మార్చింది మరియు భారతీయులను ఉన్నత స్థానాల్లో నియమించింది. వారు వారి స్వంత రాజ్య నిఘంటువును అభివృద్ధి చేసుకున్నారు మరియు మూడు అధ్యయన రంగాలను కలిగి ఉన్నారు: కేంద్ర పరిపాలన, రెవెన్యూ పరిపాలన మరియు సైనిక పరిపాలన.

రాజకీయ పరిపాలన:

శివాజీ దక్కన్ పద్ధతుల ఆధారంగా ఒక మంచి పరిపాలనా నిర్మాణాన్ని స్థాపించారు. రాజుకు ఎనిమిది మంది మంత్రుల బృందం అయిన అష్టప్రధాన్ మద్దతు ఇచ్చారు. అయితే, మరాఠా రాష్ట్ర ప్రత్యేక సంస్థాగత నిర్మాణం మొఘల్ సామ్రాజ్యంతో పోటీ పడే సామర్థ్యాన్ని అడ్డుకుంది. భోంస్లేలు, గైక్వాడ్‌లు, హోల్కర్లు మరియు సింధియాల వంటి అధిపతులు లేదా సర్దార్లు సమాఖ్యలో అధికారాన్ని పంచుకున్నారు.

సైనిక పరిపాలన:

శివాజీ పదాతిదళం, అశ్వికదళం మరియు నావికాదళంతో కూడిన సమర్థవంతమైన మరియు క్రమశిక్షణ కలిగిన సైన్యాన్ని నిర్మించారు. సైన్యం చట్టాలను అమలు చేయడానికి ఒక సాధనంగా పనిచేసింది, కదలిక వేగాన్ని నొక్కి చెప్పింది. పిండారీలు సైన్యాన్ని అనుసరించడానికి మరియు యుద్ధంలో దోచుకున్న వాటిలో కొంత భాగాన్ని సేకరించడానికి అనుమతించబడ్డారు.

రెవెన్యూ అడ్మినిస్ట్రేషన్:

శివాజీ రెవెన్యూ అధికారుల పాత్రలను సవరించి, జాగిర్దారీ వ్యవస్థను రైత్వారీ వ్యవస్థతో భర్తీ చేశాడు. భూమి ప్లాట్లను కొలవడంలో పాల్గొన్న మాలిక్ అంబర్ యొక్క కాఠి వ్యవస్థ రెవెన్యూ వ్యవస్థకు పునాదిగా పనిచేసింది. చౌత్ మరియు సర్దేశ్‌ముఖి అదనపు ఆదాయ వనరులుగా పనిచేశారు.

మరాఠాల పతనం ఒక శకం ముగింపు మరియు భారతదేశంలో బ్రిటిష్ వలసరాజ్యాల ఆధిపత్యం ఆవిర్భావానికి సంకేతం, ఇది ఒకప్పుడు శక్తివంతమైన సామ్రాజ్యం పతనానికి సంకేతం. మరాఠాల పతనానికి కారణాలు:

* మూడవ పానిపట్ యుద్ధం (1761): మరాఠా సామ్రాజ్యం పతనానికి నాంది పలికిన కీలకమైన మూడవ పానిపట్ యుద్ధంలో అహ్మద్ షా అబ్దాలి సదాశివ్ రావు భావో నేతృత్వంలోని మరాఠా దళాలను ఓడించాడు.

* అంతర్గత సంఘర్షణ: బహుశా మరాఠా రాష్ట్రం మాత్రమే మొఘలులను కొత్త పాన్-ఇండియన్ సామ్రాజ్యంగా భర్తీ చేయగలదు, కానీ మరాఠా రాజకీయాల స్వాభావిక లక్షణాల కారణంగా, ఆ అవకాశం ఎప్పుడూ పూర్తిగా గ్రహించబడలేదు.

* ఐక్యత లేకపోవడం: మరాఠా సర్దార్లకు సమగ్ర భారత సామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించడానికి అవసరమైన ఐక్యత మరియు దృక్పథం మరియు ప్రణాళిక లేకపోవడం వల్ల వారు మొఘలులను విజయవంతం చేయలేకపోయారు.

17వ శతాబ్దంలో శివాజీ మరియు అతని మద్దతుదారుల నేతృత్వంలో మరాఠాల ఆవిర్భావం భారత చరిత్రలో గణనీయమైన మార్పును సూచిస్తుంది. శివాజీ నాయకత్వంలో, మరాఠాలు మొఘల్ సామ్రాజ్యం యొక్క అధికారాన్ని సవాలు చేసే బలమైన మరియు స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని స్థాపించారు. శివాజీ దార్శనికత, సైనిక పరాక్రమం మరియు పరిపాలనా నైపుణ్యాలు మరాఠాల విజయంలో కీలక పాత్ర పోషించాయి. వారి పెరుగుదల ప్రారంభ ఆధునిక భారతదేశం యొక్క రాజకీయ దృశ్యాన్ని పునర్నిర్మించింది మరియు దాని చరిత్రపై శాశ్వత ప్రభావాన్ని చూపింది. మరాఠాల ఆవిర్భావం భారత చరిత్రలో ఒక బలవంతపు అధ్యాయంగా నిలుస్తుంది, ఇది వారి సామ్రాజ్యం యొక్క శక్తిని, మరాఠా సమాఖ్యను హైలైట్ చేస్తుంది.

ప్రశ్నలు

చిన్న ప్రశ్నలు

1. పాలెగార్లు

2. విజయనగర పాలకుల కాలంలో ప్రజల ఆర్థిక జీవితం

3. ప్రజల ఆర్థిక జీవితం

4. విజయనగర పాలకుల కాలంలో పన్ను

5. ప్రజల సామాజిక జీవితం

6. సిక్కు అధికారంలో పరిపాలన

వ్యాస ప్రశ్నలు

1. విజయనగర సామ్రాజ్య కాలంలో విదేశీ యాత్రికుల ఖాతాలపై వ్రాయండి.

2. కృష్ణదేవరాయల పాలనను అంచనా వేయండి.

3. విజయనగర పాలనలో పరిపాలన ఎలా ఉండేది? చర్చించండి.

4. దక్కన్ బహమనీలను విశ్లేషించండి.

5. సిక్కు అధికారం పెరుగుదల గురించి వ్రాయండి.

6. శివాజీ శకాన్ని అంచనా వేయండి.

పాఠం – 18

భారతదేశంలో వ్యాపారులుగా యూరోపియన్ల రాక – బ్రిటిష్ పాలన ఏకీకరణ

పరిచయం

పదహారవ మరియు పదిహేడవ శతాబ్దాలలో, అనేక మంది యూరోపియన్ వ్యాపారులు భారతదేశానికి వచ్చారు, ముఖ్యంగా పోర్చుగీస్, తరువాత డచ్, ఇంగ్లీష్ మరియు చివరగా ఫ్రెంచ్ వారు వాణిజ్యం కోసం వచ్చారు. ఈ వ్యాపారం యూరోపియన్ ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధికి ప్రత్యక్ష ఫలితం కానీ భారతదేశానికి ఇది సంపద హరించుకుపోవడానికి మరియు రాజకీయ శక్తిని కోల్పోవడానికి దారితీసింది.

లక్ష్యాలు

1. యూరోపియన్ల రాకను అర్థం చేసుకోవడం
2. ఉద్దేశ్యం మరియు రాజకీయాలు
3. ఉత్పత్తులు, సంపద మరియు వాణిజ్యం
4. వనరుల దోపిడీ
5. బ్రిటిష్ పాలన ప్రభావం మరియు వారసత్వం

అభ్యాస ఫలితాలు

1. భారతదేశంలో యూరోపియన్లు మరియు వాణిజ్యం
2. రాజకీయ అధికారం – వలసరాజ్యాల స్థాపన
3. పాలన మరియు చట్టాలు
4. పరిపాలన – పౌర సేవలు
5. విభాగాల స్థాపన
6. ఆవిష్కరణలు మరియు చరిత్ర
7. ఆంగ్ల భాష మరియు వారసత్వం

"భారతదేశం యొక్క సంపన్న రోజులు ముగిశాయి; ఆమె ఒకప్పుడు కలిగి ఉన్న అన్ని సంపదలను ఆమె కోల్పోయింది"... F. J. షోర్ ద్వారా

భారతదేశంలోకి పోర్చుగీస్ రాక

భారతదేశానికి పోర్చుగీస్ రాక దేశ చరిత్రలో ఒక మలుపు. 15వ శతాబ్దం చివరలో, పోర్చుగల్ ఐరోపాలో ప్రముఖ నావికా శక్తిగా ఉంది. సంపద మరియు విలాస వస్తువులకు ప్రసిద్ధి చెందిన భారతదేశంతో వాణిజ్య సంబంధాలను ఏర్పరచుకోవడానికి పోర్చుగీస్ వారు ఆసక్తి చూపారు.

1498లో, పోర్చుగీస్ నావికుడు వాస్కో డా గామా లిస్బన్ నుండి చిన్న ఓడల సముదాయంతో ప్రయాణించాడు. భారతదేశానికి సముద్ర మార్గాన్ని కనుగొనడం అతని లక్ష్యం. సుదీర్ఘమైన మరియు కష్టతరమైన ప్రయాణం తర్వాత, వాస్కోడగామా చివరకు 1498 మే 20న కొద్దిమంది వ్యాపారుల మద్దతుతో భారతదేశ నైరుతి తీరంలోని కాలికట్ (కోజికోడ్)కు చేరుకుంది.

ఎస్టాడో-డి-ఇండియా అని పిలువబడే పోర్చుగీస్ కంపెనీ. వారు క్రీ.శ. 1503లో కొచ్చిన్ మరియు కూనూర్‌లో వాణిజ్యం కోసం రెండు కర్మాగారాలను స్థాపించారు మరియు వారి విధానం రహస్య వాణిజ్యం మరియు దోపిడీ. క్రీ.శ. 1661లో పోర్చుగీస్ యువరాజులు ఇంగ్లాండ్‌లోని చార్లెస్ ది సెకండ్‌ను వివాహం చేసుకున్నారు మరియు కట్నం ప్రకారం బొంబాయిని పొందారు, తరువాత దానిని బ్రిటిష్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీకి లీజుకు ఇచ్చారు. పదహారవ శతాబ్దం రెండవ భాగంలో పోర్చుగీస్ శక్తి క్షీణించడం ప్రారంభమైంది, కానీ గోవా మరియు డామన్ మరియు డయ్యూలలో వారి అధికారం క్రీ.శ. 1961 వరకు కొనసాగింది.

భారతదేశంలో డచ్ రాక

పోర్చుగీస్ వ్యతిరేకత ఉన్నప్పటికీ, డచ్ వారు మసులిపటంలో స్థిరపడ్డారు, 1605లో గోల్కొండ పాలకుడి నుండి ఒక ఫార్మన్‌ను పొందారు. వారు స్పైస్ దీవులలో (జావా మరియు సుమత్రా) కూడా స్థిరపడ్డారు, తద్వారా 1610 నాటికి వారు సుగంధ ద్రవ్యాల వ్యాపారంలో ఆధిపత్యం చెలాయించారు.

భారతీయ వస్త్రాలకు బదులుగా సుగంధ ద్రవ్యాలను చాలా సులభంగా పొందవచ్చని డచ్ వారు త్వరగా గ్రహించారు. కోరమండల్ తీరంలో ఉత్పత్తి చేయబడిన వస్త్రం ఆగ్నేయాసియాలో అత్యంత ఆమోదయోగ్యమైనది మరియు తీసుకువెళ్లడానికి కూడా చౌకైనది. అందువల్ల, డచ్ వారు మసులిపట్నం నుండి కోరమండల్ తీరానికి దక్షిణంగా వ్యాపించి, స్థానిక పాలకుడి నుండి పులికాట్‌ను పొంది దానిని తమ కార్యకలాపాలకు స్థావరంగా చేసుకున్నారు.

భారతదేశంలోకి బ్రిటిష్ వారి రాక

1600లో, ఇంగ్లీష్ వ్యాపారుల బృందం తూర్పు ఇండీస్‌లో వ్యాపారం చేయడానికి రాయల్ చార్టర్‌ను పొందింది. భారతదేశంలోకి వారి వ్యాపారం వ్యాపారులుగా సాగింది, కానీ చివరికి భారతదేశాన్ని పాలించడం వారికి మరింత లాభదాయకంగా అనిపించింది. వారు 1900 వరకు భారతదేశంలో ఆధిపత్యం మరియు అధికారాన్ని కలిగి ఉన్నారు. 18వ శతాబ్దం మొదటి 50 సంవత్సరాలలో, భారతదేశంలో వ్యాపారం చేసి లాభం పొందడమే వారి ఏకైక ఉద్దేశ్యం. 1650లో ఎక్కువ మంది బ్రిటిష్ వ్యాపారులు గార్డులను స్వాధీనం చేసుకుని, భారతదేశంలో స్వేచ్ఛగా వాణిజ్యం పొందడానికి మరియు ప్రత్యర్థి యూరోపియన్లను దూరంగా ఉంచడానికి రాజకీయ అధికారాన్ని పొందాలనుకున్నప్పుడు ఇది మారిపోయింది.

జహంగీర్ నుండి వచ్చిన ఒక ఫార్మన్ 1618లో సర్ థామస్ రో సూరత్‌లో ఒక కర్మాగారాన్ని స్థాపించడానికి సహాయం చేసినట్లు ధృవీకరించాడు. భారతదేశం యొక్క వస్త్ర ఎగుమతి వాణిజ్యానికి కేంద్రంగా గుజరాత్ యొక్క ప్రాముఖ్యతను ఆంగ్లేయులు త్వరగా గ్రహించారు. వారు ఎర్ర సముద్రం మరియు పర్షియన్ గల్ఫ్ ఓడరేవులతో భారతదేశ వాణిజ్యంలోకి ప్రవేశించడానికి ప్రయత్నించారు. 1622లో, పర్షియన్ దళాల సహాయంతో, వారు పర్షియన్ గల్ఫ్‌కు అధిపతిగా ఉన్న పోర్చుగీస్ స్థావరం అయిన ఓర్ముజ్‌ను స్వాధీనం చేసుకున్నారు. ఆ విధంగా, పదిహేడవ శతాబ్దం మొదటి త్రైమాసికం నాటికి, ఆంగ్లేయులు భారతీయ వాణిజ్యంలో బాగా స్థిరపడ్డారు మరియు సముద్రంపై పోర్చుగీసు నియంత్రణ శాశ్వతంగా విచ్ఛిన్నమైంది.

భారతదేశంలోకి ఫ్రెంచ్ రాక

16 మరియు 17వ శతాబ్దాల గొప్ప యూరోపియన్ సముద్ర శక్తులలో, భారతదేశంతో వాణిజ్య కమ్యూనికేషన్ కోసం పోటీలోకి దిగిన తదుపరిది ఫ్రాన్స్. భారతదేశంలో ఫ్రెంచ్ వారి పెరుగుదల 17వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో భారతదేశంలో ఫ్రెంచ్ వ్యాపారుల రాకతో గుర్తించబడింది. వారు సూరత్, మసులిపట్నం మరియు పాండిచ్చేరి తీరప్రాంత నగరాల్లో వాణిజ్య కేంద్రాలను స్థాపించారు. ఈ ప్రారంభ వాణిజ్య కేంద్రాలు ముఖ్యమైనవి కావు, కానీ భారతదేశంలో తరువాత ఫ్రెంచ్ ఉనికికి పునాది వేశారు. వారు భారతదేశంలో అనేక కాలనీలు మరియు వాణిజ్య కేంద్రాలను స్థాపించారు, ఇది భారతదేశంలో ఫ్రెంచ్ వారి పెరుగుదలకు దారితీసింది. వీటిలో అత్యంత ముఖ్యమైనది 1674లో స్థాపించబడిన పాండిచ్చేరి. ఇతర ఫ్రెంచ్ భూభాగాలు కరికల్, మాహే, యానాం మరియు చందర్‌నాగోర్. ఈ భూభాగాలు ఫ్రెంచ్ అధికారులచే పరిపాలించబడ్డాయి మరియు ఎక్కువగా స్వయం సమృద్ధిగా ఉండేవి.

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు వాణిజ్యం

పదిహేడవ శతాబ్దం రెండవ భాగంలో మరియు పద్దెనిమిదవ శతాబ్దం ప్రారంభంలో యూరప్‌తో భారతదేశ వాణిజ్యం పెరిగింది, కానీ ఆసియా-ఆంతర వాణిజ్యం ఇప్పటికీ చాలా లాభదాయకంగానే ఉంది. లాహోర్ మరియు ముల్తాన్ భారతదేశ భూభాగ వాణిజ్యానికి ప్రధాన కేంద్రాలు.

పంజాబ్ నుండి కాశ్మీర్ మరియు లడఖ్ మీదుగా చైనాకు వాణిజ్యంలో సహాయం చేసిన 'యార్కండ్ మరియు ఖోటాన్' వద్ద భారతీయ వ్యాపారుల కాలనీలు ఉన్నాయి. సఫావిద్ సామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నం కావడంతో, ఆ తరువాత మొఘల్ సామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నంతో మాత్రమే భూభాగ వాణిజ్యం క్షీణించింది.

పర్యవసానాలు

భారతదేశ విదేశీ వాణిజ్యం వృద్ధి చెందడం, దేశంలోకి బంగారం మరియు వెండి ప్రవాహం పెరగడం మరియు భారతదేశం వేగంగా విస్తరిస్తున్న యూరోపియన్ మార్కెట్లతో మరింత దగ్గరగా అనుసంధానం కావడం అనేక ముఖ్యమైన పరిణామాలను కలిగి ఉన్నాయి.

మొదటిది, భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందుతున్నప్పుడు, దేశంలోకి వెండి మరియు బంగారం ప్రవాహం మరింత వేగంగా పెరిగింది. ఫలితంగా, పదిహేడవ శతాబ్దం మొదటి అర్ధభాగంలో, ధరలు దాదాపు రెట్టింపు అయ్యాయి. ఇది బహుశా గ్రామాల్లోని పాత, సాంప్రదాయ సంబంధాలను బలహీనపరిచింది మరియు ప్రభువులను మరింత డబ్బుపై ఆసక్తి కలిగి, దురాశపరులుగా మరియు డిమాండ్ చేసేవారిగా చేసింది.

రెండవది, యూరోపియన్ దేశాలు భారతదేశానికి బంగారం మరియు వెండి ఎగుమతికి ప్రత్యామ్నాయాల కోసం శోధించాయి. సుగంధ ద్రవ్యాల వాణిజ్యాన్ని ఏకస్వామ్యం చేయడానికి ప్రయత్నించడం ద్వారా మరియు వస్త్రాలలో భారతీయ వాణిజ్యాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నించడం ద్వారా ఆసియా వాణిజ్య నెట్‌వర్క్‌లోకి ప్రవేశించడం ఒక పద్ధతి.

యూరోపియన్లు భారతదేశం దాని పొరుగు ప్రాంతాలలో సామ్రాజ్యాలను సంపాదించడానికి ప్రయత్నించారు, తద్వారా వారు ఈ భూభాగాల ఆదాయం నుండి యూరప్‌కు ఎగుమతి చేసిన వస్తువులకు చెల్లించగలరు. డచ్ వారు జావా మరియు సుమత్రాలను జయించగలిగారు. కానీ భారతదేశం కీలకం. భారతదేశాన్ని జయించడానికి ఆంగ్లేయులు మరియు ఫ్రెంచ్ వారు ఇద్దరూ పోటీ పడ్డారు మరియు ఈ పోటీలో బ్రిటిష్ వారు పారామౌంట్ శక్తిగా ఉద్భవించారు.

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పాలన

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పాలన లేదా బ్రిటిష్ రాజ్ అనేది భారత ఉపఖండంలో బ్రిటిష్ వలసవాద కాలాన్ని సూచిస్తుంది. 1757 నుండి బ్రిటిష్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ ద్వారా బ్రిటిష్ వారికి భారతదేశంపై ప్రత్యక్ష నియంత్రణ ఉంది మరియు 1858 నుండి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం నేరుగా భారతదేశాన్ని పాలించింది. ఈ కాలం బ్రిటిష్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ రద్దు మరియు తరువాత బ్రిటిష్ రాజ్ స్థాపనను కూడా సూచిస్తుంది. వారు 18వ శతాబ్దం మధ్యకాలం నుండి భారతదేశం 1947లో స్వాతంత్ర్యం సాధించి 1950లో గణతంత్ర రాజ్యంగా మారే వరకు పాలించారు. భారత ఉపఖండం రెండు వేర్వేరు సంస్థలను కలిగి ఉన్నట్లు పరిగణించబడింది; అవి బ్రిటిష్ ఇండియా మరియు ప్రిన్సిలీ ఇండియా.

బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య స్థాపన అనేది ఒక పరిణామ ప్రక్రియ, ఇది ముఖ్యమైన చారిత్రక సంఘటనల ద్వారా గుర్తించబడిన అనేక కాలాల గుండా వెళ్ళింది. ప్రారంభ దశ పూర్తిగా వాణిజ్య మరియు ఆర్థిక దృక్పథంతో ప్రారంభమైంది మరియు చివరికి విస్తరణ మరియు అధికారాన్ని నిర్వహించడం ఆధారంగా మరింత వాస్తవిక తరగతి గుండా వెళ్ళింది. రాబర్ట్ క్లైవ్ నాయకత్వంలో కంపెనీ, 1757లో ప్లాసీ యుద్ధంతో తనను తాను దృఢంగా స్థాపించుకుని, ఫ్రెంచ్ ఆకాంక్షలను అంతం చేసింది మరియు 1764లో బక్సర్ (బీహార్) యుద్ధంలో మొఘల్ చక్రవర్తి షా ఆలం II ఓటమి తర్వాత భారతదేశంపై వారి పట్టు దృఢంగా స్థిరపడింది.

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పాలన స్థాపన

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పాలన స్థాపన చార్టర్లు, చట్టాలు, సిద్ధాంతాలు మరియు క్రింద ఇవ్వబడిన వివిధ విధానాల సహాయంతో జరిగింది:

– నియంత్రణ చట్టం, 1773

– అనుబంధ కూటమి

– చార్టర్ చట్టాలు

– లాప్స్ సిద్ధాంతం

– 1858 భారత ప్రభుత్వ చట్టం

– ఇండియన్ కౌన్సిల్స్ చట్టం 1861 & 1892

– ఇండియా ప్రభుత్వ చట్టం 1909

– ఇండియా ప్రభుత్వ చట్టం 1919

– ఇండియా ప్రభుత్వ చట్టం 1935

బ్రిటిష్ కాలంలో, భారతీయ చట్టాలు, సాహిత్యం మరియు పవిత్ర గ్రంథాలను ఆంగ్లంలోకి అనువదించారు మరియు ప్రాచ్య అధ్యయనాలపై తీవ్ర ఆసక్తి ఏర్పడింది. మెకాలే విద్యను మెరుగుపరిచారు. థగ్గీ ఆచారాన్ని మినహాయించడం, (1830లు) శిశుహత్య (1836) మరియు సతి (1829) వంటి సామాజిక చట్టాలు ముఖ్యమైనవి.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం అనేక పరిపాలనా సంస్కరణలను చేపట్టింది, వీటిలో కేంద్రీకృత ప్రభుత్వ వ్యవస్థను స్థాపించడం, ఆధునిక విద్యను ప్రవేశపెట్టడం ఉన్నాయి. క్వీన్ విక్టోరియా పాలన దాదాపు పారిశ్రామిక విప్లవం విస్తరణతో సమానంగా ఉంటుంది. ఈ కాలం భారతదేశంపై మూడు నిర్దిష్ట రంగాలలో గొప్ప ప్రభావాన్ని చూపింది; స్టీమ్‌షిప్, రైల్వేలు మరియు టెలిగ్రాఫ్ అభివృద్ధి మరియు రోడ్లు మరియు ఓడరేవులు వంటి మౌలిక సదుపాయాల నిర్మాణం.

భారతదేశంపై బ్రిటిష్ పాలన ప్రభావం

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పాలన ప్రభావం చాలా లోతైనది మరియు విస్తృతమైనది. ఇది భారతీయ సమాజం మరియు సంస్కృతి యొక్క ప్రతి అంశాన్ని ప్రభావితం చేసింది. ఇది సానుకూల మరియు ప్రతికూల ప్రభావాలను కలిగి ఉంది:

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పాలన యొక్క సానుకూల ప్రభావాలు:

– విద్యా వ్యవస్థ యొక్క ఆధునీకరణ

– మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి

– సామాజిక సంస్కరణలు

– కొత్త ఉద్యోగ అవకాశాలు

– ఆధునిక మధ్యతరగతి పెరుగుదల

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పాలన యొక్క ప్రతికూల ప్రభావాలు:

– పారిశ్రామికీకరణ లేకపోవడం

– తరచుగా కరువులు & పేదరికం

– సంపద పారుదల

– రైతుల పేదరికం

అందువల్ల, భారతదేశంలో వ్యాపారులుగా యూరోపియన్ల రాక భారత ఆర్థిక వ్యవస్థను ప్రభావితం చేసింది మరియు రాజకీయాలపై ప్రత్యక్ష ప్రభావాన్ని చూపింది. వస్త్రాలు, సుగంధ ద్రవ్యాలు వంటి భారతీయ ఉత్పత్తులు యూరోపియన్లకు సుపరిచితం అయ్యాయి. భారతదేశంలో తమ రాజకీయ శక్తిని ఏకీకృతం చేసుకోవడానికి బ్రిటిష్ వారు నాయకత్వం వహించారు. భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పాలన యుగం ఇప్పటికీ సంక్లిష్టమైన మరియు వివాదాస్పద అంశంగా ఉంది. చాలా మంది భారతీయులు దీనిని దోపిడీ మరియు అణచివేత కాలంగా భావిస్తారు, మరికొందరు మౌలిక సదుపాయాలు, సంస్కరణలు మరియు చర్యల ద్వారా బ్రిటిష్ పాలన భారత సమాజానికి చేసిన సానుకూల సహకారాన్ని గుర్తించారు.

ప్రశ్నలు

చిన్న ప్రశ్నలు

1. భారతదేశంలో పోర్చుగీస్

2. వ్యాపారులుగా డచ్

3. భారతదేశంలో ఫ్రెంచ్

4. వ్యాపారులుగా బ్రిటిష్

వ్యాస ప్రశ్నలు

5. యూరోపియన్లు వ్యాపారులుగా వచ్చిన సమయంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు దాని పరిణామాలపై వ్రాయండి.

6. భారతదేశంలో బ్రిటిష్ పాలన స్థాపనను అంచనా వేయండి.

7. భారతదేశంపై బ్రిటిష్ పాలన ప్రభావం ఏమిటి? పేర్కొనండి.

పాఠం – 19

భారత దేశ రాచరిక రాజ్యాలు

పరిచయం

1950లో భారత గణతంత్ర రాజ్యం ఏర్పడక ముందు, బ్రిటిష్ కాలంలో, భారతదేశం వందలాది రాచరిక రాజ్యాలుగా విభజించబడింది, వీటిని భారతదేశం అంతటా స్థానిక రాజ్యాలు అని కూడా పిలుస్తారు, ఇవి బ్రిటిష్ భారతదేశంలో భాగం కావు, కానీ అనుబంధ పొత్తులకు లోబడి ఉండేవి. భారత ఉపఖండంలోని జీవన శైలులు, భాషలు, మతాలు, ఆచారాలు మరియు రాజకీయ చరిత్రల యొక్క గొప్ప, రంగుల వైవిధ్యాన్ని రాచరిక రాజ్యాల చరిత్ర ప్రతిబింబిస్తుంది.

లక్ష్యాలు

1. సంస్థానాల గురించి తెలుసుకోవడం
2. నియమాలు మరియు వారసత్వ సంస్కరణలు
3. విద్యా పరిణామాలు
4. పారిశ్రామిక పరిణామాల ప్రభావం

అభ్యాస ఫలితాలు

1. రాష్ట్ర సంక్షేమం కోసం పరిపాలన, విధానాలు మరియు సంస్కరణలు
2. ఆధునికీకరణకు వాటి సహకారం
3. సమాజంపై ప్రభావం
4. సైన్స్ మరియు మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి
5. విద్యా పరిణామాలు మరియు విశ్వవిద్యాలయాల స్థాపన.

రాచరిక రాజ్యాలు పరిమాణంలో చాలా వైవిధ్యంగా ఉన్నాయి. ఒకప్పుడు ఏర్పరిచిన వర్గీకరణను బట్టి దాదాపు 565 వరకు ఉండేవి. మొదట పోర్చుగీస్, ఫ్రెంచ్ మరియు బ్రిటిష్ వ్యాపారులతో లాభదాయకమైన ఒప్పందాలను ఆస్వాదించిన అనేక మంది స్వతంత్ర భారతీయ పాలకులు అంతిమంగా ఆధిపత్యం చెలాయించిన బ్రిటిష్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ (EIC)తో అస్పష్టమైన సంబంధాన్ని కలిగి ఉన్నారు. EIC, మరియు 1858 నుండి దాని వారసుడు, బ్రిటిష్ క్రౌన్, సైనిక సహాయానికి ప్రతిఫలంగా సంపదను సేకరించి, స్థానిక పాలకులపై దాని అధికారులను విధించింది. అంతర్గత వ్యవహారాల్లో జోక్యం చాలా తక్కువగా ఉండేలా చాలా మంది రాచరిక రాజ్యాలు ఎప్పటిలాగే పాలించబడ్డాయి. 1947 తర్వాత రాచరిక రాజ్యాలు స్వతంత్ర భారతదేశం లేదా పాకిస్తాన్‌లో విలీనం చేయబడ్డాయి, వాటి పాలకులకు చివరికి భత్యం ఇవ్వబడింది.

ఆచరణలో, రాజ్యాలను మహారాజా, రాజా, నిజాం, రాజే, దేశ్‌ముఖ్, నవాబ్, మీర్జా, బేగ్, ఛత్రపతి, ఖాన్, ఠాకూర్ సాహబ్, దర్బార్ సాహేబ్ లేదా జడేజా/సమ్మా వంటి వివిధ బిరుదులు కలిగిన ఆధిపత్యాలు పాలించినప్పటికీ, బ్రిటిష్ వారికి ఇప్పటికీ గణనీయమైన ప్రభావం ఉంది. బ్రిటిష్ వారు నైపుణ్యం కలిగిన ప్రభావితులు, వారు యువరాజులకు అధికారం ఉన్నట్లు కనిపించడానికి తుపాకీ వందనాలు, బిరుదులు మరియు అవార్డుల సంఖ్యను ఉపయోగించారు.

అతి ముఖ్యమైన భారతీయ రాచరిక రాజ్యాలు:

- బహావల్పూర్
- బరోడా
- బస్తర్
- భోపాల్
- బికానెర్
- కొచ్చిన్
- కచ్
- గుజరాత్
- గ్వాలియర్
- హైదరాబాద్
- ఇండోర్
- జైపూర్
- జైసల్మేర్

- జమ్మూ & కాశ్మీర్
- జోధ్పూర్
- కలాట్
- కెంగ్టంగ్
- ఖరన్
- లాస్ బేలా
- మణిపూర్
- మైసూర్
- ఔధ్
- పాటియాలా
- రేవా
- సిక్కిం
- ట్రావెన్కోర్
- ఉదయపూర్

రాజరిక రాజ్యాలలో పరిపాలనా నిర్మాణం మరియు మతపరమైన పరిణామాలు

చాలా సంస్థానాలు నిరంకుశ రాజ్యాలుగా పరిపాలించబడ్డాయి, పాలకులు లేదా పితృస్వామ్య పరిపాలనలో నియమించబడిన వారి అగ్రగామి చేతుల్లో సంపూర్ణ అధికారాలు కేంద్రీకృతమై ఉన్నాయి. భూమి పన్ను భారం సాధారణంగా బ్రిటిష్ ఇండియా కంటే ఎక్కువగా ఉండేది. పాలకులు సాధారణంగా వ్యక్తిగత ఉపయోగం కోసం రాష్ట్ర ఆదాయాలపై సుప్రీం నియంత్రణను అనుభవించారు ఇది తరచుగా ఆడంబరమైన జీవనానికి దారితీసింది. కొన్ని రాజ్యాలలో, యువరాజులు జాగీర్దార్లతో అధికారాన్ని పంచుకున్నారు, వారు పాలకుల బంధువులు లేదా మద్దతుదారులు లేదా ఇద్దరికీ కాబట్టి వారు విస్తారమైన భూమి మరియు వనరులను నియంత్రించారు.

తమ సొంత రాజ్యాలలో రాజులు అనుభవిస్తున్న ఏకపక్ష అధికారాలపై సంస్థాగత నియంత్రణ లేనందున, బ్రిటిష్ వారు అనుమతించిన ఏ చిన్న శక్తిని అయినా తమ ప్రజలపై స్వేచ్ఛగా ఉపయోగించుకోవచ్చు. ఆదాయాల నుండి వచ్చే ఆదాయాన్ని కూడా వారి స్వంత వ్యక్తిగత అభీష్టానుసారం ఉపయోగించుకోవచ్చు. మైసూర్, బరోడా, ట్రావెన్కోర్ మరియు కొచ్చిన్లను "ఆధునికీకరించే" రాజులు శాసనసభలను స్థాపించినప్పుడు కూడా, వాటిలో పెద్ద సంఖ్యలో నియామకాలు కొనసాగించారు.

బనారస్‌లోని హిందూ విశ్వవిద్యాలయం, దక్కన్ విద్యా సంఘం, అమృత్‌సర్‌లోని సిక్కు ఖల్సా కళాశాల మరియు అలీఘర్‌లోని మహమ్మదన్ ఆంగ్లో ఓరియంటల్ కళాశాల వంటి వారి స్వంత సమాజాలచే నిర్వహించబడుతున్న విద్యా సంస్థలకు చాలా మంది యువరాజులు ద్రవ్య విరాళాలు ఇచ్చారు. ఈ రకమైన సంస్థలకు మద్దతు ఇవ్వడం అంటే, మత రాజకీయాల సందర్భంలో, బ్రిటిష్ పరిపాలనా నిర్మాణంలో మరింత పరపతిని పొందడానికి మతపరమైన ప్రయత్నానికి మద్దతు ఇవ్వడం.

మైసూర్, కొచ్చిన్ మరియు ట్రావెన్‌కోర్ తమ సొంత రాజ్యాలలో ప్రముఖ ఆచార స్థానాన్ని కొనసాగించడానికి ప్రముఖ హిందూ సంస్థలకు మద్దతు ఇచ్చాయి. పాటియాలా మహారాజు భూపిందర్ సింగ్ తనను తాను సిక్కు సమాజానికి ప్రముఖ వ్యక్తిగా చూపించుకోవడానికి ప్రయత్నించాడు మరియు సిక్కు సంస్థలను మరియు సిక్కు చరిత్ర రచనను కూడా పోషించాడు. హైదరాబాద్‌లోని నిజాం పరిపాలన తనను తాను ముస్లిం రాజ్యంగా చూపించుకోవడానికి ప్రయత్నించింది. 1927 తర్వాత ఇత్తెహాదుల్ ముస్లిమీన్ అనే మత సంస్థ ఆవిర్భావంతో ఈ ప్రక్రియ వేగవంతమైంది, ఇది నిజాంను "దక్కన్‌లో ముస్లిం సార్వభౌమాధికారం యొక్క రాజ స్వరూపం"గా చూపించడానికి ప్రయత్నించింది. ట్రావెన్‌కోర్‌లో, మహారాజు ఒక హిందూ దేవతకు భూసంబంధమైన ట్రస్టీగా వ్యవహరిస్తున్నట్లు చెప్పుకున్నాడు, రాజ్యం వందలాది దేవాలయాలను నియంత్రించింది.

రాజరిక రాజ్యాలలో తొలి ప్రజా ఉద్యమాలు – భారత యూనియన్‌తో ఏకీకరణ

ఈ భారతీయ రాజ్యాల ప్రజల ఉద్యమాలు భారత యూనియన్‌తో వారి తుది ఏకీకరణలో ముఖ్యమైన పాత్ర పోషించాయి. ఈ ఉద్యమాల మూలాలను 20వ శతాబ్దం ప్రారంభం నుండి మేవార్, కాశ్మీర్, ట్రావెన్‌కోర్, మైసూర్, హైదరాబాద్ మొదలైన అనేక సంస్థానాలలో అణచివేత పన్నులకు వ్యతిరేకంగా జరిగిన అనేక ఆకస్మిక స్థానిక రైతుల తిరుగుబాట్లలో గుర్తించవచ్చు. కానీ ఈ రైతు తిరుగుబాట్లన్నీ జమీందార్లు మరియు బ్రిటిష్ వారి క్రియాశీల మద్దతుతో పాలకులచే హింసాత్మకంగా అణచివేయబడ్డాయి. అయితే, జాతీయవాద ఆలోచనలతో పట్టణ మధ్యతరగతి "ప్రజాపరిషత్‌ల" రూపంలో పట్టణ జాతీయవాదం 1920లలో చాలా సంస్థానాలలో ఉద్భవించడం ప్రారంభమైంది, ఏటా ఉద్యమ సమావేశాలు ప్రారంభించడంతో (తరువాత ప్రజా ఉద్యమాలుగా పేరు మార్చబడింది).

రాచరిక రాజ్యాల సహకారాలు

1. రైల్వేలు

2. పరిశ్రమలు

3. ఎయిర్వేస్

4. నగర ప్రణాళిక

5. నీటిపారుదల

6. వ్యవసాయం

7. విద్య – ప్రాథమిక విద్యతో పాటు ఉన్నత విశ్వవిద్యాలయ అధ్యయనాలు

8. స్మారక చిహ్నాల నిర్మాణం

9. శాసనసభ

10. వైద్య పురోగతులు

11. ఇతరులు

ఆ విధంగా, 17 నుండి 19వ శతాబ్దాలలో భారతదేశం వేర్వేరు రాచరిక రాజ్యాలుగా విభజించబడింది, భారతదేశ భౌగోళిక సరిహద్దులు సురక్షితంగా లేవు. దీని కారణంగా యూరోపియన్లు వ్యాపారులుగా రావడం బ్రిటిష్ వారి రాజకీయ ఆధిపత్యానికి దారితీసింది. ఇది భూస్వామ్య విధానం మరియు భూస్వామ్యానికి కూడా దారితీసింది. చాలా మంది చిన్న జమీందార్లు, వడ్డీ వ్యాపారులు, రైతులను, మహిళలను మరియు ప్రజలను దోపిడీ చేశారు. రాచరిక పాలకుడి భాగస్వామ్యం చాలా పెద్దవి. వారు యూరోపియన్లు మరియు ఇతర ఆసియా దేశాలచే ప్రభావితమయ్యారు మరియు వారి రాజ్యాలను ఆధునీకరించారు. వారి వారసత్వం ఇప్పటికీ కొనసాగుతోంది. కానీ జమీందారీ వ్యవస్థ ప్రజలకు అనుకూలంగా లేదు.

ప్రశ్నలు

చిన్న ప్రశ్నలు

1. ప్రిన్స్లీ స్టేట్

2. హైదరాబాద్‌లోని వైద్య సంస్థలు

3. నిజాం కాలంలో విద్యాసంస్థలు

వ్యాస ప్రశ్నలు

4. భారతదేశంలోని సంస్థానాలను జాబితా చేయండి.

5. సంస్థానాల పరిపాలనా నిర్మాణం ఎలా ఉండేది?

6. ప్రజా ఉద్యమాల గురించి రాయండి?

7. సంస్థానాలు ఏ రంగంలో దోహదపడ్డాయి? జాబితా చేయండి.

పాఠం – 20

భారతీయ పునరుజ్జీవనం – 19 శ: నుండి 20 శ:

పరిచయం:-

పునరుజ్జీవనం అనేది ఒక ఫ్రెంచ్ పదం మరియు దీని అర్థం 'పునర్జన్మ'. ఇది యూరోపియన్ నాగరికత యొక్క భావన మరియు ఆసక్తి తరంగం ద్వారా వర్గీకరించబడిందని నమ్ముతారు. ఇది మానవతావాదం అనే మేధో ఉద్యమం ద్వారా ముందుగా వ్యక్తీకరించబడినందున దీని అర్థం మానవతావాదం యొక్క పెరుగుదల. ఇది సంస్కృతి మరియు కళకు కొత్త కోణాన్ని ఇస్తుంది మరియు ప్రజలలో అవగాహనను సృష్టిస్తుంది. ఈ ప్రక్రియ యొక్క మూలం ఇటలీ నుండి వచ్చింది మరియు 14 నుండి 17వ శతాబ్దం వరకు చూడవచ్చు. దీని ప్రతిబింబం 19వ మరియు 20వ శతాబ్దాలలో బ్రిటిష్ కాలంలో భారతదేశంలో కనిపిస్తుంది.

లక్ష్యం

1. పునరుజ్జీవనం మరియు శాస్త్రీయ జీవనానికి దాని ఆవశ్యకత గురించి తెలుసుకోండి
2. వివిధ సంస్కరణలు, పునరుజ్జీవన మరియు విప్లవాత్మక ఉద్యమాలను అర్థం చేసుకోవడం
3. భారతీయ పునరుజ్జీవనం మరియు మహిళా విముక్తి
4. పునరుజ్జీవనం మరియు మాతృభూమి పట్ల ప్రజల మేల్కొలుపు

అభ్యాస ఫలితాలు

1. సామాజిక-మతపరమైన దుష్ట పద్ధతుల నిర్మూలన
2. మహిళలపై అమలు చేయబడిన తీవ్రమైన దుష్ట పద్ధతుల రద్దు
3. బానిసత్వం, పరిమిత శ్రమ మొదలైన సామాజిక పద్ధతుల తొలగింపు
4. ఏకేశ్వరోపాసన బోధనలు, విగ్రహారాధన నిషేధం
5. విద్య మరియు మహిళా సాధికారత
6. కుల వ్యవస్థను రద్దు చేయడానికి పోరాడండి
7. మూఢ నమ్మకాల నిర్మూలన

భారతీయ పునరుజ్జీవన భావన

సింధు లోయలో నాగరికత తర్వాత, మన భారతీయ సమాజం యజ్ఞం మరియు త్యాగాలు వంటి ఆచారాలు మరియు సంప్రదాయాలపై ఆధారపడిన మతపరమైన పరిణామాలు మరియు ఆచారాలను నెమ్మదిగా ఎదుర్కొంది, ఇది మూఢ నమ్మకాలకు దారితీసింది. మన దేశం వ్యవసాయంలో చాలా అభివృద్ధి చెందింది, అంటే ఆహార సంస్కృతిని సాగు చేయడం, యజ్ఞం ద్వారా ఆహారాన్ని కాల్చడం వైపు కదులుతోంది. ఇది చాలా సంక్లిష్టంగా మారింది మరియు జంతువు మరియు మానవ బలి వంటి దానికి సంబంధించిన అనేక ఆచారాలు ఆరాధనలో భాగమయ్యాయి. అలాగే పని మరియు వర్ణ వ్యవస్థ ఆధారంగా మానవుడు మరియు సమాజం యొక్క విభజన మానవ జీవితంపై అనారోగ్యకరమైన ప్రభావానికి దారితీసింది. ఈ పరిస్థితుల కారణంగా, సమాజం చాలా నిరాశాజనకమైన పరిస్థితిలో ఉంది. అందువలన వేల సంవత్సరాల నుండి పరిస్థితులు చాలా దయనీయంగా మారాయి మరియు బ్రిటిష్ కాలంలో 19 మరియు 20 శతాబ్దాలలో కూడా కొనసాగాయి మరియు సమాజం నుండి ఇటువంటి సామాజిక-మత మరియు ఆర్థిక దుష్ట పద్ధతులను నిర్మూలించడానికి కొద్దిమంది మాత్రమే ముందుకు వచ్చారు.

భారతీయ పునరుజ్జీవనం అనే ఆలోచన 2500 సంవత్సరాల క్రితం ప్రారంభమైంది. పునరుజ్జీవనం అని పిలువబడే కొత్త ఆలోచనలు క్రీస్తుపూర్వం 6వ శతాబ్దంలోనే మన దేశంలో, వర్ధమాన మహావీరుడు మరియు గౌతమ బుద్ధుడు వంటి సంస్కర్తలు మరియు విప్లవకారులు తీసుకువచ్చిన భారతదేశంలో ఉనికిలోకి వచ్చాయి, తరువాత కర్ణాటకలో బసవ ఉద్యమం, భక్తి మరియు సూఫీ, సిక్కు మతం, దిన్-ఇ-ఇలాహి వంటి అనేక ఇతర ఉద్యమాలు యుగాల తరబడి కొనసాగాయి. 19 మరియు 20 శతాబ్దాలలో బ్రిటిష్ కాలంలో ఈ సంస్కరణల ఉద్యమం కొనసాగింది, శాస్త్రీయ విద్య మరియు జ్ఞానంలో పురోగతి ప్రజలకు చేరుకోవడం ప్రారంభించింది, అక్కడ సైన్స్, సాహిత్యం, తత్వశాస్త్రం మరియు రాజకీయ, సామాజిక, ఆర్థిక, మత మరియు సాంస్కృతిక సంస్కరణల రంగంలో మేధో విప్లవం అని పిలువబడే ఒక విప్లవం జరిగింది. అందువల్ల, 19వ మరియు 20వ శతాబ్దాల సామాజిక-మత ఉద్యమాలను భారత పునరుజ్జీవనం అని పిలుస్తారు.

భారతదేశంలోని సామాజిక మరియు మత ఉద్యమాలు, రాజకీయ పోరాటాలకు ముందు ఉన్నాయి మరియు జాతీయవాదం రాకకు అవసరమైన పూర్వగామిగా పరిగణించబడ్డాయి. ఆలోచనల చరిత్రలో, మేధో చరిత్రను, వర్గాల యొక్క కొత్త వెలుగులో చూడాలి మరియు కులం, తరగతి, సమాజం మొదలైన విశ్లేషణాత్మక వర్గాలను తిరిగి పరిశీలించాలి. 19వ మరియు 20వ శతాబ్దాలలో భారత పునరుజ్జీవనోద్యమ కాలంలో వివిధ రకాల ఉద్యమాలు జరిగాయి.

సంస్కరణ ఉద్యమాల రకాలు

ప్రాథమికంగా, భారతదేశంలో 19వ మరియు 20వ శతాబ్దాలలో వివిధ రకాల సంస్కరణ ఉద్యమాలను భారత పునరుజ్జీవనం చూసింది – (1) సంస్కరణవాద మరియు విప్లవాత్మక, మరియు (2) పునరుజ్జీవన ఉద్యమాలు. ఈ ఉద్యమాలలో కొన్ని ప్రధాన ఉద్యమాలు ప్రస్తావించబడ్డాయి. అవి:

1. సంస్కరణవాద మరియు విప్లవాత్మక ఉద్యమాలు

ఆధునిక యుగం యొక్క సమయం మరియు శాస్త్రీయ దృక్పథంతో స్పందించిన ఉద్యమాలను సంస్కరణవాద మరియు విప్లవాత్మక ఉద్యమాలు అంటారు.

బ్రహ్మ సమాజ్

1828లో మార్గదర్శక సామాజిక సంస్కర్త రాజా రామ్ మోహన్ రాయ్ (1772 – 1833) ద్వారా బ్రహ్మ సమాజ్ కలకత్తాలో స్థాపించబడింది. భారతదేశం మరియు పశ్చిమ దేశాల మధ్య జరిగిన ఘర్షణ, అలాగే బ్రిటిష్ సంస్కరణలు కూడా బెంగాలీ పండితుడు ఆర్.ఎం. రాయ్ యొక్క అద్భుతమైన నాయకత్వంలో ఆర్యన్ సామాజిక సంస్కరణ ఉద్యమం మరియు తాత్విక పునరుజ్జీవనాన్ని ప్రోత్సహించాయి.

తన సొంత సోదరి చితిలో కాలిపోవడం చూసి, సతి, కుల విభజన వంటి ఆచారాల హానికరమైన వైపుగా తాను భావించిన దాని గురించి ఆందోళన చెందిన ఆర్.ఎం. రాయ్, వైదిక మతాన్ని – హిందూ మతాన్ని – సంస్కరించడానికి మరియు బలోపేతం చేయడానికి కొన్ని పాశ్చాత్య మార్గాలను అనుసరించాలనే ఆశతో బ్రిటిష్–ఇండియన్ సంభాషణను ప్రారంభించాడు. ఈ ఉద్యమం హిందువులలో ప్రబలంగా ఉన్న మూఢనమ్మకాలను పోరాడి దాడి చేసింది. విగ్రహారాధన, బహుదేవతారాధన, కుల అణచివేత, అనవసరమైన ఆచారాలు మరియు సతి వంటి ఇతర సామాజిక దురాచారాలు వంటివి.

సత్యశోదక్ సమాజ్

సత్యశోదక్ సమాజ్‌ను మహారాష్ట్రలోని పూణేలో క్రాంతికారి జోతిరావు పూలే 1873 సెప్టెంబర్ 24న స్థాపించారు. సత్యశోదక్ సమాజ్ ప్రధాన ఉద్దేశ్యం సత్యాన్ని అన్వేషించడం. ఇది వితంతువులు, అంటరానివారు మరియు నిమ్న కులాల సభ్యుల విముక్తి కోసం అలాగే బ్రాహ్మణ పాలనకు వ్యతిరేకంగా వాదించింది. వేద సంస్కృతి యొక్క భావజాలం, ఉపనిషత్తులు మరియు ఆర్య సమాజం యొక్క ప్రాధాన్యత అన్నీ సమాజం తిరస్కరించాయి.

సత్యశోధక్ సమాజ్ లక్ష్యాలు విద్య, సామాజిక హక్కులు మరియు భారతీయులకు పౌర స్వేచ్ఛలు, మహిళలు, ఆర్యులు నిమ్న కులాలు లేదా శూద్రులుగా భావించే అణగారిన ప్రజలు సహా సమాజం యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలు. ఇది మతం మరియు కుల దోపిడీని ఖండించింది. శూద్రులు మరియు అతి శూద్రులను బ్రాహ్మణుల దోపిడీ

విధానాల నుండి విముక్తి చేయడమే లక్ష్యం. కుల ఆధారిత మరియు మతపరమైన వ్యవస్థలు, బహుభార్యత్వం, పర్దా వ్యవస్థ, బాల్యవివాహాలు మొదలైన వాటి దోపిడీని ఇది ఖండించింది. వితంతు పునర్వివాహం మరియు మహిళల విద్య వంటి మహిళల హక్కుల కోసం సమాజం కృషి చేసింది.

అలీగఢ్ ఉద్యమం

సయ్యద్ అహ్మద్ ఖాన్ 1875లో అలీగఢ్‌లో మహమ్మదీయ ఆంగ్లో-ఓరియంటల్ కళాశాలను స్థాపించారు. తరువాత, ఇది అలీగఢ్ ముస్లిం విశ్వవిద్యాలయంగా మారింది. ఇది ముస్లింలకు ఆధునిక విద్యను అందించింది.

ప్రార్థన సమాజ్

1863లో బొంబాయిలో ప్రార్థన సమాజాన్ని స్థాపించడంలో కేశూబ్ చంద్ర సేన్ సహాయం చేశారు. ప్రార్థన సమాజం ఏకేశ్వరోపాసనను ప్రబోధించింది మరియు పూజారుల ఆధిపత్యాన్ని మరియు కుల వివక్షతను ఖండించింది. దక్షిణ భారత సంస్కర్తల ప్రయత్నాల ద్వారా దాని కార్యకలాపాలు దక్షిణ భారతదేశానికి కూడా వ్యాపించాయి.

20వ శతాబ్దంలో సాధు జన పరిపాలన సంఘం

దళితులకు విద్యను ప్రచారం చేసే సాధు జన పరిపాలన సంఘాన్ని అయ్యంకళి స్థాపించారు. కేరళలోని దళిత కుటుంబం నుండి వచ్చిన తొలి సామాజిక సంస్కర్తలలో అయ్యంకళి ఒకరు. ఆయన తల్లిదండ్రులు అయ్యన్ మరియు మాల దంపతులకు జన్మించారు మరియు ట్రావెన్కోర్/కేరళలో 'అంటరానివారు'గా పరిగణించబడే పులయ సమాజానికి చెందినవారు. ఆ సమయంలో కేరళ సమాజం కులపరంగా, ఆచారపరంగా ఉండేది. నిమ్న కులాల ప్రజలకు ప్రాథమిక పౌర హక్కులు లేవు.

అయ్యంకళి అలాంటి ఆంక్షలను ధిక్కరించి, ప్రజా ప్రదేశాలలో ప్రవేశం, దుస్తుల గౌరవ హక్కు, ప్రజా రోడ్లను ఉపయోగించే హక్కు, విద్యా హక్కు మొదలైన అనేక హక్కుల కోసం పోరాడారు. ఆయన కేరళకు చెందిన తొలి కార్మిక నాయకులలో ఒకరు మరియు రాజకీయంగా అలాంటి ఉద్యమాలు/కార్మికుల సంస్థలు రాకముందే వ్యవసాయ కార్మికుల హక్కుల కోసం పోరాడారు.

స్వాభిమాన ఉద్యమం

ఆత్మగౌరవ ఉద్యమాన్ని 1925లో పెరియార్ అని కూడా పిలువబడే E.V. రామసామి స్థాపించారు. కుల ఆధారిత అణచివేత మరియు లింగ అసమానతతో సహా సామాజిక సోపానక్రమాలను సవాలు చేయడం దీని లక్ష్యం.

సమాన ఆస్తి హక్కులు, వితంతు పునర్వివాహం మరియు విడాకుల హక్కు వంటి మహిళల హక్కులు వంటి సామాజిక సంస్కరణల కోసం ఈ ఉద్యమం వాదించింది.

ఈ ఆలోచనలను ప్రోత్సహించడానికి మరియు బ్రాహ్మణ ఆధిపత్యాన్ని విమర్శించడానికి పెరియార్ 1925లో కుడి అరసు వారపత్రికను ప్రారంభించారు. ఇది తమిళనాడులో హేతువాదం, సామాజిక న్యాయం మరియు ప్రాంతీయ గుర్తింపులను ప్రోత్సహించడానికి దోహదపడింది.

బహిష్కృత హితకారిణి సభ

భారత రాజ్యాంగ ప్రధాన శిల్పి బాబాసాహెబ్ డాక్టర్ బి.ఆర్. అంబేద్కర్ నిర్మాణాత్మక సామాజిక సంస్కర్త మరియు న్యాయ తత్వవేత్త, అత్యుత్తమ పండితుడు, దార్శనికుడు, విమోచకుడు మరియు నిజమైన జాతీయవాది. సమాజంలోని అణగారిన మరియు అణగారిన వర్గాలకు మానవ హక్కులను కల్పించడానికి ఆయన అనేక సామాజిక ఉద్యమాలకు నాయకత్వం వహించారు. సామాజిక న్యాయం కోసం పోరాటానికి ఆయన చిహ్నంగా నిలుస్తారు.

భారత సమాజంలోని చారిత్రాత్మకంగా అణచివేయబడిన కులాలకు న్యాయం మరియు ప్రజా వనరులను సమానంగా పొందాలని డిమాండ్ చేస్తూ డాక్టర్ అంబేద్కర్ 1927లో బహిష్కృత హితకారిణి సభ (బహిష్కృత హితకారిణి సభ)ను స్థాపించారు మరియు

కుల నిర్మూలన

హిందువులు సామాజిక సంఘీభావానికి పెద్ద అడ్డంకిగా ఉన్న కులాన్ని నిర్మూలించాలని, ప్రజాస్వామ్య సూత్రాలకు అనుగుణంగా స్వేచ్ఛ, సమానత్వం, సోదరభావం యొక్క ఆదర్శాల ఆధారంగా కొత్త సామాజిక వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేయాలని బాబాసాహెబ్ అన్నారు.

భారతీయ పునరుజ్జీవనం మరియు స్త్రీలు

భారత జాతీయవాదం యొక్క పెరుగుదల దేశ స్వేచ్ఛలో దాని పరాకాష్టతో ఏకీభవించిన భారత పునరుజ్జీవనం, పెద్ద సంఖ్యలో మహిళల చురుకైన పాత్ర ద్వారా ప్రత్యేకంగా గుర్తించబడింది. వారిలో ప్రతి ఒక్కరూ తాము ఎంచుకున్న లక్ష్యంలో, దానిలో ఉన్న సేవ మరియు త్యాగం యొక్క అన్ని శక్తిని మరియు నాణ్యతను తీసుకువచ్చారు. ఆ విధంగా వారు అనేక ఇతర జీవితాలను సుసంపన్నం చేయడమే కాకుండా, ఆధునిక భారతదేశానికి ఒక రూపాన్ని ఇచ్చారు. వారు పోషించిన పాత్ర ఈ దేశ రాజకీయ మరియు సామాజిక చరిత్రలో ఒక ఇతిహాస గాథగా మారింది. వారిలో చాలామంది కుటుంబం, సమాజం, పనితీరు మరియు పరాయి పరిపాలన నుండి ప్రతి స్థాయిలోనూ వ్యతిరేకతను ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. 19వ శతాబ్దం చివరిలో మరియు 20వ శతాబ్దం

ప్రారంభంలో ఉద్భవించిన ఈ మార్గదర్శకుల బృందం దేశంలోని అణగారిన మహిళలకు దిశానిర్దేశం మరియు ఉద్దేశ్యాన్ని అందించింది.

సంస్కర్తలు భయంకరమైన అడ్డంకులను ఎదుర్కొన్నారు. స్త్రీలకు చారిత్రాత్మకంగా తక్కువ హోదా లభించింది మరియు వారి స్వంత గుర్తింపు లేకుండా పురుషుల కంటే తక్కువ మందిగా చూడబడ్డారు. పర్దా, చిన్న వయసు వివాహం, వితంతు వివాహ నిషేధం మరియు సతి వంటి సంప్రదాయాల కారణంగా వారు అణచివేత జీవితాన్ని గడుపుతున్నారు. హిందూ మతం మరియు ఇస్లాం రెండింటిలోనూ మహిళలు ఆర్థికంగా మరియు సామాజికంగా పురుష బంధువులపై ఆధారపడి ఉన్నారు మరియు తరచుగా విద్యను నిరాకరించారు. హిందూ మహిళలకు ఆస్తిని వారసత్వంగా పొందే హక్కు లేదు. ముస్లిం మహిళలు ఆస్తిని వారసత్వంగా పొందగలరు, కానీ పురుషులతో పోలిస్తే సగం మాత్రమే, మరియు విడాకుల విషయంలో పురుషులు మరియు స్త్రీల మధ్య సమానత్వం లేదు. హిందువులు మరియు ముస్లింలలో బహుభార్యత్వం విస్తృతంగా వ్యాపించింది.

సమాజంలో మహిళల హోదా పురోగతి కీలకమైనదిగా భావించబడింది మరియు సామాజిక సంస్కర్తలు దానిని సాధించడానికి కృషి చేశారు, ఈ మార్పు గృహాలను సంస్కరించడానికి మరియు పురుషులను సంస్కరించడానికి దారితీస్తుందని బాగా అంగీకరించబడింది.

మహిళా మార్గదర్శకులు

శిక్షికా సావిత్రిబాయి పూలే, మహిళా మార్గదర్శకురాలు, భారతదేశపు మొదటి మహిళా ఉపాధ్యాయురాలు, "భారతీయ స్త్రీవాదానికి తల్లి"గా ప్రశంసలు అందుకున్నారు, ఆమె ఒక సామాజిక సంస్కర్త మరియు కవయిత్రి, ఆమె భర్త జ్యోతిరావు పూలేతో కలిసి మహిళల లక్ష్యాన్ని సమర్థించారు. ఆమె జనవరి 3, 1931న మహారాష్ట్రలోని నైగావ్ గ్రామంలో జన్మించారు. భారతదేశంలో మహిళల హక్కులను మెరుగుపరచడంలో ఆమె కీలక పాత్ర పోషించారు. తారాబాయి షిండే, ముక్తాబాయి, ఫాతిమాబి, పండిత రమాబాయి, రొఖాయ షకావత్ హుస్సేన్ వంటి అనేక మంది మహిళా మార్గదర్శకులు మహిళా విముక్తి కోసం పోరాడారు.

2. పునరుజ్జీవన ఉద్యమాలు

కొన్ని పునరుజ్జీవన ఉద్యమాలను క్రింద చర్చించారు:

ఆర్య సమాజ్

1875లో ఆర్య సమాజాన్ని స్థాపించిన స్వామి దయానంద సరస్వతి (1824-1883) ఉత్తర భారతదేశంలో సామాజిక మరియు మత సంస్కరణలకు నాయకత్వం వహించారు. ఈ సమాజం విగ్రహారాధన, బహుదేవతారాధన, ఆచారాలు, అర్చకత్వం, జంతుబలి, బాల్యవివాహాలు మరియు కుల వ్యవస్థకు వ్యతిరేకంగా

పోరాడింది. ఇది పాశ్చాత్య శాస్త్రీయ జ్ఞాన వ్యాప్తిని కూడా ప్రోత్సహిస్తుంది. వారు మహిళల పరిస్థితి మెరుగుదల కోసం పనిచేశారు, సామాజిక సమానత్వాన్ని సమర్థించారు మరియు అంటరానితనం మరియు కుల కఠినత్వాన్ని ఖండించారు.

రామకృష్ణ మిషన్

ఈ సమాజాన్ని 1897లో కలకత్తా (ఇప్పుడు కోల్‌కతా) సమీపంలో వివేకానంద స్థాపించారు, రెండు ప్రయోజనాల కోసం: హిందూ సాధువు రామకృష్ణ జీవితంలో మూర్తీభవించిన వేదాంత బోధనలను వ్యాప్తి చేయడం మరియు భారతీయ ప్రజల సామాజిక పరిస్థితులను మెరుగుపరచడం.

దేయోబాండ్ ఉద్యమం

దేయోబంద్ ఉద్యమం ఒక పునరుజ్జీవన ఉద్యమం. 1866లో, ముహమ్మద్ ఖాసిం మరియు రషీద్ అహ్మద్ దేవ్‌బంద్ (ఉత్తరప్రదేశ్, సహారన్‌పూర్ జిల్లా)లో ఒక పాఠశాలను స్థాపించారు. దేవ్‌బంద్ ఉద్యమం మత విద్య ద్వారా ముస్లిం సమాజాన్ని ఉద్ధరించడంపై దృష్టి పెట్టింది.

సిక్ఖ్ సామాజిక-మత సంస్కరణ ఉద్యమాలు

సిక్కులలో సామాజిక-మత సంస్కరణ ఉద్యమాలు (సిక్కు SSRM) పంతొమ్మిదవ శతాబ్దం చివరిలో అమృత్‌సర్‌లో ఖల్సా కళాశాల స్థాపనతో ప్రారంభమయ్యాయి. సింగ్ సభల (1870) ప్రయత్నాల ఫలితంగా మరియు బ్రిటిష్ సహాయంతో 1892లో అమృత్‌సర్‌లో ఖల్సా కళాశాల స్థాపించబడింది. ఇలాంటి ప్రయత్నాల ఫలితంగా, ఈ కళాశాల మరియు పాఠశాలలు గురుముఖి, సిక్కు అభ్యాసం మరియు సాధారణంగా పంజాబీ సాహిత్యాన్ని ప్రోత్సహించాయి.

జాతీయ గుర్తింపు యొక్క ఆవిర్భావానికి బాధ్యత వహించే పునరుజ్జీవనం

– మేధోపరమైన మేల్కొలుపు మరియు ఆధునికీకరణ: భారతీయ పునరుజ్జీవనం సాంప్రదాయం నుండి ఆధునిక ఆలోచనకు మార్పును గుర్తించింది. ఇది హేతుబద్ధత, శాస్త్రీయ విచారణ మరియు విమర్శనాత్మక విశ్లేషణను నొక్కి చెప్పింది, ఇది పాత ఆచారాలు మరియు నమ్మకాలను సవాలు చేయడంలో సహాయపడింది.

– స్థానిక భాషలు మరియు సాహిత్యాన్ని ప్రోత్సహించడం: పునరుజ్జీవనం స్థానిక సాహిత్యం మరియు భాషల పెరుగుదలను ప్రోత్సహించింది, ఇది విస్తృత ప్రేక్షకులకు కొత్త ఆలోచనలు మరియు విలువలను తెలియజేయడంలో సహాయపడింది.

– సామాజిక మరియు మత సంస్కరణ: పునరుజ్జీవనం సతి, బాల్యవివాహాలు మరియు కుల వివక్ష వంటి తిరోగమన పద్ధతులను సవాలు చేస్తూ సామాజిక సంస్కరణల కోసం వాదించింది.

– వైవిధ్యంలో ఐక్యత: పునరుజ్జీవనం భారతదేశ విభిన్న సాంస్కృతిక వారసత్వాన్ని జరుపుకుంది మరియు ప్రాంతీయ గుర్తింపులను విస్తృత జాతీయ స్పృహలో అనుసంధానించడానికి ప్రయత్నించింది.

– రాజకీయ అవగాహన మరియు జాతీయ గర్వం: భారతీయ పునరుజ్జీవనం రాజకీయ మరియు సామాజిక సమస్యలపై చర్చలను రేకెత్తించింది, జాతీయ గర్వం మరియు స్వపరిపాలన కోరికను పెంపొందించింది.

– సాహిత్య మరియు కళాత్మక రచనలు: పునరుజ్జీవనం భారతీయ నైతికతను ప్రతిబింబించే మరియు ప్రజల పోరాటాలు మరియు ఆకాంక్షలను చిత్రీకరించే సాహిత్య మరియు కళాత్మక వ్యక్తీకరణలను ప్రోత్సహించింది.

– పాశ్చాత్య ఆలోచనలతో పరస్పర చర్య: పునరుజ్జీవనం భారతీయ మరియు పాశ్చాత్య ఆలోచనాపరుల మధ్య ఆలోచనల మార్పిడిని సులభతరం చేసింది, ప్రపంచ పరిణామాలకు సంబంధించి భారతీయులు తమ స్వంత గుర్తింపును వ్యక్తీకరించడానికి సహాయపడింది.

ప్రశ్నలు

చిన్న ప్రశ్నలు

1. సావిత్రిబాయి పూలే

2. బ్రహ్మ సమాజం

3. కుల నిర్మూలన

4. పెరియార్

వ్యాస ప్రశ్నలు

5. భారత పునరుజ్జీవనం వెనుక ఉన్న ఆలోచన ఏమిటి?

6. సంస్కరణ మరియు విప్లవాత్మక ఉద్యమాలు ఏమిటి? వివరించండి.

7. భారత పునరుజ్జీవనం మరియు మహిళలపై వ్రాయండి.

8. పునరుజ్జీవన ఉద్యమాలను ప్రస్తావించండి?

9. భారత జాతీయవాదానికి పునరుజ్జీవనం ఎలా కారణమైంది? చర్చించండి.

పాఠం – 21

భారత స్వాతంత్ర్య పోరాటం

పరిచయం

భారతదేశంలో స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో ప్రముఖ పాత్ర దాని విజయాలు, పోరాటాలు చాలా ముఖ్యమైనది. భారతీయ ప్రజలు పురాతన కాలం నుండి విదేశీ దండయాత్రలకు వ్యతిరేకంగా సామాజిక స్వేచ్ఛ, ఆర్థిక స్వేచ్ఛ, రాజకీయ స్వేచ్ఛ, సాంస్కృతిక స్వేచ్ఛ, మత స్వేచ్ఛ మరియు ఇతర అంశాలలో స్వేచ్ఛ కోసం పోరాడారు. ఒక దేశంలో అన్ని వర్గాల ప్రజలు సమిష్టిగా ప్రతిష్టాత్మకంగా భావించే కొన్ని ముఖ్యమైన జాతీయ లక్ష్యాలను సాధించే ఉద్దేశ్యంతో, స్వేచ్ఛ కోసం ఉద్యమం చేశారు.

లక్ష్యాలు

1. బానిసత్వం నుండి విముక్తి
2. సామాజిక–మత, ఆర్థిక, రాజకీయ మరియు సాంస్కృతిక స్వేచ్ఛ – స్వేచ్ఛ గురించి జ్ఞానం పొందడం
3. స్వేచ్ఛ యొక్క ఆవశ్యకత మరియు సాధన మరియు సామూహిక జనాభా పాత్ర
4. ఉద్యమాలను ప్రారంభించడానికి నాయకత్వం వహించి స్వేచ్ఛ కోసం తమ జీవితాన్ని త్యాగం చేసిన ఉద్భవిస్తున్న నాయకులు

అభ్యాస ఫలితాలు

1. స్వేచ్ఛ యొక్క ప్రాముఖ్యత – దాని సాధన కోసం పోరాటం
2. నాయకులు తమ ఉద్యమం పట్ల నిజాయితీ
3. బానిసత్వం నుండి బయటపడటానికి ప్రజల భాగస్వామ్యం, విధి
4. స్వేచ్ఛ యొక్క ఆనందం – సురక్షితమైన జీవితాన్ని గడపడం

స్వేచ్ఛా పోరాట చారిత్రక నేపథ్యం

భారతదేశం ప్రపంచానికి అనేక విషయాలకు ప్రసిద్ధి చెందిన భూమి. మన దేశం సంస్కృతి, నాగరికత, శాంతి, పురోగతి మరియు శ్రేయస్సుకు ప్రసిద్ధి చెందింది. చాలా మంది విదేశీ దండయాత్రదారులు భారతదేశానికి వచ్చి ఆర్థికంగా మరియు రాజకీయంగా ఆధిపత్యం చెలాయించారు. వారు రంగు, మతపరమైన ఆచారాలు, వాణిజ్యం మరియు రాజకీయ శక్తి ద్వారా తమ ఆధిపత్యాన్ని ప్రారంభించారు. చాలా మంది దండయాత్రదారులు వ్యాపారులుగా మరియు ఇతరులు మతపరమైన మరియు రాజకీయ ఆశయంతో వచ్చారు.

అందువలన, తొలినాళ్ల నుండి, భారతీయులు సామాజికంగా, ఆర్థికంగా, మతపరంగా, రాజకీయంగా మరియు సాంస్కృతికంగా ఆక్రమణదారుల నుండి విముక్తి కోసం పోరాడుతున్నారు. బానిసత్వం, హింస, బంధన శ్రమ, వర్ణ వ్యవస్థ, స్త్రీ దోపిడీ, త్యాగం, కట్టెలను తగలబెట్టడం, శ్రామిక విభజన, భూస్వామి వ్యవస్థ, రాజకీయ మరియు ఆర్థిక దోపిడీ వంటి దురాక్రమణదారులు ఆచరించే సామాజిక–మతపరమైన దురాచారాలు ఉన్నాయి.

క్రీస్తుపూర్వం 6వ శతాబ్దంలో ఆర్యుల కాలంలో, వర్ధమాన మహావీరుడు మరియు గౌతమ బుద్ధుడు, తరువాత కబీర్, బసవుడు తీసుకువచ్చిన మత స్వేచ్ఛ, 19వ మరియు 20వ శతాబ్దాలలో భారత పునరుజ్జీవనోద్యమం ద్వారా కొనసాగింది మరియు బౌద్ధమతంలోకి మారడంతో ముగిసింది. పర్షియన్ మరియు అలెగ్జాండర్ దండయాత్రల ప్రారంభ కాలంలో, ఐక్య భారతదేశం కోసం స్వాతంత్ర్య పోరాటం జరిగింది. తరువాత పార్థియన్లు, హూణులు, అరబ్బులు, టర్కులు మరియు ఇతరులతో యుద్ధం కొనసాగింది. దక్కన్ భారతదేశంలో, జిజాబాయి, షాజీ భోంస్లే మరియు శివాజీ బహమనీ సుల్తానులు మరియు మొఘలులకు వ్యతిరేకంగా స్వరాజ్యం కోసం పోరాడారు. చివరగా, బ్రిటిష్ వారికి వ్యతిరేకంగా పూర్తి స్వేచ్ఛ మరియు రాజ్యాంగ హక్కుల కోసం పోరాడారు.

ఆధునిక భారతదేశంలో స్వేచ్ఛా పోరాటం

ఆధునిక మరియు శాస్త్రీయ విద్య వ్యాప్తి, జాతీయ, ప్రాంతీయ మరియు జిల్లా స్థాయిలలో వివిధ సంఘాల ఆవిర్భావం, పత్రికా పాత్ర, మెరుగైన రవాణా మరియు కమ్యూనికేషన్ వ్యవస్థలు మొదలైనవి భారతదేశ ప్రజలలో రాజకీయ చైతన్యాన్ని వేగవంతం చేశాయి, జాతీయ ఉద్యమాన్ని బలోపేతం చేయడంలో సహాయపడ్డాయి.

దేశంలోని పరిపాలనా, న్యాయ, ఆర్థిక మరియు మేధో జీవితంలో బ్రిటిష్ వారు ప్రవేశపెట్టిన మార్పులు, విరామం లేని మరియు చైతన్యవంతమైన నాయకుల కొత్త తరగతి ఆవిర్భావానికి పునాది వేసింది. తరువాతి వారు ఉద్యమానికి అవసరమైన నాయకత్వాన్ని ఇచ్చారు. రాజ్యాంగ ఆందోళన క్రమంగా ఇరవయ్యవ శతాబ్దం ప్రారంభం

నుండి రాజకీయ హక్కుల డిమాండ్‌కు దారితీసింది మరియు 1947 ఆగస్టు 15న స్వాతంత్ర్యం మరియు 1950 జూన్ 26న రాజ్యాంగ హక్కులను సాధించింది, రిపబ్లిక్ ఆఫ్ ఇండియా.

బ్రిటిష్ విధానాలు మరియు భారత స్వేచ్ఛా పోరాట ఉద్యమాలు

1757 – 1950 రైతు తిరుగుబాట్లు

1757 – 1950 గిరిజన తిరుగుబాట్లు

1857 – సిపాయిల తిరుగుబాటు

1864 – సయ్యద్ అహ్మద్ చేత శాస్త్రీయ సమాజ స్థాపన.

1878 – వెర్నాక్యులర్ ప్రెస్ చట్టం

1882 – హంటర్ కమిషన్

1883 – ఇల్బర్ట్ బిల్

1885 – బొంబాయిలో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ స్థాపన మరియు 1వ సమావేశం

1892 – ఇండియన్ కౌన్సిల్ చట్టం

1905 – బెంగాల్ విభజన

1906 – ముస్లిం లీగ్ స్థాపన

1907 – సూరత్ విభజన

1909 – మోర్లే– మింటో సంస్కరణలు

1910 – ఇండియన్ ప్రెస్ యాక్ట్

1916 – హోం రూల్ లీగ్

1916 – లక్నో ఒప్పందం

1917 – చంపారణ్ సత్యాగ్రహం

1918 – మద్రాస్ లేబర్ యూనియన్ స్థాపన

1919 – మోంటాగు– చెల్మ్స్‌ఫోర్డ్ సంస్కరణలు

1919 – సౌత్ బోరో కమిటీ

1919 – రౌలట్ చట్టం

1919 – జలియన్‌వాలాబాగ్ ఊచకోత

1920 – మూక్నాయక్ (మూగవారి నాయకుడు) – ఇండియన్ న్యూస్‌పేపర్

1920 – 22 – సహాయ నిరాకరణ ఉద్యమం

1922– చౌరీ – చౌరా సంఘటన

1923 – స్వరాజ్య పార్టీ స్థాపన

20 జూలై 1924 – బొంబాయిలో "బహిష్కృత హితకారిణి సభాహో"

1925 – కాకోరి దోపిడీ

1927 – సైమన్ కమిషన్ స్థాపన

1927 – మహద్ సత్యాగ్రహం

1928 – భగత్ సింగ్ చేత సాండర్స్ హత్య

1928 – INC కలకత్తా సెషన్

1928 – నెహ్రూ నివేదిక

1928 – సైమన్ కమిషన్

1929 – పూర్ణ స్వరాజ్ (లాహోర్ సెషన్)

1929 – భగత్ సింగ్ కేంద్ర శాసనసభలో బాంబు దాడి

1930 – శాసనోల్లంఘన ఉద్యమం

1930 – ఆలయ ప్రవేశ ఉద్యమం

1930 – దండి మార్చ్

1930 నవంబర్ 30న మొదటి రౌండ్ టేబుల్ సమావేశం (RTC)

1931 మార్చి 5 – గాంధీ–ఇర్విన్ ఒప్పందం

1931 సెప్టెంబర్ 7 – 2వ రౌండ్ టేబుల్ సమావేశం

1932 – పూనా ఒప్పందం

3వ – రౌండ్ టేబుల్ సమావేశం

1935 – భారత ప్రభుత్వ చట్టం

1939 – ఫార్వర్డ్ బ్లాక్ స్థాపన

18–22 ఆగస్టు 1940 – ఆగస్టు ఆఫర్

1942 – క్విట్ ఇండియా ఉద్యమం

1942 మార్చి 11 – క్రిప్స్ మిషన్

1942 – ఇండియన్ ఇండిపెండెన్స్ లీగ్ స్థాపన

1942 – ఆజాద్ హింద్ ఫౌజ్ ఏర్పాటు (సెప్టెంబర్ 1)

1945 – వేవెల్ ప్లాన్; సిమ్లా సమావేశం

1946 – క్యాబినెట్ మిషన్

జూన్ 1947 – మౌంట్ బాటన్ ప్లాన్

1947 – భారత స్వాతంత్ర్య చట్టం

1947 ఆగస్టు 15 – భారతదేశం స్వాతంత్ర్యం సాధించింది.

1950 జనవరి 26 భారత రాజ్యాంగం

జనవరి 26, 1950 – భారత గణతంత్రం

స్వేచ్ఛా పోరాటంలో మహిళలు

భారత స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో మహిళలు సామాన్యుడి పాత్ర నుండి ప్రజా ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహించడం వరకు అనివార్యమైన పాత్ర పోషించారు, వారి సహకారం అపరిమితమైనది మరియు లెక్కించలేనిది. చాలా మంది ధైర్యవంతులైన మహిళలు బ్రిటిష్ పాలనకు వ్యతిరేకంగా తమ స్వరాన్ని వినిపించారు. చాలా మంది మహిళలు వీధుల్లోకి వచ్చారు, ఊరేగింపులకు నాయకత్వం వహించారు మరియు ఉపన్యాసాలు మరియు ప్రదర్శనలు నిర్వహించారు. ఈ మహిళలు చాలా ధైర్యం మరియు తీవ్రమైన దేశభక్తిని కలిగి ఉన్నారు. భారతదేశ మహిళలు చేసిన త్యాగాలు భారత చరిత్ర చరిత్రలో ఒక ముఖ్యమైన స్థానాన్ని ఆక్రమించాయి. వారు నిజమైన స్ఫూర్తితో మరియు అలుపెరగని ధైర్యంతో పోరాడారు మరియు మనకు స్వేచ్ఛను గెలుచుకోవడానికి అనేక బాధలు, దోపిడీలు మరియు బాధలను ఎదుర్కొన్నారు.

మహిళలు విద్య మరియు మహిళా హక్కుల సాధన కోసం బహిరంగ సమావేశాలు నిర్వహించారు. సతి, దేవదాసి, వితంతువు, జోగిని, బహుభార్యత్వం వంటి దురాచారాలకు వ్యతిరేకంగా కూడా వారు పోరాడారు.

ఆ విధంగా, భారత స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో మహిళలు మరియు పురుషులు పాల్గొన్నారు. పురాతన కాలం నుండి పోరాటం అనేక అడ్డంకులు మరియు సవాళ్లను అధిగమించి దాని లక్ష్యాలను సాధించింది. మనం భారతదేశ పౌరులమని అర్థం చేసుకోవడానికి గర్వంగా ఉంది. ఆ విధంగా, ప్రాచీన కాలం నుండి 1950 CE వరకు చరిత్ర మన దేశాన్ని యుగయుగాలుగా అర్థం చేసుకునేలా చేసింది.

ప్రశ్నలు

చిన్న ప్రశ్నలు

1. స్వాతంత్ర్య పోరాటం

2. 1928 సమయంలో ఉద్యమాలు

3. 1919 సంవత్సర సంఘటనలు

వ్యాస ప్రశ్నలు

4. భారత స్వాతంత్ర్య పోరాటం చారిత్రక నేపథ్యం గురించి రాయండి.

5. 1757 నుండి 1900 వరకు జరిగిన స్వాతంత్ర్య పోరాటాన్ని జాబితా చేయండి.

6. 1901 నుండి 1950 మధ్య జరిగిన స్వాతంత్ర్య పోరాటాన్ని జాబితా చేయండి.

7. స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో మహిళల భాగస్వామ్యం గురించి వివరించండి.

★★★★★★★★★★★★★★

పాఠం - 1

తెలంగాణ భౌగోళిక పరిస్థితులు – ఆధారాలు – చరిత్ర పూర్వ యుగం

పరిచయం:

తెలంగాణా అవడం త్రిలింగ అనే పదం నుండి ఆవిర్భవించింది. త్రిలింగ అంటే మూడు శివ లింగాలు. అవి శ్రీశైలం (కర్నూలు), ద్రాక్షారామం (తూ. గో. జిల్లా), కాళేశ్వరం (కరీంనగర్ జిల్లా) ఆ తరువాత కాలంలో త్రిలింగ పదం తెలింగ, తెలుంగ, తెలుగుగా మార్పు చెందింది. చరిత్రలో జరిగే ఏ సామాజిక మార్పుకాని, మానవుని చర్యలు గాని పర్యావరణం పై ఆధారపడి ఉంటాయి. చరిత్రలో జరిగిన ప్రతి చర్యను అర్థం చేసుకోనవలనంటే ముందుగా ఆ ప్రాంత బౌగోళిక అంశాలు అధ్యయనం చేయాలి. వీటిని అధ్యయనం చేయనిచో అది అసంపూర్ణ చరిత్రగా మిగిలిపోతుంది.

లక్ష్యం

1. తెలంగాణలో మానవుడు ఎక్కువ కాలం జీవించిన మరియు జీవించిన భౌగోళిక పరిస్థితులను అధ్యయనం చేయడం
2. తెలంగాణ యొక్క మూలాలను, గతాన్ని మనం తెలుసుకోవడం, ఇది వారసత్వంగా మరియు అవసరమైన కాలంలో అర్థం చేసుకోవడం
3. తెలంగాణ మరియు దాని పూర్వ–చారిత్రక కాలాలను అర్థం చేసుకోవడం, రాతి యుగాలలో మానవుడు ఎలా జీవించాడు మరియు ఆచారాలు ఏమిటి

అభ్యాస ఫలితాలు

1. భౌగోళిక శాస్త్రం గుర్తింపును ఇచ్చి, దాని చరిత్రపై లోతైన ప్రభావాన్ని చూపింది
2. గత వాస్తవాల గురించి అధ్యయనం చేయడానికి ఆధారాలు
3. రాతి యుగాలు – వేట, ఆహార సేకరణ జీవితాన్ని మరియు వర్తమానంతో పోల్చి మానవ జీవితం యొక్క అభివృద్ధి, పెరుగుదలను అర్థం చేసుకోవడానికి
4. మానవుడు తొలినాళ్లలో సంచార జీవితం గడిపాడు

భౌగోళిక పరిస్థితులు

దక్కన్ పీఠభూమిలో 15°46' మరియు 19°47' ఉత్తర అక్షాంశాల మధ్య మరియు 81–43 తూర్పు రేఖాంశాల మధ్య తెలంగాణ రాష్ట్రం విస్తరించి ఉంది. సైనస్ శిలలతో 70 మిలియన్ సంవత్సరాల కంటే ఎక్కువ వయస్సు కలిగిన రూపాంత శిళలతో ఏర్పడింది. విభిన్న పర్వత శ్రేణులతో, ఖనిజ లవణాలు కలిగి గోదావరి, కృష్ణ లోయలతో వ్యాప్తి చెందినవి. తెలంగాణ వైశాల్యం మొత్తంగా 1,14,840 కిలోమీటర్లు.

బౌగోళిక సరిహద్దులు: ఉత్తరాన గోదావరి, ప్రాణహిత, దక్షిణాన తుంగభద్ర, తూర్పున నల్లగొండ, ఖమ్మం నందు గల పర్వతాలు, ఆంధ్ర తీర ప్రాంతం వరకు మరియు పడమర మేదక్, రంగా రెడ్డి, నిజామాబాద్ పర్వత శ్రేణులకు తెలంగాణ ప్రాంతం విస్తరించి ఉన్నది. తెలంగాణ సరిహద్దు ప్రాంతాలుగా తూర్పు, దక్షిణాన ఆంధ్ర ప్రాంతం, పశ్చిమాన కర్నాటక, పశ్చిమ – ఉత్తరాన మహారాష్ట్ర, చత్తీస్ ఘర్ ఉన్నాయి. భారత దేశంలో జనాభా పరంగా 12వ స్థానం, వైశాల్య పరంగా 11 వ స్థానంలో ఉన్నది. హైదరబాద్ రాజధానిగా 33 జిల్లాలతో విస్తరించి ఉన్నది.

శీతోష్ణ స్థితి:

తెలంగాణ సమశీతల ప్రాంతం. ఇక్కడి నేలలు ప్రధానంగా ఎరుపు, నల్ల రేగడి, లేటరైట్ నేలలుగా వర్గీకరించవచ్చు. వాతావరణంలోని మార్పుల కారణంగా పురాతన శిలలు వైఫల్యం చెందడం వల్ల ఏర్పడినవి. జూన్ లో రుతుపనాల ఆగమనం సెప్టెంబర్ వరకు వర్షాకాలం, నవంబర్ నుంచి ఫిబ్రవరి వరకు శీతాకాలం, మార్చిలో ఎండాకాలం ప్రారంభమై మే, జూన్ లలో ముగుస్తుంది. మారుతున్న కాలుష్య కారణలతో వాతావరణం ప్రభావితపై ఎండలు, వానలు, అధికంగా ప్రభావితం అవుతున్నాయి.

నదులు:

తెలంగాణలో ముఖ్యంగా రెండు పెద్ద నదులు గోదావరి, క్రిష్ణా. గోదావరి మహారాష్ట్ర నాసిక్ లోని త్రయంబక్, ఆదిలాబాద్ లోని బాసర పద్ద ప్రవేశించి, మంజీరా, మానేరు, ప్రాణహిత, ఇంద్రావతి ఉప నదులను కలుపుకోని 560 km ప్రవహించి, భద్రాద్రి కొత్త గూడెం జిల్లాలలో ముగుస్తుంది. కృష్ణానది పశ్చిమ పర్వతాల్లోని మహాబలేశ్వరం వద్ద జన్మించి నారాయణ పేట జిల్లాలోని తంగడి గ్రామంలో తెలంగాణలో ప్రవేశించి తుంగభద్ర, భీమా, దండి, పెద్దవాగు, హలియ, మూసీ, మున్నేరు ఉప నదులను కలుపుకొని 470km ప్రవహించి నల్లగొండ జిల్లాలో ముగుస్తుంది. ఈ రెండు నదులు తెలంగాణ ప్రాంతంలో 79%, 69% ప్రవహించి ఆంధ్ర రాష్ట్రంలో మిగిలిన భాగం ప్రవహించి బంగాళా ఖాతంలో కలుస్తున్నాయి.

చెరువులు:

తెలంగాణ ప్రాంతంలో పెద్ద నదుల ప్రభావంతో అనేక ఉప నదుల ప్రవాహం వల్ల సహజంగా ఇచ్చట అనేక చెరువులు ఏర్పడింది. ప్రాచీన కాలంలో కాకతీయులు అనేక చేరువులు, సరస్సులు ఏర్పాటు చేసుకోవడం జరిగింది. వాటి వల్ల నేడు తెలంగాణలో అనేక అనకట్టలు కట్టుటకు దోహదం చేసింది. నేటికి 5000 వరకు పెద్ద, 15000 వరకు చిన్న చెరువులు, సరస్సులు తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఉన్నాయి.

తెలంగాణ చారిత్రక ఆధారాలు:

చారిత్రక ఆధారాలను శాస్త్రీయంగా క్రమ పద్ధతిలో వాఖ్యానించి వాటి సహాయంతోనే చరిత్ర రచన చేయాలి. గత చరిత్రను రాయడం అంత సులభతరం కాదు. గతంలో జరిగిన వాస్తవ సంఘటనలను వివిద కోణాల నుండి పరిశీలించి, పరిశోధించి చరిత్ర రచనను ప్రారంభించాలి. తెలంగాణ ప్రాంతానికి అతి ప్రాచీన చరిత్ర ఉంది. చరిత్ర పూర్వ యుగం నుంచి నేటి వరకు అనేక రకాల ఆధారాలు లభించాయి. వాటిని రెండు రకాలగా వర్గీకరించవచ్చు.

a) పురావస్తు ఆధారాలు,

b) సాహిత్య ఆధారాలు

పురావస్తు ఆధారాలు:

వివిద ప్రాంతాలలో జరపిన తవ్వకాలలో లభించిన భౌతిక అవశేషాలను పురావస్తు ఆధారాలంటారు. చరిత్ర పూర్వ యుగానికి చెందిన రాతి పనిముట్లు, ఎముక పరికరాలు, వివిధ రకాలైన వృక్షాల, మానవుల, జంతువుల శిలాజాలు, మట్టి పాత్రలు, ఆయుదాలు, రాగి, ఇనుప వస్తువులు, శాసనాలు, నాణేలు, చిత్రాలు, శిల్పాలు, కట్టడాలు మొదలైనవి పురావస్తు ఆధారాల్లో ముఖ్యమైనవి. ఇవి ప్రాచీన తెలంగాణ ప్రజల స్థితిగతులను అధ్యయనం చేయడానికి తోడ్పడుతున్నాయి.

శాసనాలు:

పురావస్తు ఆధారాలలో శాసనాలు ముఖ్యమైనవి. శాసనాల గురించి అధ్యయనం చేసే శాస్త్రాన్ని 'ఎపిగ్రఫీ' అంటారు. రాజులు (పరిపాలకులు) తమ విజయసంకేతంగా, కీర్తి ప్రతిష్టలకు చిహ్నంగా వీటిని ఏర్పాటు చేసినారు. వీటిలో వారియొక్క వంశ చరిత్రలు, భూదానాలను, వాటి యొక్క వివరాలను, కట్టడాల విశిష్టతను, అధికారుల యొక్క వివరాలను పొందుపర్చినారు. ఈ శాసనాలను శిలలతో, రాగి (తామ్ర) పలకలతో తయారు చేసిరారు.

తెలంగాణలో మొదటి శాసనాలు జారీ చేసినవారు శాతవాహనులు. ఆ తరువాత కాకతీయులు ముందంజలో ఉన్నారు. ఈ శాసనాలను రాజులు వారి యొక్క వాడుక భాషలో ముద్రించినారు. నానాఘాట్ శాసనం, దేవనాగానిక వేయించగా, గౌతమి బాలాశ్రీ నాసిక్ శాసనం వేయించారు. శాతవాహన కాలంలో, అలాగే కాకతీయుల కాలంలో అనుమకొండ వేయి స్తంభాల శాసనం, బయ్యారం చెరువు శాసనం, మోటుపల్లి అభయ శాసనం, చందుపట్ల శాసనం, పాలంపేట శాసనం (రామప్ప) ను పొందుపర్చినారు.

నాణాలు:

పురావస్తు ఆధారాలలో నాణాలు మరొక ముఖ్యమైన ఆధారాలు. వీటిని గూర్చి అధ్యయనం చేసే శాస్త్రాన్ని నాణాల శాస్త్రం (న్యూమిస్మాటిక్) అంటారు. నాణాలు ముద్రించిన లోహం, నాణాల బరువు, ముద్రణలో అనుసరించిన నైపుణ్యం, వాటి రెండు వైపుల గల సమాచారం మొదలగు అన్ని విషయాలను ఈ శాస్త్రం అధ్యయనం చేస్తుంది. వీటిని వివిధ కాలాలలో వినిమయ మధ్యమంగా వాడటం వల్ల ఆ కాలం నాటి ఆర్థిక పరిస్థితులను అవవాహన చేసుకోవచ్చు. తెలంగాణ ప్రాంతంలో నాణాల వాడకం మొదట శాతవాహన కాలంలో జరిగి తరువాత చాళుక్యులు, కాకతీయులు, కుతుబ్ షాహీలు, అసఫ్ జాహీల కాలంలో పతాక స్థాయికి చేరింది. వీటిని లెడ్, పోటిన్, రాగి, వెండి, బంగారం లోహాలతో తయరు చేసారు.

కట్టడాలు

పురావస్తు ఆధారాలలో తరువాత పేర్కొనదగినవి కట్టడాలు. ఈ నిర్మాణాలను వివిధ కాలాలలో ఆయా రాజ వంశాలు వారి యొక్క మతపరమైన కట్టడాలుగా గుళ్ళు, గోపురాలు అదేవిధంగా వారి లౌకిక అవసరాలకు అనుగుణంగా కోటలు, రాజ ప్రసాదాలు, భవనాలు నిర్మించుకొన్నారు. నేడు అవి వారి యొక్క విశేషాలను మనకు కన్నులకు కట్టినట్లు చూపించుచున్నాయి. మతపరమైన నిర్మాణాలలో తెలంగాణ ప్రాంతంలో బౌద్ధ స్థూపాలు చైత్యాలు, విహారాలు, జైన బసదులు, వైష్ణవ, శైవ దేవాలయాలు, మసీదులు, దర్గాలు మొదలగునవి ఉన్నాయి. లౌకిక కట్టడాలలో కోటలు, సంస్థానాల భవనాలు, గడీలు, ముఖ్యంగా కుతుబ్ షాహీ, అసఫ్ జాహిల కాలంలో అనేక సుందరమైన భవనాలు, రాజ ప్రసాదాలు నిర్మించాడు. నేటికి అవి చెక్కు చెదరకుండా వారి ఔన్నత్యాన్ని చాటి చెప్పుచున్నవి.

సాహిత్య ఆధారాలు:-

తెలంగాణ చరిత్రకు సాహిత్య ఆధారాలు అతి ముఖ్యమైన ఆధారాలు. వీటిని దేశియ, మరియు విదేశి రచనలుగా వర్గీకరించవచ్చు. అంతేకాకుండ దేశియ రచనలను వాటిలోని వస్తు ఆదారంగా, మతపరమైనవిగా లౌఖిక, సాహిత్యమైనవిగా విభజించవచ్చు.

మత గ్రంధాలు:

ఒక మతానికి సంబందించిన ప్రత్యేకంగా రాసినటువంటి గ్రాంధాలను మతగ్రంధాలు అంటారు. అచార్య నాగార్జున రచనలు, జైన, బౌద్ధ మతానికి సంబందించిన గ్రంధాలు. వేములవాడ చాళుక్య రాజు 2 వ హరికేసరి అస్థాన కవి అయినటువంటి పంపకవి రాసిన అది పురాణం. ఈ విధంగా వివిద రాజవంశాల ఆదరణలో వెలువడినటువంటి శైవ, వైష్ణవ, మరియు ఇస్లాం, సాహిత్య గ్రంధాలు సమకాళీన కాలం నాటి మత పరిస్థితులు తెలియజేస్తునాయి.

లౌకిక గ్రంధాలు:

మతేతర గ్రంధాలను లౌకిక గ్రంధాలు అంటారు. మత సంబంధం లేకుండా ఇది సమాజానికి సంబందించిన సామాన్య విషయాలను తెలియచేస్తాయి. వీటిలో జీవిత చరిత్రలు, పర్మానాలు, వార్తా పత్రికలు మరియు జర్నల్స్ లాంటివి వుంటాయి. వీటి ద్వారా సమకాలిన సమాజపు రాజకీయ పరిపాలన, అర్థిక, సామాజిక, సాంస్కృతిక పరిస్థతులను తెలుసుకోవచ్చు . ఉదాహరణకు హాలుడు రాసిన గాధాసప్తశతి, మహ్మద్ కులీ కుతుబ్ షా రాసిన కులియత్ మొదలైనవి.

విదేశీ రచనలు:

భారత దేశాన్ని ముఖ్యంగా తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని అనాది కాలాం నుండి అనేక విదేశీ బాటసారులు, పండితులు సందర్శిస్తూనే ఉన్నారు. వీరు తమ యాత్ర అనుభవాలను ఆయా కాలం నాటి విశేషాల ఆధారంగా రచించిన గ్రంధాలు మన చరిత్రకు ఎంతగానో ఉపయోగపడుతున్నవి. వీరి రచనల్లో ముఖ్యంగా గ్రీకులు, చైనీయులు, పర్షియన్, అరబ్బులు, మహ్మదీయులు ఉన్నారు. అజ్ఞాత నావికుడు రాసిన 'పెరిప్లస్ ఆఫ్ ది ఎరిత్రియన్'. ఈ ప్రాంత వ్యాపార లావాదేవీల గూర్చి, ఆర్థిక పరిస్థితులను గూర్చి తెలుపుతున్నది. మొగస్తనీస్ రాసిన 'ఇండికా' శాతవాహనుల గూర్చి, మార్కో పోలో 'నా యాత్రలు', కాకతీయుల గూర్చి టావెర్నియర్ కుతుబ్ షాహీల గూర్చి గొప్పగా రచించినారు. వీరి గ్రంధాలు నేడు తెలంగాణ చరిత్ర రచనకు ఎంతో దోహదపడ్డాయి.

చరిత్ర పూర్వ యుగం:

తెలంగాణలో మానవుల నివాసాలు చరిత్ర పూర్వ యుగం నుంచి ఉన్నట్లు ఆధారాలు ఉన్నాయి. ఎటువంటి లిఖిత ఆధారాలు లేని కాలాన్ని చరిత్ర పూర్వయుగం అంటారు. దేనికి పురావస్తు ఆధారాలే ప్రధానం. వీటిలో కట్టడాలు, భవనాలు, రాతి పనిముట్లు, ఆయుధాలు, వృక్షాల, జంతువుల అవశేషాలు, మట్టి పాత్రలు, శిలాజాలు, శిలా చిత్రాలు ముఖ్యమైనవి. రాతి పనిముట్ల ఆధారంగా చరిత్ర పూర్వ యుగాన్ని 3 రకాలుగా వర్గీకరిస్తారు. అవి ప్రాచీన, సూక్ష్మ, నవీన శిలా యుగాలుగా విభజించారు.

ప్రాచీన శిలా యుగం (పాలియో లిథిక్):

పాలియో అంటే గ్రీకు భాషలో ప్రాచీన అని, లిథోస్ అంటే రాతి లేదా శిల అని అర్థం. కావున దీనికి ప్రాచీన శిలాయుగం అని పేరు. ఈ యుగం క్రీ. పూ. 10 లక్షల (1 మిలియన్) సం: నుండి 10,000 సం:ల వరకు ఉన్నటువంటి కాలం. దీనిని తిరిగి మూడు భాగాలుగా విభజించారు. అవి.

a) **దిగువ ప్రాచీన శిలా యుగం**: క్రీ. పూ. 10 లక్షల నుండి 1 లక్ష సం: ల వరకు ఉండే కాలాన్ని దిగువ ప్రాచీన యుగంగా వర్గీకరిస్తారు. ఈ రాతి యుగపు దశలో రాతి పనిముట్లైన చేతి గొడ్డళ్లను, పదునైన కత్తులను, బరిసెలను ఉపయోగించారు. వీటి ఆనవాళ్ళు తెలంగాణలో పెద్దపల్లి, రామగుండం, గోదావరిఖని, ఏలేశ్వరం, నాగార్జున కొండ, ఏటూరు నాగారం, కరీంనగర్ మొదలగు ప్రాంతాల్లో లభించినవి.

b) మధ్య ప్రాచీన శిలా యుగం: క్రీ. పూ. 1 లక్ష నుండి 40,000 సం; వరకు ఉన్న కాలాన్ని మధ్య ప్రాచీన యుగంగా పేర్కొన్నారు. ఈ యుగంలో చేతిలో ఇమిడే పరికరాలు, పనిముట్లు, స్ఫటికతో చేసిన రాళ్ళను, చిన్న చిన్న గొడ్డళ్లను ఉపయోగించారు. వీటి అవశేషాలు రామగుండం, గోదావరిఖని, మేడిపల్లి, మల్కపురం, అప్పాపూర్, సాలేశ్వరం, సోమశిల, దాసర పల్లె, ఏలేశ్వరం, నాగార్జున కొండ, ఆసిఫాబాద్, ఆదిలాబాద్, ఘనపూర్ లలో లభించాయి.

c) ఎగువ ప్రాచీన శిలా యుగం: క్రీ. పూ. 40000 నుండి 10 వేల సం: కాలాన్ని ఎగువ ప్రాచీన యుగం అంటారు. ఈ యుగంలో ఆది మానవుడు గుహల్లో నివసిస్తూ సంచార జీవితాన్ని గడిపారు. రాతి పనిముట్లను వాడుతూ జంతువుల వేట కొనసాగించారు. చేతి గొడ్డల్లు, పిడి కత్తులు వాడినారు. శరీరాన్ని ప్రకృతి నుండి కాపాడుటకు జంతువుల చర్మాలను, చెట్ల ఆకులను వాడారు. కాల క్రమంలో నిప్పును కనుగొన్నారు. వీటి ఆనవాళ్ళు ఆదిలాబాద్, కరీంనగర్, వరంగల్, నల్గొండ జిల్లాలలో విస్తరంగా లభించాయి.

2) సూక్ష్మ శిలా యుగం (మెసోలితిక్): మెసోలితిక్ అనే పదం మెసో అంటే సూక్ష్మ, లిథిక్ అంటే రాయి అనే రెండు పదాల నుండి పుట్టినవి. ఈ కాలంలో వాడిన పరికరాలు చిన్నవిగా ఉన్నందున ఈ యుగాన్ని సూక్ష్మ శిలాయుగం అన్నారు. ఈ కాలంలో వాడిన పనిముట్లతో చేకుముకి రాయి, కన్నాలు (రంధ్రాలు) కలిగిన రాళ్ళు, నీలి రంగు రాళ్ళు మొదలగునవి. జంతువులను మచ్చిక నేర్చుకున్నారు. కర్ర, ఎముకలతో చేసిన ఆయుధాలు ఈ కాలంలో వాడినారు. శిలా చిత్రాలు ఈ కాలంలో చెక్కినారు. వీరు జింక, చెవుల పిల్లి, హైనా, కుక్క, నక్క, తాబేలు, రేఖా గణిత నమూనాల చిత్రాలు, మానవ ఆకృతులు, చేతి ముద్రాలను చిత్రాలుగా మలచినారు. ఇటువంటి ఆధారాలు మన తెలంగాణ ప్రాంతలో మహబూబ్ నగర్, రంగా రెడ్డి, కరీంనగర్, వరంగల్ జిల్లాలలో లభించాయి.

3) నవీన శిలాయుగం (నియోలిథిక్): ఈ యుగంలో మానవ సమాజం సాంకేతిగంగా, సామాజికంగా అభివృద్ధి చెందింది. ఈ దశలో మానవులు స్థిర నివాసం ఏర్పరచుకున్నారు. వ్యవసాయం నేర్చుకోవడం వల్ల శ్రమ విభజన ఏర్పడింది. యుద్ధ సంఘటనలకు సంబంధించిన వివరాలు మొదటిసారి తెలియవచ్చింది. ఈ కాలం నాటి బూడిద దిబ్బలు, నునుపైన పనిముట్లు (Polish), కుండ పెంకులు తెలంగాణలో లభ్యమయ్యాయి. ఈ కొత్త రాతి యుగ స్థావరాలు హరప్పా నాగరికతతో క్రీ. పూ. 2500 సం: ఏక కాలంలో సహ జీవనం చేసినట్లు తెలుస్తుంది. ఈ కాలం అవశేషాలు కరీంనగర్, మహబూబ్ నగర్ జిల్లాలో లభించాయి.

4) బృహత్ శిలా యుగం (Rock cut Burial): బృహత్ అంటే పెద్ద శిల. దీన్ని ఒకే ఒక శిలగా లేదా ఇతర పెద్ద శిలలతో కలిపి నిర్మించినారు. ఇలాంటి నిర్మాణాలు ఎటువంటి సున్నం గాని, సిమెంట్ గాని ఉపయోగించక ఒక దానితో ఒకటి పెనవేసుకొని పోయేలా నిర్మించిన కట్టడాలను బృహత్ కట్టడాలు అంటారు. పెద్ద పెద్ద బండ రాళ్ళతో సమాధులు నిర్మించారు. ఈ కాలంలో గుర్రాలను మచ్చిక చేసుకున్నారు. వ్యవసాయంలో కర్రకు బదులు ఇనుముని వాడారు. రంగుల కుండలు ఈ రాకాసి గుండ్ల సమాధులలో లభించాయి. వీటి అవశేషాలు హైదారాబాద్, వరంగల్, నల్గొండ, కరీంనగర్ జిల్లాలో ఈ రాకాసి బండలు దొరికాయి.

I) ఈ క్రింది లఘు ప్రశ్నలకు సమాధానాలు వ్రాయండి.

1) శాసనాలు (ఎపిగ్రఫీ)

2) నాణాలు

3) బృహత్ శిలా సమాధులు

4) నవీన శిలా యుగం

5) తెలంగాణ నదులు

II) ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు వ్యాస రూప సమాధానాలు వ్రాయండి.

1) తెలంగాణ భౌగోళిక లక్షణాల గూర్చి వ్రాయండి?

2) తెలంగాణ చరిత్ర రచనకు గల ఆధారాలు తెల్పండి?

పాఠం – 2

శాతవాహనులు (క్రీ.పూ. 225 నుండి క్రీ.పూ. 225) మరియు ఇక్ష్వాకులు

పరిచయం

శాతవాహనులు మరియు ఇక్ష్వాకులు తెలంగాణను ఎక్కువ కాలం పాలించారు. అనేక రంగాలలో తమ వంతు కృషి చేశారు. ఇక్కడి నిర్మాణ అవశేషాలు తెలంగాణ ఆర్థిక వ్యవస్థను పెంపొందించడంలో పర్యాటక రంగానికి దోహదపడ్డారు.

లక్ష్యాలు

1. శాతవాహనులు ఎలా పాలించారు మరియు వారి సహకారాలు ఏమిటో అర్థం చేసుకోవడం
2. ఇక్ష్వాకుల పాలనలో తెలంగాణ గురించి, వారి సహకారాల గురించి జ్ఞానాన్ని పొందడం
3. పరిపాలన, ఆర్థిక వ్యవస్థ, సామాజిక జీవితం, మతపరమైన మరియు సాంస్కృతిక పరిణామాలను తెలుసుకోవడం

అభ్యాస ఫలితాలు

1. పరిపాలన, విధానాలు, సామాజిక–మత పరిస్థితులపై జ్ఞానాన్ని పొందడం
2. శాతవాహనులు మరియు ఇక్ష్వాకుల వారసత్వం మరియు దాని ఔచిత్యం
3. కళ మరియు వాస్తుశిల్పం తెలంగాణ సంస్కృతి యొక్క ప్రాతినిధ్యం మరియు పర్యాటక మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థకు సహకారం

శాతవాహనులు (క్రీ.పూ. 225 నుండి క్రీ.పూ. 225)

దక్షిణ భారతదేశంలో మొదటగా పాలించిన రాజవంశం శాతవాహనులు. వీరు మొదట మౌర్యులకు సామంతులు. వీరు క్రీ.పూ. 225 నుండి క్రీ.పూ. 225 వరకు 450 సంవత్సరాలు పాలించారు. వీరు మొత్తం 30 మంది రాజులు. శాసనాల ప్రకారం, పురాణాల ప్రకారం 30 మంది రాజులు పరిపాలించారు. మౌర్య సామ్రాజ్యం అనంతరం, శాతవాహనులు పురాతన భారతదేశ చరిత్రలో అతిపెద్ద రాజ్యాన్ని స్థాపించారు. వీరిని దక్షిణాపాతపతులు అంటారు.

పురాణాల ప్రకారం, వీరు ఆంధ్రులు. శాసనాల ప్రకారం వీరు శాతవాహనులు అయ్యారు. వీరి గురించిన మొదటి ప్రస్తావన ఐతరేయ బ్రాహ్మణంలో ఉంది. శ్రీముఖుడు శాతవాహన రాజ్య స్థాపకుడు. వీరి రాజధానులు మూడు. మొదటిది ఇప్పుడు తెలంగాణలోని జగిత్యాల జిల్లాలో గోదావరి నది ఒడ్డున ఉన్న కోటిలింగాల. మొదటి శాతవాహనులు కోటిలింగాల నుండి పశ్చిమ దిశగా ప్రయాణించి ప్రతిష్టానపురం కేంద్రంగా పాలించారు. అయితే, శకుల దండయాత్రలు మరియు రోమన్ సామ్రాజ్యంతో వాణిజ్యం క్షీణించడం వల్ల, వారు తమ రాజ్యాన్ని పశ్చిమం నుండి తూర్పుకు విస్తరించారు మరియు ధాన్యకటకాన్ని రాజధానిగా చేసుకుని ఆగ్నేయాసియా దేశాలతో వ్యాపారాన్ని కొనసాగించారు. అంటే తెలంగాణలో రాజ్యాన్ని స్థాపించి మహారాష్ట్రలో రాజ్యాన్ని విస్తరించి చివరకు అమరావతి కేంద్రంగా పాలన సాగించాడు. ఈ దశలో రాజ్యం క్షీణించింది.

సిముకుడు:

ఇతడు కోటిలింగాల కేంద్రంగా పరిపాలన సాగించాడు. ఇతను జైన మతాన్ని ఆచరించి దాని వ్యాప్తికు దోహదం చేశాడు. కోటిలింగాలలో అతని నాణేలు దొరికాయి. అతని తర్వాత కన్హా రాజు పాలించాడు.

శాతకర్ణి-I:

అతను మొదటి శాతవాహన రాజులలో గొప్పవాడు. దక్షిణ భారతదేశంలోనే తొలిసారిగా యజ్ఞయాగాలు నిర్వహించాడు. ఇతనికి దక్షిణాపాతపతి అనే బిరుదు ఉంది. అతని భార్య దేవి నాగానిక. భర్త మరణానంతరం ఆమె కుమారులు చిన్నవారైనందున ఆమె తన తండ్రి మహారథి త్రినాయకరుని సహాయంతో పరిపాలించింది. నానేఘాట్‌లో ఆమె చేత ఏడు చిత్రాలతో కూడిన శాసనం చెక్కబడింది.

శాతకర్ణి-II:

ఇతను 56 సంవత్సరాలు పాలించాడు. ఈ వంశంలో ఎక్కువ కాలం పాలించిన రాజు ఇతడే. ఉప శాసనం పైన ఉన్న సాంచి శాసనంపై అతని విజయాలు చెక్కబడి ఉన్నాయి

‘

కుంతల శాతకర్ణి:

ఇతని ఆస్థానంలో గుణాఢ్యుడు, సర్వవర్మ అనే ఇద్దరు కవులు ఉండేవారు. గుణాఢ్యుడు 'బృహత్కథను', సర్వవర్మ 'కాతంత్ర వ్యాకరణ' గ్రంథాన్ని రచించారు. అతని గూర్చి హుయెన్ త్సాంగ్ తన గ్రంథంలో ప్రస్తావించారు.

హాలుడు:

ఇతను శాతవాహన రాజులలో 17వ రాజు. ఆయనకు కవి అనే బిరుదు ఉంది. ప్రాకృత భాషలో 'గాథా సప్తశతి' రచించాడు. అతని పాలనలో ప్రాకృత భాష స్వర్ణయుగంగా అవతరించింది. బధన్ కుర్తికి దక్షిణాన సప్త గోదావరి ఉంది, ఈ ప్రాంతం గోదావరి ఉత్తర ఒడ్డున నిర్మల్ జిల్లా నెక్కొండ మరియు గోదావరికి దక్షిణ ఒడ్డున ఉన్న జగిత్యాల జిల్లాకు చెందిన వేంపల్లి వెంకట్రావు పెట్ మధ్య ఉంది. 9వ శతాబ్దానికి చెందిన ప్రముఖ కవి కుతుహల తన రచన లీలావతి (లీలావాయి)లో ప్రసిద్ధ 17వ శాతవాహను రాజు హాలుడు స్థానిక ప్రభువును చంపి, సప్త గోదావరిలోని భీమేశ్వర ఆలయంలో తన కుమార్తెను వివాహం చేసుకున్నాడని ప్రముఖంగా పేర్కొన్నాడు. స్థానిక ప్రజల అభిప్రాయం ప్రకారం, శాతవాహన రాజు హాలుడు ఈ గ్రామాన్ని బ్రాహ్మణులకు అగ్రహారంగా సూచించాడని చెబుతారు.

పులోమావి-1:

ఇతని పాలనలో, శాతవాహన సామ్రాజ్యం అత్యున్నత స్థాయికి చేరుకుంది. అతను మగధ రాజ్యంపై దండెత్తాడు మరియు కణ్వ వంశ రాజు సుశర్మను చంపి 10 సంవత్సరాలు మగధను పాలించాడు.

గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి:

గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి శాతవాహన రాజులలో గొప్పవాడు. ఇతని కాలంలో రాజ్యం విస్తృతంగా విస్తరించింది. అతను తన రాజ్యాన్ని మూడు సముద్రాల వరకు విస్తరించాడు మరియు త్రి సముద్రలోయ పీత వాహన అనే బిరుదును పొందాడు. అతను పశ్చిమాన క్షహరత యొక్క శక రాజ్యంపై దాడి చేసి సహపనను ఓడించి శక వంశాన్ని నాశనం చేశాడు మరియు క్షహరత వంశానికి 'నిరవ శేషకర' అనే బిరుదును తీసుకున్నాడు. జోగల్ తంబి వద్ద లభించిన నహాపనా ఎనిమిది వేల వెండి నాణేలను స్వాధీనం చేసుకుని వాటిని పునర్ముద్రించాడు. అతను నాసిక్ (గోవర్ధన) సమీపంలో బెనకటక అనే నగరాన్ని నిర్మించాడు. తన తల్లి కోరిక మేరకు త్రిరస్మయిలో బౌద్ధులకు ఆరామాలు కట్టించాడు. ఆయనకు 'ఏక బ్రాహ్మణ', 'ఆగమ నిలయ' అనే బిరుదులు కూడా ఉన్నాయి.

వాసిష్టిపుత్ర పులుమయి – పులుమాయి–II:

ఇతను గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి కుమారుడు. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి మరణం తరువాత, అతను చిన్న వయస్సులోనే అధికారంలోకి వచ్చాడు. ఈ సమయంలోనే గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి తల్లి బాలశ్రీకి నాసిక్‌లో శాసనం లభించింది. ఈ శాసనం కొడుకు మరియు మనవడు పులుమాయి సాధించిన విజయాలను వివరిస్తుంది. ఆయనకు 'నవనాగస్వామి' అనే బిరుదు ఉంది. ఇతని కాలంలో, సకసిస్తాన్ కింద ఉత్తర భారత దేశంలో దాడులు జరిగాయి. ఈ కాలంలో కురా రాజ్యం స్వతంత్రమైంది. రోమన్లతో వాణిజ్యం క్షీణించింది, కాబట్టి ఈ కాలంలోనే శాతవాహనులు పశ్చిమ భారతదేశం నుండి తూర్పు భారతదేశానికి ప్రయాణించారు. అందుకే తూర్పు తీరంలో శాతవాహన రాజుల నాణేలు దొరికాయి. సక రాజు రుద్రదామనుడు. ఇతనిపై దాడి చేసి ఓడించి ఇతని కుమార్తెను అతని సోదరుడికి ఇచ్చి వివాహం చేశాడు.

యజ్ఞల శాతకర్ణి:

శాతవాహనుల చివరి రాజులలో ఇతను ముఖ్యుడు. అతని కాలంలో ఓడ గుర్తులతో కూడిన నాణేలు దొరికాయి. దీన్ని బట్టి ఈ కాలంలో ఓడ వ్యాపారం విస్తృతంగా సాగినట్లు తెలుస్తుంది. ఇతని కాలంలో, ఆచార్య నాగార్జునుడు శ్రీ పర్వతం (నాగార్జున కొండ)పై నివసించి మహాయాన బౌద్ధమతాన్ని ప్రచారం చేశాడు. ఇతనికి త్రిసముద్రాదీశ్వరుడు అనే బిరుదు ఉంది. ఆచార్య నాగార్జునుడు బౌద్ధమతంపై అనేక గ్రంథాలు రచించాడు. ఈ రసాయన శాస్త్రవేత్తను ఇండియన్ ఐన్‌స్టీన్ అని పిలుస్తారు. గౌతమ బుద్ధుని మరణానంతరం, బౌద్ధమతం విస్తృతంగా వ్యాపించి ఉన్నందున ఇతన్ని రెండవ బుద్ధునిగా పిలుస్తారు. ఆయన రచించిన గ్రంథాలలో 'సృహల్లేఖ' ఒకటి. నాగార్జున కొండపై పరవత విహారాన్ని నిర్మించాడు. 'కథాసరిత్సాగరం' ప్రకారం, శాతవాహన యువరాజు ఇతన్ని చంపాడు. ఇతని తరువాత వచ్చిన రాజులందరూ బలహీనులు కావడంతో, అనేక రాజ్యాలు ఇక్ష్వాకుల మధ్య స్వతంత్రంగా మారాయి.

ఈ విధంగా దక్షిణ భారతదేశంలో శాతవాహనులు 450 సంవత్సరాలు పాలించారు. ఉత్తర భారతదేశం మగధను ఆక్రమించే వరకు వీరు తమ సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరించారు మరియు పదేళ్లపాటు పాలించారు. అటువంటి సామ్రాజ్యం క్రీస్తుపూర్వం మూడవ శతాబ్దంలో పతనమైంది, సకుల మరియు చూటుల సామంతుల నిరంతర యుద్ధాల వల్ల కురులు, ఇక్ష్వాకులు మొదలైన వారు స్వతంత్రంగా మారారు. పశ్చిమ తీర ప్రాంతాలను శకులకు కోల్పోవడం, రోమన్ సామ్రాజ్యం పతనం మరియు చివరి శాతవాహన రాజుల పాలనలో అంతర్గత కలహాల కారణంగా సామ్రాజ్యం ఛిన్నాభిన్నమైంది.

పరిపాలన

శాతవాహనులు దక్షిణ భారతదేశంలో మొదటగా పరిపాలనా వ్యవస్థను స్థాపించారు. వారు మౌర్యుల సామంతులు కాబట్టి, మౌర్యులు వారి పరిపాలనకు మార్గనిర్దేశం చేశారు. ధర్మశాస్త్రాలు, ఆచార వ్యవహారాలను అనుసరించి పరిపాలన కొనసాగించారు.

కేంద్ర ప్రభుత్వం:

రాజు రాజ్యానికి అత్యున్నత అధికారి. ఇతనికి సహాయంగా మంత్రి మండలి ఉంది. రాజు ఆధీనంలో ఉన్న భూభాగాన్ని రాజ కంకేత లేదా రాజ క్షేత్రం అంటారు. రాజుకు సహాయం చేయడానికి కేంద్రంలో చాలా మంది ఉద్యోగులు ఉన్నారు, వారిలో ముఖ్యులు రాజ కుటుంబీకులు. వారిలో హిరణ్యక, లేఖక, మహాత్తరక, నిబంధనకారుడు కొందరు ఉద్యోగులు. వీరితో పాటు, రాజ పురుష అని పిలువబడే ఉద్యోగులు కూడా ఉన్నారు. వీరు రాజు యొక్క సేవకులు.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వం:

శాతవాహన రాజ్యం పరిపాలన సౌలభ్యం కోసం రాష్ట్రాలుగా విభజించబడింది. వీటిని 'ఆహారాలు' అని పిలుస్తారు మరియు ఆహారానికి అధిపతి అమాత్యుడు. రాజ కుటుంబ సభ్యులు మరియు బంధువులు అమాత్యులుగా నియమించబడ్డారు. వారికి వంశపారంపర్య హక్కులు లేవు మరియు అవసరమైనప్పుడు ఒక ప్రదేశం నుండి మరొక ప్రదేశానికి బదిలీ చేయబడ్డాయి. వారి కాలంలో ఐదు రాష్ట్రాలు ఉండేవి.

భూస్వామ్య ప్రభువులు:

శాతవాహనుల కాలంలో సామంత రాజ్యాలు కూడా ఉండేవి. వీటిలో ప్రధానులు మహారాధిక మరియు మహా భోజ. వారికి అమాత్యుల కంటే ఎక్కువ వారసత్వ హక్కులు ఉన్నాయి. సరిహద్దు ప్రాంతాల రక్షణ కోసం గుల్మికాస్ ఉద్యోగులను కూడా నియమించి వారికి ప్రత్యేక హక్కులు కల్పించారు.

పరిపాలనలో చివరిది గ్రామం. ఈ గ్రామానికి అధిపతి గ్రామిక లేదా గ్రామణి. నగరాలలో నిగమ్ సభ పరిపాలన బాధ్యత వహించేది. నిగమ్ సభ సభ్యులను శ్రేష్ఠి లేదా గ్రహపతి అంటారు. కార్పొరేషన్ కౌన్సిలర్ల కార్యాలయంగా కూడా పనిచేసింది.

ఆర్థిక పరిస్థితులు:

శాతవాహనుల ప్రధాన ఆదాయం భూమి పన్ను. వారి కాలంలోనే వాణిజ్యం, వ్యాపారం అభివృద్ధి చెందాయి. వారి కాలంలో చాలా నాణేలు వాడుకలో ఉన్నాయి. కర్షపనా ఒక ముఖ్యమైన వెండి నాణెం. వారి కాలంలో, రోమన్ సామ్రాజ్యంతో వాణిజ్యం ఉంది. శాతవాహనుల రాజ్యంలో రోమన్ నాణేలు విరివిగా దొరికాయి. వీరి కాలంలోనే అనేక ఓడరేవులు అభివృద్ధి చెందాయి. బారిగాజా (బ్రోచ్), సోపారా మరియు కళ్యాణి పశ్చిమాన ముఖ్యమైన ఓడరేవులు. తూర్పు వైపున మచిలీపట్నం, మోటుపల్లి, ఘంటసాల ముఖ్యమైనవి.

మతం:

శాతవాహన రాజులు వైదికులు అయినప్పటికీ, వారు జైన మరియు బౌద్ధ మతాలను స్వీకరించారు. దక్షిణ భారతదేశంలోనే తొలిసారిగా యజ్ఞాలు నిర్వహించారు. రాణులు మరియు ఆస్థాన స్త్రీలు బౌద్ధమతాన్ని ప్రోత్సహించారు. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి తన తల్లి కోరిక మేరకు బౌద్ధ సన్యాసులకు త్రిరస్మి గ్రామాన్ని దానం చేశాడు. వారి కాలంలో ఆచార్య నాగార్జునుడు దక్షిణ భారతదేశంలో బౌద్ధమతాన్ని విస్తృతంగా ప్రచారం చేశాడు.

సాహిత్యం

శాతవాహనుల అధికార భాష ప్రాకృతం. బృహత్కథ రచించిన గుణాఢ్యుడు, కాతంత్ర వ్యాకరణాన్ని రచించిన శర్వవర్మ ఈ కాలానికి చెందినవారే. రాజు శాతవాహన హాల కూడా కవి మరియు అతను గాధసప్తశతి అనే పుస్తకాన్ని రచించాడు. ఆయనకు కవివత్సల అనే బిరుదు ఉంది. నానాఘాట్ మరియు నాసిక్ శాసనాలు శాతవాహనుల కాలంలో వ్రాయబడ్డాయి.

వాస్తు శిల్పకళ:

నాసిక్, భోజ, బెడ్సా వంటి గుహలు శాతవాహనుల కాలంలో చెక్కబడ్డాయి. బౌద్ధుల కోసం విహారాలు, చైత్యాలు మరియు స్థూపాలు నిర్మించబడ్డాయి. అమరావతి, నాగార్జున కొండ, బట్టిప్రోలు, జగ్గయ్యపేట మొదలైనవి వారి కాలంలో ప్రసిద్ధి చెందిన బౌద్ధ క్షేత్రాలు. అజంతా వీరి కాలానికి సంబంధించిన చిత్రాలను కూడా కలిగి ఉంది.

ఈ విధంగా శాతవాహనులు దక్షిణ భారతదేశంలో మొదటిసారిగా రాజ్యాన్ని స్వాధీనం చేసుకున్నారు మరియు ఉత్తర మరియు దక్షిణ భారతదేశాల మధ్య సామరస్యాన్ని నెలకొల్పారు. నిర్దిష్టమైన పరిపాలనా వ్యవస్థను ఏర్పరచుకుని తమ తర్వాత పాలకులకు మార్గదర్శకంగా నిలిచారు. వీరు 450 సంవత్సరాల సుదీర్ఘ కాలం పాటు పాలించాడు మరియు రోమన్ సామ్రాజ్యం మరియు ఆగ్నేయాసియా దేశాలతో వాణిజ్యం కొనసాగించాడు మరియు భారతదేశానికి చాలా ఆదాయాన్ని తెచ్చాడు. వీరి కాలంలో చాలా చోట్ల రోమన్ నాణేలు దొరికాయి.

2. ఇక్ష్వాకులు:

శాతవాహనుల తర్వాత తెలంగాణలో ఏర్పడిన రాజ్యాలలో ఇక్ష్వాకులు ముఖ్యులు. దేశంలోనే తొలిసారిగా దేవాలయాలను నిర్మించారు. వీరు మొత్తం 100 సంవత్సరాలు పాలించారు. వీరి రాజధాని విజయపురి. ఇది కృష్ణా నది ఒడ్డున ఉంది. దీనిని ఇప్పుడు నాగార్జునసాగర్ అని పిలుస్తారు. వీరిని శ్రీపార్వతులు అంటారు.

ఈ రాజ్యాన్ని పాలించిన వారు కోసల రాజ్యానికి చెందిన వారని కొందరి వాదన. ఎందుకంటే ఇక్ష్వాక వంశం కోసల రాజ్యానికి చెందినది. చెరకు ఎక్కువగా కృష్ణా నది ఒడ్డున పండిస్తారు; విధానం పేరు ఇక్షు. ఇక్కడ ఒక గణ/వంశం పూజించబడేదని, అందుకే దానికి ఈ పేరు వచ్చిందని కొందరు అంటారు. అత్త / మేనత్త కూతుళ్లను పెళ్లి చేసుకున్న మొదటి వంశం కూడా ఇదే.

వాసిష్టిపుట సిరి చంతములు:

శాతవాహనుల చివరి కాలంలో ఏర్పడిన అసంతృప్తి అనేక మత ఉద్యమాలకు దారితీసింది. ఈ అసంతృప్తి ఆధారంగా, ఇతను వైదిక మత పునరుద్ధరణ కోసం ఒక శాఖను నడిపించాడు మరియు ఇక్ష్వాకు రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. వైదిక మత పునరుద్ధరణ కోసం యజ్ఞ యాగాలు చేశాడు. కోటి బంగారు నాణేలు, లక్షల ఆవులను, లక్షలాది దున్నిన భూమిని వ్యవసాయాభివృద్ధికి దానం చేశాడు. ఇతను స్కంద కార్తికేయ, విరూపాక్ష పతి భక్తుడు

వీరపురుషదాత:

ఇతని తల్లి మదారి అయినందున, ఇతను మదారి కొడుకు అయిన శ్రీ వీర పురుష దత్తు అని పిలువబడ్డాడు. ఇతని కాలంలో, రాణులు మరియు ఆస్థాన మహిళలు బౌద్ధమత అభివృద్ధికి చాలా దానధర్మాలు చేశారు. ఉపాసిక బోధిసిరి అన్నదానం నిర్వహించారు. ఇతని కాలం బౌద్ధమతానికి స్వర్ణయుగం లాంటిది. వైదిక మతాన్ని అవమానించే మాంధాత లేదా నాగార్జునకొండ శిల్పం ఈ కాలం నాటిది. ఇతని పాలన ముగింపులో అల్లర్లు జరిగాయి. రుద్రదమన్ మరియు అభిరా వసుసేన అకస్మాత్తుగా దాడి చేశారు, ఆ రకంగా రాజ్యాన్ని విడిచిపెట్టారు లేదా మరణించారు.

ఎహువుల చంతములు:

ఈయనను రెండవ చంటముల అని కూడా అంటారు. అప్పటి నుండి సంస్కృతం అధికార భాష అయింది. ఇతని కుమారుడు రుద్రపురుష దత్తుడు పుష్పభద్రాలయం అనే శివాలయాన్ని నిర్మించాడు. ఇతని కాల ప్రారంభంలో, వసుసేనుడు 5 సంవత్సరాలు విజయపురిలో ఉన్నాడని తెలుస్తుంది. ఇతను తన సర్వ సైన్యాధ్యక్షుడు ఎలిసిరి సహాయంతో అధికారంలోకి వచ్చాడు.

రుద్రపురుషదత్త:

ఇతను చివరి రాజు. హాలంపుర స్వామికి కొంత భూమిని దానం చేశాడు. పల్లవ రాజు సింహవర్మ ఇతని రాజ్యాన్ని ఆక్రమించి ఇక్ష్వాక రాజ్యాన్ని అంతం చేశాడు. ఈ విషయాన్ని 'మంచికల్లు' శాసనం స్పష్టం చేస్తోంది. వీరి కాలంలోనే శ్రీలంక నుంచి బౌద్ధ యాత్రికులు ఎక్కువగా వచ్చేవారు. నాగార్జున కొండ బౌద్ధ మత మరియు విద్యా కేంద్రంగా వర్ధిల్లింది. వారు తమ రాజ్యాన్ని రాష్ట్రాలుగా విభజించారు. వారి కాలంలో వైదిక మరియు బౌద్ధ మతాలు అభివృద్ధి చెందాయి. ఈ రెండు మతాల మధ్య గొడవలు జరిగాయి. భైంసాలో అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్ కట్కం మురళి కృషితో ఈ కాలానికి చెందిన బౌద్ధ విగ్రహం వెలుగులోకి వచ్చింది.

ముగింపు:

శాతవాహనుల తర్వాత అధికారంలోకి వచ్చిన వారిలో ఇక్ష్వాకులు అత్యంత ముఖ్యమైనవారు. ఈ రాజ్యంలో అన్ని మతాలను సమానంగా చూసేవారు. ఇక్ష్వాక పాలనలో, సాహిత్యం, వాస్తుశిల్పం మరియు ఒక రంగాలు విశేషమైన పురోగతిని సాధించాయి. వైదిక, బౌద్ధ, జైన మతాలు వృద్ధి చెందాయి. ప్రాకృతం అధికార భాషగా మిగిలిపోయినప్పటికీ, సంస్కృతం మంచి ప్రోత్సాహాన్ని మరియు అభివృద్ధిని సాధించింది. బౌద్ధ స్థూపాలు, విహారాలు, చైత్యాలు, నవగ్రహాలు, సర్వదేవాలయ హిందూ దేవాలయాలు వాస్తు మరియు శిల్పకళా రీతులకు అద్దం పడుతున్నాయి.

ప్రశ్నలు

I). క్రింది ప్రశ్నలకు సంక్షిప్త సమాధానాలు వ్రాయండి:

1) వాసిష్టిపుత్ర సిరి చంతముల
2) వీరపురుషదత్త
3) శాతకర్ణి-I
4) హలా రాజు
5) యజ్ఞం శాతకర్ణి

II). క్రింది ప్రశ్నలకు వ్యాస సమాధానాలు వ్రాయండి:

1) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి మరియు పులుమావి-II గురించి సంక్షిప్త వివరణ వ్రాయండి.

2) శాతవాహనుల ప్రధాన పరిపాలనా లక్షణాలను వ్రాయండి.

3) ఇక్ష్వాకుల రాజకీయ చరిత్ర గురించి సంక్షిప్త వివరణ రాయండి.

పాఠం – 3

విష్ణుకుండినులు మరియు చాళుక్యులు

పరిచయం

ఇక్ష్వాకుల తర్వాత విష్ణుకుండినులు, చాళుక్యుల పాలన వస్తుంది. వారి పాలన మరియు వారు చేసిన సహకారాలు తెలంగాణ చరిత్ర ద్వారా కనిపిస్తాయి.

లక్ష్యాలు

1. విష్ణుకుండినులు మరియు చాళుక్యుల పాలనను అర్థం చేసుకోవడం
2. వారి సహకారం మరియు ఔచిత్యం

అభ్యాస ఫలితాలు

1. వేములవాడను అనుసరించి వీరు పాలించారు
2. గుహాలయాలు, కళ మరియు వాస్తుశిల్పంలో భాగంగా చెక్కారు
3. గుహాలయాలు ఇప్పుడు పర్యాటక అవకాశాలను మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థను సృష్టిస్తున్నాయి

1. విష్ణుకుండినులు

ఇక్ష్వాకుల తరువాత, విష్ణుకుండినులు 4 నుండి 6 వ శతాబ్దాల వరకు తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని పాలించారు. వీరు 225 మరియు 615 మధ్య ఆంధ్ర రాజ్యాన్ని పాలించిన రాజవంశాలలో గొప్పవారు. వీరు వాకాటకులకు సామంతులు. కళింగతో పాటు ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లోని చాలా భూభాగాన్ని పాలించాడు. వీరు ప్రధానంగా నర్మదా నది మరియు కృష్ణా నదుల మధ్య పాలించారు. వీరికి అనేక రాజధాని నగరాలు ఉన్నాయి. 1) తుమ్మలగూడేమోర్ ఇంద్రపాలనగరం. 2) ఏలేశ్వరం 3). వినుకొండ 4). శ్రీ పర్వత-నాగార్జునకొండ. 5) కీసరగుట్ట 6). దెందలూరు. విష్ణుకుండినుల శాసనాలు చిక్కుళ్ల శాసనం, తుమ్మలగూడెం శాసనం, రామతీర్థ శాసనం, పొలమూరు శాసనం, ఈపూరు శాసనం, వేల్పూరు శాసనం. వీరి ఆరాధ్యదైవం శ్రీపార్వతస్వామి. శ్రీ పర్వతం అంటే శ్రీశైలం అని కొందరు, నాగార్జున కొండ అని కొందరు అంటారు. వారు త్రికూటాలయం యొక్క అమర సాధువులని పేర్కొన్నారు. వీరి కాలంలోనే దక్షిణ భారతదేశంలో మొదటి గృహాలయాలు నిర్మించబడ్డాయి. వీరి నాణేలు నల్గొండ, కరీంనగర్, మెదక్ జిల్లాల్లో విరివిగా లభించాయి.

విష్ణుకుండి:

ఇతను విష్ణుకుండి రాజవంశ స్థాపకుడు, ఇంద్రవర్మ II యొక్క రామతీర్థ శాసనంలో అతని గురించి ప్రస్తావించాడు.

గోవిందవర్మ:

ఇతను గోదావరి నదికి దక్షిణాన ఉన్న శ్రీ పృథ్వీముల వంశంతో పొత్తు పెట్టుకున్నాడు మరియు ఆ వంశపు యువరాణి పరమ మహాదేవిని వివాహం చేసుకున్నాడు. అతను చెక్కిన శాసనం తుమ్మల గూడెం శాసనం-I. ఇతనికి 'ప్రియా పుత్ర' అనే బిరుదు ఉంది.

మాధవవర్మ-II

ఇతడు విష్ణుకుండినుల రాజులలో గొప్పవాడు. ఇతను ఎంత గొప్ప రాజు అంటే మధ్య యుగాలలో కొన్ని రాజవంశాల పేర్లు మాధవ వర్మ II నుండి వచ్చినవని చెప్పుకున్నారు. ఇతని పాలనను స్వర్ణయుగం అంటారు. ఇతను 11 అశ్వమేధ యాగాలు చేశాడు. ఇన్ని అశ్వమేధ యాగాలు చేసిన ఏకైక భారతీయ రాజు. వాకాటకుల సామంతులుగా ఉన్న వీరు ఇతని కాలంలో వాకాట రాజ్యంపై దండెత్తారు మరియు వాకాటకులను ఓడించి నర్మదా నది నుండి దక్కన్ పీఠభూమి మొత్తాన్ని ఆక్రమించారు. కళింగలోని పిస్తాపురాన్ని రాజధానిగా చేసుకుని పాలిస్తున్న రామకశ్యపుల వంశాన్ని ఓడించాడు. దేవరాష్ట్ర అంటే విశాఖ మరియు తూర్పు గోదావరి జిల్లాలు వశిష్టి వంశాన్ని పాలించాయి మరియు ఇతని నాణేలపై వారి రాజ చిహ్నం శంఖాన్ని ముద్రించాడు. ఇతను నరబలిని

ప్రోత్సహించాడు. రాజధానిని ఇంద్రపాలనగరం నుంచి అమరావతికి మార్చి కీసరగుట్టలో రామలింగేశ్వరాలయాన్ని నిర్మించాడు. ఉండవల్లి గుహలలో పూర్ణకుంభాన్ని చెక్కాడు.

ఇంద్రవర్మ-II:

ఇతను కనోజ్ రాజ్యంపై దండెత్తినప్పుడు కనోజ్ రాజు ఇషానవర్మ చేతిలో ఓడిపోయాడు. ఇషాన వర్మ ఒక సందర్భంలో ఆంధ్రా పాలకుడిని ఓడించి వింధ్య పర్వతాల గుహల్లో దాక్కున్నాడని పేర్కొన్నాడు. ఆ రాజు ఈ రెండవ ఇంద్రవర్మ. అతని కాలంలో భీకర పోరాటాలు, నాలుగు యుద్ధాలు జరిగాయి. ఇతని కాలంలో, బాదామి పులకేసిన్-I చాళుక్య రాజు అశ్వమేధ యాగం చేసినప్పుడు, కీర్తి వర్మ మరియు మంగళేష్ విష్ణుకుండినుల రాజ్యంపై దండెత్తారు, అయితే ఈ ఇంద్రవర్మ-II వారిని ఓడించి సత్యాశ్రయ బిరుదును పొందాడు. వీరికి సామంతులుగా, వారు ఒరిస్సాలోని దక్షిణ కోసాల రాజ్యాన్ని శారభపురియా వంశం పాలించారు. వారు విష్ణుకుండినుల అధికారాన్ని తిరస్కరించారు. అప్పుడు రాజు ఇంద్రవర్మ II జయవర్మను ఓడించాడు. వీరికి దక్షిణాన ఉన్న మరొక సామంత రాజ్యం త్రికూట ప్రాంతం. ఈ ప్రాంతాన్ని పాలించేవాడు మాధవవర్మ. ఇతను పల్లవులతో చేతులు కలిపి ఇంద్ర వర్మ పై దాడి చేసి చంపినాడు. ఇతను ఘటికలు అనే వైదిక పాఠశాలలను నిర్మించాడు.

విక్రమేంద్రవర్మ-II:

చిన్నవయసులోనే తండ్రి చనిపోవడంతో ప్రకృతి మండల అనే మంత్రి మండలి ఆయనను రాజుగా నియమించి బాగోగులు చూసే బాధ్యతను స్వీకరించింది. తన రాజధానిని అమరావతి నుంచి దెందలూరుకు మార్చాడు.

మాధవవర్మ-III:

ఇతను న్యాయశాస్త్రంలో గొప్పవాడు. ఈయన కాలంలోనే గుణ స్వామి అనే కవి జనాశ్రయ ఛందో విచ్చిత్తి అనే అలంకార గ్రంథాన్ని రచించాడు. బాదామి చాళుక్య రాజు పులకేసిన్-II వారిపై దాడి చేసి పిష్టపుర మరియు కునాల యుద్ధాలలో వారిని ఓడించాడు. వీరి రాజ చిహ్నం పెరిగిన పంజాలు గల సింహం. వీరి అధికార భాష సంస్కృతం. తెలుగులో మొదటి వాక్యాన్ని విజయ రాజ్య సంవత్సరంబుల్ అని పిలుస్తారు, ఇది ఈ కాలానికి చెందినది మరియు ఇది చిక్కుళ్ళ శాసనంలోని శాసనంలో కనుగొనబడింది. వీరు తమ రాజ్యాన్ని విషయాలుగా విభజించారు. వారిని మహోత్తర ఉద్యోగులుగా నియమించారు. వీరి కాలంలో అమరేశ్వరాలయం, రామేశ్వరాలయం, ఇంద్రపాలపురంలోని మల్లికార్జున దేవాలయం, కీసరగుట్టలోని రామలింగేశ్వరాలయం, విజయవాడలోని ఇంద్రకీలాద్రిపై కనకదుర్గ దేవాలయం మొదలైనవి నిర్మించబడ్డాయి. మొగల్రాజపురం గుహలు,

ఉండవల్లి గుహలు మరియు భైరవ కొండ గుహలు వారి కాలంలో చెక్కబడ్డాయి. వీరి కాలంలోనే ఉండవల్లి గుహలలో అనంతపద్మనాభ స్వామి విగ్రహం చెక్కబడింది.

అలా ఇక్ష్వాకుల తర్వాత తెలంగాణలో విష్ణుకుండినులు అధికారంలోకి వచ్చారు. ఈ వంశంలో చాలా మంది రాజులు అధికారంలోకి వచ్చినప్పటికీ, వారి సోపానక్రమం తెలియదు. అతని కాలంలో పది శాసనాలు వ్రాయబడ్డాయి, కానీ అవి సమగ్ర సమాచారాన్ని అందించవు. వీరి కాలంలో అనేక రాజధానులు ఉండేవన్న సంగతి తెలిసిందే, అయితే ఏ రాజు కాలంలో ఏ రాజధాని ఉండేదో నిర్దిష్ట సమాచారం లేదు. కాబట్టి ఈ వంశం గురించి మరింత నిర్దిష్టమైన పరిశోధన అవసరం.

2. చాళుక్యులు:

విష్ణుకుండినుల తర్వాత బాదామి చాళుక్యులు బాదామి లేదా వాతాపిని రాజధానిగా చేసుకుని తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని పాలించారు. తెలంగాణలో వీరి కాలం నాటి అనేక శాసనాలు మరియు దేవాలయాలు ఉన్నాయి.బాదామి చాళుక్యుల తర్వాత, రాష్ట్రకూటులు అధికారంలోకి వచ్చారు. నిర్మల్ జిల్లాలో వీరి కాలానికి చెందిన శాసనాలు లభించాయి. వీరి రాజధానులు మన్యకటకం మరియు ఎల్లోరా. దంతిదుర్గ బాదామి చాళుక్యుల చివరి రాజు కీర్తివర్మ-IIని చంపి అధికారంలోకి వచ్చాడు. హిరణ్యగర్భ యాగం చేశాడు. రాష్ట్రకూటుల తర్వాత కళ్యాణి చాళుక్యులు అధికారంలోకి వచ్చారు. వారి రాజధాని కల్యాణి. తెలంగాణలో వీరి కాలం నాటి శాసనాలు, దేవాలయాలు, విగ్రహాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. నిర్మల్ జిల్లాలో అనేక శాసనాలు, దేవాలయాలు, విగ్రహాలు ఉన్నాయి. వీరి కాలానికి చెందిన శాసనాలు ఇటీవల అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్ డాక్టర్ కటకం మురళిచే కనుగొనబడ్డాయి, వాటిలో ఒకటి భైంసా తెలంగాణ రాష్ట్రంలో బయల్పడింది. వీరి కాలంలో 1021 నాటి సుపార్శ్వనాథ జైన విగ్రహ శాసనం.

ఎ) వేములవాడ చాళుక్యులు:

తూర్పు తీరంలో తూర్పు చాళుక్యుల పాలనలో, తెలంగాణ ప్రాంతంలో విష్ణుకుండినుల తరువాత అనేక చిన్న రాజ్యాలు ఏర్పడ్డాయి, వాటిలో వేములవాడ చాళుక్యులు, ముదిగొండ చాళుక్యులు మరియు కాకతీయులు వివిధ ప్రాంతాలలో పాలించారు. వేములవాడ చాళుక్యులు తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని రాష్ట్రకూటుల సామంతులుగా పరిపాలించారు. వారు చాళుక్య రాజవంశానికి చెందిన ఒక శాఖ. వారి మూలపురుషుడు బాదామి చాళుక్య రాజు పులకేసిన్-II.

వేములవాడను రాజధానిగా చేసుకుని పాలించినందున వీరికి వేములవాడ చాళుక్యులని పేరు వచ్చింది. వీరిలో వేములవాడ చాళుక్యులు రాష్ట్రకూటులతో మరియు ముదిగొండ చాళుక్యులు తూర్పు చాళుక్యులతో

అనుసంధానించబడ్డారు. వీరి రాజధానులు బోధన్ మరియు వేములవాడ. వీరి శాసనాలు కొల్లిపర శాసనం, పర్భణి శాసనం మరియు వేములవాడ శాసనం. వీరి గురించిన ప్రధాన గ్రంథం పంప కవి రచించిన విక్రమార్జున విజయం.

విక్రమాదిత్య యుద్ధమల్ల; 750-780

దంతిదుర్గ, రాష్ట్రకూట రాజ్య స్థాపకుడు. సైన్యాధికారిగా అనేక యుద్ధాల్లో పాల్గొని విజయం సాధించాడు. బాదామి చాళుక్యుల అధికారాన్ని పారద్రోలడంలో అతని సహాయం కారణంగా దంతిదుర్గ అతనికి బోధన్ ప్రాంతాన్ని ఇవ్వడం ద్వారా అతన్ని సామంతుడిగా గుర్తించాడు.

ఇతడు వేములవాడ చాళుక్య రాజ్య స్థాపకుడు. అతను 750 CE మరియు 780 CE మధ్య పాలించాడు అతను సపాదలక్ష దేశాన్ని పాలించాడు. నేటి కరీంనగర్, ఆదిలాబాద్ జిల్లాలను కలిపి సపాదలక్ష దేశం అంటారు, అంటే లక్షా ఇరవై ఐదు వేల బంగారు నాణేల ఆదాయంతో ప్రశంసల గల ప్రాంతం (భూమి).

అరికేసరి-I: 780-800

ఇతను యుద్ధమల్ల పెద్ద కొడుకు. రాష్ట్రకూట రాజు ధ్రువ తరపున, ఇతను తూర్పు చాళుక్య రాజ్యంపై దండెత్తాడు మరియు విష్ణువర్ధన-IVను ఓడించి వేంగి మరియు త్రి కళింగను జయించాడు. ఈ విజయాల ఫలితంగా, వేములవాడ చాళుక్య సామ్రాజ్యం తూర్పు వైపు విస్తరించింది మరియు బోధన్ నుండి వేములవాడకు రాజధానిని మార్చింది.

బద్దేగా: 870-895

ఇతను రాష్ట్రకూట కృష్ణ-II యొక్క సామంతుడు, అతను తూర్పు చాళుక్యులు మరియు రాష్ట్రకూటుల మధ్య జరిగిన యుద్ధంలో కూడా పాల్గొన్నాడు. అతనికి సోలదగండ అనే బిరుదు ఉంది. అంటే 42 యుద్ధాలు చేసిన వీరుడు. గుణగవిజయాదిత్య తరువాత, వేంగి రాజ్యంపై దండెత్తాడు మరియు చాళుక్య భీముడు-Iని ఓడించి స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. తరువాత, చాళుక్య భీముడు-I ముదిగొండ చాళుక్య రాజు కుసుమయోధ-III చేత పర్భని శాసనం నుండి విముక్తి పొందాడు. అతను వేములవాడలో భీమేశ్వరాలయాన్ని నిర్మించాడు, దీనిని బద్దెగేశ్వర ఆలయం అని కూడా పిలుస్తారు. ఇది తొలి చాళుక్యుల శైలిలో నిర్మించబడింది.

నరసింహ-II: 910-930

ఇతను రాష్ట్రకూట రాజు ఇంద్ర-III తరపున ఉత్తర భారతదేశ దండయాత్రలను నిర్వహించాడు. లత, సప్తమాల్వ కాలప్రియ వద్ద జరిగిన యుద్ధంలో ప్రతిహార రాజు మహిపాలుడిని జయించి, ఓడించి, యమునా నదిని

దాటి కనోజ్ చేరుకుని, తన గుర్రాలకు గంగా నది నుండి నీటిని ఇచ్చాడు. ఇతను ఇంద్ర-III సోదరి జాకవాను వివాహం చేసుకున్నాడు.

అరికేసరి-II: 930-955

ఇతడు వేములవాడ చాళుక్య రాజులలో గొప్పవాడు. ఇంద్ర-III కుమార్తె రేవాక నిర్మడిని వివాహం చేసుకున్నాడు. ఇతను అంతఃపురంలోని మరొక రాష్ట్రకూట కన్య అయిన లోకాంబికను కూడా వివాహం చేసుకున్నాడు. ముదిగొండ చాళుక్య రాకుమారులు రాష్ట్రకూట రాజు గోవింద-IV కారణంగా ఇబ్బందుల్లో ఉన్నారు మరియు అతనికి సహాయం చేయమని అరికేసరి-IIని కోరాడు, ఆపై ఇతను దాడి చేశాడు. మరియు రాష్ట్రకూట రాజు IV గోవిందుని ఓడించాడు. ఇతని ఆస్థానంలో ఒక ప్రసిద్ధ పంపకవి ఉన్నాడు, మహాభారతంలోని అర్జునుడి పాత్రతో అరికేసర-IIని పోలుస్తూ విక్రమార్జున విజయ అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు.

అరికేసరి-III

ఇతడు చాళుక్య రాజులలో చివరివాడు. రాష్ట్రకూట కృష్ణ-III సమకాలీనుడు. యశస్థిలక చంపు కర్త అనే గ్రంథాన్ని రాసిన సోమదేవ సూరి ఇతని ఆస్థానానికి చెందినవాడు. సోమదేవ సూరికి సుభధామ జైన దేవాలయాన్ని విరాళంగా ఇస్తున్న పర్బని శాసనంపై సంతకం చేశాడు.

వీరి కాలంలోనే వేములవాడలో అనేక దేవాలయాలు నిర్మించబడ్డాయి. వేములవాడలోని రాజరాజేశ్వర దేవాలయం చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది. కర్యాల శాసనం రాసిన జిన వల్లభ, కవి జనాశ్రయ గ్రంథాన్ని రచించిన మల్లయ్య రేచన ఈ కాలానికి చెందిన కవులు.

అందువలన. బోదన్ మరియు వేములవాడలను రాజధానిగా చేసుకొని పాలించిన వేములవాడ చాళుక్యులు రాష్ట్రకూటులకు సామంతులు మరియు వారి తరపున అనేక యుద్ధాలలో పాల్గొని రాజుల పట్ల భక్తిని ప్రదర్శించారు. రాష్ట్రకూటుల తరపున, వారు ఉత్తర భారతదేశంపై దండెత్తారు మరియు యమునా నది వరకు తమ ప్రభావాన్ని విస్తరించారు. రాష్ట్రకూట రాజులలో వారు సింహాసనం కోసం పోటీ పడినప్పుడు తమ ఆధిపత్యాన్ని ప్రదర్శించడానికి చక్రవర్తులను కూడా మార్చారు. కానీ వారు రాష్ట్రకూటులకు వ్యతిరేకంగా స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని ఏర్పాటు చేయలేరు. వీరి కాలంలో నిర్మించిన రాజరాజేశ్వరాలయం నేడు ప్రసిద్ధ దేవాలయంగా విరాజిల్లుతోంది.

బి) ముదిగొండ చాళుక్యులు

రాష్ట్రకూట యుగంలో తెలంగాణను పాలించిన మరో రాజవంశం ముదిగొండ చాళుక్యులు. వీరు తూర్పు చాళుక్యుల సామంతులు. ముదిగొండను రాజధానిగా చేసుకుని పాలించినందున వారికి ఆ పేరు వచ్చింది.

వరంగల్‌లోని కురవి నుంచి కృష్ణా జిల్లా కొండపల్లి మధ్య ప్రాంతాన్ని పాలించాడు. వీరి రాజధానులు ముదిగొండ, కొరవి మరియు బొట్టు. వారు 9-13 శతాబ్దాల మధ్య పాలించారు

కొక్కిరాజు:

ఇతను 9వ శతాబ్దంలో ఈ ప్రాంతాన్ని పాలించిన రణమర్ధుని కుమార్తెను వివాహం చేసుకున్నాడు మరియు ఆమెతో పాటు ఈ ప్రాంతాన్ని పొందాడు. ఇతనికి ప్రవర్తనమన అనే బిరుదు ఉంది.

కుసుమయోధ-III:

రాష్ట్రకూట కృష్ణ-II మరియు వేములవాడ చాళుక్య బద్దెగ కలిసి వేంగిపై దాడి చేసి వేంగి చాళుక్య రాజు చాళుక్య భీమ-Iని స్వాధీనం చేసుకున్నారు. ఇది తెలుసుకున్న కుసుమయోధ-III వేంగికి వెళ్లి చాళుక్య భీముడిని విడిపించాడు.

బిజయిత:

వేములవాడ చాళుక్య రాజు అరికేసరి-II రాష్ట్రకూట రాజు గోవిందుడిచే దాడి చేయబడినందున అతను సహాయం కోరాడు. అప్పుడు రెండవ అరికేసరి గోవింద్-IVపై దాడి చేసి సింహాసనం నుండి తొలగించాడు. ఇతనికి నిరవద్యుడు అనే బిరుదు ఉంది.

బొట్టు బీటా:

అతను మిరియాల ఎర్రభూపతితో కలిసి కొరవి ప్రాంతంలోని కాకతీయ అధిపతి కాకతీయ గుండ్యానాపై దాడి చేసి చంపాడు, తరువాత అతని కుమారుడు బేటా-I రాజ్యాన్ని విడిచిపెట్టాడు. ఆయనకు వినీత జనాశ్రయ అనే బిరుదు ఉంది.

కుసుమయోధ-VI: నాగభూపాల.

కాకతీయ రుద్రదేవుడు అతనిపై దాడి చేసి 12 సంవత్సరాలు రాజ్యాన్ని విడిచిపెట్టి తిరిగి వచ్చి మళ్లీ రాజు అయ్యాడు. గణపతి బందీగా ఉన్నప్పుడు, గుండెలపై దాడి చేయడం వల్ల రేచర్లరుద్ర తెలంగాణ నుండి తరిమివేయబడినప్పుడు, అతను ఆంధ్ర సముద్ర తీరానికి పారిపోయాడు. ఆయనకు వివేకనారాయణ అనే బిరుదు ఉంది.

ముగింపు:

ఆ విధంగా, ముదిగొండ చాళుక్యులు వరంగల్ మరియు ఖమ్మం ప్రాంతంలో అధికారాన్ని చేపట్టారు మరియు పొరుగున ఉన్న తూర్పు చాళుక్యులకు సామంతులుగా ఉన్నారు. తెలంగాణ ప్రాంతంలో వీరికి సమకాలీనమైన మరొక రాజ్యం వేములవాడ చాళుక్యులు. వేములవాడ చాళుక్యులు రాష్ట్రకూటులకు సామంతులు. ఈ విధంగా తెలంగాణలో ఏర్పడిన రెండు రాజ్యాలు ఒక రాష్ట్రకూటులకు, మరొకటి తూర్పు చాళుక్యులకు సామంతులు. ఈ రాజ్యాలు తమ తరపున యుద్ధాల్లో పాల్గొనేవి. చివరకు కాకతీయులు ఈ రాజ్యాన్ని ఆక్రమించారు.

I). ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సంక్షిప్త సమాధానాలు వ్రాయండి

1) విక్రమాదిత్య యుద్ధమల్ల
2) బద్దేగా
3) అరికేసరి-II
4) మాధవవర్మ-II
5) విక్రమేంద్రవర్మ-II
6) ఇంద్రవర్మ -II
7) విష్ణుకుండినుల రాజధానులు
8) కుసుమయోధ-VI

II).క్రింది ప్రశ్నలకు వ్యాస సమాధానాలు వ్రాయండి:

1) విష్ణుకుండినుల రాజకీయ చరిత్రపై ఒక వ్యాసం రాయండి
2) వేములవాడ చాళుక్యుల రాజకీయ చరిత్రను వ్రాయండి
3) ముదిగొండ చాళుక్యుల రాజకీయ చరిత్రను వ్రాయండి

పాఠం – 4

కాకతీయుల యుగం

పరిచయం

తెలుగు జాతిని, తెలుగు మాట్లాడే ప్రజలందరినీ ఏకం చేసి పాలించిన మొదటివారు కాకతీయులు. రాష్ట్రకూటులకు ఉద్యోగులుగా తూర్పు చాళుక్యుల దండయాత్రల్లో పాల్గొని కురివి ప్రాంతంలో స్థిరపడ్డారు. వీరిని గూర్చి తెలిపే మొదటి శాసనం మాగల్లు శాసనం. వీరు 11–14 శతాబ్దాల మధ్య పాలించారు. వీరు మొదట రాష్ట్రకూటులచే నియమించబడి కళ్యాణి చాళుక్యులతో సామంతులుగా పనిచేశారు. గుండియ, ఎరయ, బేతియ, కాకతీయ గుండనలను రాష్ట్రకూటులకు ఉద్యోగులుగా, బేతా–I, ప్రోల–I, బేతా–II, ప్రోల–IIలను కళ్యాణి చాళుక్యులకు సామంతులుగా పని చేశారు. కాకతి దేవత పేరు మీదుగా వీరికి కాకతీయ అనే పేరు వచ్చింది.

లక్ష్యాలు

1. కాకతీయుల చరిత్ర మరియు వారి పాలన మరియు సహకారాలను అధ్యయనం చేయడం
2. కళ మరియు వాస్తు నిర్మాణాలు
3. నీటిపారుదల అభివృద్ధి వారసత్వాన్ని అర్థం చేసుకోవడం

అభ్యాస ఫలితాలు

1. కాకతీయులు మధ్యయుగ తెలంగాణ ప్రధాన పాలకులలో ఒకరు
2. తెలుగు భాషకు ప్రాముఖ్యత ఇచ్చారు
3. కాకతీయులు నీతి కొరతను గుర్తించి ఓరుగల్లు (వరంగల్)లో నీటిపారుదల అభివృద్ధికి ప్రాధాన్యత ఇవ్వడం
4. కోట మరియు మహల్ నిర్మాణం
5. కాకతీయుల వారసత్వం ఇప్పటికీ ఆచరణలో ఉండడం
6. పర్యాటకం ఇప్పుడు వారి వారసత్వ కొనసాగింపుకు అనుకూలమైన యుగంగా మారడం.

బేతా-I: 995-1052

తన తండ్రి కాకత్యగుండ్యన మరణం తరువాత రాజ్యాన్ని కోల్పోయిన ఇతను తన మేనత్త మిరియాల కామసాని సహాయం కోరాడు. ఆ తర్వాత ఆమె తన భర్త మిరియాల ఎర్రభూపతితో కలిసి కళ్యాణి చాళుక్య రాజు తైలప-II వద్దకు వెళ్లి, హనుమకొండను బేతా-1కి ఇచ్చింది. ఈ విధంగా కాకతీయులు హనుమకొండలో పాలన ప్రారంభించారు.

ప్రోల-I: 1052-1076

కళ్యాణి చాళుక్యులతో యుద్ధాలలో పాల్గొని 'సమతిగతపంచమహాశబ్ద' బిరుదు పొందాడు. ఇతను కళ్యాణి చాళుక్యులకు నమ్మకంగా ఉండి, వారి నుండి హనుమకొండను శాశ్వతంగా పొందాడు. అప్పటి నుండి కళ్యాణి చాళుక్యులు సామంత స్థితిని సూచించే వరాహ చిహ్నాన్ని స్వీకరించడం ప్రారంభించారు. ఈయనకు 'అరిగజ కేసరి' అనే బిరుదు ఉంది. ఈ శీర్షికతో కేసరి (సముద్రాలు) చెరువులను ప్రారంభించారు.

బేతా-II:1076-1108

ఇతను కళ్యాణి చాళుక్య వారసత్వ వివాదాలలో పాల్గొని విక్రమాదిత్య-VIకి మద్దతు ఇచ్చాడు. ఇతని మద్దతు కారణంగానే సింహాసనాన్ని అధిరోహించిన విక్రమాదిత్య-VI ఇతనికి 'విక్రమచక్రి' మరియు 'త్రిభువనమల్ల" బిరుదులతో సత్కరించాడు. ఇతను కాలాముఖ సంప్రదాయాన్ని అనుసరించాడు. ఇతని గురువు రామేశ్వర పండిట్. హన్మకొండలో శివపురం అనే ప్రాంతాన్ని నిర్మించి తన పేరు మీద భేతేశ్వరాలయాన్ని నిర్మించి పండిట్ రామేశ్వరుడికి గురుదక్షిణగా ఇచ్చాడు.

ప్రోల-II: 1116-1157

ఇతను కళ్యాణి చాళుక్య రాజులకు విధేయుడిగా ఉంటూ వారిపై తిరుగుబాటులను అణచివేశాడు. కుందూరునాడు రాజప్రతినిధిగా ఉన్న తైలప, పొరుగున ఉన్న మంత్రకూట మరియు పొలాస రాజప్రతినిధులతో స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని ఏర్పరచడానికి ఒప్పందం చేసుకొని కళ్యాణి చాళుక్య రాజులపై తిరుగుబాటు చేశాడు. అప్పటి కళ్యాణి చాళుక్య చక్రవర్తి అయిన జగదేకమల్ల-II, జగదేక మల్ల తరపున సైన్యానికి నాయకత్వం వహించి తిరుగుబాటులను అణిచివేసి తైలపను ఓడించాడు. మంత్రకూటములపై దాడి చేసి, పొలవాస ప్రభువులలో ఒకరైన గుండరాజును ఓడించి, అతని ఛాతీపై వరాహలాంచనాన్ని ముద్రించిన తరువాత తల తొలగించాడు. ఈ విధంగా ప్రోల-II తెలంగాణలో తిరుగుబాటులను అణిచివేసేందుకు శ్రీశైలం వెళ్లి అక్కడ విజయ స్తంభాన్ని నాటాడు. ఈ విజయ యాత్రలు తరువాత కాకతీయ స్వతంత్ర రాజ్య స్థాపనకు దోహదపడ్డాయి.

రుద్రదేవ / ప్రతాపరుద్ర-I: 1158-1195

ఇతని కాలంలోనే కాకతీయ రాజ్యం స్వతంత్రమైంది. వేయి స్తంభాల ఆలయాన్ని నిర్మించి హనుమకొండ శాసనాన్ని చెక్కాడు. పలనాటి యుద్ధంలో నలగామరాజుకు సహాయం చేయడానికి ఇతను 2000 మంది సైన్యాన్ని పంపాడు. ఇతని మంత్రి గంగాధరుడు. స్వయంగా కవి మరియు సంస్కృతంలో 'నీతిసార' అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. ఆయనకు 'విద్యాభూషణ్' అనే బిరుదు ఉంది.

ఇతని కాలంలో, కళ్యాణి తైలప-III యొక్క చాళుక్యరాజు తొలగించబడ్డాడు, మరియు కలచూరి బిజ్జల అధికారంలోకి వచ్చాడు. తెలంగాణలోని రుద్రదేవుడు తనను గుర్తించలేదని బిజ్జల తన కుమారుడు మైలాగిదేవుడిని రుద్రదేవుని వద్దకు పంపాడు అప్పుడు తెలంగాణలోని కాకతీయులకు శత్రువులైన ప్రభువులందరూ మైలాగిదేవునికి మద్దతు ఇచ్చారు. కానీ రుద్రదేవుడు ఆ కూటమిని ఓడించి కృష్ణా, గోదావరి నదుల మధ్య ఉన్న తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని పూర్తిగా ఆక్రమించి స్వతంత్రం చేశాడు.

పానగల్లులో స్వతంత్ర ప్రభుత్వాన్ని స్థాపించడానికి కందూరిఉదయచోడ ప్రయత్నించినప్పుడు రుద్రదేవుడు అతనిపై దాడి చేశాడు. కాని కందూరీఉదయచోడుడు తన కుమార్తె పద్మావతిని ఇచ్చి వివాహం చేసాడు. పై విజయాల తరువాత అతను హనుమకొండ శాసనాన్ని స్థాపించాడు. అందులో అతను తన తండ్రి విజయాలు మరియు తన స్వంత విజయాలను పేర్కొన్నాడు. మరియు పక్కనే వెయ్యి స్తంభాల ఆలయాన్ని నిర్మించాడు. 1195లో యాదవరాజు జైత్రపాలుడు రుద్రునిపై దాడి చేసి, రుద్రుడిని చంపి, తన దత్తపుత్రుడు గణపతిని బందీగా తీసుకున్నాడు.

గణపతిదేవ: 1199-1262

అతను కాకతీయ రాజులందరిలో గొప్పవాడు. ఇతని కాలంలో కాకతీయ రాజ్యం కంచి వరకు విస్తరించింది. కాకతీయ రాజ్యాన్ని దేవగిరి యాదవ రాజులు బందీగా ఉంచినప్పుడు రక్షించిన ఇతని సైనికుడు రేచర్లరుద్రుడు. గణపతి దేవుడు విడుదలైనప్పుడు అతను గణపతికి కాకతీయ రాజ్యాన్ని సురక్షితంగా అప్పగించాడు. మరియు తరువాత 'కాకతీయరాజ్యభరదౌరేయ' అనే బిరుదు పొందాడు. ఇతను దివిసీమపై దండయాత్ర చేసి అయ్యవంశానికి చెందిన పినచోడుడిని ఓడించాడు. అప్పుడు పినచోడుడు తన కుమార్తెలైన నారాంబ, పేరంబలను గణపతికి ఇచ్చి వివాహం చేశాడు. కాకతీయ రాజ్యానికి గజ సైన్యానికి అధిపతిగా పినచోడుని కుమారుడు జయప్పను నియమించాడు.

గణపతి ధరణి కోటపై దాడి చేసి కోట రుద్రుడిని ఓడించి తన పెద్ద కుమార్తె గణపాంబను తన కుమారుడైన బేటాకు ఇచ్చి వివాహం చేశాడు. తన చిన్న కూతురు రుద్రమదేవిని నిడదవోలు వీరభద్రుడికి ఇచ్చి వివాహం చేశాడు. నెల్లూరులోని మనుమసిద్ధి రాజులకు చాలాసార్లు సహాయం చేశాడు. మదురై రాజు జటావర్మన్ సుందర పాండ్య నెల్లూరుపై దండెత్తినప్పుడు, ఇతను నెల్లూరుకు మద్దతు ఇచ్చాడు. మరియు జటవర్మన్ సుందర పాండ్యతో పోరాడుతు 1263లో ముత్తుకూరు యుద్ధంలో ఓడిపోయాడు.

రుద్రాంబ 1269-1289

తెలుగు ప్రాంతాన్ని పాలించిన తొలి మహిళ. ఈమె స్త్రీ కావడం వల్ల చుట్టుపక్కల అనేక రాజ్యాలు కాకతీయ రాజ్యంపై దండెత్తినప్పుడు, కాకతీయ సైనికులు కాకతీయ రాజ్యాన్ని కాపాడారు. దేవగిరిరాజు మహాదేవ కాకతీయ రాజ్యంపై దండెత్తినప్పుడు రుద్రమదేవి చేతిలో ఓడిపోయాడు. రుద్రాంబ కాలంలో కాయస్త రాజు అంబదేవుడు తిరుగుబాటు చేసి అనేక ప్రాంతాలను ఆక్రమించాడు. అతనిని ఓడించడానికి రుద్రమదేవి అతనితో పోరాడి 1289లో మరణించింది.ఈ విషయం 'చందుపట్ల' శాసనం ద్వారా మనకు తెలుస్తుంది.

ప్రతాపరుద్ర II: 1289-1323

ఇతను రుద్రాంబ పెద్ద కుమార్తె ముమ్మడమ్మకు జన్మించాడు. ఇతడు కాకతీయ వంశానికి చివరి రాజు. ఇతను నాయంకర వ్యవస్థను సృష్టించాడు. మరియు రాజ్యాన్ని 77 నాయంకరలుగా విభజించాడు. మరియు నమ్మదగిన సైనికులను నియమించాడు. ఇతని కాలంలో 1303 నుండి ముస్లిం దండయాత్రలు జరిగాయి. ఢిల్లీ సుల్తాన్ ఘియాస్-ఉద్-దిన్ తుగ్లక్ పాలనలో, అతని కుమారుడు జునాఖాన్ దేవగిరి మీదుగా వరంగల్‌పై దండెత్తాడు. మరియు 1323లో ప్రతాపరుద్ర-IIని ఓడించి ఢిల్లీకి బందీగా తీసుకెళ్లాడు. అక్కడ ప్రతాపరుద్రుడు-II నర్మదా నదిలోకి దూకి చనిపోయాడు.

కాకతీయుల పరిపాలన:

తెలుగు మాట్లాడే ప్రజలందరినీ ఏకం చేసి పాలించిన తొలి పాలకులు కాకతీయులు. నీతిసార, నీతిసార ముక్తావళి, పురుషార్థసార మొదలైన గ్రంధాలు వీరి పరిపాలన గురించి చెబుతాయి.

కేంద్ర ప్రభుత్వం:

రాజు రాజ్యానికి అత్యున్నత అధికారం. రాజుకు సహాయం చేయడానికి మంత్రుల మండలి ఉండేది. రాజుకు పరిపాలనలో మంత్రులు, అష్టాదశ తీర్థులు సలహాలు ఇచ్చారు. ఉద్యోగులను 72 తరగతులుగా

విభజించారు. మరియు ఈ తరగతులను నియోగులు అంటారు. రాజ్యాన్ని నాడులుగా, నాడులను స్థలాలుగా, స్థలాలను గ్రామాలుగా విభజించారు. 20 గ్రామాలను కలిపి స్థలంగా ఏర్పాటు చేస్తారు. ఒక్కో గ్రామంలో 12 మంది అయ్యగార్లు ఉండేవారు.

మతం:

కాకతీయుల కాలంలో అన్ని మతాలు అభివృద్ధి చెందాయి. మొదటి కాకతీయ రాజులు జైనమతాన్ని ఆచరించారు. వారి కాలంలో శైవమతం ఎక్కువగా అభివృద్ధి చెందింది. గణపతి కాలంలో పాశుపత శైవం విలసిల్లింది. గోలకీమాత భక్తులు తెలుగు ప్రాంతంలో ఈ పాశుపత శైవాన్ని అభివృద్ధి చేశారు. వీరి కాలంలో శైవ మరియు వైష్ణవుల మధ్య అనేక భేదాలు ఉన్నాయి, అందుకే తిక్కన్న కవి తన మహాభారతాన్ని హరిహరనాథకు అంకితం చేశాడు.

సాహిత్యం:

వీరి అధికార భాష సంస్కృతం. వీరి కాలంలోనే సంస్కృతం మరియు తెలుగు భాషలలో సాహిత్యం అభివృద్ధి చెందింది. సంస్కృతంలో రుద్రదేవుడు నీతిసారాన్ని, విద్యానాథుడు ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణాన్ని రచించాడు, జయప నృత్యరత్నావళిని రచించాడు. పాల్కురికి సోమనాథుడు తెలుగులో బసవపురాణం, పండితారాధ్య చరిత్ర మొదలైన వాటిని రచించాడు. యాదవ కుల అన్నమయ్య సర్వేశ్వర శతకం రచించారు. మల్లికార్జున పండితుడు శివతత్త్వసారం రచించాడు. హలక్కి భాస్కరుడు భాస్కర రామాయణం రచించాడు. గోన బుద్ధారెడ్డి రంగనాథ రామాయణం, వినుకొండ వల్లభ క్రీడాభిరామం రచించారు.

చేరువులు (సరస్సులు):

వీరి కాలంలో వ్యవసాయ అభివృద్ధికి అనేక చెరువులు ఏర్పాటు చేశారు. కుందమాంబ అనే కుందసముద్రంను మరియు ప్రోల-I కేసరి తటాకంను తవ్వబడ్డాయి. గణపతి కాలంలో రామప్ప చెరువు, పాకాల చెరువులు తవ్వారు. అంతే కాకుండా నిర్మల్ తదితర ప్రాంతాల్లో గొలుసు కట్టు చెరువులను కూడా నిర్మించారు.

వాస్తు శిల్పకళ:

వీరి కాలంలో కళలు మరియు వాస్తుశిల్పం అభివృద్ధి చెందాయి. ఓరుగల్లు కోట మూడు రక్షణలతో నిర్మించబడింది. మరియు ఓరుగల్లు చుట్టూ 77 బురుజులు నిర్మించబడ్డాయి. వీరి కాలంలో నిర్మించిన ప్రసిద్ధ దేవాలయాలు వెయ్యి స్తంభాల గుడి, వరంగల్‌లోని రామప్ప ఆలయం మరియు బైంసాలోని మహాదేవ ఆలయం.

ముగింపు:

దక్షిణ భారతదేశాన్ని పరిపాలించిన గొప్ప రాజులలో కాకతీయులు ఒకరు. ఈ సమయంలో నిర్మించిన వేయి స్తంభాల గుడి, రామప్ప దేవాలయం ఇప్పుడు ప్రపంచ ప్రసిద్ధి చెందాయి. పాకాల చెరువు, రామప్ప, ఘనపురం, బయ్యారం, లక్నవరం చెరువు లాంటివి వీరి కాలంలో నిర్మించిన చెరువులు ఇప్పటికీ వ్యవసాయాభివృద్ధికి ఎంతగానో దోహదపడుతున్నాయి. కుంట తటాకం, కేసరి తటకం, కేసరి సముద్రం, నిర్మల్ మొదలగు గొలుసు కట్టు చెరువులు, తెలంగాణ రాష్ట్రంలోని అనేక ప్రాంతాల్లో నిర్మించిన చేరువులు నేటికీ సజీవంగా ఉన్నాయి. వీరి కాలంలో కుల ప్రభావం మరింత పెరిగింది. వేలుమల, రెడ్డిల మధ్య ఆధిపత్య పోరుతో కాకతీయ సామ్రాజ్యం పతనమైంది.

ప్రశ్నలు

I). క్రింది ప్రశ్నలకు సంక్షిప్త సమాధానాలు వ్రాయండి:

1) ప్రతాపరుద్ర-I

2) రుద్రాంబ

3) ప్రతాపరుద్ర II

4) కాకతీయ సరస్సులు:

II). ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సమాధానాలు వ్యాసాలు వ్రాయండి:

1) కాకతీయుల కాలంలో పరిపాలన గురించి సంక్షిప్త వివరణ ఇవ్వండి.

2) తెలంగాణకు కాకతీయుల సహకారం ఏమిటి? దాని ప్రాముఖ్యతను గుర్తించండి.

★★★★★★★★★★

పాఠం – 5

ముసునూరి రాజవంశం మరియు రేచర్ల / పద్మనాయక / వెలమ రాజవంశం

పరిచయం

కాకతీయ రాజ్యం పతనం తరువాత, మొత్తం తెలుగు ప్రాంతం ముస్లిం పాలనలోకి వచ్చింది. వారి కాలంలో అనుభవించిన అనేక బాధల కారణంగా తెలుగు ప్రాంతాలలో అనేక విముక్తి పోరాటాలు జరిగాయి. అనేక ప్రాంతాలలో స్వతంత్ర రాజ్యాలు ఏర్పడ్డాయి. ముసునూరి, మరియు వెలమ వాటిలో ఉన్నాయి.

లక్ష్యం

1. ముసునూరి మరియు వెలమ పాలకుల పాలనను అర్థం చేసుకోవడం
2. రచనలు వాటి అధ్యయనం

అభ్యాస ఫలితాలు

1. రాజకీయ పరిస్థితులు కష్టంగా ఉన్నాయి
2. రాజకీయ అస్థిరత
3. వీరి కాలంలో సాహిత్యం అభివృద్ధి చేయబడింది

1. ముసునూరి రాజవంశం

కాకతీయ రాజ్య పతనానంతరం తెలుగు ప్రాంతమంతా ముస్లింల పాలనలోకి వచ్చింది. తెలుగు ప్రాంతాలలో వారి కాలంలో పాలనా వైఖరి కారణంగా అనేక విముక్తి పోరాటాలు జరిగాయి. అనేక ప్రాంతాలలో స్వతంత్ర రాజ్యాలు ఏర్పడ్డాయి. ముసునూరి రాజ్యం కూడా అలాంటిదే.

ప్రోలయ నాయక:

కాకతీయుల తర్వాత ఓరుగల్లును పాలిస్తున్న ముస్లింలకు వ్యతిరేకంగా భద్రాచలం ప్రాంతంలోని రేఖపల్లి కేంద్రంగా స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. ఇతను చెక్కిన విలాస శాసనం అతని గురించి తెలుపుతుంది.

కాపయ నాయక:

ప్రోలయ నాయకుడికి సంతానం లేకపోవడంతో అతని బంధువు కాపయ నాయకుడు అధికారంలోకి వచ్చాడు. 1336లో ఓరుగల్లు కోటను ఆక్రమించి ఓరుగల్లు కేంద్రంగా పాలించాడు.. ఇతనికి 'ఆంధ్రదేశాధీశ్వర', 'ఆంధ్ర సురాత్రన' అనే బిరుదులు ఉన్నాయి. 1347లో, దౌలతాబాద్ కేంద్రంగా స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని స్థాపించడానికి సుల్తాన్ అలా-ఉద్-దిన్ బహ్మన్ షా ఢిల్లీకి వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటు చేసినప్పుడు, కాపయ మిత్రరాజ్యం వాగ్దానంతో బహమనీ రాజ్యానికి సహకరించాడు. కానీ 1350 కౌలాస్ కోటలో కాపయ నాయక చేసిన సహాయాన్ని మరచిపోయి, 1356లో భువనగిరి కోటను బహుమనులు ఆక్రమించుకున్నారు. కాపయ నాయకుని కుమారుడు వినాయక్ ఈ కోటలను తిరిగి స్వాధీనం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నించినప్పుడు, బహుమనీ రాజు మహమ్మద్ షా వినాయకునిపై దాడి చేసి సజీవ దహనం చేశాడు. మహమ్మద్ షా-1 దాడులను తట్టుకోలేక కాపయ గోల్కొండను బహుమతిగా ఇచ్చాడు. అలా గోల్కొండ బహమనీల చేతుల్లోకి శాశ్వతంగా వెళ్ళిపోయింది. అలాంటి సమయంలో కాపయ నాయకుని సహచరులు సహకరించకపోవడంతో రాచర్లకు చెందిన సింగమ నాయుడు కాపయ నాయకుడిని ఎదిరించి ఆమనగల్లు రాజధానిగా వెలుమ రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. రేచర్ల సింగమ నాయుడు తర్వాత అధికారంలోకి వచ్చిన అనపోతనాయుడు రాజ్య విస్తరణ కోసం కాపయ్యపై దాడి చేసి 1368-69లో భీమవరం యుద్ధంలో చంపి ఓరుగల్లును స్వాధీనం చేసుకున్నాడు.

అలా కాకతీయ సామ్రాజ్య పతనానంతరం హిందూమత పునరుద్ధరణ కోసం ముస్లింలకు వ్యతిరేకంగా మళ్లీ ఓరుగల్లులో రాజ్యాన్ని చేపట్టింది ముసునూరి వంశం. కానీ నమ్మకమైన సహచరులు మరియు ప్రతిభావంతులైన సహాయకులు వారికి ద్రోహం చేసి ముసునూరి రాజవంశం పతనానికి కారణమయ్యారు. వీరి

కాలంలో చేసిన విలాస శాసనం, కాలువచెరువు శాసనం, పోలవరం శాసనం మొదలైనవి కుల స్థితిగతులను తెలియజేస్తున్నాయి.

2. రేచర్ల/ పద్మనాయక/ వెలమ రాజవంశం

కాకతీయుల తర్వాత తెలుగు ప్రాంతంలో ముస్లింలకు వ్యతిరేకంగా ఏర్పడిన రాజ్యాలలో పద్మనాయక రాజ్యం ఒకటి. దీనిని రాచకొండ రాజ్యం అని కూడా అంటారు. దీనిని పద్మనాయకులుగా పిలవబడే వెలమవారు ఏర్పాటు చేశారు. వీరి చరిత్రకు ప్రధాన ఆధారం వెలుగోటి వంశావళి. వారి రాజధానులు ఆమనగల్లు, రాచకొండ మరియు దేవరకొండ. బేతాళ రెడ్డి రేచర్ల వంశానికి మూలపురుషుడు.

రేచర్ల సింగమ నాయుడు:1326-61

కాకతీయుల తర్వాత ముసునూరి ప్రోలయ నాయకుడితో కలిసి ముస్లింల నుంచి విముక్తి కోసం జరిగిన పోరాటంలో పాల్గొన్నారు. విముక్తి తర్వాత స్వార్థ రాజకీయాల వల్ల తెలుగు ప్రాంతాల్లో అనేక స్వతంత్ర రాజ్యాలు ఏర్పడ్డాయి. అలాంటి వారిలో దక్షిణ తెలంగాణలోని ఆమనగల్లు ప్రాంతంలో వెలుమ రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. కాకతీయ రాజు-II ప్రతాపరుద్రుని కాలంలో, అతను తన తండ్రితో కలిసి కంచి యుద్ధాలలో పాల్గొని, వీరత్వాన్ని ప్రదర్శించి, ప్రతాపరుద్ర-II నుండి 80 వరాలను పొంది, 'అశీతివారల సింగమనాయుడు' అని పేరు పొందాడు.

అనవోట నాయుడు 1361-1384

ఇతను రాచకొండ రాజ్య సృష్టికర్త. ఇతను తన రాజధానిని ఆమనగల్లు నుండి రాచకొండకు మార్చాడు. తన తండ్రి మరణానికి కారణమైన సోమ క్షత్రియులపై దాడి చేసి వారిని సంహరించి 'సోమకుల పరశురాముడు' అనే బిరుదు పొందాడు. అనపోతరెడ్డిని ఓడించి శ్రీశైల ప్రాంత భూములను ఆక్రమించుకున్నాడు. భీమవరం యుద్ధంలో ఓరుగల్లు పాలకుడు కాపయ నాయకుడిని చంపి ఓరుగల్లును ఆక్రమించాడు. పరిపాలన సౌలభ్యం కోసం, ఇతను తన రాజ్యాన్ని రెండు భాగాలుగా విభజించి, తన తమ్ముడు మాద నాయకుడిని దేవరకొండకు రాజధానిగా నియమించాడు. ఈయన కాలంలో రాచకొండ, దేవరకొండలను రాజధానిగా చేసుకుని రెండు వెలమ రాజ్యాలు ఏర్పడ్డాయి.

సింగమ నాయుడు-II 1384-99

ఈయన స్వతహాగా కవి. ఇతడు 'రసార్ణవసుధాకరం', 'సంగీత సుధాకరం' మరియు 'రత్నపాంచాలికలను' రచించాడు. ఆంధ్రమండలాధీశ్వరుడు, 'ప్రతిదండభైరవుడు' మరియు 'ఖడ్గనారాయణుడు', 'సర్వజ్ఞ చక్రవర్తి', 'సర్వజ్ఞచూడామణి' అని కవులు కీర్తించారు.

అనపోతనాయుడు-II: 1399-1421: ఇతని కాలంలో బహమనీ రాజులు, రెడ్డి రాజులతో అనేక యుద్ధాలు జరిగాయి.

మాదానాయుడు: 1421-1430

ఈయన రామాయణానికి 'రాఘవీయం' అనే వ్యాఖ్యానాన్ని వ్రాసి దానిని శ్రీరామచంద్రునికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఇతను రామానుజాచార్యుల కుమారుడు వేంకటాచార్యుల శిష్యుడు. ఇతని భార్య నాగాంబిక 1429లో రాచకొండ సమీపంలో 'నాగసముద్రం' అనే చెరువును తవ్వించింది.

సింగమ నాయుడు III 1430-1475

ఈయనను తెలిసినవారు సర్వజ్ఞ సింహ భూపాలుడిగా పిలుస్తారు. ఇతను రాచకొండ వెలమ రాజుల చివరి రాజు. ఇతని కాలంలో బహమనీ రాజులు అనేక దండయాత్రలు చేశారు. ఒరిస్సా గజపతుల సహాయం ఉన్నప్పటికీ, వెలమ రాజ్యం నశించింది. శ్రీనాథుడు ఇతని రాజ్యాన్ని సందర్శించాడు. బమ్మెర పోతన ఈయన కాలపు కవి. మహా భాగవతం రచించి శ్రీరామునికి అంకితమిచ్చాడు. భోగినీదండక, వీరభద్రవిజయం, నారాయణశతకాన్ని రచించాడు. 'నవనాథ చరిత్ర' రచించిన గౌరన, సింహాసన 'ద్వాత్రింసక' రచించిన కొరవి గోపిరాజు ఈ కాలానికి చెందినవారు. వెలమల కాలంలో రణముకుడుపు ఆచారం వాడుకలోకి వచ్చింది.

ముగింపు:

కాకతీయుల తర్వాత రాచకొండ రాజధానిగా అధికారంలోకి వచ్చిన పద్మనాయక వంశీయులు తెలంగాణలో రాజ్యాన్ని స్థాపించారు. ఈ రాజ్యం విజయనగర రాజులు, బహుమనీలు మరియు గజపతిలతో నిరంతర ఘర్షణల కారణంగా కొన్ని సంధి కారణాలతో ముగిసింది. వీరి కాలంలో రణము కుడుపు అనే భయంకరమైన ఆచారం వాడుకలోకి వచ్చింది. రణము కుడుపు అనగా శత్రువుల రక్తమాంసాలతో కలిపి అన్నంగా వండిన వంటకాన్ని రణదేవతలకు, ప్రేతాత్మలకు నైవేద్యంగా పెడతారు.

ప్రశ్నలు

I). క్రింది ప్రశ్నలకు సంక్షిప్త సమాధానాలు వ్రాయండి:

1) ప్రోలయ నాయక

2) కాపయ నాయక

3) రేచర్ల సింగమ నాయుడు

4) అనపోత నాయుడు

5) సింగమ నాయుడు.

6) రణము కుడుపు.

II). ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సమాధానాలు వ్యాసాలు వ్రాయండి:

7) కాకతీయుల పతనం తర్వాత ఎలాంటి రాజకీయ పరిస్థితులు నెలకొన్నాయి? చర్చించండి.

8) రేచర్ల వంశ రాజకీయ చరిత్ర గురించి వ్రాయండి.

★★★★★★★★★★

పాఠం - 6

కుతుబ్ షాహీలు (1518-1687)

గోల్కొండ నుండి పాలించిన కుతుబ్ షాహీలు అభివృద్ధిని చూశారు. వారు సామాజిక-రాజకీయ సంబంధాలు, వాణిజ్యం, ఆర్థిక వ్యవస్థ, సంస్కృతిని అభివృద్ధి చేసుకున్నారు. నగర ప్రణాళిక, కళ మరియు వాస్తుశిల్పం, ఉద్యానవనాలు, సరస్సులు, మార్కెట్లు, కోట, మహల్, ఆరోగ్యం మొదలైన వాటికి కూడా దోహదపడింది.

లక్ష్యం

1. కుతుబ్ షాహీలు మరియు వారి పాలన గురించి తెలుసుకోవడం
2. కుతుబ్ షాహీల పాలనలో పరిపాలన మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థ
3. అన్ని అంశాలు మరియు వారసత్వంలో సహకారాలు

అభ్యాస ఫలితాలు

1. కుతుబ్ షాహీలు తెలంగాణ స్థానిక ప్రజలతో కలిసిపోయారు,
2. తెలుగు భాష నేర్చుకున్నారు మరియు సాహిత్యాన్ని అభివృద్ధి చేశారు
3. ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు వాణిజ్యానికి వారి సహకారం
4. తోటలను అభివృద్ధి చేయడం, సరస్సుల నిర్మాణం వంటి వారి కార్యకలాపాలు
5. నీటిపారుదల కోసం వారి వారసత్వం ఇప్పటికీ కొంతవరకు కొనసాగుతోంది
6. కోటలు, ఇతర ప్రదేశాలు పర్యాటక సామర్థ్యాలు మరియు ఉత్పత్తిలో ప్రధాన భాగంగా మారాయి

1347లో బహమనీ రాజ్యం దక్షిణ భారతదేశంలో స్థాపించబడి ఆ తరువాత ఐదు రాజ్యాలుగా విడిపోయింది. అందులో గోల్కొండ రాజ్యం ఒకటి. గోల్కొండను రాజధానిగా చేసుకుని తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని పాలించారు కుతుబ్ షాహీలు. వీరు పర్షియా దేశం నుండి వచ్చారు. ఆ దేశంలోని కారకునిల్ తెగకు చెందినవారు. వీరు బ్లాక్ షీప్ వర్గానికి చెందిన చరిత్రలో తొలిసారిగా కుతుబ్ షాహీల పాలనలో తెలుగు ప్రజలంతా ఒక్కతాటిపైకి వచ్చారు. వీరిని ఆంధ్ర సుల్తానులుగా పిలిచేవారు. వీరి కాలంలో గోల్కొండ రెండవ ఈజిప్టుగా పిలువబడింది. వీరు 1518 నుండి 1687 వరకు పాలించారు. మొఘల్ చక్రవర్తి ఔరంగజేబు ఈ రాజ్యాన్ని జయించి మొఘల్ సామ్రాజ్యంలో విలీనం చేశాడు.

సుల్తాన్ కులీ కుతుబ్ షా: 1518-1543

సుల్తాన్ కులీ కుతుబ్ షా కుతుబ్ షాహీ వంశ స్థాపకుడు. ఇతను మధ్య ఆసియా నుండి పర్షియాలోని హాంధం రాజవంశం నుండి బహమనీ రాజ్యానికి వచ్చాడు. ఇతను మహమ్మద్-III కాలంలో వచ్చి అంచెలంచెలుగా ఎదిగాడు. అనేక యుద్ధాలలో పాల్గొని బవాస్థాన్ మరియు కుతుబ్ ఉల్ ముల్క్ బిరుదులను సంపాదించారు. తెలంగాణకు తారాఫ్ దార్‌గా నియమితులయ్యారు. చివరగా, ఇతను గోల్కొండను రాజధానిగా చేసుకుని స్వతంత్ర కుతుబ్ షాహీ రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. విజయనగర, రెడ్డి, గజపతీ్స రాజులతో యుద్ధాలు చేశాడు. 1517లో శ్రీకృష్ణదేవరాయలతో జరిగిన ధోనీ యుద్ధంలో ఓడిపోయాడు.

జంషీద్ కుతుబ్ షా: 1543-50

జంషీద్ తన తండ్రిని చంపి అధికారంలోకి వచ్చాడు. ఏడేళ్లు పరిపాలించాడు. అతను 1550 లో క్యాన్సర్ తో మరణించాడు. ఇతను గోల్కొండ టంకశాల నుండి సొంత పేరు మీద నాణేలు ముద్రింపజేసిన తొలి కుతుబ్ షాహీ. చరిత్రలో క్రూరునిగా ప్రసిద్ది చెందినా రాజ్యాన్ని పటిష్టపరచి సమర్థవంతమైన పాలకునిగా రాణ రంగంలోనూ, దౌత్య పరంగా నిరూపించుకున్నాడు.

ఇబ్రహీం కులీ కుతుబ్ షా:1550-80

జంషీద్ వల్ల ప్రాణభయంతో గోల్కొండ నుంచి పారిపోయి విజయనగర రాజ్యంలో తల దాచుకున్నాడు. జంషీద్ మరణానంతరం విజయనగరానికి వచ్చి రాజ్యాధికారం చేపట్టాడు. రాజ్యాన్ని విస్తరించి బలమైన పాలన చేపట్టాడు. ఇతనికి 'మల్కిభారమ' అనే బిరుదు వచ్చింది. ఇతనికి తెలుగు మీద మంచి పట్టు ఉంది. ఇతని ఆస్థానంలో చాలా మంది కవులు ఉన్నారు

ముహమ్మద్ కులీ కుతుబ్ షా:1580-1612

ఇతను కుతుబ్ షాహీ రాజులందరిలో గొప్పవాడు. ఇతను తన రాజ్యాన్ని విస్తరించడమే కాకుండా విదేశాలతో వ్యాపారాన్ని కూడా కొనసాగించాడు. మొఘల్ రాయబారులు మరియు విదేశీ రాయబారులు ఇతని ఆస్థానానికి వచ్చారు. ఈ కాలంలో 1611లో హిప్పన్ నాయకత్వంలో బ్రిటిష్ గ్లోబ్ షిప్ మచిలీపట్టణానికి వచ్చింది. ఇతను గొప్ప ఆర్కిటెక్ట్. ఇతని కాలంలోనే హైదరాబాద్ నగరాన్ని నిర్మించారు. 1595లో చార్మినార్ కట్టారు.మూసీ నదిపై ఆనకట్ట నిర్మించి హైదరాబాద్ నగరానికి మంచినీటిని అందించారు. ఈయన స్వతహాగా కవి.

అబ్దుల్లా కుతుబ్ షా: 1626-72

ఈ వంశంలో ఎక్కువ కాలం పాలించిన రాజు ఇతడే. ఔరంగజేబు ఇతనిపై దండెత్తాడు. ఈయన కాలంలోనే ఉర్దూ అభివృద్ధి చెందింది. ఇతని పాలనను ఉర్దూలో స్వర్ణయుగం అంటారు. క్షేత్రయ్య ఈ కాలానికి చెందినవాడు. ఇతని కాలంలోనే గోల్కొండ వజ్రం దొరికింది.

అబ్దుల్ హసన్ తానీషా:1672-87

ఇతను కుతుబ్ షాహీ రాజులలో చివరివాడు. ఇతనికి తానీషా అనే బిరుదు ఉంది. ఇతడు షియా మతస్థుడు. తన ఆస్థానంలో హిందువులుగా ఉన్న అక్కన్న మాదన్నకు ఉన్నత ఉద్యోగాలు ఇచ్చాడు. 1687లో ఔరంగజేబు అతనిపై దండయాత్ర చేసి ఆక్రమించాడు.ఈ దండయాత్రలో ఔరంగజేబుకు కోట లభించకపోవడంతో అనేక కుట్రలు చేసి కోటను స్వాధీనం చేసుకోవడానికి లంచాలు ఇచ్చాడు.

పరిపాలనా విధానం:

కేంద్ర ప్రభుత్వం:

కుతుబ్ షాహీల కాలంలో రాజుకు అన్ని అధికారాలు ఉండేవి. రాజుకు సలహా ఇవ్వడానికి ఒక సలహా మండలి ఉండేది. దాని పేరు మజ్లిస్-ఇ-దివాందారి. రాజుకు సహాయంగా ఒక మంత్రిమండలి ఉండేది. ఇందులో పీష్వా ప్రధానమంత్రి. 12 మంది మంత్రులు వజీరులు అనేవారు. వారి కింద చాలా మంది ఉద్యోగులు ఉన్నారు.

పరిపాలన సౌలభ్యం కోసం రాజ్యాన్ని ఆరు భాగాలుగా విభజించారు. వీటికి అధిపతి తరఫ్దార్. ఒక్కో భాగంను సర్కారులుగా, సర్కార్లను పరిగణాలుగా విడదీసినారు. పరగణా అధిపతి తహశీల్దార్. పాల్వంచ పరగణా తాసిల్దారు భక్త రామదాసు. ఖలీల్ రాజు ఆజ్ఞలు అమలయ్యేలా చూసే ఉద్యోగి. వీరి కాలంలో ఓడరేవు పట్టణాలు హవల్దార్ల ఆధీనంలో ఉండేవి. కానీ చీఫ్ డాక్ ఆఫీసర్‌ని షాబందర్ అని పిలుస్తారు. చివరిది గ్రామం. గ్రామ

వ్యవహారాలు చూసేందుకు గోత్రకూటమి లేదా గోత్రసభ ఉండేది. భూమిపై వారసత్వ హక్కులు ఉన్నవారిని వారసులు అంటారు. ఇతని కాలంలో 12 మంది అయ్యగార్లు మిరాసి హక్కులు కలిగి ఉన్నారు, వీరిని బలుత్యాన్ లేదా బారా బలవంతులు అని పిలిచేవారు.

భూమి శిస్తు వీరి ప్రధాన ఆదాయం. వేలంలో పన్ను వసూలు చేసే హక్కును విక్రయించేవారిని, ఈ హక్కును కొనుగోలు చేసేవారిని 'ముస్తాజిర్లు' అంటారు. ఈ పద్ధతిని గుత్త పద్ధతి అంటారు. నీటి వనరులను బాగు చేసేందుకు పొలాలకు నీరందించేందుకు వద్దెరలను నియమించారు. వీరి కాలంలో నిర్మల్ మరియు నిజామాబాద్ ఇనుప పరిశ్రమకు మరియు గోల్కొండ వజ్రాలకు ప్రసిద్ధి చెందాయి. ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి గాంచిన 'కోహినూర్ వజ్రం' కొల్లూరు గనిలో లభ్యమైంది. వారి కాలంలో మచిలీపట్నం పెద్ద వాణిజ్య కేంద్రంగా ఉండేది

వీరి అధికారిక భాష పార్సియన్ ఉర్దు భాషను కూడా ఆదరించారు. 'దశరథరాజ నందన' చరిత్రను రచించిన మేరిగంటి సింగనాచార్య, 'రాజనీతి రత్నాకరాన్ని' రచించిన కృష్ణయ్య మాత్యా, క్షేత్రయ, కంచర్ల గోపన్న, వేమన ఈ కాలానికి చెందిన కవులు. 'సుగ్రీవ విజయాన్ని' రచించిన కందుకూరి రుద్రకవి, 'యయాతి చరిత్ర' రాసిన పొన్నగంటి తెల్గనాచార్య, అద్దంకి గంగాధర కవి, ఫిరోజ్ తదితర కవులు ఈ కాలానికి చెందినవారు.

వీరి కాలంలోనే హైదరాబాద్ నగరం నిర్మించబడింది. గోల్కొండ కోట, ఇబ్రహీం బాగ్, పూల్ బాగ్, పురానాపూల్, హుస్సేన్ సాగర్, చార్మినార్, జామా మసీదు, దాదూ మహల్ మొదలైన వాటిని అతని కాలంలోనే నిర్మించారు.

ముగింపు:

ఈ విధంగా కుతుబ్ షాహీలు గోల్కొండ రాజధానిగా అధికారంలోకి వచ్చిన 160 సంవత్సరాలు పాలించారు. కొన్ని సంఘటనలు మినహా మతసామరస్యంతో పాలన సాగించారు. ఈ వంశానికి చెందిన రాజులు తరచూ రాజ్యాన్ని పర్యటిస్తారు, అందువల్ల వారి కాలాన్ని 'నడిచే రాజధాని నగరం' అని పిలుస్తారు. వారి కాలంలో గోల్కొండ కోట శత్రువులకు అజేయంగా మారింది. ఔరంగజేబు ఈ రాజ్యంపై దండెత్తినప్పుడు, అతను ఆరు నెలల పాటు ఈ కోటలోకి ప్రవేశించకుండా నిరోధించబడ్డాడు. వీరి కాలంలోనే భక్త రామదాసు గోల్కొండ జైలులో బంధించబడ్డాడు.

ప్రశ్నలు

I). క్రింది ప్రశ్నలకు సంక్షిప్త సమాధానాలు వ్రాయండి:

1) ఇబ్రహీం కులీ కుతుబ్ షా

2) మహమ్మద్ కులీ కుతుబ్ షా

3 అబ్దుల్ హసన్ తానీషా

II). ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సమాధానాలు వ్యాసాలు వ్రాయండి:

1) కుతుబ్ షాహీల పరిపాలన గురించి వ్రాయండి.

2) కుతుబ్ షాహీలు తెలంగాణకు ఏ విధంగా సహకరించారు? హైలైట్ చేయండి.

పాఠం – 7

అసఫ్ జాహీస్ (1724 –1948)

పరిచయం

కుతుబ్ సాహీల తర్వాత హైదరాబాద్ ను రాజధానిగా చేసుకొని అసఫ్ జాహీలు పాలించారు. వీరి పాలన 1724 నుండి 1948 వరకు కొనసాగింది. పది మంది రాజులు పాలించినప్పటికీ ఏడుగురు వ్యక్తులు మాత్రమే అసఫ్ జా బిరుదు కర్లిగినారు.

లక్ష్యాలు

1. ఆసఫ్ జాహీల పాలన, పరిపాలన, ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు సంక్షేమ కార్యకలాపాలను అర్థం చేసుకోవడం
2. ఆసఫ్ జాహీల పాలనలో మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి
3. వీరి కాలంలో ద్రవ్య వినిమయం
4. విద్య మరియు ఆరోగ్య అభివృద్ధి
5. నీటిపారుదల అభివృద్ధి

అభ్యాస ఫలితాలు

1. ప్రజా సంక్షేమ కార్యకలాపాలకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది
2. ఆసఫ్ జాహీ వారసత్వం ఇప్పటికీ నిరంతరం వాడుకలో ఉంది
3. సాలార్ జంగ్ మ్యూజియం స్థాపించబడింది
4. తాగునీటి ట్యాంకులు నిర్మించబడ్డాయి
5. సైన్స్ మరియు టెక్నాలజీ అభివృద్ధి చేయబడింది
6. కరెన్సీ – హాలి సిక్కా ప్రవేశపెట్టబడింది

నిజాం ఉల్ ముల్క్:1724-48

ఈతని అసలు పేరు మీర్ ఖమ్రుద్దీన్. ఇతనికి 'చిన్ లిచ్ ఖాన్' అనే మరో పేరు కూడా ఉంది. ఇతనికి 'ఫతేజంగ్', 'నిజాం-ఉల్-ముల్క్' మరియు 'అసఫ్ జా' బిరుదులు ఉన్నాయి. ఇతని తండ్రి షిహాబుద్ధి మొఘలుల కాలంలో ఉద్యోగం చేసేవారు. తండ్రితో పాటు మొగలాయిలతో ఉద్యోగాలు చేశాడు. 1691లో, ఔరంగజేబు ఆదోని ఆక్రమణలో ఇతని ధైర్యానికి 'చిన్ లిచ్ ఖాన్' బిరుదును ఇచ్చాడు. మొఘల్ చక్రవర్తి బహదూర్ షా హయాంలో ఢిల్లీలో ఉన్న జుల్ఫికర్ ఖాన్‌తో ఇతనికి శత్రుత్వం ఉంది. కాబట్టి జుల్ఫీకర్ ఇతన్ని దక్కన్‌లో ఉంచకుండా ఖాన్-ఎ-దరియా అనే బిరుదును ఇచ్చి అయోధ్యకు సుబేదారిగా పంపాడు.

మొఘల్ చక్రవర్తి మొహమ్మద్ షా సయ్యద్ సోదరుల తర్వాత ఇతనిని ప్రధానమంత్రిగా నియమించాడు. కానీ ఢిల్లీలోని రాజకీయాలు నచ్చక స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని స్థాపించడానికి దక్కన్‌కు వచ్చాడు. కానీ ఇక్కడ సుబేదార్‌గా ఉన్న ముబారిజ్ ఖాన్ ఇతనిపై పోరాడాడు. వీరిరువురి మధ్య 1724లో 'శక్కర్ ఖేడ్' యుద్ధం జరిగింది. ఈ యుద్ధంలో నిజాం ఉల్ ముల్క్ విజయం సాధించి ఔరంగాబాద్ కేంద్రంగా నిజాం రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. ఇతని అధికారాన్ని గుర్తించిన ముహమ్మద్ షా ఇతనికి అసఫ్ జా అనే బిరుదును ఇచ్చి (ఎనిమిది వేల మందికి) మన్సబ్‌గా నియమించాడు. తరువాత ఇతను తన రాజధానిని ఔరంగాబాద్ నుండి హైదరాబాద్‌కు మార్చాడు, కాని మొఘల్ చక్రవర్తి పేరు మీద నాణేలను విడుదల చేశాడు మరియు తనను తాను 'దక్కన్ సుబేదార్‌గా' ప్రకటించుకున్నాడు. చివరికి ఇతను 1748లో మొఘల్ చక్రవర్తి ఆహ్వానం మేరకు ఢిల్లీకి వెళ్లే మార్గంలో బుర్హాన్‌పూర్‌లో మరణించాడు.

I. నాసర్ జంగ్ 1748-51:

తన తండ్రి నిజాం-ఉల్-ముల్క్ మరణం తర్వాత ఇతను అధికారంలోకి వచ్చాడు. కానీ ఇతని సోదరి ఖైరున్నీసా బేగం కుమారుడు ముజఫర్ జంగ్ ఇతనికి ప్రత్యర్థిగా వచ్చాడు. రాజ్యాధికారం కోసం వారి మధ్య పోటీ నెలకొంది. ఫ్రెంచి వారు ముజఫర్ జంగ్‌కు, బ్రిటీష్ వారు నాసర్ జంగ్‌కు సహాయం చేశారు. వీరి మధ్య జరిగిన యుద్ధంలో నాసర్ జంగ్ విజయం సాధించాడు, అయితే ఫ్రెంచ్ వారు కర్నూలు నవాబు రుహిమ్మత్ ఖాన్ చేత కుట్ర చేసి నాసర్ జంగ్‌ను చంపారు.

II. ముజఫర్ జంగ్ 1751-1751:

నాసర్ జంగ్ మరణానంతరం, ఫ్రెంచ్ గవర్నర్ డుప్లీ పాండిచ్చేరిలో దక్కన్ సుబేదార్‌గా ముజఫర్ జంగ్‌కు పట్టాభిషేకం చేశారు. దక్కన్ సుబేదార్‌గా నియమితులైన ముజఫర్ జంగ్ పాండిచ్చేరిలోని ఫ్రెంచి వారికి రత్నాలు, డబ్బు పంచాడు. ఇతను తన ఆస్థానంలో ఫ్రెంచ్ ఏజెంట్‌కు 'హైదర్ జంగ్' అనే బిరుదును ఇచ్చాడు. ఇతను డూప్లీని

ఏడు వేల మంది అశ్వికదళాలకు మన్సబ్దార్‌గా నియమించాడు. కర్నూలు నవాబ్ రుహిమ్మత్ ఖాన్ నాసర్ జంగ్‌ను చంపినా లాభం లేదని వాపోయారు. ఒకరోజు ముజఫర్ జంగ్ పాండిచ్చేరి నుండి ఔరంగాబాద్ వెళుతుండగా 1751లో కడప నుండి 35 కి.మీ దూరంలో ఉన్న లక్కిరెడ్డిపల్లి వద్ద ఇతనిని చంపాడు. ఆ విధంగా ఇతను సింహాసనాన్ని అధిరోహించకుండా మరణించాడు.

III. సలాబత్ జంగ్ 1751 61:

ముజఫర్ జంగ్ మరణానంతరం, బుస్సీ సర్దార్లను ఒప్పించి సలాబత్ జంగ్‌ను నిజాం చేశాడు. సలాబత్ జంగ్ సింహాసనాన్ని అధిష్టించినప్పుడు, ఇతను సోదరులను జైలులో పెట్టాడు మరియు ఫ్రెంచ్ వారికి అనేక బహుమతులు ఇచ్చాడు. అనేక కుట్రల నుండి మహారాష్ట్రీయులను రక్షించినందుకు, ఫ్రెంచివారు వీరికి శ్రీకాకుళం, ఏలూరు, రాజమహేంద్రవరం, ముస్తఫా నగర్ మరియు గుంటూరులతో పాటు ఉత్తర సర్కార్‌లను ఇచ్చారు. ఉత్తర ప్రావిన్స్‌లను ఫ్రెంచి వారికి అప్పగించడం ఫ్రెంచ్ మరియు బుస్సీలకు వ్యతిరేకంగా అనేక తిరుగుబాట్లకు దారితీసింది. వాటిలో తుమ్మలపాలెం యుద్ధం, బొబ్బిలి యుద్ధం, చందుర్తి యుద్ధం, కొండూరు యుద్ధం ముఖ్యమైనవి. ఈ ముగ్గురు నవాబులు పాలించినప్పటికీ వీరెవరూ 'అసఫ్ జా' పేరుతో పాలన చేయలేక పోయారు.

2) నిజాం అలీ ఖాన్ 1761-1803:

ఇతను నిజాం-ఉల్-ముల్క్ యొక్క నాల్గవ కుమారుడు. సలాబత్ జంగ్‌ను బంధించి సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు. ఇతను అసఫ్ జా రెండవ బిరుదును కలిగి పాలించాడు. అప్పటి నుంచి హైదరాబాదును పాలించిన రాజులు నిజాం అనే పేరును ధరించేవారు. ఇతను 1770లో రాజధానిని ఔరంగాబాద్ నుండి హైదరాబాద్‌కు మార్చాడు. సింహాసనాన్ని అధిష్టించిన వెంటనే మహారాష్ట్రీయుల నుండి రక్షణ కోసం ఈస్ట్ ఇండియా వారి సహాయం కోరాడు. ఈస్టిండియా రాయబారి జోగి పంతులుకు నిజాంకు మధ్య ఒక ఒప్పందంపై జరిగింది. దీని ప్రకారం బ్రిటీష్ వారు 1766లో ఉత్తర సర్కార్లను స్వాధీనం చేసుకున్నారు. అనుబంధ కూటమి వ్యవస్థపై సంతకం చేసిన మొదటి భారతీయ పాలకుడు. ఇతను 6 ఒప్పందాలలో భాగంగా బ్రిటిష్ వారికి ఉత్తర సర్కారులను మరియు సేడెడ్ జిల్లాలను బహుమతిగా ఇచ్చాడు. హైదరాబాద్‌లో గన్ ఫౌండ్రీని స్థాపించాడు. ప్రజలు అతన్ని 'ముసారమ్' అని పిలిచేవారు. అందువలనే ఈయన తర్వాత హైదరాబాద్‌లో 'ముసారమ్ బాగ్' ఏర్పడింది. ఇతను తన నివాస భవనాన్ని నిర్మించాడు. ఈయన కాలంలోనే 1794లో పద్మనాభ యుద్ధం జరిగింది.

3) సికందర్ జా 1803-1826:

మూడో 'అసఫ్ జా' పేరుతో పాలన చేశాడు. చందూలాల్‌ను పేష్కర్‌గా నియమించాడు. ఇతను ప్రభుత్వ ఆదాయ ఖాతాలను చూసుకునేవాడు మరియు ఖజానాపై నియంత్రణ కలిగి ఉండేవాడు. ఇతని పేరు మీద 'సికింద్రాబాద్' అనే పట్టణం నిర్మించబడింది. ఈయన పాలనలో హైదరాబాద్‌లో శాంతిభద్రతలు క్షీణించాయి. ఈ పరిస్థితులను సరిదిద్దడానికి కొత్త సైన్యాన్ని ఏర్పాటు చేయాల్సి వచ్చింది. దాని పేరే 'రస్సెల్ సైన్యం'. ఈ సైన్యాన్ని కాపాడుకోవాల్సిన బాధ్యత నిజాం ప్రభుత్వానిది. ఈ సైన్యం పిండారీలను అణిచివేసింది. ఈ సైన్యం సహాయంతో 1818లో బ్రిటిష్ వారు మహారాష్ట్ర యుద్ధంలో విజయం సాధించారు. ఈ సైన్యం కారణంగా, ఆర్థిక పరిస్థితులు పూర్తిగా క్షీణించాయి. దాని వల్ల నిజాం రాజు పామర్ అనే వడ్డీ వ్యాపారి కంపెనీ నుండి అధిక వడ్డీకి డబ్బు తీసుకోవలసి వచ్చింది.

4) నసిరుద్దౌలా 1829-1857:

ఈయన కాలంలో రెండు సంఘటనలు జరిగాయి. ఒకటి వహాభి ఉద్యమం మరియు మరొకటి బీరార్ దత్తత.

I) వహాబీ ఉద్యమం:

ఈ ఉద్యమం సౌదీ అరేబియాకు చెందిన అబ్దుల్లా వహాబ్ ప్రారంభించారు. అందుకే దీనికి వహాబీ ఉద్యమం అని పేరు వచ్చింది. ముహమ్మద్ ప్రవక్త బోధనలకు విరుద్ధమైన పద్ధతులను తొలగించడం ద్వారా ఇస్లాంను శుద్ధి చేయడం దీని ముఖ్య ఉద్దేశ్యం. ఇది భారతదేశంలో రాజకీయాల్లోకి ప్రవేశించింది. దీనికి ఉత్తర భారతదేశంలో సయ్యద్ అహ్మద్ బ్రెయిల్వీ నాయకత్వం వహించారు. వారు పంజాబ్‌లోని సిక్కులతో మరియు భారతదేశంలో బ్రిటిష్ వారితో పోరాడారు. కాబట్టి బ్రిటిష్ వారు ఇతనిని చితకబాది అండమాన్ దీవులకు పంపారు. దక్షిణ భారతదేశంలో ముబారిజ్ ఉద్దౌలా నాయకత్వం వహించాడు. కర్నూలు నవాబ్ గులాం రసూల్ ఈయనకు మద్ధతుగా నిలిచారు. బ్రిటిష్ వారికి వ్యతిరేకంగా ప్రచారం చేసినందుకు వీరిని ప్రభుత్వం అరెస్టు చేసింది. ముబారిజ్ ఉద్దౌలా గోల్కొండ జైలులో, గులాం రసూల్ తిరుచునాపల్లి జైలులో ఉన్నారు. ఈ విధంగా బ్రిటిష్ మరియు నిజా నవాబులు ఉద్యమాన్ని అణచి వేశారు.

II) బేరార్ దత్తత:

డల్హౌసీ గవర్నర్ జనరల్ గా వచ్చే సమయానికి నిజాం ప్రభుత్వం బ్రిటిష్ వారికి 67 లక్షల రూపాయల బకాయిలు చెల్లించాల్సి వచ్చింది. అయితే ఈ బకాయి చెల్లించడం నిజాంకు కష్టమైంది. కాబట్టి, 21 మే 1853న,

నిజాం బ్రిటిష్ ప్రభుత్వంతో బేరర్ ఒప్పందంపై సంతకం చేశాడు. దీని ప్రకారం 41 లక్షల ఆదాయం ఉన్న బేరార్, ధారశివ్, రాయచూర్ జిల్లాలను ఈస్టిండియా కంపెనీకి ఇచ్చారు. ఈ ఒప్పందం సమయంలో దివాన్‌గా ఉన్న సిరాజ్-ఉల్-ముల్క్, ఒప్పందం జరిగిన ఐదు రోజుల తర్వాత మరణించాడు. ఇతని తర్వాత తన మేనల్లుడు తురాజ్ అలీ ఖాన్ మొదటి సాలార్ జంగ్ బిరుదుతో దివాన్ అయ్యాడు. రస్సెల్ బ్రిగేడ్ సైన్యాన్ని బ్రిటిష్ ఇండియన్ ఆర్మీకి జోడించి దానిని హైదరాబాద్ కాంటింజెంట్‌గా మార్చాడు.

5) అఫ్జల్ ఉద్దౌలా 1857-69

ఇతని కాలంలో సిపాయిల తిరుగుబాటు జరిగింది. ఔరంగాబాద్‌లో మీర్ ఫైదా అలీ మరియు హైదరాబాద్ లోని తుర్రాబజ్‌ఖాన్ నేతృత్వంలో తిరుగుబాట్లు జరిగాయి. నిజాం వీటిని సమర్థవంతంగా అణచివేయడం వల్ల బ్రిటిష్ వారు ఇతనికి 'స్టార్ ఆఫ్ ఇండియా' అవార్డును ప్రదానం చేశారు. దీనిలో భాగంగా 50 లక్షల రుణాన్ని రద్దు చేశారు. షోలాపూర్, రాయచూర్, దారాశివ్ మరియు నవదుర్గ్ ప్రాంతాలు నిజాంకు తిరిగి వచ్చాయి.

6) మహబూబ్ అలీ ఖాన్ 1869-1911:

ఇతని తండ్రి మరణించే సమయానికి ఇతని వయస్సు మూడు సంవత్సరాలు, కాబట్టి మొదటి సాలార్ జంగ్ ఇతనికి సంరక్షకుడిగా నియమించబడ్డాడు. అయితే కొన్ని రోజులకే చనిపోయాడు. అప్పుడు బ్రిటీష్ ప్రభుత్వం మీర్ లాయక్ అలీఖాన్‌కు రెండవ సాలార్ జంగ్ బిరుదునిచ్చి ఇతనికి సంరక్షకునిగా నియమించింది. ఇతను యుక్తవయస్సు రాగానే గవర్నర్ జనరల్ రిప్పన్ హైదరాబాద్ వచ్చి 1884 ఫిబ్రవరి 5న (నిజాంకు) పూర్తి అధికారాలు ఇచ్చాడు.

7) మీర్ ఉస్మాన్ అలీ ఖాన్: 1911-1948

ఇతను ఏడవ అసఫ్ జా మరియు చివరి నిజాం. ఈయన కాలంలోనే హైదరాబాద్ చాలా అభివృద్ధి చెందింది. ఉస్మాన్ అలీ ఖాన్ కాలంలోనే భారతదేశంలో జాతీయ ఉద్యమం ప్రారంభమైంది. ఆ ప్రభావంతో హైదరాబాద్ రాజ్యంలో కూడా ఉద్యమాలు మొదలయ్యాయి. స్వాతంత్ర్యం తరువాత, సంస్థానాలు భారతదేశంలో విలీనం చేయబడ్డాయి, కానీ ఇతను హైదరాబాద్ రాజ్యాన్ని భారతదేశంలో విలీనం చేయడానికి అంగీకరించలేదు. రజాకార్ల ఆగడాలు ఎక్కువయ్యాయి. కమ్యూనిస్టులు తెలంగాణ సాయుధ పోరాటాన్ని కొనసాగించారు. నిజాం ప్రత్యేక దేశం కోసం పోరాడుతూనే ఉన్నాడు. అందువల్ల, కేంద్ర ప్రభుత్వం ఇతనిపై 1948 సెప్టెంబర్ 13 నుండి 17 మధ్య పోలీసు చర్య తీసుకుని Sep- 17 న హైదరాబాద్ రాజ్యాన్ని భారతదేశంలో విలీనం చేసింది.

అభివృద్ధి కార్యకలాపాలు:

నిజాంల కాలంలో హైదరాబాద్ రాజ్యం చాలా అభివృద్ధి చెందింది. వీరి కాలంలో ముగ్గురు నిజాం ల అధ్వర్యంలో ప్రధానమంత్రిగా పనిచేసిన సాలార్జంగ్-I అనేక సంస్కరణలను ప్రవేశపెట్టాడు. చివరి నిజాం 'మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్' తన హయాంలో అనేక సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టాడు. మీర్ ఉస్మాన్ అలీ ఖాన్ 1918-19లో ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయాన్ని స్థాపించారు, ఇది మొదట ఉర్దూలో మాత్రమే బోధించే విధంగా ప్రోత్సహించబడినప్పటికీ తర్వాత కాలంలో అన్నీ భాషలలొ బోధన జరిగింది. నిజాం స్టేట్ రైల్వే బోర్డు హైదరాబాద్ రాజ్యంలో స్థాపించబడింది ఆ తర్వాత అనేక రైల్వే లైన్లు వేయబడ్డాయి. 1878లో హైదరాబాద్-వాడిని కలిపే మొదటి రైలు మార్గాన్ని నిర్మించారు. అసఫ్జాహీ కాలంలో, పురావస్తు శాఖను ఏర్పాటు చేశారు, దీని కింద అజంతా, ఎల్లోరా మరియు వేయి స్తంభాల ఆలయ రక్షణ చేపట్టారు.

సిర్పూర్ పేపర్ మిల్లు, బోదన్ షుగర్ ఫ్యాక్టరీ, ఆజం జాహీ టెక్స్టైల్ మిల్లు, చార్మినార్ సిగరెట్ ఫ్యాక్టరీ, దివాన్ బహదూర్ రామ్ గోపాల్ మిల్లు మొదలైన పరిశ్రమలు స్థాపించబడ్డాయి.ఉస్మాన్ సాగర్, నిజాంసాగర్ మరియు హిమాయత్ సాగర్ వంటి చెరువులు తవ్వబడ్డాయి.హైదరాబాద్ స్టేట్ రోడ్ ట్రాన్స్పోర్ట్ కార్పొరేషన్ స్థాపించబడింది. అలాగే ప్రజల సౌకర్యార్థం రవాణా సౌకర్యాలు కల్పించబడ్డాయి. హైదరాబాద్ స్టేట్ హైడ్రో ఎలక్ట్రిసిటీ బోర్డు ఆధ్వర్యంలో విద్యుత్ సౌకర్యాలు కల్పించారు. మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ ఉస్మానియా హాస్పిటల్, నీలోఫర్ చిల్డ్రన్స్ హాస్పిటల్, ఫీవర్ హాస్పిటల్, బోన్ హాస్పిటల్ మొదలైన వాటిని ప్రారంభించి హైదరాబాద్ రాష్ట్ర ప్రజలకు వైద్య సదుపాయాలు అందించారు.

ఆధునిక హైదరాబాద్ – మొదటి సాలార్జంగ్

మీర్ తురాబ్ అలీ ఖాన్ ను సాలార్జంగ్ అనే బిరుదుతో పిలుస్తారు, ఇతని విధానాలు మరియు విభిన్న పథకాల కారణంగా ఆధునిక హైదరాబాద్ యొక్క వాస్తుశిల్పిగా పరిగణించబడ్డాడు. నజీర్-ఉద్-దౌలాకు దివాన్ అయిన సిరాజ్-ఉల్-ముల్క్ మరణించినప్పుడు సాలార్జంగ్ ఇతని మామ స్థానంలో 31 మే 1953న దివాన్గా నియమితుడయ్యాడు. తర్వాత సాలార్‌జంగ్ ముగ్గురు పాలకులకు అనగా నాసిర్-ఉద్-దౌలా, అఫ్జల్-ఉద్-దౌలా మరియు మీర్ మహబూబ్‌లకు దివాన్‌గా 1983 వరకు కొనసాగాడు. సాలార్‌జంగ్ బ్రిటిష్ వారి మద్దతుతో 1857 సిపాయి తిరుగుబాటును అణిచి వేసినాడు. ఇతని సంస్కరణలు బ్రిటిష్ కి ఆసక్తి రేకెత్తించింది. సాలార్జంగ్ తన సంస్కరణలను రూపొందించడంలో బ్రిటిష్ అధికారి డైటాంగ్ మార్గనిర్దేశం చేశాడు.

పరిపాలనా సంస్కరణలు:

నిజాం-ఉల్-ముల్క్ కింద గతంలో 6 (హైదరాబాద్, ఔరంగాబాద్, బీదర్, బేరార్, గుల్బర్గా, ఖాందేష్) సుబాలు ఉన్న హైదరాబాద్, సాలార్జంగ్ పాలనలో 5కి తగ్గింది, ఖాందేష్‌ను సుబా హోదా నుండి తొలగించాడు. ఇతను రాష్ట్రంలో వివిధ ప్రధాన కార్యాలయాలను ఏర్పాటు చేశాడు. వాయువ్యానికి ఔరంగాబాద్, పశ్చిమానికి బీదర్, దక్షిణానికి గుల్బర్గా, ఉత్తరాన పటాన్‌చెరు, రాష్ట్రంలోని తూర్పు భాగానికి భువనగిరి. ప్రతి సుబాకు సదర్ తాలుక్దార్ నేతృత్వంలో 2-3 జిల్లాలు ఉన్నాయి, వీరికి రెవెన్యూ మరియు న్యాయ అధికారి సహాయం చేస్తారు. పరిపాలన యొక్క తదుపరి యూనిట్ జిల్లా, ఇది కాంట్రాక్టర్ల నేతృత్వంలోని తొలగించబడింది మరియు తాలుక్దార్లను వారి అధిపతిగా చేసింది. 1880 నాటికి 16 జిల్లాలు ఉన్నాయి. తదుపరి యూనిట్ తాలూకా, నగరం, గ్రామం తహశీల్దార్, కొత్వాల్, పట్వారీ నేతృత్వంలో డిపార్ట్‌మెంట్ పీఎం, బ్రిటీష్ రెసిడెంట్, డిపార్ట్‌మెంట్ హెడ్, ఫైనాన్స్ మినిస్టర్‌ల సహకారంతో మొత్తం పరిపాలన దివాన్ కింద ఉంది.

1864లో ఇతను సదర్-ఉల్-మహమ్‌లను ఏర్పాటు చేశాడు, ఇందులో రెవెన్యూ, న్యాయవ్యవస్థ, పోలీస్, పబ్లిక్ వర్క్, విద్య మరియు ఆరోగ్యం మొదలగు 4 మంత్రిత్వ శాఖలు ఉన్నాయి, 1881 నాటికి ఈ శాఖలను 7కి పెంచారు. అప్పటి నుండి ఈ మంత్రులను సదర్-ఉల్-మిహమ్ అని పిలుస్తారు. 1865లో సాలార్‌జంగ్ జిల్లా బంది విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. ప్రతి జిల్లాను వాటి ఆదాయ వెలికితీత ఆధారంగా 3 గ్రేడ్‌లుగా విభజించారు. అదే సంవత్సరంలో తహశీల్దార్లను పర్యవేక్షించేందుకు మజ్లిస్-ఇ-మల్గుజారీలను ప్రవేశపెట్టాడు. సాలార్జంగ్ వివిధ విభాగాలను ఏర్పాటు చేశారు. 1860లో డిపార్ట్‌మెంట్ ఆఫ్ సెక్రటేరియట్, 1863 జ్యుడీషియల్ సెక్రటరీ, 1864 కస్టమ్స్ డిపార్ట్‌మెంట్, రెవిన్యూ సెక్రటేరియట్, పోలీస్ డిపార్ట్‌మెంట్, 1868లో సదర్-ఉల్-మహమ్స్.

రెవెన్యూ సంస్కరణలు:

రాష్ట్రాన్ని 4 భాగాలుగా విభజించిన ఖాల్సా/దివాన్ అవి మొత్తం భూముల్లో దాదాపు 60% ప్రభుత్వ భూమి, నిజాం ఖర్చుల కోసం సుమారు 10% కేటాయించిన సర్ఫేఖాస్ లు, సైనిక ప్రభువుల కోసం పైగా, భూములు వివిధ వ్యక్తుల కోసం జాగీర్లు వారి యోగ్యతపై ఇవ్వబడ్డాయి. 1864లో ఇతను రెవెన్యూ బోర్డ్‌ను ఏర్పాటు చేశాడు మరియు 1867లో రెవెన్యూ బోర్డును రద్దు చేసి దాని స్థానంలో సదర్ మహాకే-ఎ-మల్గుజారీ కేంద్ర రెవెన్యూ శాఖను ఏర్పాటు చేశాడు. ప్రతి సంవత్సరం భూ రికార్డులను తనిఖీ చేసేందుకు జమాబందీ విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు. 1865లో ఇతను జిల్లాబంది విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు, ఇది రాష్ట్రాన్ని 14 జిల్లాలుగా విభజించింది. సరిహద్దును నిర్ణయించడానికి మరియు భూమి రికార్డులను నిర్వహించడానికి సాలార్‌జంగ్ సర్వే సెటిల్‌మెంట్ సిస్టమ్‌ను ప్రవేశపెట్టాడు. బటై వ్యవస్థను రద్దు చేసి రైత్వారీ విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. 1875లో కేంద్రంలో బ్రిటీష్ ప్రభుత్వం

ఇనామ్ కార్యాలయాన్ని ఏర్పాటు చేసినప్పుడు సాలార్‌జంగ్ ఆదాయ సేకరణ కోసం దఫ్తార్‌దార్ల స్థానంలో తాలుక్ దార్లను నియమించాడు.

ఆర్థిక సంస్కరణలు:

సాలార్‌జంగ్ 1857 తిరుగుబాటును అణచివేయడంతో, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం వారి 50 లక్షల రుణాన్ని రద్దు చేసి, రాయచూర్ మరియు నల్దుర్గ్‌లను తిరిగి పొందాడు. భారీగా చెల్లించే 1000 మంది అధికారుల జీతాలను తగ్గించాడు. 1851లో హాలి సిక్కా నాణేన్ని ప్రవేశపెట్టి, హైదరాబాద్‌లో హాలీ సిక్కా తయారీ కోసం సెంట్రల్ మింట్ ను స్థాపించారు, 1860లో దిగుమతులు మరియు ఎగుమతులపై పన్నులను రద్దు చేసి ఉప్పుపై కొత్త పన్నును విధించాడు. 1861లో మున్సిఖానా ఆధ్వర్యంలో స్టాంప్ పేపర్ కార్యాలయాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు. 1867లో ప్రత్యేక అటవీ శాఖను ఏర్పాటు చేశాడు. 1871లో సింగరేణిలో బొగ్గు దొరకడంతో రవాణా సేవలను ప్రారంభించాడు. 1853 నుండి 1881 మధ్య కాలంలో ఇతను రెవెన్యూ రాబడులను 2.5 రెట్లు పెంచాడు.

పోలీసు సంస్కరణలు:

సాలార్జంగ్ పోలీస్ ఫోర్స్ పేరును 'నిజామత్' అని పేరు పెట్టాడు, ఈ దళంలో జమేదార్, దఫేదార్, అమీన్, నాయబ్ సదర్ మహతీం ఉన్నారు. 1867లో పోలీసు, రెవెన్యూ బోర్డులను విభజించారు. మరియు సదర్ ఉల్ మెహతమీమ్‌ను పోలీసు శాఖ అధిపతిగా నియమించారు. 1869లో పోలీసు శాఖను స్థాపించాడు.

సైనిక సంస్కరణలు:

1864లో నిజాం సైన్యం కోసం ఒక కొత్త భవనం నిర్మించబడింది మరియు అది శాశ్వత బెటాలియన్లను కలిగి ఉన్న అసిస్టెంట్ మరియు సెక్రటేరియట్‌గా విభజించబడింది. 1869లో సైనిక సచివాలయంలో మన్సబ్దార్ అధికారులు ఏర్పాటయ్యారు. 1875లో ప్రభుత్వం దఫ్తర్-ఏ-నిజాం జమిధుత్‌ను ఏర్పాటు చేసింది. 1876లో సైనిక సెక్రటేరియట్‌ను నియమించాడు.

న్యాయ సంస్కరణలు:

సాలార్జంగ్ దివానీ అదాలత్ (సివిల్) మరియు ఫౌజ్దారీ అదాలత్ (క్రిమినల్) అనే రెండు ప్రత్యేక కోర్టులను ఏర్పాటు చేశారు. 1862లో న్యాయ శాఖ స్థాపించబడింది. జిల్లా హైకోర్టును ప్రధాన న్యాయమూర్తి నసీమ్‌తో మహాకై-ఎ-సదర్ అని పిలుస్తారు. ఇతను సివిల్ మరియు క్రిమినల్ విషయాలను పరిష్కరించడానికి మున్సిఫ్ మరియు మీర్ అదాలత్‌లను కూడా నియమించాడు. 1869లో న్యాయ వ్యవహారాలను పర్యవేక్షించేందుకు సదర్-

ఉల్-మిహామ్ అదాలత్ స్థాపించబడింది. 1872లో మహాక్మా-ఎ-మురాఫా-ఎ-అగ్లా అప్పీల్ కోర్టును ఏర్పాటు చేసింది. 1877లో న్యాయ వ్యవహారాల్లో ప్రభుత్వానికి సలహా ఇవ్వడానికి లా సెక్రటేరియట్‌ను నియమించాడు.

విద్యా సంస్కరణలు:

ఆధునికీకరణలో భాగంగా వివిధ పాఠశాలల శ్రేణి ఏర్పడింది, అవి 1834 లో సెయింట్. గ్రామర్ స్కూల్ (హైదరాబాద్‌లోని 1వ ఇంగ్లీష్ మీడియం స్కూల్), 1855లో దార్-ఉల్-ఉలమ్ ఓరియంటల్ స్కూల్, 1856లో సెయింట్ ఆన్‌కాన్వెంట్, 1860లో సివిల్ ఇంజినీరింగ్ కాలేజ్, 1861లో సెయింట్ ఆన్ హైస్కూల్, 1869లో సెక్రటేరియట్ ఆఫ్ ఎడ్యుకేషన్, 1870 లో సిటీ హైస్కూల్ అండ్ ఇంజనీర్స్ కాలేజ్, 1870 లో స్కూల్ ఇంజనీరింగ్ కళాశాల తరువాత నిజాం కళాశాలగా మార్చబడింది, 1872 లో చాదర్‌ఘాట్ పాఠశాల, 1873 లో మదరసా-ఎ-ఔలియా, 1878 లో మదరసా-ఎ-ఐజా, 1881 లో గ్లోరియా ఉన్నత పాఠశాల, 1884 లో మహబూబా కళాశాల. సాలార్‌జంగ్ కాలంలో 162 కొత్త పాఠశాలలు స్థాపించబడ్డాయి వాటిలో 105 పర్షియన్, 34 మరాఠీ, 4 ఆంగ్లంలో, 19 తెలుగులో ఉన్నాయి.

రవాణా మరియు కమ్యూనికేషన్:

1856లో కర్నూలు మీదుగా బొంబాయికి 1వ ఎలక్ట్రికల్ టెలిగ్రాఫ్ లైన్లు వేయబడ్డాయి. 1862 లో హైదరాబాద్ జిల్లా మధ్య తపాలా వ్యవస్థ, 1866 లో హైదరాబాద్-ముంబయి-మద్రాసు మధ్య గ్రాండ్ పెనిన్సులర్ రైల్వే లైన్, 1868లో హైదరాబాద్ మరియు షోలాపూర్ మధ్య గ్రాండ్ ట్రంక్ రోడ్డు, 1869లో హైదరాబాద్‌లో 1వ పోస్టల్ స్టాంప్ ఏర్పాటు చేయబడినాయి. 1870 లో బ్రిటిష్ వారికి హైదారాబాద్ రాజ్యానికి మధ్య చందా రైల్వే లైను ఒప్పందం కుదుర్చబడింది. దీని ప్రకారం వాడి రైల్వే లైనును మద్రాసు నుండి బొంబాయి వరకు అదేవిధంగా సికింద్రాబాదు నుండి వాడి వరకు 1874 లో ఏర్పాటుచేశారు. 1883 లో నాంపల్లి రైల్వే స్టేషన్ ను 1887 లో హైదరబాద్ మైనింగ్ కంపనీని ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.

పారిశ్రామిక సంస్కరణలు:

పారిశ్రామిక వృద్ధిని సులభతరం చేయడానికి, ఉపాధిలో ప్రజలను నిమగ్నం చేయడానికి సాలార్జంగ్ వివిధ సంస్కరణలను ప్రారంభించారు. 1856లో డాక్టర్ స్మిత్, 1869 సివిల్ ఇంజినీరింగ్ శాఖ, 1873 1వ స్పిన్నింగ్ & వీవింగ్ క్లాత్ మిల్లు, 1876లో ఫిరంగి కర్మాగారం పారిశ్రామిక రంగాన్ని ప్రోత్సహించడం ద్వారా ప్రారంభించబడింది.

ముగింపు:

అసఫ్ జాహీ కాలంలో దివాన్లుగా పనిచేసిన వారందరిలో సాలార్జంగ్ గొప్పవాడు. ఈయన ప్రవేశపెట్టిన సంస్కరణలు ఆధునిక హైదరాబాద్ రాష్ట్ర నిర్మాణానికి ఎంతగానో దోహదపడ్డాయి. బ్రిటిష్ వారి ఆధ్వర్యంలో ముగ్గురు నిజాంల క్రింద దివాన్‌గా పనిచేశాడు. ఇతను 1857లో జరిగిన సిపాయిల తిరుగుబాటులో బ్రిటిష్ వారికి మద్దతుగా నిలిచి వారి అభిమానాన్ని పొందాడు. తన సంస్కరణల ఆధారంగా చివరి నిజాం ఉస్మాన్ అలీఖాన్ హైదరాబాద్‌ను మరింత అభివృద్ధి చేశాడు.

ప్రశ్నలు

I). ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సంక్షిప్త సమాధానాలు వ్రాయండి

1) సలాబత్ జంగ్

2) సికందర్ జా

3) మహబూబ్ అలీ ఖాన్.

II). ఈ క్రింది ప్రశ్నలకు సమాధానాలు వ్యాసాలు వ్రాయండి:

1) నిజాం-ఉల్-ముల్క్ గురించి వ్రాయండి.

2) నసీరుద్దీన్ కాలంలో జరిగిన వివిధ సంఘటనల గురించి వ్రాయండి.

3) మీర్ ఉస్మాన్ అలీ ఖాన్ యొక్క అభివృద్ధి కార్యకలాపాల గురించి వ్రాయండి.

4) సాలార్జంగ్-I యొక్క సంస్కరణల గురించి వ్రాయండి

★★★★★★★★

పాఠం - 8

ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం తెలంగాణ ఉద్యమం (1948-2014)- తెలంగాణ సమాలోచన (1948-1970)

పరిచయం

తెలంగాణ రాష్ట్ర హోదా సాధించడానికి తెలంగాణ ప్రజలు ఉద్యమాన్ని ప్రారంభించి, దానిని సాధించారు. మేధావులు, విద్యార్థులు, వైద్యులు, న్యాయవాదులు మరియు అనేక మంది ఇతర వ్యక్తులు గొప్ప పాత్ర పోషించారు. అందువల్ల ఈ పాఠంలో తెలంగాణ ఉద్యమం ప్రారంభ దశ నుండి 2014 వరకు వివిధ దశల గుండా సాగింది. ఉద్యమం తెలంగాణ ఆలోచనతో ప్రారంభమవుతుంది.

లక్ష్యాలు

1. తెలంగాణ ఉద్యమం మరియు ప్రజల పాత్రపై జ్ఞానం పొందడం
2. బాబాసాహెబ్ డాక్టర్ బి.ఆర్. అంబేద్కర్ పాత్ర మరియు భారత రాజ్యాంగం
3. కమిటీలు, ఎన్నికలు, ఒప్పందాలు, సంస్థల పాత్ర
4. మహిళల పాత్ర మరియు వారి భాగస్వామ్యం యొక్క ప్రాముఖ్యత
5. తెలంగాణ ప్రజా సమితి

అభ్యాస ఫలితాలు

1. రాజకీయ ఉద్యమాలు వాటి పాత్ర
2. బాబాసాహెబ్ డాక్టర్ బి.ఆర్. అంబేద్కర్ చిన్న రాష్ట్రాల ఆలోచన
3. ప్రజా ఉద్యమాలు ఎంతో ప్రశంసించబడ్డాయి
4. TPS ప్రణాళికలు ఉద్యమానికి మార్గాన్ని సుగమం చేశాయి

సమైక్య ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని తెలుగు ప్రజల చారిత్రక కథనం కోస్తా ఆంధ్ర ప్రాంతంలో ఉద్భవించింది. అయితే, తెలంగాణ ఉద్యమ చారిత్రక నేపథ్యాన్ని పరిశీలిస్తే ఆంధ్రా ప్రాంతం కంటే ముందు తెలంగాణ ప్రాంతంలో తెలుగు ప్రజల చరిత్ర ఆవిష్కృతమైందని తెలుస్తుంది. క్రీస్తుపూర్వం 6వ శతాబ్దానికి చెందిన అస్మక రాజ్యం బోధన్ (నిజామాబాద్) షోడశమహాజనపదాలలో ప్రముఖ కేంద్రంగా అభివృద్ధి చెందింది. తదనంతరం, తెలంగాణ ప్రాంతంలో శాతవాహనుల పాలన కోటిలింగాలలో ప్రారంభమైంది, తరువాత ఇక్ష్వాకులు, విష్ణుకుండినులు, వాకాటకులు మరియు వేములవాడచాళుక్యుల పాలన కొనసాగింది. 11 నుండి 14వ శతాబ్దాల మధ్య కాలంలో కాకతీయులు ఓరుగల్లు ప్రాంతాన్ని పరిపాలించారు. కాకతీయ యుగం తర్వాత వెలమ నాయకులు దేవరకొండ, రాచకొండ కేంద్రాలను పర్యవేక్షించారు. కుతుబ్ షాహీలు మరియు అసఫ్ జాహీల పాలన ఈ రాజవంశాల తరువాత వచ్చింది. భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తరువాత, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ఏర్పాటు చేయడానికి ఆంధ్ర-రాయలసీమతో పాటు తెలంగాణను కలిపి 1956లో స్థాపించబడింది. కాలక్రమేణా, తెలంగాణ 2014 జూన్ 02న ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా పరిణామం చెందింది, ఇది సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ మరియు సాంస్కృతిక అసమానతలకు వ్యతిరేకంగా అనేక పోరాటాల పరాకాష్టను సూచిస్తుంది.

తెలంగాణ, సుమారుగా 17.36° ఉత్తర అక్షాంశం మరియు 78.47° తూర్పు రేఖాంశంలో ఉంది, ఇది 70 మిలియన్ సంవత్సరాలకు పైగా పురాతనమైన దక్కన్ పీఠభూమిలో ఉంది. రెండు ప్రధాన శాశ్వత నదులు గోదావరి మరియు కృష్ణా, వాటి ఉపనదులతో పాటు తెలంగాణలో ప్రవహిస్తున్నాయి. తెలంగాణ నేలలు ప్రధానంగా ఎరుపు, నలుపు మరియు లాటరిటిక్. భూపరివేష్టిత రాష్ట్రమైనందున, తెలంగాణ తన సరిహద్దులను ఆగ్నేయంలో ఆంధ్ర ప్రదేశ్, ఉత్తరాన ఛత్తీస్‌గఢ్ మరియు ఒడిశా, వాయువ్య దిశలో మహారాష్ట్ర మరియు పశ్చిమాన కర్ణాటకతో పంచుకుంటుంది.

1.1) ఆపరేషన్ పోలో/పోలీస్ యాక్షన్:

పోలీస్ యాక్షన్ ను 'ఆపరేషన్ పోలో' అని పిలువబడుతుంది. ఈ చర్య నిజాం పాలనలో జమీందార్లు, రజాకార్ల అణచివేత నుండి ప్రజలను విముక్తి చేసే లక్ష్యంతో భారత ప్రభుత్వం చేసిన ముఖ్యమైన సైనిక జోక్యం. సెప్టెంబర్ 13-17, 1948 వరకు నిర్వహించబడిన ఈ ఆపరేషన్ ఫలితంగా నిజాం భారత సైన్యానికి లొంగిపోయిన తరువాత, సెప్టెంబర్ 17, 1948న హైదరాబాద్ ఆధిపత్యాన్ని ఇండియన్ యూనియన్‌లో విలీనం చేసింది. ఆ సమయంలో జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ ప్రధానమంత్రిగా, సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ కేంద్ర హోంమంత్రిగా, బల్దేవ్ సింగ్ రక్షణ మంత్రిగా పనిచేశారు. జనవరి 25, 1950న, నిజాం మరియు PM నెహ్రూ మధ్య ఒక ఒప్పందం కుదిరింది, నిజాంను రాజ్‌ప్రముఖ్ (ప్రస్తుత గవర్నర్‌తో సమానం)గా నియమిస్తూ, అతనికి పరిహారం

చెల్లించాలని నిర్ణయించారు. నిజాం నవంబర్ 1, 1956 వరకు రాజప్రముఖ్ పదవిలో ఉన్నాడు, అతను ఫిబ్రవరి 24, 1967 న మరణించాడు.

JN చౌదరి యొక్క మిలిటరీ గవర్నర్‌షిప్:

పోలీసు చర్యను అనుసరించి, మేజర్ జనరల్ JN చౌదరి డిసెంబర్ 31, 1949 వరకు హైదరాబాద్ స్టేట్ యొక్క సైనిక గవర్నర్‌గా నియమితులయ్యారు. రాష్ట్ర పరిపాలనలో సహాయం చేయడానికి ఒక కార్యనిర్వాహక మండలి స్థాపించబడింది. జనవరి 26, 1950న నిజాం రాజ్‌ప్రముఖ్‌గా నియమితులయ్యే ముందు, సైనిక ప్రభుత్వం హిజ్ ఎక్సల్టెడ్ హైనెస్ నిజాం మీర్ ఉస్మాన్ అలీ ఖాన్ పేరుతో పనిచేసింది.

ఫిబ్రవరి 1949లో, JN చౌదరి నిజాం కరెన్సీ, హలీ-సిక్కా, సర్ఫేఖాస్, జాగీర్దారీ వ్యవస్థ మరియు ఫస్లీ క్యాలెండర్‌ను రద్దు చేస్తూ ఫార్మాన్‌ను జారీ చేశారు. అదనంగా, ప్రభుత్వ సెలవుదినం శుక్రవారం నుండి ఆదివారం వరకు మార్చబడింది మరియు ప్రభుత్వ వ్యవహారాలకు అధికారిక భాషగా ఉర్దూ స్థానంలో ఇంగ్లీష్ వచ్చింది. సైనిక పాలనలో, కమ్యూనిస్టులు మరియు ముస్లింలపై హింసాత్మక సంఘటనలు జరిగాయి, ఈ సంఘటనలపై దర్యాప్తు చేయడానికి భారత ప్రభుత్వం పండిట్ సుందర్‌లాల్ నేతృత్వంలోని కమిటీని నియమించింది.

పండిట్ సుందర్‌లాల్ కమిటీ (1949):

పండిట్ సుందర్‌లాల్ కమిటీ నవంబర్ 1949లో హైదరాబాద్ స్టేట్‌లో వివిధ నేపథ్యాల వ్యక్తులతో నిమగ్నమై క్షుణ్ణంగా విచారణ జరిపింది. డిసెంబర్ 21, 1949న సమర్పించిన కమిటీ నివేదిక, పోలీసు చర్య సమయంలో మరియు ఆ తర్వాత సుమారు 27,000 నుండి 40,000 మంది వ్యక్తులు ప్రాణాలు కోల్పోయారని తేల్చి చెప్పింది. తదనంతరం, కమిటీ యొక్క ఫలితాల ఆధారంగా, JN చౌదరి స్థానంలో MK వెల్లోడి నేతృత్వంలోని పౌర ప్రభుత్వం ఏర్పడింది.

వెల్లోడి పరిపాలన:

హైదరాబాద్‌లో మొదటి పౌర ప్రభుత్వం జనవరి 26, 1950న స్థాపించబడింది, సీనియర్ ICS అధికారి MK వెల్లోడి ముఖ్యమంత్రిగా నియమితులయ్యారు. 1948 పోలీసు చర్యను అనుసరించి మరియు 1952లో ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వం ఏర్పడే వరకు, పరిపాలనను JN చౌదరి సైనిక హోదాలో పర్యవేక్షించగా, వెల్లోడి ప్రజా పరిపాలనను నిర్వహించేవారు. తెలుగులో ప్రావీణ్యం లేదు, ఇద్దరు అధికారులు బొంబాయి మరియు మద్రాసు ప్రావిన్సుల నుండి ఆంగ్లంలో నిష్ణాతులైన వ్యక్తులను నియమించుకున్నారు. దీంతో మద్రాసు నుంచి తెలంగాణలోకి

ఆంధ్రా ప్రజలు వలస వచ్చారు. హైదరాబాద్‌లో ముల్కీ నిబంధనలను ఉపయోగించుకుని కొందరు వ్యక్తులు ఉపాధి హామీ కోసం నకిలీ సర్టిఫికెట్లు తయారు చేసుకున్నారు.

వరంగల్‌లో తొలి విశాలాంధ్ర మహాసభ:

1949 నవంబర్‌లో అయ్యదేవరకాళేశ్వరరావు విజయవాడలో విశాలాంధ్ర మహాసభను స్థాపించారు. హైదరాబాద్ రాజధానిగా విశాలాంధ్ర రాష్ట్రాన్ని ఏర్పాటు చేయాలని వాదిస్తూ 1950 వరంగల్‌లో హయగ్రీవాచారి నేతృత్వంలో విశాలాంధ్ర మహాసభ ప్రారంభోత్సవ సభ జరిగింది.

మొదటి సాధారణ ఎన్నికలు:

ఫిబ్రవరి 1952లో జరిగిన దేశవ్యాప్త సార్వత్రిక ఎన్నికలలో హైదరాబాద్ రాష్ట్రంలో ఎన్నికలు ఉన్నాయి. బూర్గుల రామకృష్ణారావు ఎన్నికై ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేశారు, ఉస్మాన్ అలీఖాన్ రాజప్రముఖ్‌గా పనిచేశారు. ప్రభుత్వంలో గవర్నర్‌గా సిఎం త్రివేది, స్పీకర్‌గా కాశీనాథరావు వైద్య, డిప్యూటీ స్పీకర్‌గా పంపన్న గౌడ్, ప్రొటెం స్పీకర్ ఎం. నర్సింగరావు, ప్రతిపక్ష నేతగా విడి దేశ్‌పాండే ఉన్నారు.

1952 ముల్కీ ఉద్యమం:

1952 సం: లో, వరంగల్ జిల్లాలో డివిజనల్ ఇన్‌స్పెక్టర్ ఆఫ్ స్కూల్స్ పార్థసారథి సుమారు 180 మంది ఉపాధ్యాయులను బదిలీ చేసి, వారి స్థానంలో నాన్‌ముల్కీలను నియమించినట్లు నివేదికలు వెలువడ్డాయి. పార్థసారథి చర్యలపై స్థానిక నాయకులు హయగ్రీవాచారి మరియు రషీద్ అల్ హసన్ ఆందోళన వ్యక్తం చేశారు, పబ్లిక్ ఇన్‌స్ట్రక్షన్ డిప్యూటీ డైరెక్టర్ డి. షెండార్కర్ విచారణను ప్రారంభించారు. 1952 జూన్ 26న వరంగల్‌లో మొదలైన ఉద్యమం ఆగస్టు నాటికి ఖమ్మం, నల్గొండ జిల్లాల మీదుగా హైదరాబాద్‌కు విస్తరించింది. "ఇడ్లీ సాంబార్ గో బ్యాక్", "నాన్ ముల్కీ గో బ్యాక్" మరియు "గోంగూర పచ్చడి గో బ్యాక్" వంటి నినాదాలు ఉద్యమాన్ని వర్ణించాయి. నాన్‌ముల్కీ నియామకాలకు వ్యతిరేకంగా 4000 మంది విద్యార్థులతో ర్యాలీ నిర్వహించి వరంగల్‌లో తెలంగాణ యాక్షన్ కమిటీ (టీఏసీ) ఏర్పాటైంది. జి. రామాచారి 1952 ఆగస్టులో "హైదరాబాద్ హితరక్షణ సమితి"ని స్థాపించినారు. ఈ ఉద్యమానికి బహిరంగంగా మద్దతు పలికారు.

సిటీ కాలేజీ సంఘటన:

సెప్టెంబరు 3, 1952న, సిటీ కాలేజీలో విద్యార్థుల నిరసనలు హింసాత్మకంగా మారాయి, నగరంలోని ఇతర ప్రాంతాలకు వ్యాపించాయి. హైకోర్టు న్యాయమూర్తి అబ్దుల్ బషీర్ ఖాన్ పోలీసు కాల్పులకు అనుమతి

ఇవ్వడంతో పరిస్థితి చేయి దాటి ఆరుగురు మృతికి కారణం అయింది. ఈ సంఘటన అనంతరం తోట ఆనందరావు ఆధ్వర్యంలో సిటీ కాలేజీ వద్ద నిరసన తెలిపారు.

జస్టిస్ జగన్ మోహన్ రెడ్డి కమిటీ:

సిటీ కాలేజీ, ఉస్మానియా ఆస్పత్రిలో జరిగిన ఘటనలపై స్పందించిన హోంశాఖ.. కాల్పులపై విచారణకు జస్టిస్ జగన్మోహన్ రెడ్డి నేతృత్వంలో కమిటీని ఏర్పాటు చేసింది. ముఖ్యమంత్రి బూర్గుల రామకృష్ణారావు సహా దాదాపు వంద మంది సాక్షులను కమిటీ విచారించింది. ప్రజల ఫిర్యాదులపై ప్రభుత్వం త్వరితగతిన స్పందించడం వల్ల హింసను అరికట్టవచ్చని కమిటీ నివేదిక సూచించింది. ఉద్యమకారులు శాంతియుతంగా చేపట్టిన నిరసనలు ప్రభుత్వ జోక్యానికి దారితీసాయని అభిప్రాయపడింది.

క్యాబినెట్ సబ్ కమిటీ:

ముల్కీ నిబంధనలను సమీక్షించేందుకు కేవీ రంగా రెడ్డి, నవాజ్ జంగ్ బహదూర్, డాక్టర్ మేల్కోటే పుల్‌చంద్ గాంధీలతో కూడిన క్యాబినెట్ సబ్‌కమిటీని ఏర్పాటు చేశారు. వీరు విద్యార్థులు ఇతర ఉద్యమకారులతో సంప్రదించి సవరణలను మరియు వ్యూహాలను ప్రతిపాదించారు. సిటీ కాలేజీ, ఉస్మానియా ఆస్పత్రిలో పోలీసుల కాల్పులపై విచారణ జరిపిన జస్టిస్ పింగళి జగన్ మోహన్ రెడ్డి అధ్యక్షతన కమిటీ నివేదికను ప్రభుత్వానికి అందజేసింది.

SRC (రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ కమిషన్-1953) :

స్వాతంత్ర్యం తరువాత, నెహ్రూ ప్రభుత్వం దేశవ్యాప్తంగా భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాల డిమాండ్లను అంచనా వేయడానికి రాష్ట్రాల పునర్వ్యవస్థీకరణ కమిషన్ (SRC)ని ఏర్పాటు చేసింది. ఫజల్ అలీ నేతృత్వంలోని సభ్యులు హెచ్‌ఎన్ కుంజ్రు, కెఎం పణిక్కర్‌లతో కూడిన ఎస్‌ఆర్‌సి విశాలాంధ్ర ఏర్పాటు ఆ సమయంలో సరికాదని తేల్చింది. 1961 ఎన్నికల తర్వాత ఏర్పాటైన హైదరాబాద్ రాష్ట్ర అసెంబ్లీ ఏకీకరణ అంశాన్ని నిర్ణయించాల్సి ఉందని, అసెంబ్లీలో మూడింట రెండొంతుల మంది ఏకీకరణకు మద్దతు ఇస్తే అప్పుడు దానిని కొనసాగించాలని చెప్పింది.

భాషా ప్రాతిపదికన రాష్ట్రాలపై అంబేద్కర్ అభిప్రాయాలు:

అంబేద్కర్ 1955లో తన "భాషా రాష్ట్రాలపై ఆలోచనలు" అనే పుస్తకంలో భాషా సూత్రాల ఆధారంగా రాష్ట్రాల భావనను చర్చించారు. అంబేద్కర్ భాషా ప్రాతిపదికన రాష్ట్రాలను ఏర్పాటు చేయడం ఆదర్శం కాదని విశ్వసించినప్పటికీ, దాని అనివార్యతను ఆయన అంగీకరించారు.

హైదరాబాద్ ప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ తీర్మానం:

తెలంగాణకు చెందిన హైదరాబాద్ ప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ సభ్యులు బూరుగుల రామకృష్ణారావు, మర్రి చెన్నారెడ్డి, జెవి నరసింగరావు మరియు కెవి రంగారెడ్డి సహా హైదరాబాద్‌లో సమావేశమై "ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రం" ఏర్పాటును ఏకగ్రీవంగా ఆమోదించారు.

రెండవ విశాలాంధ్ర మహాసభ, హైదరాబాద్ – 1954:

1954లో హైదరాబాద్‌లో జరిగిన రెండవ విశాలాంధ్ర మహాసభకు శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు (శ్రీశ్రీ), బద్దం ఎల్లారెడ్డి, స్వామి రామానంద తీర్థ, కాళోజీ నారాయణరావు వంటి ప్రముఖులు మద్దతు ఇచ్చారు.

పెద్దమనుషుల ఒప్పందం – 1956

1956లో ఆంధ్రా నాయకులు, కమ్యూనిస్టులు తమ ప్రయత్నాలను ప్రారంభించడంతో ఆంధ్ర, తెలంగాణల విలీన ప్రక్రియ ప్రారంభమైంది. అదే సమయంలో తెలంగాణ ప్రజలు ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం ఉద్యమించారు. ఈ భిన్నమైన డిమాండ్లకు ప్రతిస్పందనగా, కేంద్ర ప్రభుత్వం ఫిబ్రవరి 20, 1956న ఢిల్లీలోని హైదరాబాద్ హౌస్‌లో సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేసింది. తెలంగాణ మరియు ఆంధ్రాకు చెందిన ఇద్దరు కాంగ్రెస్ నాయకులు హాజరైన ఈ సమావేశంలో జెంటిల్‌మెన్ ఒప్పందం అని పిలిచే ఒక ఒప్పందంపై సంతకాలు జరిగాయి. . 14 అంశాలతో కూడిన ఈ ఒప్పందం, మిగులు నిధులు, మద్యపాన నిషేధం, విద్యా సౌకర్యాలు, మిగులు ఉద్యోగులు, ఉపాధి అవకాశాలు, ఉర్దూ భాష స్థితి, ముల్కీ నిబంధనలు, తెలంగాణ ప్రాంతీయ మండలి కింద భూమి అమ్మకం మరియు కొనుగోలు వంటి వివిధ సమస్యలను పరిష్కరిష్కరించడం, దీని నిర్మాణం మరియు కూర్పు, దాని యొక్క స్వభావం మరియు నిబంధనలు, మంత్రి మండలి పంపిణీ (ఒక తెలంగాణ ముస్లింతో కలిపి ఆంధ్ర మరియు తెలంగాణ మధ్య నిష్పత్తి 60:40), ముఖ్యమంత్రి, ఉప ముఖ్యమంత్రి పదవులు కలుపుకొని ఆంధ్ర, తెలంగాణ మరియు హైదరాబాద్ స్టేట్ కాంగ్రెస్ ఇలా ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. పెద్దమనుషుల ఒప్పందాన్ని పదే పదే ఉల్లంఘించడంతో తెలంగాణ ఉద్యమం ఉవ్వెత్తున ఎగిసిపడింది.

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ రాష్ట్ర ఏర్పాటు:

హైదరాబాద్ రాష్ట్రం విడిగా ఉండడం వల్ల ఆంధ్ర రాష్ట్రం ఏర్పాటుకు దోహదం అయింది. తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని ఆంధ్రాలో విలీనం చేసి ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ఏర్పాటుకు దారితీసింది. దీని ఏర్పాటుకు దోహద పడిన వారు గవర్నర్ చందూలాల్, మాధవ్‌లాల్ త్రివేది, ముఖ్యమంత్రి నీలం సంజీవరెడ్డి, స్పీకర్ అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు, మండలి చైర్మన్ మాడపాటి హనుమంతరావు, డిప్యూటీ స్పీకర్ కల్లూరి సుబ్బారావు, ప్రతిపక్ష నేత పుచ్చలపల్లి

సుందరయ్య ముఖ్య అధికారులు. 1957లో, ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడిన తర్వాత తెలంగాణలో ముల్కీ నిబంధనల అమలును చట్టబద్ధం చేసేందుకు పార్లమెంటు పబ్లిక్ ఎంప్లాయ్‌మెంట్ (నివాసానికి అవసరం) చట్టాన్ని ఆమోదించింది. తదనంతరం, 1959 నాటి AP పబ్లిక్ ఎంప్లాయ్‌మెంట్ రూల్స్ జారీ చేయబడ్డాయి మరియు సర్వీస్ రూల్స్ మరియు ఉద్యోగ సమస్యలపై దర్యాప్తు చేయడానికి హయగ్రీవా చారి అధ్యక్షతన తాత్కాలిక కమిటీని నియమించారు.

తెలంగాణ ప్రాంతీయ కమిటీ: పెద్దమనుషుల ఒప్పందంలో భాగంగా స్థాపించబడింది, దాని అధ్యక్ష ఎన్నికలు మార్చి 31, 1958న జరిగాయి, ఫలితంగా రావి నారాయణ రెడ్డిని ఓడించి K. అచ్యుత రెడ్డి తెలంగాణ ప్రాంతీయ కమిటీ అధ్యక్షుడిగా ఎన్నికయ్యారు. 1961 నుండి 1963 వరకు వివిధ కార్యక్రమాల కోసం మిగులు నిధులను వినియోగించడంతో 1956 మరియు 1959 మధ్య కాలంలో తెలంగాణలో నిధుల కేటాయింపులో వ్యత్యాసాలను తెలంగాణ ప్రాంతీయ కమిటీ ఎట్టి చూపింది.

భద్రతల ఉల్లంఘన (1956-69):

1956-1969 కాలంలో, తెలంగాణ ప్రాంతీయ మండలి, తెలంగాణ ముఖ్యమంత్రి లేదా ఉప ముఖ్యమంత్రి పదవులు, హైదరాబాద్ ప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ కమిటీ, రాష్ట్ర పేరు "ఆంధ్ర-తెలంగాణ," "వ్యవసాయ భూములు, ఉపాధి, విద్యుత్ రంగం మరియు నీటిపారుదల ప్రాజెక్టులు మొదలగు అంశాల దుర్వినియోగం వంటి అనేక ఉల్లంఘనలు జరిగాయి. ఆంధ్ర మరియు రాయలసీమ నుండి తెలంగాణకు వలసలు, ముఖ్యంగా రంగారెడ్డి మరియు హైదరాబాద్ జిల్లాలలో స్థానిక ఉద్యోగ అవకాశాలు తగ్గాయి మరియు స్థానిక సంస్కృతిపై ప్రభావం చూపింది.

తెలంగాణ ప్రాంతీయ సమితి (TPS)

తెలంగాణ ప్రాంతంలో జరుగుతున్న అన్యాయాలపై పోరాటమే ధ్యేయంగా ఖమ్మం జిల్లా యెల్లందులో తెలంగాణ ప్రాంతీయ సమితి (టీపీఎస్) ఆవిర్భవించింది. TPSని కొలిశెట్టి రామదాసు స్థాపించారు మరియు కార్యదర్శి ముత్యం వెంకన్న నాయకత్వం వహించారు.

తెలంగాణ ప్రజా సమితి (TPS):

మార్చి 1969లో, తెలంగాణ ప్రాంతీయ సమితిని తెలంగాణ ప్రజా సమితిగా (TPS)గా మార్చబడింది. దాని ప్రారంభ అధ్యక్షుడిగా మదన్ మోహన్ పనిచేశారు. అనంతరం మర్రి చెన్నారెడ్డి తెలంగాణ ప్రజాసమితి నాయకత్వ బాధ్యతలు స్వీకరించారు. 1969 నవంబర్ 26న, విద్యార్థుల పరీక్షలు మరియు గ్రామాల్లో వ్యవసాయ కార్యకలాపాల కారణంగా ఉద్యమాన్ని తాత్కాలికంగా నిలిపివేస్తున్నట్లు చెన్నా రెడ్డి ప్రకటించి, 1969 తెలంగాణ

ఉద్యమాన్ని సమర్థవంతంగా ముగించారు. అయితే, డిసెంబరు 6, 1969న, తెలంగాణ ప్రజాసమితి నాయకురాలు TN సదాలక్ష్మి అధ్యక్షునిగా ఉన్నటువంటి చెన్నా రెడ్డిని తొలగిస్తున్నట్లు ప్రకటించారు, అయితే ఈ నిర్ణయానికి సంస్థలోని ఇతర నాయకుల నుండి మద్దతు లేదు. దీంతో 1971లో తెలంగాణ ప్రజాసమితిని చెన్నారెడ్డి రద్దు చేసి కాంగ్రెస్‌లో విలీనం చేశారు. వందేమాతరం రాంచందర్ రావు అధ్యక్షుడిగా మరియు ప్రతాప్ కిషోర్ ప్రధాన కార్యదర్శిగా కోట కాలం తర్వాత అనగా 1983లో పార్టీని తిరిగి స్థాపించారు.

ప్రశ్నలు

వ్యాస ప్రశ్నలు.

1. తెలంగాణ యొక్క చారిత్రక మరియు భౌగోళిక లక్షణాలను కనుగొనండి.
2. 1952 ముల్కీ ఉద్యమం గురించి వ్రాయండి.
3. TPS (తెలంగాణ ప్రజా సమితి) నేతృత్వంలోని 1969 తెలంగాణ ఉద్యమాన్ని వివరించండి.

చిన్న ప్రశ్నలు.

1. ఆపరేషన్ పోలో / పోలీస్ యాక్షన్.
2. సిటీ కాలేజీ సంఘటన.
3. పెద్దమనుషుల ఒప్పందం.
4. SRC (రాష్ట్ర పునర్వ్యవస్థీకరణ కమిషన్ – 1953)

పాఠం - 9

సమీకరణ దశ (1971-1990)

పరిచయం

సమీకరణ దశలో (1971–1990), తెలంగాణ ప్రజా సమితి (TPS) మార్చి 5, 1971న జరిగిన 5వ సాధారణ ఎన్నికలలో పాల్గొంది, ఇక్కడ కాంగ్రెస్ (I) 518 లోక్‌సభ స్థానాలకు 352 స్థానాలతో విజయం సాధించింది. ఖమ్మం, మిర్యాలగూడ, నిజామాబాద్, ఆదిలాబాద్ మినహా మొత్తం 14 లోక్‌సభ స్థానాలకు గాను 10 స్థానాలను టీపీఎస్ దక్కించుకుంది. 10 మంది టీపీఎస్ ఎంపీల్లో ఎనిమిది మంది ఇందిరా కాంగ్రెస్‌కు మద్దతు పలికారు. 1969 సెప్టెంబరు 18న తెలంగాణ రక్షణ కోసం మర్రి చెన్నా రెడ్డి షరతులను అనుసరించి టిపిఎస్ కాంగ్రెస్‌లో విలీనమైంది, ఇది కేంద్రం ఐదు సూత్రాల పథకాన్ని ప్రతిపాదించడానికి దారితీసింది.

లక్ష్యాలు

1. సమీకరణ దశను అర్థం చేసుకోవడం
2. ఐదు మరియు ఆరు పాయింట్ల సూత్రం
3. తెలంగాణ జనసభ
4. విద్యా పరిణామాలు

అభ్యాస ఫలితాలు

1. రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం యొక్క ప్రాముఖ్యత
2. తెలంగాణ ఉద్యమంలో కాంగ్రెస్ పాత్ర
3. సమీకరణ దశ చివరి దశ ఉద్యమానికి మరింత మద్దతు ఇచ్చింది
4. విద్య మరియు తెలంగాణ ఉద్యమం

ఐదు పాయింట్ల ఫార్ములా:

నవంబర్ 27, 1972న ప్రధాని ఇందిరాగాంధీ ప్రకటించిన ఐదు పాయింట్ల ఫార్ములాలో నాన్ గెజిటెడ్ పోస్టుల్లో ముల్కీ రిజర్వేషన్లు, ముల్కీ రిజర్వేషన్ కాలవ్యవధిని నిర్వచించడం, ఉద్యోగాల్లో పదోన్నతులకు మార్గదర్శకాలు, ఉద్యోగ పదోన్నతులకు సంబంధించిన విధానాలు, స్థాపన వంటి అంశాలు ఉన్నాయి. విద్యా సౌకర్యాలు.

జై ఆంధ్ర ఉద్యమం:

జై ఆంధ్ర ఉద్యమం అనేది కోస్తా ఆంధ్ర మరియు రాయలసీమ ప్రాంతాల ప్రజలు అన్యాయాలను అనుభవిస్తున్న నేపథ్యంలో ఆంధ్ర రాష్ట్ర ఏర్పాటుకు మద్దతుగా 1972 నాటి రాజకీయ ఉద్యమం. ఇది ముల్కీ నిబంధనలను ఆంధ్ర ప్రదేశ్ హైకోర్టు మరియు భారత సుప్రీంకోర్టు సమర్థించిన తర్వాత జరిగింది. ఆ సమయంలో ఉనికిలో ఉంది. దీనివల్ల రాష్ట్ర జనాభాలో అత్యధికులు తమ సొంత రాష్ట్ర రాజధానిలో ఉద్యోగాలు పొందకుండా హక్కును కోల్పోయారు. ఆ తర్వాత జరిగిన నిరసనలు మరియు పోలీసుల కాల్పుల్లో ఎనిమిది మంది చనిపోయారు. ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు చెందిన ప్రముఖ నాయకులు: తెన్నేటి విశ్వనాథం, రాజా సాగి సూర్యనారాయణ రాజు, గౌతులచ్చన్న, జూపూడి యెగ్నానారాయణ, ఎన్. శ్రీనివాసులు రెడ్డి, బివి సుబ్బారెడ్డి, కాకాని వెంకటరత్నం, వసంత నాగేశ్వరరావు, ఎం. వెంకయ్యనాయుడు, నిశ్శంకర వెంకట రత్నం, చౌదరి సత్యనారాయణ, ప్రముఖుడు ఈ ఆందోళనలో విద్యార్థి నాయకులు కె.శ్రీధర్‌రావు, ఆంధ్రా యూనివర్శిటీకి చెందిన హరిబాబు, ఆంధ్రా మెడికల్ కాలేజీకి చెందిన ఎం.ఎస్.రాజు తదితరులు పాల్గొన్నారు. 1969 తెలంగాణ ఉద్యమానికి ఇది సీక్వెల్. ఉద్యమం కోసం 400 మందికి పైగా ప్రాణాలు అర్పించారు. "అభివృద్ధి హైదరాబాద్ మరియు చుట్టుపక్కల ప్రాంతాలలో మాత్రమే కనిపిస్తుంది మరియు కోస్తా జిల్లాలు కూడా వేగంగా అభివృద్ధి చెందాల్సిన సమయం ఆసన్నమైంది" అనేది ఒక ప్రధాన అభిప్రాయం.

1972లో ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ విద్యార్థులు చేపట్టిన జై ఆంధ్ర ఉద్యమంలో గౌతులచ్చన్న ప్రముఖ నాయకుడిగా ఎదిగారు. ఉద్యమం ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌ని రెండు ప్రత్యేక రాష్ట్రాలుగా విభజించాలని కోరింది–ఒకటి ఆంధ్రా ప్రాంతానికి మరియు మరొకటి తెలంగాణకు–ప్రధానంగా ముల్కీ నిబంధనలకు సంబంధించిన మనోవేదనలతో నడిచింది. ఈ నియమాలు ఇతర ప్రాంతాల నివాసితులకు రాష్ట్ర రాజధానిలో ఉద్యోగ అవకాశాలను పరిమితం చేశాయి, ఇది విస్తృతమైన అసంతృప్తికి ఆజ్యం పోసింది. ఆందోళన సమయంలో, లచ్చన్న ముషీరాబాద్ సెంట్రల్ జైలులో ఖైదు చేయబడి, 1973లో విడుదలయ్యాడు. అశాంతి మధ్య, పివి నరసింహారావు ప్రభుత్వంలోని ఆంధ్రా ప్రాంతానికి చెందిన మంత్రులందరూ రాజీనామా చేసి విజయవాడ రాజధానిగా సమాంతర ప్రభుత్వాన్ని

స్థాపించారు. బివి సుబ్బారెడ్డి ముఖ్యమంత్రిగా, కాకాని వెంకటరత్నం ఉప ముఖ్యమంత్రిగా పనిచేశారు. పివి నరసింహారావు ప్రభుత్వం స్థానంలో రాష్ట్రపతి పాలన వచ్చిన తర్వాత కూడా ఈ సమాంతర ప్రభుత్వం చాలా నెలలు పనిచేసింది. పాల్గొన్న అన్ని పార్టీల ఆందోళనలను పరిష్కరించడం మరియు ప్రతి ఒక్కరూ సంతృప్తి చెందేలా సంక్షోభాన్ని పరిష్కరించడం లక్ష్యంగా 6-పాయింట్ల సూత్రాన్ని ప్రవేశపెట్టడంతో ప్రధాని ఇందిరా గాంధీ జోక్యం చేసుకున్న తర్వాత మాత్రమే ఉద్యమం క్షీణించడం ప్రారంభమైంది.

సిక్స్ పాయింట్ ఫార్ములా:

అక్టోబరు 3, 1972 న తెలంగాణ ముల్కీ నిబంధనలను సమర్థిస్తూ సుప్రీంకోర్టుకు ప్రతిస్పందనగా ప్రవేశపెట్టిన సిక్స్-పాయింట్ ఫార్ములా వివిధ సమస్యలను పరిష్కరించడానికి ఉద్దేశించబడింది, అయితే తెలంగాణ కంటే ఆంధ్రాకు అనుకూలంగా ఉందని విమర్శించబడింది. వెనుకబడిన ప్రాంతాల అభివృద్ధికి రాష్ట్ర స్థాయి ప్రణాళికా మండలి ఏర్పాటు, కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయం ఏర్పాటు, విద్యా సౌకర్యాల విస్తరణ, నిర్దిష్ట స్థాయి వరకు ఉద్యోగావకాశాల్లో స్థానికులకు ప్రాధాన్యం, పరిపాలనాపరమైన ఏర్పాటు వంటి అంశాలు ఈ ఫార్ములాలో ఉన్నాయి. రిక్రూట్‌మెంట్ మరియు ప్రమోషన్ వివాదాల కోసం ట్రిబ్యునల్, మరియు ఫార్ములా అమలును నిర్ధారించడానికి రాష్ట్రపతికి అధికారం కల్పించడానికి రాజ్యాంగ సవరణను ప్రతిపాదిస్తుంది.

సిక్స్-పాయింట్ ఫార్ములాను అమలు చేయడానికి మరియు సంస్థాగతీకరించడానికి, 1973 యొక్క 32వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం ఆమోదించబడింది. ఈ సవరణ ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని విభిన్న ప్రాంతాలకు చెందిన వ్యక్తులకు ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలు మరియు విద్యాసంస్థల్లో సమాన అవకాశాలు మరియు సౌకర్యాలను కల్పించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.

ప్రెసిడెన్షియల్ ఆర్డర్:

ఇంకా, ఆర్టికల్ 371 (D) ద్వారా మంజూరు చేయబడిన అధికారం కింద, భారత రాష్ట్రపతి అక్టోబర్ 18, 1975న రాష్ట్రపతి ఉత్తర్వును జారీ చేశారు. ఈ ఉత్తర్వు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాన్ని ఆరు జోన్‌లుగా వర్గీకరించింది, ఇది స్థానికేతర ఉద్యోగులు గణనీయమైన ప్రవాహానికి దారితీసింది. రాష్ట్రపతి ఉత్తర్వులో అందించిన మినహాయింపుల కారణంగా తెలంగాణలో ఉద్యోగం.

1983 జనవరిలో ఎన్టీ రామారావు ముఖ్యమంత్రిగా బాధ్యతలు చేపట్టారు. అదే సంవత్సరంలో, అతని ప్రభుత్వం పటేల్ మరియు పట్వారీ సంస్థలను రద్దు చేసింది. అదనంగా, ఎన్టీఆర్ సిక్స్-పాయింట్ ఫార్ములా కార్యక్రమం ద్వారా స్థాపించబడిన తెలంగాణ ప్రాంతీయ బోర్డును రద్దు చేయాలని నిర్ణయం తీసుకున్నారు. 1983 నుండి, మద్యం ద్వారా వచ్చే ఆదాయాన్ని ఉపయోగించడం ద్వారా బియ్యం సబ్సిడీ కార్యక్రమం ఖర్చులను ఎన్టీఆర్ పరిపాలన విజయవంతంగా భర్తీ చేసింది. ఈ విధానాన్ని "వారుణి వాహిని" అంటారు. ఇంకా, రాయలసీమ

ప్రాంతానికి నీటిని మళ్లించడం ద్వారా హంద్రీనీవా మరియు గలేరునగరి (తెలుగు గంగ ప్రాజెక్ట్) ద్వారా మద్రాసుకు కృష్ణా నీటిని మళ్లించడానికి ఎన్టీఆర్ శ్రీకారం చుట్టారు. నార్జునసాగర్ రిజర్వాయర్ నుంచి రాయలసీమ ప్రాంతానికి నీటిని తరలించేందుకు లిఫ్ట్ ఇరిగేషన్‌ను కూడా అమలు చేశారు. అంతేకాకుండా, ఎన్టీఆర్ విజయవాడలో వైద్య విశ్వవిద్యాలయాన్ని స్థాపించారు మరియు హైదరాబాద్ వైద్య పాఠశాలలు, ఉస్మానియా మెడికల్ కళాశాల మరియు ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం వంటి సంస్థలను పట్టించుకోకుండా రాష్ట్రంలోని అన్ని వైద్య కళాశాలలను తన గొడుగు కింద ఏకీకృతం చేశారు. పర్యవసానంగా, ఎన్టీఆర్ హయాంలో, వ్యాపారవేత్తలు, పెట్టుబడిదారులు మరియు రాజకీయ నాయకులతో సహా ఆంధ్రాలోని వ్యక్తులు తమ దృష్టిని తెలంగాణలో రియల్ ఎస్టేట్ రంగంలో నిమగ్నం చేయడం వైపు మళ్లారు.

జై భారత్ రెడ్డి కమిటీ:

జై భరత్‌రెడ్డి ఐఏఎస్ నేతృత్వంలో సభ్యులు ఉమాపతి, కమల్‌నాథ్‌లతో కూడిన జై భరత్‌రెడ్డి కమిటీ సిక్స్ పాయింట్ ఫార్ములా, ప్రెసిడెన్షియల్ ఆర్డర్‌కు సంబంధించిన అక్రమాలపై విచారణ చేపట్టింది. 1975 అక్టోబర్ 18 నుంచి జూన్ 30, 1985 మధ్య కాలంలో రాష్ట్రపతి ఆదేశాలకు విరుద్ధంగా 56,962 మంది స్థానికేతర వ్యక్తులు తెలంగాణలో చట్టవిరుద్ధంగా ఉద్యోగాలు పొందారని కమిటీ పరిశోధనల్లో వెల్లడైంది. తదనంతరం, జై భరత్ రెడ్డి కమిటీ నివేదికను సుందర్‌శన్ కమిటీ తిరిగి మూల్యాంకనం చేసి దాని తీర్మానాలతో ఏకీభవించింది. ఈ కమిటీల సిఫార్సుల మేరకు, ఎన్టీఆర్ ప్రభుత్వం 1985 మార్చి 30న GO 610ని మార్చి 31, 1986న అమలు చేయాలని నిర్ణయించింది.

1985 ఫిబ్రవరిలో సత్యనారాయణ నేతృత్వంలో తెలంగాణ జనసభ స్థాపించబడింది. ఈ సమయంలో, ఆలె నరేంద్ర హిమాయత్ నగర్ ఎన్నికల్లో పి. ఉపేంద్రపై విజయం సాధించారు. తెలంగాణ ప్రజాస్వామిక వేదిక ప్రారంభోత్సవానికి వైఎంసీఏ హాలులో చైతన్యవంతులైన తెలంగాణవాదులు సమావేశమయ్యారు, సత్యనారాయణ కన్వీనర్‌గా ఉన్నారు. ఇంకా, తెలంగాణ ఉద్యమకారుడు మరియు పాత్రికేయుడు ప్రతాప్ కిషోర్, సహచరులు షేర్ ఖాన్ మరియు షాబుద్దీన్‌లతో కలిసి జూన్ 6, 1987న ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రం కోసం వాదిస్తూ హైదరాబాద్ నుండి ఢిల్లీకి పాదయాత్ర చేపట్టారు. రాజీవ్ గాంధీ మరియు ఇతర కేంద్ర మంత్రులతో అతని పరస్పర చర్యలను అనుసరించి, ప్రతాప్ కిషోర్ మరియు తోటి తెలంగాణవాదులు "తెలంగాణ ప్రజా సమితి"ని పునరుద్ధరించారు, 1969 నుండి సంస్థను పునరుద్ధరించారు. అదనంగా, టి. ప్రభాకర్ నాయకత్వంలో తెలంగాణ ఇన్ఫర్మేషన్ ట్రస్ట్ మరియు OU ఫోరమ్ ఫర్ తెలంగాణ అను సంస్థలు సమైక్య రాష్ట్రంలో తెలంగాణ ప్రజలు ఎదుర్కొన్న అన్యాయాలను పరిష్కరించేందుకు ఏర్పాటైనాయి. సెప్టెంబర్ 17ని తెలంగాణ విమోచన దినోత్సవంగా మరియు నవంబర్ 1వ తేదీని తెలంగాణ విద్రోహ దినోత్సవంగా జరుపుకోవడం, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో

అవగాహన సదస్సులు నిర్వహించడం మరియు తెలంగాణ రాజకీయ పటాన్ని విడుదల చేయడం వంటి ముఖ్యమైన తేదీలను పాటించడం మొదలగు కార్యక్రమాలను ఈ సంస్థలు ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.

ప్రశ్నలు

వ్యాస ప్రశ్నలు.

1. ఫైవ్ పాయింట్ ఫార్ములా మరియు సిక్స్ పాయింట్ ఫార్ములా గురించి వ్రాయండి.
2. జై ఆంధ్ర ఉద్యమం.

చిన్న ప్రశ్నలు.

1. జై భరత్ రెడ్డి కమిటీ.
2. ప్రెసిడెన్షియల్ ఆర్డర్.
1. 3.తెలంగాణ జన సభ.

పాఠం - 10

తెలంగాణ రాష్ట్ర అవతరణ (1991-2014)

31.1 పరిచయం

1991 మరియు 2014 మధ్య, తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు కోసం ఉద్యమం ఊపందుకుంది. 1970 మరియు 1990 మధ్య కాలం నుండి ఉద్భవించిన తెలంగాణ ఉద్యమం తెలంగాణ ప్రత్యేక గుర్తింపును కాపాడుకునే లక్ష్యంతో విభిన్న రూపాల్లో వ్యక్తమైంది. తెలంగాణ ప్రాంతంలోని సామాజిక, సాంస్కృతిక, రాజకీయ మరియు ఆర్థిక రంగాలలో అనుభవించిన వివక్షకు ప్రతిస్పందనగా ఈ ఉద్యమం ఉద్భవించింది. ఈ ఉద్యమానికి దోహదపడే అంశాలలో తెలంగాణలో నక్సలైట్ ఉద్యమం, ప్రాంతీయ రాజకీయ పార్టీల ఆవిర్భావం, తెలుగు రాష్ట్రం కోసం వాదన మరియు కొత్త ఆర్థిక చట్రాల పరిణామం ఉన్నాయి. చివరికి, ఈ అంశాల పరాకాష్ట చివరికి తెలంగాణ రాష్ట్ర స్థాపనకు మార్గం సుగమం చేసింది.

లక్ష్యాలు

2. ఉద్యమం యొక్క చివరి దశను అర్థం చేసుకోవడం మరియు జ్ఞానాన్ని పొందడం
3. ప్రజల మేల్కొలుపు ఉద్యమాలు
4. టిఆర్ఎస్ పార్టీ యొక్క కార్యాచరణను రూపొందించడం మరియు దాని పాత్ర
5. తెలంగాణపై యుపిఎ ప్రభుత్వం
6. జెఎసి పాత్ర
7. ఎస్కెసి పాత్ర
8. పార్లమెంటులో తెలంగాణ రాష్ట్ర ప్రకటన

అభ్యాస ఫలితాలు

1. తెలంగాణ రాష్ట్రాన్ని సాధించడంలో మెజారిటీ ప్రజల చురుకైన భాగస్వామ్యం ముఖ్యమైన పాత్ర పోషించింది
2. ప్రజల మేల్కొలుపు యొక్క ప్రాముఖ్యత
3. న్యాయం కోసం సామూహిక ఉద్యమం విజయం
4. చారిత్రక దినోత్సవం – 2 జూన్ 2014 – తెలంగాణ రాష్ట్ర హోదాను సాధించింది

ప్రజల మేల్కొలుపు

తెలంగాణలో స్థానికేతరులకు స్థానిక ఉద్యోగాలు, యూనివర్సిటీ సీట్ల కేటాయింపును వ్యతిరేకిస్తూ ఉస్మానియా యూనివర్సిటీలో విద్యార్థి నాయకుడు కె. మనోహర్ రెడ్డి తెలంగాణ లిబరేషన్ స్టూడెంట్స్ ఆర్గనైజేషన్ (TLSO-1992)ని స్థాపించారు. అదనంగా, తెలంగాణ ముక్తి మోర్చా స్థాపనలో మేచినేని కిషన్‌రావు, పురుషోత్తంరెడ్డి, మదన్మోహన్, మురళీధర్ దేశ్‌పాండే, సిహెచ్ లక్ష్మయ్య తదితరులు కీలక పాత్ర పోషించారు.

తెలంగాణ ప్రజా సమితి (TPS) తెలంగాణ విద్రోహ సభను వరంగల్‌లో నిర్వహించింది, ఇది తెలంగాణ మహాసభ మరియు తెలంగాణ ప్రజా పార్టీ ఏర్పాటుకు దారితీసింది. కాళోజీ నారాయణరావు, ప్రొఫెసర్ జయశంకర్, కొండా లక్ష్మణ్ బాపూజీ, భూపతి కృష్ణమూర్తి, గద్దర్, రఘువీరారావు వంటి ప్రముఖులు 1996 అక్టోబరు 27న నిజామాబాద్‌లో జరిగిన సమావేశాల్లో ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రాన్ని డిమాండ్ చేశారు.

భూపతి కృష్ణ మూర్తి అధ్యక్షతన నవంబర్ 1, 1996న వరంగల్‌లోని మొగిలయ్య హాల్‌లో జరిగిన వివిధ సభలు మరియు సమావేశాలలో ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం వాదిస్తూ కాళోజీ, ప్రొఫెసర్ జాదవ్ మరియు ప్రొఫెసర్ జయశంకర్ అనేక ప్రసంగాలను చేసినారు. 1997లో ఉస్మానియా యూనివర్సిటీలో ప్రొఫెసర్ జైశంకర్ నేతృత్వంలో తెలంగాణ అధ్యయన కేంద్రాన్ని ఏర్పాటు చేసినారు. దీని ప్రధాన లక్ష్యం శాస్త్రీయ అధ్యయనాలు నిర్వహించడం, తెలంగాణ ఎదుర్కొంటున్న అన్యాయాలను ప్రచురించడం, ప్రజల్లో అవగాహన కల్పించడం.

రాపోలు ఆనంద భాస్కర్ నేతృత్వంలో 1997 జూలై 13న ఏర్పడిన తెలంగాణ ప్రగతి వేదిక బతకమ్మ పండుగ సందర్భంగా తెలంగాణ సంస్కృతిని పరిరక్షించడంపై దృష్టి సారించింది. మారోజు వీరన్న నేతృత్వంలో 1997 ఆగస్టు 11న సూర్యాపేటలో జరిగిన తెలంగాణ మహాసభ ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర డిమాండ్ ను లేవనెత్తింది. 1997 ఆగస్టు 16న ప్రొఫెసర్ జయశంకర్ నేతృత్వంలో ఏర్పాటైన తెలంగాణ ఐక్య వేదిక ప్రత్యేక తెలంగాణ కోసం వాదిస్తున్న వివిధ వర్గాలను సంఘటితం చేయడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. అదనంగా, 1997లో స్థాపించబడిన తెలంగాణ సాహిత్య వేదిక, పండితులు, మారోజు వీరన్న వంటి ఉద్యమనాయకులు మరియు బెల్లి లలిత వంటి గాయకులకు సాహిత్యాన్ని సామాజిక చైతన్యానికి మరియు సమాజ అభివృద్ధికి ఉపయోగించుకోవడానికి ఒక వేదికగా పనిచేసింది.

డిసెంబరు 28, 1997లో, తెలంగాణ ప్రజల డిమాండ్‌లకు మద్దతుగా సామాజిక కార్యకర్తలు మరియు వివిధ ఉద్యమకారులు ఏకం కావడంతో వరంగల్ డిక్లరేషన్ ఒక ముఖ్యమైన ఘట్టాన్ని గుర్తించింది. ఈ సహకారం ఆల్-ఇండియా పీపుల్స్ రెసిస్టెన్స్ ఫోరమ్ (AIPRF) ఏర్పాటుకు దారితీసింది. అదే రోజు తెలంగాణలోని

వరంగల్‌లో జరిగిన సభలో ప్రజల ఆకాంక్షలకు అద్దం పట్టే 60 డిమాండ్లను వివరిస్తూ "వరంగల్ డిక్లరేషన్"ను ఆవిష్కరించారు. ఈ ప్రకటనను కాళోజీ నారాయణరావు సమర్పించారు.

గాదె ఇన్నయ్య 1999లో స్థాపించిన తెలంగాణ అధ్యయన వేదిక తెలంగాణ సంబంధిత సమస్యలపై కరపత్రాలు మరియు పుస్తకాలను రూపొందించడం ద్వారా ప్రజలకు అవగాహన కల్పించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. జూలై 1998లో ఆకుల భూమయ్య, గద్దర్ వంటి కీలక వ్యక్తులు హైదరాబాద్‌లోని రాణాప్రతాప్ ఫంక్షన్ హాల్‌లో తెలంగాణ జనసభను స్థాపించారు. ఈ సందర్భంగా తెలంగాణ కళా సమితితో పాటు తెలంగాణ జనసభకు అనుబంధ సాంస్కృతిక విభాగంగా సేవలందిస్తున్న "జన తెలంగాణ మాసపత్రిక"ను కాళోజీ నారాయణరావు ఆవిష్కరించారు.

నవంబర్ 1, 1998న బషీరాబాగ్ ప్రెస్ క్లబ్‌లో సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి, అంబటి సురేంద్రరాజు, నందిని సిద్ధారెడ్డి, కాసుల ప్రతాపరెడ్డి, కె. శ్రీనివాస్ వంటి వ్యక్తుల భాగస్వామ్యంతో తెలంగాణ సాంస్కృతిక వేదిక స్థాపించబడింది. తెలంగాణ డెవలప్‌మెంట్ ఫోరమ్ (టిడిఎఫ్) 1999లో ప్రొఫెసర్ జయశంకర్ మార్గదర్శకత్వంలో తెలంగాణ ప్రవాస భారతీయులచే ప్రారంభించబడింది. ఇంకా, 1999 ఆగస్టు 12న దళిత అధ్యయన కేంద్రం ప్రారంభించబడింది, ఇందులో ప్రముఖ వ్యక్తులు మల్లేపల్లి లక్ష్మయ్య, రామబ్రహ్మం, ఇవటూరి, మాదపాటి చన్న బసవయ్య, మరియు రిక్క లింబాద్రి కార్యక్రమాలలో చురుకుగా పాల్గొన్నారు.

TRS పార్టీ ఏర్పాటు:

కె. చంద్రశేఖర్ రావు (కెసిఆర్) డిప్యూటీ స్పీకర్ పదవికి రాజీనామా చేసి, తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి (టిఆర్ఎస్)ని ఏప్రిల్ 27, 2001న స్థాపించారు, కొండా లక్ష్మణ్ బాపూజీ నివాసం జలదృశ్యం నుండి చేసిన ప్రకటనతో. పల్లెబాట, జలసాధన ఉద్యమం, తెలంగాణ గర్జన, ఢిల్లీకి కార్ల ర్యాలీ వంటి పలు కార్యక్రమాల ద్వారా కేసీఆర్ వేగంగా తెలంగాణ ప్రజల మద్దతును కూడగట్టుకున్నారు. దేశవ్యాప్తంగా చిన్న రాష్ట్రాల నేతలతో పొత్తులు పెట్టుకున్నారు. తదనంతరం, "నేషనల్ ఫ్రంట్ ఫర్ న్యూ స్టేట్స్" స్థాపించబడింది, దీనికి కెసిఆర్ కన్వీనర్‌గా నియమితులయ్యారు. అదనంగా, ఏప్రిల్ 27, 2003న, టిఆర్ఎస్ పార్టీ రెండవ వార్షిక "వరంగల్ జైత్ర యాత్ర"ని నిర్వహించింది, దీనికి ప్రముఖులు అతిథులు హాజరయ్యారు. చంద్రబాబు నాయుడు ప్రభుత్వం గిర్గ్లానీ కమిషన్ ఏర్పాటు, 2001 అక్టోబర్‌లో తెలంగాణ రచయితల సంఘం ఏర్పాటు, 2002లో రేవూరి ప్రకాష్‌రెడ్డి కమిటీ, సాంస్కృతిక వేదిక ధూం దాం వంటి పలు సభలు, కార్యక్రమాలను టీఆర్ఎస్ నిర్వహించింది. తెలంగాణకు జరుగుతున్న అన్యాయాలపై అవగాహన కల్పించారు.

తెలంగాణపై యుపిఎ ప్రభుత్వ వైఖరి:

2004 సార్వత్రిక ఎన్నికలలో తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి (TRS) 5 లోక్‌సభ స్థానాలు మరియు 26 అసెంబ్లీ స్థానాలను కైవసం చేసుకుంది. కాంగ్రెస్ అధ్యక్షురాలు సోనియా గాంధీ పార్లమెంటులో విశిష్టమైన తెలంగాణ రాష్ట్ర అంశం ఉమ్మడి కనీస కార్యక్రమంలో భాగమని మరియు భారత రాష్ట్రపతి ప్రసంగంలో హైలైట్ చేయబడిందని ధృవీకరించారు. కేంద్ర మంత్రివర్గం భారత రాష్ట్రపతి ప్రసంగంలో "ప్రత్యేక తెలంగాణ సమస్యను" చేర్చింది. తదనంతరం, ఆరుగురు టిఆర్ఎస్ ఎమ్మెల్యేలు వైఎస్ఆర్ క్యాబినెట్‌లో చేరారు మరియు కె. చంద్రశేఖర్ రావు (కెసిఆర్) మరియు ఎ. నరేంద్ర కేంద్ర క్యాబినెట్‌లో నియమితులయ్యారు, ప్రభుత్వ సభ్యులుగా వారి మొదటి పాత్రలను గుర్తించారు.

తెలంగాణ అంశాన్ని లోతుగా పరిశోధించడానికి యుపిఎ ప్రభుత్వం ప్రణబ్ ముఖర్జీ నేతృత్వంలో సబ్‌కమిటీని ఏర్పాటు చేసింది. బీజేపీ, జనతాదళ్ ఎస్, రాష్ట్రీయ లోక్ దళ్, ఫార్వర్డ్ బ్లాక్, సిక్కిం డెమోక్రటిక్ ఫ్రంట్, ఎన్జేపీ (ఆర్), కాంగ్రెస్ సహా 11 పార్టీలు ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రానికి మద్దతు తెలిపాయి. తెలంగాణకు అనుకూలంగా 36 రాజకీయ పార్టీలు మద్దతు ఇచ్చినప్పటికీ, కాంగ్రెస్ ఈ అంశంపై ఖచ్చితమైన నిర్ణయం తీసుకోలేదు.

2009 సెప్టెంబరు 9న సిఎం వైఎస్ఆర్ ప్రమాదవశాత్తు మరణించడంతో కె. రోశయ్య పదవీ బాధ్యతలు స్వీకరించారు. రోశయ్య హయాంలో సుప్రీంకోర్టు హైదరాబాద్‌ను ఫ్రీ జోన్‌గా పరిగణిస్తూ 14ఎఫ్ నిబంధనను రద్దు చేయడంతో ఉద్యోగులు, విద్యార్థుల్లో నిరసనలు వెల్లువెత్తాయి. కేసీఆర్ చేపట్టిన నిరాహారదీక్ష ఉద్రిక్తతలను మరింత పెంచి తెలంగాణ ఉద్యమం రెండో దశకు దారితీసింది. 2009 అక్టోబరు 21న సిద్దిపేటలో ఉద్యోగాలగర్జన సభ, ఆ తర్వాత కేసీఆర్ నిరవధిక నిరాహార దీక్ష చేపట్టారు. సీఎం రోశయ్య స్పందించి 14ఎఫ్ నిబంధనను రద్దు చేశారు. ఈ తీర్పుపై విద్యార్థి సంఘాలు జాయింట్ యాక్షన్ కమిటీ (జేఏసీ)గా ఏర్పడి నిరసనలు తెలిపాయి. ఈ నిరసనల సందర్భంగా కసోజు శ్రీకాంత చారి ఆత్మాహుతి చేసుకున్నారు.

ప్రత్యేక తెలంగాణ బిల్లుకు చాలా పార్టీలు మద్దతివ్వడంతో రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అఖిలపక్ష సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేసింది. డిసెంబరు 9, 2009న కేంద్ర హోం మంత్రి చిదంబరం తెలంగాణ ఏర్పాటును మొదట ప్రకటించారు, కానీ ఒత్తిడితో వెనక్కి తీసుకున్నారు. కాంగ్రెస్ తదుపరి సంప్రదింపులకు పిలుపునిచ్చింది మరియు ఒక కమిటీకి నేతృత్వం వహించడానికి జస్టిస్ శ్రీకృష్ణను నియమించింది. చివరకు 2009 డిసెంబర్ 10న రాష్ట్ర విభజనను వ్యతిరేకిస్తూ సమైక్య ఆంధ్ర ఉద్యమం ప్రారంభమైంది. 2009 డిసెంబర్ 23న చిదంబరం మరిన్ని సంప్రదింపులు అవసరమని ప్రకటించి, డిసెంబర్ 24, 2009న కోదండరామ్‌ను జేఏసీ ఛైర్మన్‌గా నియమిస్తూ కేసీఆర్‌తో సంప్రదింపులు

జరిపారు. బిజెపి, సిపిఐ (ఎంఎల్), న్యూడెమోక్రసీ మరియు పీపుల్స్ ఆర్గనైజేషన్ నాయకులు డిసెంబర్ 24, 2009న కళింగ ఫంక్షన్ హాల్‌లో ఈ అంశంపై చర్చించారు.

JAC (జాయింట్ యాక్షన్ కమిటీ):

తెలంగాణకు మద్దతిచ్చే వివిధ ప్రజాసంఘాలు, రాజకీయ పార్టీల నాయకులతో కూడిన జాయింట్ యాక్షన్ కమిటీ (JAC) డిసెంబర్ 31, 2009న స్థాపించబడింది. ఇందులో అన్ని తెలంగాణా అనుకూల సంఘాలు మరియు సంఘాలు ఉన్నాయి. ఉస్మానియా యూనివర్సిటీలో విద్యార్థి గర్జన సభ, నిజాం కళాశాలలో విద్యార్థి రణభేరి నిర్వహించారు. అదనంగా, TJAC (తెలంగాణ జాయింట్ యాక్షన్ కమిటీ) వారి నిరసనలలో భాగంగా "మానవహారం" (మానవ దండ) కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించింది.

శ్రీ కృష్ణ కమిటీ:

భారత సుప్రీంకోర్టు రిటైర్డ్ న్యాయమూర్తి జస్టిస్ శ్రీ కృష్ణ అధ్యక్షతన ఫిబ్రవరి 3, 2010న కేంద్ర ప్రభుత్వం శ్రీకృష్ణ కమిటీని నియమించింది. కమిటీలో ప్రొఫెసర్ రణబీర్ సింగ్ (VC, నేషనల్ లా యూనివర్సిటీ, ఢిల్లీ), డాక్టర్ అబుసలేహ్ షరీఫ్ (ఇంటర్నేషనల్ ఫుడ్ పాలసీ రీసెర్చ్ ఇన్‌స్టిట్యూట్, ఢిల్లీ), డాక్టర్ రవీందర్ కౌర్ (ప్రొఫెసర్, IIT ఢిల్లీ), మరియు వినోద్ K. దుగ్గల్ వంటి సభ్యులు ఉన్నారు. (మాజీ హోం సెక్రటరీ).

కమిటీ అనేక సిఫార్సులను సమర్పించింది:

1. యథాతథ స్థితిని కొనసాగించడం.
2. ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను సీమాంధ్ర, తెలంగాణలుగా విభజించి, హైదరాబాద్‌ను కేంద్రపాలిత ప్రాంతంగా చేయడం.
3. రెండు రాష్ట్రాలను సృష్టించడం: రాయల-తెలంగాణ, హైదరాబాద్ రాజధానిగా మరియు కోస్తా ఆంధ్ర ప్రదేశ్.
4. ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను సీమాంధ్ర మరియు తెలంగాణలుగా విభజించడం, విస్తరించిన హైదరాబాద్ మెట్రోపాలిటన్ ప్రాంతాన్ని ప్రత్యేక కేంద్రపాలిత ప్రాంతంగా చేయడం.
5. రాష్ట్రాన్ని తెలంగాణ మరియు సీమాంధ్రగా విభజించడం, హైదరాబాద్ తెలంగాణ రాజధానిగా మరియు సీమాంధ్రకు కొత్త రాజధాని.
6. రాష్ట్రాన్ని సమైక్యంగా ఉంచడం మరియు సామాజిక-ఆర్థిక మరియు రాజకీయ అభివృద్ధికి చట్టబద్ధమైన అధికార తెలంగాణ ప్రాంతీయ కౌన్సిల్‌ను ఏర్పాటు చేయడం.

ఈ సిఫార్సులు తమ ఉద్యమాన్ని అణచివేయడమే నివేదిక లక్ష్యంగా భావించిన తెలంగాణ మద్దతుదారుల నుండి నిరసనలకు దారితీశాయి. జాయింట్ యాక్షన్ కమిటీ (జేఏసీ) ఆధ్వర్యంలో కలెక్టరేట్ల ముట్టడి, సహాయ నిరాకరణ ఉద్యమాలు, జనసైనికులు కవాతులతో సహా పలు ఆందోళనలు నిర్వహించారు.

జూలై 30, 2013న, కాంగ్రెస్ వర్కింగ్ కమిటీ 10 జిల్లాల తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటును ప్రకటించింది, 10 సంవత్సరాల పాటు హైదరాబాద్ తెలంగాణ మరియు సీమాంధ్ర రెండింటికీ ఉమ్మడి రాజధానిగా పనిచేస్తుంది. పోలవరం ప్రాజెక్టుకు జాతీయ హోదా కల్పించారు. దీని తర్వాత 2013 ఆగస్టు 6న ఆంధ్రప్రదేశ్ విభజనపై మరింత చర్చించేందుకు కేంద్ర ప్రభుత్వం ఏకే ఆంటోనీ కమిటీని నియమించింది. రక్షణ మంత్రి ఎకె ఆంటోనీ అధ్యక్షతన ఏర్పాటైన ఈ కమిటీలో వీరప్ప మొయిలీ (కేంద్ర మంత్రి), దిగ్విజయ్ సింగ్ (ఏఐసిసి ప్రధాన కార్యదర్శి), అహ్మద్ పటేల్ (సోనియా గాంధీ రాజకీయ కార్యదర్శి) వంటి సభ్యులు ఉన్నారు.

చివరగా, అక్టోబర్ 3, 2013 న, ప్రధాన మంత్రి మన్మోహన్ సింగ్ ఆధ్వర్యంలోని కేంద్ర మంత్రివర్గం, ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను విభజించి కొత్త తెలంగాణ రాష్ట్రంగా ఆమోదించింది. హైదరాబాద్‌ను 10 సంవత్సరాల పాటు రెండు రాష్ట్రాలకు ఉమ్మడి రాజధానిగా నియమించారు. కొత్త తెలంగాణ రాష్ట్రం ప్రస్తుత తెలంగాణ ప్రాంతంలోని పది జిల్లాలను కలిగి ఉంటుంది. విభజన ప్రక్రియ మరియు సంబంధిత సమస్యలను పర్యవేక్షించడానికి మంత్రుల బృందం (GoM) కూడా నియమించబడింది.

మంత్రుల బృందం (GOM) నియామకం:

తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటుకు సంబంధించిన ఆర్థిక సమస్యలను పరిష్కరించడానికి 2013 అక్టోబర్ 8న కేంద్ర ప్రభుత్వం మంత్రుల బృందాన్ని (GoM) ఏర్పాటు చేసింది. ఆ సమయంలో హోం మంత్రిగా ఉన్న సుశీల్ కుమార్ షిండే నేతృత్వంలోని జీఓఎం. ఆంధ్రప్రదేశ్ విభజనకు సంబంధించిన 11 నిర్దిష్ట ఆర్థిక అంశాలను పరిశీలించే బాధ్యతను వారికి అప్పగించారు. కాంగ్రెస్, బీజేపీ, టీఆర్ఎస్, సీపీఐ, ఎంఐఎం సహా వివిధ రాజకీయ పార్టీలు తమ అభిప్రాయాలను గోమ్‌కి సమర్పించాయి. అయితే, ఈ ప్రక్రియలో టీడీపీ, వైఎస్సార్‌సీపీ, సీపీఎం వంటి పార్టీలు పాల్గొనలేదు. డిసెంబర్ 6, 2013 నాటికి, కేంద్ర హోం మంత్రిత్వ శాఖ తెలంగాణ ముసాయిదా బిల్లును ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ బిల్లు, 2013 అని పిలుస్తారు, సమీక్ష మరియు ఆమోదం కోసం భారత రాష్ట్రపతికి పంపింది. అనంతరం 2014 ఫిబ్రవరి 7న 32 సవరణలతో కూడిన తెలంగాణ ముసాయిదా బిల్లుకు కేంద్ర మంత్రివర్గం ఆమోదం తెలిపింది. ఈ ఆమోదం భారత పార్లమెంటులో బిల్లును ప్రవేశపెట్టడానికి మార్గం సుగమం చేసింది, కొత్త తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటుకు సంబంధించిన శాసన ప్రక్రియను ప్రారంభించింది.

పార్లమెంటులో తెలంగాణ రాష్ట్ర ప్రకటన:

మార్చి 4, 2014న, తెలంగాణ అధికారికంగా భారతదేశం యొక్క 29వ రాష్ట్రంగా ఏర్పడుతుందని కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రకటించింది, దాని రాష్ట్ర అవతరణ దినోత్సవం జూన్ 2, 2014న నిర్ణయించబడింది.

ఫిబ్రవరి 13, 2014: తెలంగాణ రాష్ట్ర గుర్తింపు బిల్లును హోంమంత్రి సుశీల్ కుమార్ షిండే లోక్‌సభలో ప్రవేశపెట్టారు.

ఫిబ్రవరి 18, 2014 తెలంగాణ బిల్లుపై పార్లమెంటులో చర్చ ప్రారంభమైంది. చర్చ సందర్భంగా హోంమంత్రి షిండే ప్రసంగించారు. ఎట్టకేలకు లోక్‌సభలో తెలంగాణ బిల్లు క్యాస్టింగ్ ఓటుతో ఆమోదం పొందగా, స్పీకర్ మీరా కుమార్ విజయం సాధించినట్లు ప్రకటించారు.

ఫిబ్రవరి 20, 2014: తెలంగాణ బిల్లును హోంమంత్రి షిండే రాజ్యసభలో ప్రవేశపెట్టారు. మళ్లీ, తారాగణం ఓటు సహాయంతో బిల్లు ఆమోదించబడింది మరియు డిప్యూటీ ఛైర్మన్ "బిల్లు ఆమోదించబడింది.

మార్చి 1, 2014: రాష్ట్రపతి ప్రణబ్ ముఖర్జీ అధికారికంగా తెలంగాణ బిల్లుపై సంతకం చేసి, అధికారికంగా ఆమోదం తెలిపారు.

మార్చి 4, 2014న తెలంగాణ బిల్లు చట్టబద్ధంగా అమలులోకి వచ్చేలా కేంద్ర ప్రభుత్వం గెజిట్ నోటిఫికేషన్‌ను విడుదల చేసింది: జూన్ 2, 2014న కేంద్ర ప్రభుత్వం తెలంగాణ రాష్ట్ర అవతరణ అధికారికంగా ప్రకటించింది. ఈ సంఘటనల క్రమం భారతదేశ రాజకీయ మరియు పరిపాలనా చరిత్రలో ఒక ముఖ్యమైన మైలురాయిగా నిలిచిన తెలంగాణ స్వతంత్ర రాష్ట్రంగా ఆవిర్భవించడంలో ముగిసింది.

సాధారణ ఎన్నికలు-2014:

తెలంగాణలో ఎన్నికల ప్రక్రియ ముగిసిన తర్వాత మార్చి 5, 2014న భారత ఎన్నికల సంఘం తెలంగాణలో ఎన్నికల నోటిఫికేషన్‌ను విడుదల చేసింది. ఏప్రిల్ 30 నుంచి మే 7, 2014 వరకు రాష్ట్రంలో ఎన్నికలు జరిగాయి. మే 16, 2014న, TRS, కాంగ్రెస్, TDP మరియు BJP వంటి పార్టీల భాగస్వామ్యంతో ఎన్నికల ఫలితాలు ప్రకటించబడ్డాయి.

అదే రోజు, కె. చంద్రశేఖర్ రావు (కెసిఆర్) మెదక్ నుండి పార్లమెంటు సభ్యుడు (ఎంపి) మరియు గజ్వేల్ నియోజకవర్గం నుండి శాసనసభ సభ్యుని (ఎమ్మెల్యే) స్థానాలను గెలుచుకున్నారు. మరుసటి రోజు, మే 17, 2014, కేసీఆర్ టీఆర్ఎస్ పార్టీ నాయకుడిగా ఎన్నికయ్యారు, ఆ తర్వాత తెలంగాణ రాష్ట్రానికి మొదటి ముఖ్యమంత్రి

అయ్యారు. ఈ రోజున, 2014లో తెలంగాణ రాష్ట్ర మంత్రివర్గాన్ని ఏర్పాటు చేసిన కేసీఆర్‌తో పాటు మరో 11 మంది మంత్రులు ప్రమాణ స్వీకారం చేశారు. దీంతో కేసీఆర్, ఆయన కేబినెట్ మంత్రుల నేతృత్వంలో కొత్తగా ఏర్పాటైన తెలంగాణ రాష్ట్ర పాలనకు నాంది పలికింది.

ప్రశ్నలు – చిన్న ప్రశ్నలు.

1. JAC (జాయింట్ యాక్షన్ కమిటీ).

2. శ్రీ కృష్ణ కమిటీ.

3. సాధారణ ఎన్నికలు – 2014

వ్యాస ప్రశ్నలు.

1. తెలంగాణ ఉద్యమంలో "ప్రజల జాగృతి" వివిధ సంస్థల పాత్రను వివరించండి.

2. తెలంగాణ ఉద్యమంలో TRS పార్టీ నిర్మాణం మరియు పాత్ర గురించి వ్రాయండి.

3. తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు గురించి వ్రాయండి.

★★★★★★★★★